

Derleyen: H. FIRAT

Parti programı üzerine/2
**Teorik ve ilkesel
bölüm**

EKSEN AYINIKI

TKİP Kuruluş Kongresi Belgeleri

Derleyen: H. FIRAT

Parti programı üzerine/2

Teorik ve ilkesel bölüm

EKSEN

YAYINCILIK

EKSEN Basım Yayın Ltd. Şti.

Laleli Caddesi, No:52/5

Aksaray/İstanbul

Tel: (212) 638 28 83

Fax: (212) 517 39 49

Baskı tarihi :

**Baskı : Berdan Matbaacılık/İST.
Tel: 0 (212) 613 12 11**

ISBN :

TKİP Kuruluş Kongresi Belgeleri

Derleyen: H. FIRAT

Parti programı üzerine/2

**Teorik ve ilkesel
bölüm**

İÇİNDEKİLER

- 7 **Sunuş**
- A- Parti Programı Üzerine Ön Tartışmalar**
- 13 **I. BÖLÜM**
Parti Programının Bilimsel Temelleri
- 29 **II. BÖLÜM**
RSDİP Programı Üzerinden Parti
Programının Teorik Bölümü
- 63 **III. BÖLÜM**
Komünist Manifesto: Modern Programın
Klasik Temelleri
- 91 **IV. BÖLÜM**
Programda Emperyalizm Çağının Sorunları
- 115 **V. BÖLÜM**
Programda Emperyalizm Çağının Sorunları (Devam)

138 **VI. BÖLÜM**
Programda Emperyalizm Çağının Sorunları (Devam)

168 **VII. BÖLÜM**
Emperyalizm ve Proleter Devrimler Çağı

B- Parti Programı Üzerine Kongre Tartışmaları

211 **I. BÖLÜM**
Parti Programında Teorik Bölüm

229 **II. BÖLÜM**
Parti Programında Teorik Bölüm (Devam)

249 **III. BÖLÜM**
Teorik Bölüm Üzerine Tamamlayıcı Tartışmalar

SUNUŞ

TKİP Kuruluş Kongresi'nin parti programı üzerine değerlendirme ve tartışma materyalinden oluşan *Parti Programı Üzerine* dizisinin ilk kitabının ardından ikincisini de burada okura sunuyoruz.

Bu ilk iki kitap her açıdan birbirini tamamlamakta ve bütünlemektedir. Birinci kitabın konusunu oluşturan "program yöntemi ve yapısı" üzerine tartışmalar, doğası gereği, programın temel bölümlerine ilişkin sorunlarla içiçe yürütülmüştür. Programın teorik bölümü ise burada çok özel bir yer tutmuştur.

Birinci kitapta yapıldığı gibi burada da, konuya ilişkin kongre ön tartışmaları ile resmi kongre oturumlarındaki tartışmaların ilgili bölümleri birleştirilmiştir. Yine ilk kitapta olduğu gibi burada da, resmi kongre oturumlarındaki tartışmalar konuya ilişkin daha özlü ve derli toplu bir çerçeveye sunmaktadır. Bu normaldir; zira kongre tartışmaları, ön süreçte yapılan tartışmaların sağladığı birikim ve yarattığı açıklıklar üzerinde yükselmiş, bu ise konuyu ve sorunları daha derli toplu ele almayı kolaylaştırmıştır. Elbette bu ön tartışmaların çok özel önemini ortadan kaldırmıyor. Kaldı ki ön tartışmalarda çok özel bir yer tutan, sözkonusu tartışmaların asıl ağırlığını oluşturan emperyalizm çağının sorunları, zaman kısıtlılığının da etkisiyle, kongre tartışmalarında hemen hiç yer almamıştır.

***

TKİP Kuruluş Kongresi'nin program sorunu üzerine tartışmaları, sunulan materyalin de tanıklık ettiği gibi, yalnızca klasik marksist program deneyimini değil, yanısıra Türkiye'nin program deneyimini de ele almış, eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Fakat bu ikincisi, Türkiye sol hareketinin program deneyimi, hemen tamamen şu veya bu akıma ait programların incelenmesi sınırları içerisinde olabilmıştır. Zira gerek geçmişte gerekse bugün sosyalizm adına ortaya çıkan hemen hiçbir

sol akımın parti programı sorununa bakışaçılarını ortaya koyan metinleri, bunu gerekçelendiren yazı ya da açıklamaları yoktur (hiç değilse ulaşılabilir sınırlar içerisinde). Geçmişte ya da yakın zamanda, parti programı adı altında kupkuru metinler bütün soyutluğu ve cansızlığı ile sunulmuş, bununla yetinilmiştir. Asıl nedeni bu olmamakla birlikte, işlevsiz kalmaları, ciddi herhangi bir ilgi ya da tartişmanın konusu olmamaları aynı zamanda bundan dolayıdır da.

Parti programının ele alınışına ilişkin sorunlar alanındaki bu belirgin boşluk kuşkusuz bir rastlantı değildir. Türkiye solunda program sorunu, çok büyük ölçüde, devrimci özü ve işleviyle değil, biçimsel yönüyle ele alınmış, parti olmak iddiasının biçimsel bir gereği sayılmıştır. Doğal olarak ortaya konulan programlar da bunun getirdiği bir baştan savmalık ve ciddiyetsizlik rneği olmuşlardır. Bu söylenenler özellikle geleneksel küçük-burjuva devrimci akımlar için geçerlidir. Reformist sol akımlar ise, gerek geçmişte gerek yeni dönemde, aydın birikiminin de sağladığı imkanlarla, program sorununda daha ciddi bir çaba içinde görünmüşlerdir. Fakat reformist konumun ürünü olan ve genel kural olarak yasal cendereye uyarlanmış bulunan bu programlar da, tam da bu nedenlerle, devrimci parti programı sorunu açısından herhangi bir anlam, işlev ve dolayısıyla birikim ifade etmemektedirler.

Yerli sol akımların program konusundaki perspektifsizliğini, ortaya konulan programların kendi iç yapılarında da açıkça görmekteyiz. Örneğin bunların hemen hiçbirinde teorik ve ilkesel sorunlara ayrılmış bir bölüm yoktur. Oysa bu, marksist bir parti programının iki ana bölümünden biridir. Engels bunu "genel ilkeler" bölümü, Lenin parti programının "teorik bölüm" olarak tanımlar. Teorik bölümden yoksun bir parti programı, işin özünde, marksist temelden ve enternasyonalist içerikten de yoksun demektir.

Bu alandaki perspektifsizlik, bazı programların girişinde

yeralan, bir kavrayışın değil fakat kaba bir adaptasyonun ürünü olduğu daha ilk bakışta anlaşılan “kapitalizm”, “emperyalizm”, “sosyalizm” vb. alt başlıklardan da anlaşılmaktadır. Bu alt başlıklar altında sunulara baktığımızda, işin özü ve esasının, bu bölümün programdaki anlamı, kapsamı ve işlevinin hiçbir biçimde anlaşılmadığını görmekteyiz.

Bütün bu nedenlerle, parti programının yöntemini ve genel yapısını ele alan ilk kitapla birlikte, teorik ve ilkesel bölümü ele alan bu ikinci kitap çok özel bir önem taşımaktadır. Bunun büyük bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz ve program sorununun anlaşılmasında büyük açıklıklar yaratacağına inanıyoruz.

***

TKİP Kuruluş Kongresi'nin parti programı üzerine materyalinin dört kitap halinde yayınlanması kesinlik kazanmış bulunmaktadır. *Parti Programı Üzerine* dizisini oluşturan bu kitapların ilk ikisi halihazırda okura sunulmuş bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda program materyalinin daha önce dizi yazılar halinde yayınlanan bölümlerini oluşturmaktadır. Oysa hazırlanmakta olan son iki kitabın içeriğini oluşturan metinlerin çok büyük bir bölümü ile okur ilk kez olarak karşılaşmış olacaktır.

Parti Programı Üzerine dizisinin üçüncü kitabı, parti programının pratik bölümüne ilişkin, daha somut olarak söylersek, proletarya devriminin sorunlarına ilişkin değerlendirme ve tartışmalardan oluşmaktadır. Halihazırda bu tartışmaların giriş bölümü ile “Emeğin Korunması”na ilişkin alt bölümler dışında hiçbir bölümü yayınlanmamıştır. Bu arada bazı bölümlerin parça parça sunulması yoluna gidilmezse eğer, pratik bölüme ilişkin değerlendirme ve tartışmaların tüm geriye kalanı ilk kez kitap halinde yayınlanmış olacaktır.

Dördüncü ve son kitap, TKİP Kongresi'ne sunulan *Program Taslağı* üzerine değerlendirme ve tartışmalardan oluşmaktadır. Bu tartışmaların giriş mahiyetindeki ilk üç bölümü *TKİP Programı*'nın yayınlanmasıyla birlikte *Ekim*'de yayınlanmıştı. Geriye

kalanının tümü ilk kez olarak kitap halinde yayınlanacaktır. Bu kitabın yayınlanması, *TKİP Programı*'yla *TKİP Program Taslağı*'nın karşılaştırmalı olarak incelenmesini ve irdelenmesini, belli tercihlerin neye göre, hangi bakış açısı ya da kaygılarla yapıldığının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Parti Programı Üzerine dizisinin bu son iki kitabının devrimci okura en kısa zamanda sunulacağını umuyoruz.

***

'89 yıkılışı Türkiye ve dünyada bir dönemin sonunu işaretledi. Artık dünya ölçüsünde sınıflar mücadelesinin yeni bir dönemine girilmiş bulunmaktadır. İşçi sınıfının ve ezilen emekçi halk kitlelerinin kapitalizmin baskı ve sömürüne, emperyalist köleliğe ve saldırganlığa, militarizme ve savaşlara, gericiliğe ve faşizme karşı yeni bir mücadele dönemine girdikleri artık açık bir olgudur. Şimdiden yer yer geniş katılımlı kitle isyanları biçimini alan bu mücadelelerin birikimi üzerinde yeni bir devrimler dönemi adım adım mayalanmaktadır.

Bu yeni döneme hazırlıklı girmek, herşeyden önce, geçmiş dönemlerin deneyimlerini eleştirel bir tarzda özümseyen ve yeni dönemin ihtiyaçlarına yanıt veren bir teorik hazırlık ve bunun ürünü bir devrimci program demektir. Yeni dönemi gerçekten kucaklamayı başaracak olan komünist sınıf partileri ancak bu temel üzerinde yükselebilirler. TKİP'nin inşası sürecine ve bu sürecin bir ürünü olan TKİP Programı'na başından itibaren bu bakış açısı yol göstermiştir.

Bu süreç Türkiye'nin proletarya devrimi ve sosyalizm davasına'bağlı tüm güçlerinin birleşme eksenini de ortaya çıkarmıştır. Bu gerçek TKİP Programı'nın ilanı vesilesiyle, "*Altında Birleşilecek, Uğrunda Savaşılacak Bayrak!*" çağrısıyla veciz bir biçimde ifade de edilmiştir. Bu çağrıya gecikmeksizin yanıt vermek, bu ülkede proletarya devrimi davasına ve sosyalizmin geleceğine samimiyet ve ciddiyetle inanan herkesin görevidir.

15 Mayıs '00

***A- Parti Programı Üzerine
Ön Tartışmalar***

I. BÖLÜM

Parti programının bilimsel temelleri

Cihan: Toplam tartışmalarımız içerisinde bir hayli yer tuttu ama, yine de programın bilimsel karakteri ve temelleri üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor.

Sosyalizm ütopyadan bilime, sosyalizmin maddi önkoşullarının ve toplumsal dinamiklerinin bizzat kapitalizmin bağrında keşfedilmesiyle, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayabilecek sınıfsal dinamiğin proletarya şahsında tespit edilmesiyle, geçmeyi başardı. Sosyalizmin bir bilim haline gelmesi, bu maddi-toplumsal temel üzerine oturtulması sayesinde mümkün olabilmektedir.

Engels ütopyik sosyalistler hakkında şunları söylüyor: *“Onların hepsine göre, sosyalizm, salt gerçeğin, sağduyunun ve adaletin dışavurumudur. Ve kendi gücüyle dünyayı fethetmesi için yalnızca bulunmuş olması gerekir. Ve salt gerçek, uzaydan*

ve zamandan bağımsız olduğu için nerede ve ne zaman bulunacağı, yalnızca bir raslantıdır.” (Seçme Yapıtlar, C: 3, s.152-Red.)

Demek oluyor ki, kendilerinden 500 yıl önce de bulunabilirdi, 300 yıl sonra da. Ütopycacıların mantıksal bakışaçasısı içerisinde önemli olan, mevcut toplumun kötülüklerini reddetmek ve insanların eşitliğe, özgürlüğe, refaha kavuşabileceği iyi toplum projelerini parlak bir takım zihinlerde keşfetmekti. Ütopik sosyalistler kapitalizmin kötülüklerini görüyorlardı, ama bu kötülüklerin aşılmasını olanaklı kılacak maddi koşulları ve toplumsal kuvveti, mevcut toplum içinde varolan bu maddi öğeleri göremiyorlardı.

Engels, ütopyik sosyalizmin üç büyük temsilcisini bütün çağların en iyi kafaları olarak niteler ve yüceltir, hiçbir zaman alay ya da küçümseme konusu yapmaz, tersine bunu yapanlara sert bir biçimde saldırır. Üç büyük ütopyacıyı ortaya çıktıkları tarihsel koşullar içerisinde ele aldığımızda, bir takım temel noktaları ne kadar büyük bir başarı ile, ne kadar derinlemesine ve dahiyane bir biçimde yakalayabildiklerini görüyoruz, kapitalizmin çok kapsamlı bir eleştirisi var onlarda, der.

Ama Engels, hemen ardından şunu da ekler: Gene de onlar kapitalizmi anlayamamışlardı; temel işleyiş mekanizmalarını anlayamamışlardı, onun aşılmasını olanaklı kılacak toplumsal yasallıkları ve dinamikleri anlayamamışlardı. Anlayamadıkları için de kapitalizmin aşılmasını olanaklı kılacak bir bilimsel perspektif ortaya koyamadılar. Kapitalizmin yarattığı bütün kötü sonuçları başarı ile tespit ettiler, onları parlak bir biçimde eleştirip mahkum da ettiler, ama kapitalizmin yerini sosyalizme nasıl bırakabileceğini nesnel maddi-toplumsal temelleriyle açıklayamadılar...

Engels, Marks'ın ve kendisinin temsil ettiği bilimsel sosyalizmle birlikte değişenin ne olduğunu da şöyle ortaya koyuyor: *“O zamandan beri, sosyalizm artık şu ya da bu usta*

beyinin rasgele bir buluşu olmaktan çıktı, tarihsel olarak gelişmiş iki sınıf -proletarya ile burjuvazi- arasındaki savaşımın zorunlu sonucu oldu. Sosyalizmin ödevi, artık, olabildiği kadar yetkin bir toplum sistemi uydurmak değildir; ama bu sınıfların ve onların uzlaşmaz karşıtlığının zorunlu olarak doğduğu tarihsel-ekonomik olayların ardışmasını incelemek, ve böylelikle yaratılmış olan ekonomik koşullarda çelişmeye son vermenin çaresini bulmaktır.” (age., s.160)

Demek oluyor ki, tüm sorun, bu çatışmanın çözümünü olanaklı kılabilecek maddi koşulları bizzat bu çatışmayı üreten toplumsal zemin içinde bulup ortaya çıkarmaktır. Üretici güçlerin gelişmesi, üretimin toplumsallaşması, zenginliğin muazzam boyutlarda birikmesi, ve bütün bunların proletaryanın, toplumsallaşmış emek gücünün taşıyıcısı ve temsilcisi olan sınıfın varlığı ile tamamlanması -tüm bunlar, yeni bir toplumun doğuşunun, kapitalizmin çelişkilerinin ve kötülüklerinin aşılmasının tarihsel-maddi temelidir. Ve sosyalizmi bir bilim haline getiren de, bunların mevcut toplumun bilimsel tahlili ile ortaya konulmuş olması olmuştur.

Devam ediyor Engels: *“Ama yakın zamanların sosyalizmi, bu materyalist anlayışa, Fransız materyalistlerinin doğa anlayışlarının, diyalektiğe ve modern doğa bilimine karşıt olduğu kadar karşıtı. Yakın zamanların sosyalizmi, var olan kapitalist üretim tarzını ve onun sonuçlarını elbette eleştiriyordu. Ama onları açıklayamıyordu ve, bu yüzden, onların hakkından gelelemiyordu...”* (aynı yer)

Hani sık sık deriz ya; eleştiriyorsunuz ama anlamıyorsunuz, oysa anlayamadığınız sürece eleştirdiğiniz şeyi aşamazsınız da; zira aşmak için, öncelikle anlamak lazım, vb. Burada sözkonusu olan da bu. Kaldı ki bu yöntemsel yaklaşımın kaynağı da zaten Engels'in ütopyacı sosyalistlere ilişkin bu gözlem ve değerlendirmelerinden başka bir şey değil. Kapitalizmi eleştiriyorsunuz, kötülüklerini mahkum ediyorsunuz; ama eğer

onu açıklayamıyorsanız anlayamazsınız ve eğer onu anlayamıyorsanız aşamazsınız da, onu aşan bir bakış açısı ortaya koyamazsınız da....

Engels'ten okumayı kaldığım yerden sürdürüyorum: "... *Ve onları, ancak, kötü oldukları gerekçesiyle düpedüz reddediyordu. Bu sosyalizm, işçi sınıfının kapitalizm koşullarında kaçınılmaz olan sömürülmesini ne kadar kuvvetle haykırdıysa, bu sömürülmenin nerede olduğunu ve nasıl belirdiğini açıkça göstermeye o kadar az güç yetirdi. Ama bunu yapabilmek için, 1- kapitalist üretim yöntemini, tarihi bağlantısı ve belirli bir tarihi dönemdeki kaçınılmazlığı içinde, ve bundan ötürü, kaçınılmaz çöküşü ile birlikte göstermek; ve 2- onun hala bir sır olan temel karakterini ortaya çıkarmak gerekliydi. Bu, artı-değer'in bulunması ile yapıldı. ... (Atlayarak sürdürüyorum) Kapitalist üretimin ve sermaye üretiminin doğumu, ikisi de, açıklandı.*"

"*Bu iki büyük buluşu, materyalist tarih anlayışını ve artı-değer yoluyla kapitalist üretimin sırrının çözümünü, Marks'a borçluyuz. Sosyalizm bu buluşlarla bir bilim oldu. Bundan sonraki iş, onun bütün ayrıntılarını ve ilişkilerini işlemektir.*" (s.160)

Marks'ın tarihi materyalist dünya görüşünü formüle etmesi, kapitalist üretimin doğuşu ile kapitalist sömürüyü, yani sermaye birikiminin temelini ve kaynağını oluşturan artı-değer'i keşfi, sosyalizmi bilimsel temeller üzerine oturttu. Sosyalizmin Marks ve Engels'le birlikte, bir ütopya olmaktan çıkarak bilimsel bir dünya görüşü haline gelmesi bu sayede olanaklı olabilmiştir.

Okumalar, marksist dünya görüşünün bilimsel temellerine de kısaca işaret etmek içindi.

Marksist dünya görüşüne dayalı bir işçi sınıfı partisi programı, marksist bir program, bir toplum düzeninden bir başka toplum düzenine geçişi amaçladığına göre, bilimsel temellere oturmak zorundadır. Projeler üzerine, sosyalizm projesi üzerine edilen bir sürü boş lafın bu çerçevede bir değeri yoktur.

Program zaten bir sosyalizm projesidir, ama var olandan hareket eden bir sosyalizm projesi, bilimsel temellere dayalı bir sosyalizm projesi.

Bir yoldaşın; Rusların 1903 Programında neden proleter devrimle ilgili sorunlara yer verilmemiş, bu bölüm neden kendi içinde açılmamış üzerine sorusuna, buradan giderek de yanıt verebilirim. Lenin, program tartışmalarında, döne döne, program var olandan hareket etmelidir, diyor. Konuşma ve raporlarında, biz bu aşamada ancak bu kadarını söyleyebiliriz, bunun ötesine geçemeyiz türünden vurgular sık sık geçiyor.

1903 Programının yapısı ve kapsamına da bu yöntemsel uyarının ışığında bakabilirsiniz. Yarı-feodal ilişkilerin toplum yaşamında çok özel bir yer tuttuğu otokratik Rusya'da, otokrasinin aşılmasının, yarı-feodal ilişkilerin tasfiyesinin ardından proletarya bu kez de burjuvaziyle hesaplaşacaktır; proletarya devrimine geçecektir, proletarya diktatörlüğü kurulacaktır ve sosyalizmin inşasına geçilecektir, demenin ötesinde, o safhada daha fazla bir şey söylenemezdi. Program varolandan hareket etmek zorundadır. Burada ancak temel sınıflar arası ilişkide ortaya çıkacak yeni durumdan, bu çerçevede yeni stratejik hedef ve görevden sözedilebilirdi.

Bugünün Türkiye'sinde biz de varolandan hareketle bir şey söylüyoruz. Ortada bir burjuva sınıf egemenliği var; işçi sınıfı yoksul müttefiklerini yanına alarak bu sınıfın egemenliğini yıkmalı, devletini parçalamalı, tüm mülkiyetine ve zenginliğine el koymalıdır, diyoruz. Bütün büyük fabrikalar ve işletmelere, bütün bankalara, sigorta şirketlerine, bütün öteki mali kuruluşlara el konulmalıdır, diyoruz. Büyük toprak mülkiyeti kamulaştırılmalı, bütün büyük tarımsal işletmelere el konulmalı, bunlar sosyalizmin tarımsal alandaki ilk mevzilerine dönüştürülmelidir, diyoruz. Bunlar hep varolandan hareket eden istemler. Varolan bir şeye karşı, halihazırda mevcut olan ilişkilere karşı bir tutum açıklıyoruz burada.

Ama örneğin, siz proleter demokrasinin temel ilişkilerini tanımlarsınız, proleter iktidar mekanizmasını, proleter demokrasinin temel işleyiş yasalarını, bunları koyar ve bu genel çerçeve ile yetinirsiniz. Ötesiyle ilgili bugünden bir şey söyleyecek durumda değilsinizdir. Zira devrimin hemen ertesinde durumun, sınıfsal güç dengelerinin ne olacağını, karmaşık bölgesel ve uluslararası durumun ne getireceğini, tüm bunların nasıl davranmanızı gerektireceğini, bugünden bilmiyorsunuz, bilemezsiniz.

Temmuz: Varolan toplumdan kopuk bir proje koymak ayrı bir sorun. Ama örneğin, *İki Taktik*'te işçilerin-köylülerin devrimci-demokratik diktatörlüğü ile proleter iktidara geçişin kesin-tisizliği, aradaki sürece ilişkin muhakkak bir bakışları vardır...

Cihan: Otokrasi yıkılacaktır, ardından burjuvaziyle hesaplaşmaya geçilecektir, sıra burjuvaziye devirmeye gelecektir, proletarya iktidarı alacaktır ve sosyalizmin kuruluşuna geçecektir kapsamında söylediklerim, senin söylediklerini zaten içeriyor. Kaldı ki, programı değiştirmek daha 1913-14'te bir ihtiyaç haline gelmişti, diyor Sovyet tarihçileri. Bu yapılabilsen, 1905 Devrimi'nin de yarattığı açıklıklar temelinde, kapitalizmin ilerleyen gelişmesinin sağladığı bir takım veriler temelinde programı gözden geçirmiş olsalardı, muhakkak ki bir takım şeyleri daha farklı ifade etmek ihtiyacı duyarlardı.

Kaldı ki Lenin savaş dönemindeki tartışmalarda salt Rusya için değil, çok büyük ölçüde Avrupa ülkeleri için konuşuyor. Rusya sözkonusu olduğu ölçüde ara değişimler yapmakla yetiniyor. Lenin sosyalist devrimin genel sorunlarını tartışıyor. O dönemde savaşa, iç savaşa, militarizme, silahlanmaya, pasifizme, barışa vb., ilişkin olarak kaleme aldığı makaleler, hep Avrupa'nın savaşa, sosyal ihanete karşı ve enternasyonalizmden yana olan, ama doğru marksist program konusunda karışıklıklar yaşayan çeşitli akımlarla yaptığı polemiklerin ürünü. Lenin'in teorisi ve tartışması o noktadan itibaren enternasyonal bir çerçeveye kayıyor. Lenin bunu büyük bir sorumluluk olarak

da duyuyor ayrıca. İkinci Enternasyonal'in çöktüğü bir ortamda, uluslararası bir marksist çekirdek oluşturmak özel bir kaygıya dönüşüyor. Teorik ve programatik sorunlar artık bu geniş çerçevesi içerisinde tartışılıyor.

Demin söylediklerimi sana yanıt vermek için söylememiştim. Sadece senin merak ettiğin soruna bunun da bir yanıt olabileceğini anlatmak istedim. Söylediklerimi daha çok bazı sol çevrelerin o "proje"cilik merakını gözeterek söyledim. "Bizim ütopyamız ne olacak, bizim projemiz ne olacaktır?" türünden eğilimler, sosyalizme inancını kaybetmiş bir takım aydın, yarı aydın kişi ya da çevrelerin geçici bir oyalanma ve sızlanma durağından başka birşey değil. Bir süre için geçmişe yönelik yakınma ve sızlanma, inkar ve saldırılar eşliğinde, proje proje diyorlar, ama çok geçmeden ortada ne proje kalıyor ne ütopya. Böyleleri gidip kapitalizmin o kötü, o rezil gerçekleriyle birleşiyorlar. Geriye projenin de, ütopyanın da zerresi kalmıyor. Ben marksist programın bilimsel karakterine vurgu yapmanın bir vesilesi olarak buna değinmiş oldum.

Programın bilimsel temellerine ilişkin tartışmadan devam ediyorum. Programımızın teorik bölümünde kapitalizmin kendinden önceki sistemin içinden kaçınılmaz bir tarihsel zorunlulukla doğduğunu ve tam da aynı nedenle kaçınılmaz bir biçimde de yok olacağını, yerini yeni bir toplumsal düzene, sosyalizme bırakacağını göstermek durumundayız. Örneğin *Komünist Manifesto*, kapitalizmin nasıl doğduğunu, yükseldiğini ve egemen hale geldiğini, burjuvazinin tarihte nasıl devrimci bir rol oynadığını ortaya koyuyor önce. Ama tam da bu anlatımın kendisi, gidip kapitalizmin bu gelişmesiyle kendi onulmaz çelişkilerini nasıl ürettiğine, bunun hangi sonuçlara yol açtığına, kendi bünyesinde kapitalist sömürüye konu olan, artı-değeri üreten bir sınıfı nasıl yarattığına, bu sınıfın giderek burjuvazi karşısında bir alternatif sınıf olarak nasıl oluştuğuna bağlanıyor. Kapitalizmin düzlediği zemini ve işçi sınıfının yeni

bir toplum düzeninin taşıyıcısı olarak nasıl oluştuğunu açıklıyor ve sözü getirip kapitalizmin neden kaçınılmaz olarak yıkıma mahkum olduğuna bağlıyor.

Temmuz: Bu çerçevede biz “Ya sosyalizm ya barbarlık içinde çöküş!”ü kullanabilir miyiz?

Cihan: Sonra tartışalım. Kullanabiliriz mi diye sormak bile gereksiz, halihazırda zaten kullanmıyor muyuz? Bu veciz söz, iyi bir propaganda sözüdür aslında. Yani insanlığa kendine kapitalizmin barbarlığına karşı sosyalizme yürüyerek bir çıkış araması çağrısıdır. Bir umutsuzluk ifadesi değil, tersine, proletaryaya ve emekçilere militan bir mücadele çağrısıdır.

Cezmi: Çöküş, fiziki bir anlamda değil, sosyal anlamda. Şu anda yaşanan da bir ölçüde böyle bir şey...

Cihan: Böyle bir yorum daha kapsamlı ve anlamlı bir yorum. Kaldı ki, Rosa Luxemburg kendi konuşmasında tam da böyle söylüyor. Kapitalizm, emperyalist burjuvazi dört yıllık bir savaşla uygarlığı çöküş noktasına getirdi diyor. Burjuvaziyi ve onun kapitalist düzenini savaşın yolaçtığı korkunç yıkımın sorumlusu ve suçlusu ilan ediyor.

Temmuz: Bilimsel değeri açısından kapitalizmin çökeceğini söylemek doğru. Ama sosyalizmin kendiliğinden kurulmayacağı da açık. Determinizm...

Cihan: Kapitalizmin çöküşü teorisi çok başka bir şey, ben senin sorunu böyle anlamamıştım. Sloganı hatırlattığın için ben de o slogan çerçevesinde yanıtladım. Senin son söylediğin tümüyle başka bir tartışma, kapitalizm kendiliğinden bir çöküşe gidecek midir? tartışması bu.

Hayır, kapitalizm insanoğlunun büyük tarihi etkinliği olmadan, yani proletarya devrimi olmaksızın sosyalizme yerini bırakmayacaktır. İnsan tarihi materyalizmde temel önemde bir özne, toplumsal gelişimde ve köklü dönüşümlerde temel ve belirleyici bir unsur. Tarihin motoru üretici güçlerdir diyoruz. Ama üretici güçlerin en temel ögesi de bizzat onları kullanan

insandır. İnsan da üretici güçlerin bir parçası, üretken emek emekçi insanda cisimleşiyor.

İnsan bir özne olarak kendi rolünü oynayamadığı sürece, öyle kapitalizm kendi evriminin sonucu olgunlaşmasıyla yok olup gitmez. Kapitalizmin kendi evrimiyle yok olup gideceği tezi bilim dışıdır ve her zaman reformizm, kadercilik, eylemsizlik üretmiştir.

Ben kaldığım yerden devam etmek istiyorum. *Komünist Manifesto* sadece genel mantığı ve yapısı ile bilimsel temelle-re oturmakla kalmıyor, yanısıra bunu bir bakış açısı olarak formüle de ediyor, diyor ki: “*komünistlerin vardıkları teorik sonuçlar, hiç bir şekilde, şu ya da bu sözde dünya reformcusu tarafından icad olunmuş ya da keşfedilmiş düşünce ya da ilkelere dayanmaz. Bunlar yalnızca, varolan bir sınıf mücadelesinin, gözlerimizin önünde gerçekleşen bir tarihsel hareketin gerçek ilişkilerinin genel ifadeleridir.*” (s. 20)

Yani biz kendi teorimizi gerçek tarihsel hareketten bir soyutlama olarak oluştururuz. Kendi ilkelerimizi mevcut toplumun bilimsel eleştirisi içerisinden bulup çıkarırız.

Marks, Gotha Programı'nın önermelerini çürütürken, yanısıra yer yer kendi önermelerini de formüle ediyor. Bunlardan birini ortaya koyarken, “*Şu önerme de aynı biçimde tartışma götürmez doğruluktur*”, diyor ve devam ediyor: “*Emek evrime uğrayarak toplumsal emek haline geldiği ve böylelikle zenginliğin ve kültürün kaynağı olduğu ölçüde, emekçide yoksulluk ve teslimiyet, çalışmayanda da servet ve kültür gelişir.*”

“*Bugüne dek bütün tarihin yasası böyledir. Demek ki, 'emek' ve 'toplum' üzerine genel lafazanlıklara girişileceğine, burada, bugünkü kapitalist toplumda, emekçiyi bu toplumsal belayı yenmeye zorlayan ve onu, bunu başaracak ehliyete ulaştıran maddi ve öbür koşulların kesin olarak nasıl yaratıldığı tam da doğru bir biçimde gösterilmeliydi.*” (Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi, Sol Yay., 3. baskı, s.25)

Demek ki, bilimsel temellere dayalı olması gereken bir programda, “emek”, “toplum”, “eşitlik”, “özgürlük” vb. üzerine genel ve soyut lafazanlık yerine, işçi sınıfının kapitalizmin yarattığı kötülükleri nasıl alt edebileceği, maddi koşulların onu bunu yapmaya nasıl zorladığı ve yapabilecek yeteneğe nasıl ulaştırdığı, bilimsel bir bakış açısıyla ortaya konulmalıdır. Bir parti programının yapması gereken şey bu, marksist programın teorik bölümlerinde yapılmaya çalışılan şey de bu.

Lenin de bu mesele üzerinde çok özel bir tarzda duruyor. 1918 tartışmalarında, program varolan gerçeklikten hareket etmelidir, bir program varolanı saptar, varolandan hareket eder vb. vurguların gerisinde, hep bu aynı bilimsel bakış açısı var. Unutmayalım bunu yapan, programın bilimsel iktisadi temelleri konusunda bu denli hassas davranan aynı Lenin, bütün zamanların en büyük devrimcisi sayılıyor. Geri bir toplumda sosyalist devrime geçme iradesi ortaya koyabilecek kadar da öznel etkenin bilincinde olan bir devrimciden; proleter öncü nedir, parti nedir, tarihsel gelişmede ve toplumsal dönüşümde insan iradesinin rolü nedir, bütün bunları en ileri düzeyde kavramakla kalmayan, ileri bir tarihsel pratik içinde somutlayan, ete-kemiğe büründüren bir devrimciden konuşuyoruz. Böyle bir devrimci, program tartışmalarında, programımız mutlak bir biçimde bilimsel temellere oturmalıdır, programımız varolandan hareket etmelidir, programımızın her bir temel ilkesinin iktisadi içeriğini, demek oluyor ki, bilimsel temellerini göstermek zorundayız, bilimsel olarak saptanamayan hiçbir gerçek programımızda yer alamaz vb., vb. diyor.

Lenin’in 1917’den 1919’a iki yıl boyunca program üzerine yaptığı tartışmaları, programın bilimsel temellerine yaptığı vurguları, bu gerçeğin ışığında değerlendirmeliyiz.

“Bir program kesinlikle tartışılmaz olanı, gerçekler temelinde saptanmış olanı içermelidir, ancak o zaman marksist bir program olur”, temel düşüncesi çerçevesinde söylenenlere daha sonra

girmek niyetindeyim. Ancak Lenin'in muzaffer sosyalist devrime rağmen, neden hala da programın kapitalizme ilişkin teorik bölümünün korunmasında ısrar ettiğini görmemiz burada gerçekten çok ilginç olacaktır.

Emperyalizm, kapitalizm üzerine kurulmuş bir üstyapı gibidir, diyor Lenin; bu üstyapıyı kaldırdınız mı, altından emperyalizmi, yani tekelci kapitalizmi yeniden üretecek olan kapitalizmin o klasik temeli çıkar. Bir proleter devrim ilk elden ancak büyük sermayenin mülksüzleştirilmesini başarabilir. Ama orta ve küçük ölçekli işletmeler başlangıçta ve değişen süreler için varlığını sürdürecektir. Bu ise, kapitalizmi üretecek o maddi zeminin hala duruyor olması demektir. Siz tepeye el koyuyorsunuz, ama tarihsel süreç içerisinde onu üretmiş olan ve serbest bırakılsa yine de üretecek olan o klasik temel bir biçimde hala duruyor olacak.

Normal sistem olarak çağdaş kapitalizmin omurgası tekelci kapitalizmdir, bu omurgayı kırdınız mı kapitalizme en büyük darbeyi vurmuş oluyorsunuz, sınıf ilişkilerini temelden değiştirmiş oluyorsunuz. Bu elbetteki çok büyük bir tarihi dönüşümün ifadesidir. Ama buna rağmen hala kapitalizmi yeniden üretebilecek olan bir toplumsal-iktisadi gerçeklik varlığını sürdürüyor olacak. Ve siz, muzaffer bir proleter devrimin ardından bile bunun farkında olmak, bu gerçeği çok iyi bilmek durumundasınız. Bilemezseniz, ondan sermayenin parça parça nasıl koparılıp alınacağını da bilemezsiniz. Kendi doğal gelişmesi içinde kapitalizmi ve burjuvaziyi yeniden üretecek olan toplumsal ilişkilerin tasfiyesini de gereğince önemseyemez ve gözetemezsiniz. Siz küçük ölçekli üretimin ancak büyük ölçekli üretimin geliştirilmesi ölçüsünde tasfiye edilebileceğini anlayamazsanız, tarımda ancak kollektif üretici güçlerin geliştirilmesiyle küçük ölçekli tarımsal işletmeye dayalı küçük köylülüğün tasfiye edileceğini göremezsiniz ve tarımsal üretici güçlerin geliştirilmesine de bu çerçevede gerekli önemi

veremezsiniz. Ve tüm bunlar, parti programının teorik bölümüyle bağlantılı sorunlar.

Demek ki, küçük ölçekli üretimin ancak büyük ölçekli üretimle tasfiye edileceğini ve üretici güçlerin gelişmesi hep büyük ölçekli üretime doğru gittiği için, o küçük ölçekli üretimin de kaçınılmaz bir biçimde tasfiye olacağını, olması gerektiğini bilerseniz, programınızın o teorik başlangıç bölümü bunu içerirse, siz sosyalizmin inşasının bu yönünün, bu kapsamının neye dayandığını da çok iyi anlamış olursunuz. Programımızın bu bilimsel temelleri ilerde yaşayacağınız sosyalist inşa sürecine bugünden yol gösteriyor olacak. Ancak siz küçük ölçekli tarımsal işletmenin tarihsel tasfiyesini başardıktan sonradır ki, programınızın bu bölümü artık gerçekten herhangi bir anlam taşımayacak ve tümünden gereksiz hale gelecektir.

Programın kapitalizmin temel özelliklerini ortaya koyan teorik bölümünün Ekim Devrimi'nden sonra da neden korunması gerektiğinin bilimsel açıklaması bu.

Aynı konuda bir başka örnek vermek istiyorum. Yine Sekizinci Kongre'nin tartışmalarından:

“Enternasyonal olabilmesi için, programımız iktisaden bütün ülkeler için karakteristik olan sınıfsal momentleri dikkate almak zorundadır. Bütün ülkeler için karakteristik olan, kapitalizmin bir çok yerde yeni geliştiğidir. Bu bütün Asya'ya, burjuva demokrasisine geçen bütün ülkelere ve aynı zamanda Rusya'nın bir çok bölgesine uygundur. Ekonomik alandaki gerçekleri çok iyi bilen Rikov yoldaş, ülkemizde yeni burjuvaziden söz ediyor. Bu doğru. Bu yeni burjuvazi, sadece bizim Sovyet hizmetlilerimiz saflarında değil -son derece önemsiz ölçülerde bu saflardan gelebilir-, kapitalist bankaların boyunduruğundan kurtulmuş ve bugün demiryolu ulaşımından yalıtık olan köylülüğün ve ev sanayicilerinin saflarından çıkmaktadır. Bu gerçektir. Bu gerçeği nasıl görmezlikten gelebilirsiniz? ... Gerçek bize Rusya'da bile kapitalist meta ekonomisinin yaşadığını, işlediğini, geliştiğini,

her kapitalist ekonomide olduğu gibi bir burjuvazi yarattığını gösteriyor.” (S. E., C: 8, İnter Yayınları, s.375)

Farklı bir şeyi vurgulamak için okumuştum, ama pasajın tümünü okuyunca, az önce yaptığım açıklamanın Lenin tarafından da formüle edilmiş olduğunu da görmüş oldum. Ama bunu Lenin aynı zamanda programın enternasyonal karakterine de bir gerekçe olarak gösteriyor. Çünkü bu dünya çapında bir fenomendir, bu evrensel bir şeydir, dolayısıyla programımızda yer almalıdır, programımızın enternasyonal karakteri buradan da yansımalıdır, diyor. Daha ilerde aynı düşünceyi bir kez daha yineliyor

Sanıyorum daha önceki oturumların birinde de okumuştum, ama burada tam yeri olduğu için, yeniden okumak istiyorum: *“Biz, genel kabul gören bir programın bilimsel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiği marksist ilkesinden hareket etmekle yükümlüyük. Program kitlelere komünist devrimin nasıl ortaya çıktığını, neden kaçınılmaz olduğunu, neyi çözeceğini açıklamalıdır. Programımız bütün diğer programlar gibi, örneğin Erfurt programı gibi ajitasyon amaçları için bir özet olmalıdır. Erfurt programının her maddesi yüzbinlerce ajitasyon konuşması ve makalesi içermekteydi. Bizim programımızın her maddesi de her emekçinin bilmesi, benimsemesi ve kavraması gereken şeyi içeriyor. Emekçi kapitalizmin ne olduğunu, küçük köylünün ve küçük esnafın kaçınılmaz ve kesin olarak sürekli bir kapitalizmi ürettiğini anlamazsa, bunu kavramazsa, onun komünizminin, kendisini yüz kez komünist olarak adlandırsa da, en radikal komünizmi sergilese de beş kuruş değeri yoktur; çünkü biz komünizme ancak ekonomik olarak temellendirildiğinde değer veririz.” (age., s.376-77)*

Bir programın bilimsel temellerine yapılan bir vurgu bu. Ve bu insan, tekrar ediyorum, bundan sadece birbuçuk yıl önce, tarihin gördüğü en büyük, en anlamlı bir iradi çıkışa önderlik eden bir büyük devrimci. Öncüyü, öznel etkeni her za-

man vurgulamış, bunun teorisini yapmış ve en görkemli pratiğini gerçekleştirmiş bir büyük devrimci söylüyor bunları.

Yine aynı metinden okuyorum: *“Proletarya partisini marksist program zemininde eğittik. Aynı şekilde ülkemizdeki milyonlarca emekçiyi eğitmek gerekir. Burada ideolojik önderler olarak toplanmış bulunuyoruz ve kitlelere şunu söylemek zorundayız. ‘Biz proletaryayı eğittik ve bunu yaparken her zaman ve öncelikle doğru bir ekonomik tahlilden hareket ettik.’ Bu görev bir manifesto ile halledilecek bir iş değildir. 3. Enternasyonal manifestosu bir bildiri, bir açıklamadır. Dikkati karşı karşıya bulduğumuz şeye çekmek ister, kitlelerin duygularına sesleniştir.”*

Ama bir programda duyguların yeri yoktur, sözü buraya getirmek için söylüyor bunları Lenin ve devam ediyor: *“Ekonomik bir zemine sahip olduğunuzu, kumdan şatolar kurmadığınızı ekonomik olarak kanıtlamayı deneyin. Bunu yapabilecek durumda değilseniz program hazırlamaya girişmeyin.”*

Programın bilimsel ekonomik temellerine yapılmış çok açık, çok net bir vurgu bu.

“... Fakat eğer bir program yapmak istiyorsak son onbeş yılda yaşananları tahlil etmenin dışında bir şey yapamayız. Onbeş yıl önce önümüzde duran sosyal devrime doğru gittiğimizi söylüyorduk, şimdi bu devrime ulaştık -bu bizi güçsüz mü kılacak? Bununla daha da güçleneceğiz, sağlamlaşacağız. Herşey kapitalizmin emperyalizme dönüşmesine çıkıyor, emperyalizm ise sosyalist devrimin başlangıcına götürüyor. Bunu anlatmak uzun süreli ve sıkıcı bir iştir ve tek bir kapitalist ülke bile henüz bu süreci arkada bırakmamıştır. Fakat program bu süreci belirtmek zorundadır.” (age., s.378)

Engels'in *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm* başlıklı eserinin bilimsel sosyalizmi ele alan bölümü tam da bu süreci, tarihsel gelişmenin bu ardışık akışını, bunun tarihsel seyrini ve toplumsal yasallıklarını ortaya koyuyor. Tam da programatik bir yapı içerisinde. Daha doğrusu, marksist bir programın teorik

bölümünün açıklanmış bir biçimi olarak. Küçük meta üretimi, kapitalizm, proletarya devrimi ve sosyalizm. Engels, eserinin “Özet ve Sonuç” başlıklı bölümünde bu tarihsel gelişme çizgisini bu şekilde bizzat kendisi de bir kez daha özetliyor.

Ve şöyle devam ediyor Lenin: *“Ne var ki meselenin özü burada kimse tarafından inkar edilemedi. Meta ekonomisi ve kapitalizmin temelleri üzerine hiç bir şey söylemeyen bir program, marksist enternasyonal bir program olmayacaktır. Programın enternasyonal olması için, Piyatakov yoldaşın yaptığı gibi dünya Sovyet cumhuriyeti ya da ulusların ortadan kaldırılmasını ilan etmesi yetmez.”* (s. 379)

Enternasyonalizmi soyut ve duygusal bir ilke olarak değil, maddi-iktisadi temelleriyle ele alan bir kavrayış yatıyor burada. Bir soyut dilekler, iyi temenniler meselesi değil bu; program sorunu sözkonusu olduğunda hiç değil, anlatılmak istenen temel gerçek bu.

Rusların 1903 Programı şöyle başlıyor:

“Meta değiş-tokuşunun gelişimi, uygar dünyanın tüm halkları arasında öyle sıkı bir bağ kurdu ki, proletaryanın büyük kurtuluş hareketi uluslararası bir hareket haline gelmek zorundaydı ve artık uzun süredir böyledir.

“Kendisini proletaryanın dünya ordusunun bir parçası olarak gören Rus sosyal-demokrasisi, bütün diğer ülkelerin sosyal-demokratları ile aynı nihai hedefe ulaşmayı amaçlar.”

Bu bir parti programı ve parti öncelikle kendi enternasyonalist konumunu tanımlıyor; nihai sonuçları bakımında uluslararası olan bir davanın belli bir ülkedeki temsilcisi olduğunu ilan ediyor. Bu çerçevede kendisini uluslararası proleter ordunun belli bir ülkedeki temsilcisi olarak tanımlıyor. Bu konumu soyut ve duygusal bir ilkeye değil, çağdaş toplumun somut maddi gerçeğine dayandırıyor.

Programın bilimsel karakteri kendini daha bu ilk vurguda, partinin enternasyonalist konumuna ilişkin tanımında gösteriyor.

Bu geri bir ülkenin proletaryası adına ortaya konulan bir program, yakın hedeflerini öteki uygar ülkelerden farklı bir biçimde tanımlayan bir program olduğu halde, öteki ülkelerin proletaryasıyla bir nihai hedef birliğini tanımlayarak söze başlıyor. Ve hemen ardından deniliyor ki; *“Bu nihai hedef modern burjuva toplumun karakteriyle ve onun gelişme seyriyle belirlenmiştir.”*

Demek ki nihai hedef ortaklığını yaratan temel, modern burjuva toplumunun mevcut karakteri ve bu karakterin geleceğe doğru evrimi, onun barındırdığı çelişmeler ve buna bağlı olarak kendini gösterecek olan gelişme ve sıçrama dinamikleri...

Bunun ışığında baktığımızda, Lenin’in; programımızın enternasyonal karakteri açıklamasını ve anlamını teorik bölümde bulabilmeli; tam da bundan dolayı, evrensel bir üretim tarzı olan kapitalist meta üretiminin temel özellikleri ve temel çelişkileri programımızda yer almalı derken anlatmaya çalıştığı temel gerçeğin, daha 1903 Programında açık ifadesini bulduğunu da görmekteyiz.

II. BÖLÜM

RSDİP programı üzerinden parti programında teorik bölüm*

Enternasyonalizm üzerinden giriş pasajlarını okuduğum RSDİP'in 1903 Programının teorik bölümü üzerinden devam edecek tartışmamız. Böylece parti programının teorik bölümünü bu örnek üzerinden irdeleme olanağı da bulmuş olacağız. Bu Lenin'in özel çabasıyla 1919 Programına olduğu gibi alınan bölüm olduğuna göre, bizim için amaca son derece uygun bir örnek de sayılmalıdır.

Giriş paragrafının ardından şöyle devam ediyor teorik bölüm:

"Bu nihai hedef, modern burjuva toplumun karakteriyle ve onun gelişme seyriyle belirlenmiştir. Böyle bir toplumun en

---

* Bu bölüm daha önceki dizi yayında atlanmıştır, burada ilk kez yayınlanmaktadır.

önemli özelliği kapitalist üretim ilişkileri temelinde meta üretimidir. Burada üretim araçlarının ve meta dolaşımının tayin edici ve en önemli bölümü sayısal olarak küçük bir sınıfa aittir. Buna karşılık nüfusun muazzam çoğunluğu, ekonomik durumlarından dolayı sürekli ya da periyodik olarak işgücünü satmaya, yani kendisini ücretli işçi olarak kapitalistlerin hizmetine sunmaya ve emeğiyle toplumun üst sınıflarının gelirini yaratmaya zorlanan proleter ve yarı-proleterlerden oluşur.” (RSDİP 1903 Programından tüm aktarmalar, Lenin’in Seçme Eserler’inin 6. cildindeki metinden yapılmıştır, İnter Yayınları, s.113 ve sonrası -Red.)

Öncelikle kapitalist toplumun temel bir karakteristiği ile başlanıyor; bu toplum, kapitalist üretim ilişkileri temeli üzerinde meta üretimine dayanır, deniliyor. Bu toplumda üretim araçlarının ve servetin önemli bir bölümü dar bir azınlığın, egemen sınıfın elinde toplanır. Buna karşılık nüfusun muazzam çoğunluğu bu üretim araçlarından yoksundur. Ve bunlar ancak kendi işgüçlerini üretim araçlarını elinde tutan kapitalist sınıfa satarak ve böylece sürekli olarak onlara servet üreterek yaşayabilirler. Bu toplumun temel sınıfsal yapısının, onun sömürüye dayalı karakterinin ortaya konulmasıdır.

Şöyle devam ediyor:

“Kapitalist üretim ilişkilerinin egemenlik alanı, tekniğin sürekli mükemmelleştirilmesi ölçüsünde, büyük işletmelerin ekonomik önemini artırması, bağımsız küçük üreticilerin bir kenara itilmesine yol açması, bunların bir bölümünü proletere dönüştürmesi, geri kalanların sosyal ve ekonomik yaşamda rolünü sınırlaması ve onları sermayeye bazen az çok tam, az çok açık, az çok boğucu bir bağımlılık içine sokmasıyla gittikçe daha çok yaygınlaşır.”

Kapitalizmin gelişmesi üretici güçlerde sürekli bir gelişmenin ifadesidir, bunun bir yansımasıdır. Üretici güçlerin gelişmesi, üretimin ölçeğinin sürekli büyümesi ve geniş ölçekli üretimin sürekli bir biçimde yaygınlaşmasıdır. Bunun ilerle-

mesi ölçüsünde toplumdaki ara sınıflar eriyor. Yani bu süreç, küçük ölçekli üretimin adım adım ortadan kalkması, toplumun geleneksel ara sınıf ve katmanlarının sürekli bir biçimde erimesi anlamına geliyor. Bunların bir bölümü sürekli yoksullaşır, köylü toprağını, zanaatçı ise küçük işletmesini/tezgahını kaybederek zamanla proletere dönüşür. Öteki bir bölümü ise, yaygınlaşan ve topluma egemen hale gelen kapitalist ilişkilerin etkisi ve egemenliği altına girer. Ve sermayenin genel egemenliği koşullarında bu, “boğucu bir bağımlılık” halini alır. Bu pasaj, bugünün Türkiye toplumunda halen yaygın olan bir sosyal-iktisadi ilişkiye de ışık tutuyor gerçekte.

Bir sonraki paragraf: *“Aynı teknik ilerleme girişimcilere ayrıca, üretim sürecinde ve meta dolaşımında gittikçe daha büyük boyutlarda kadın ve çocuk emeği kullanma olanağı verir. Ve öte yandan bu, girişimcilerin canlı işgücü gereksiniminin nispi bir azalmasına yol açtığı için, zorunlu olarak işgücüne talep işgücü arzının gerisinde kalır, böylelikle ücretli emeğin sermayeye bağımlılığı artar ve sömürülme derecesi yükselir.”*

Kapitalist ilişkilerin gelişmesi yalnızca küçük üreticiyi yıkıma sürükleyerek proleter ordunun işgücü arzını artırmakla kalmaz, yanısıra teknik gelişme kadın ve çocuk emeğinin sanayide kullanılmasını olanaklı hale getirir. Bu, kadınların ve çocukların emek gücü ölçüsünde, işgücü arzının artması anlamına gelir. Tekniğin kadın ve çocuk emeğini de kullanmaya elverişli hale geldiği bir durumda, sermaye bunları da kendi işgücü ihtiyacının rezervleri haline getirir ve bu işgücü arzının kapsamını artırır. Öte yandan teknik mükemmelleşme de işgücüne olan talebi nispi olarak azaltır. Böylece aradaki oransızlık daha da artar.

Dolayısıyla bu, işgücü arzıyla onun istihdamı arasındaki çelişkinin, kapitalizme eşlik eden yapısal bir bozukluk olarak işsizliğin, iktisadi temellerini veren bir madde. Bu olgudan çıkarılan bir de temel sonuç var: *“Böylelikle ücretli emeğin*

sermayeye bağımlılığı artar ve sömürülme derecesi yükselir." Yedek sanayi ordusunun artışı ölçüsünde, bu; bir yandan, ücretler üzerinde bir baskıya dönüşür, onları düşürücü bir rol oynar; öte yandan da, işsizlik kabusu emekçinin sermayeye köleliğini kolaylaştıran bir maddi zemine dönüşür.

Bu basit iktisadi-sosyal gerçeğin ışığında bugünün Türkiye'sine bakın, bir takım şeyleri anlamak çok daha kolaylaşır. Mesela bir yoldaş Petlas'a ilişkin yazısında diyor ki: *"hareketimizin reformizmi eleştirirken söylediği gibi, bugünkü işsizliğin çapından dolayı, iş bugün işçinin ayağına bir prangaya dönüşmüştür."* İşini kaybetmeme kaygısı, sınıf mücadelesini dizginleyen bir zincire dönüşebilmiştir. "Ücretli emeğin sermayeye bağımlılığı"nın artması anlamını örneğin burada buluyor. Belli koşullar altında böyle bir etki yaratabiliyor. Tek etki biçimi bu değil, ama sonuçlardan biri bu olabiliyor.

Devam ediyorum: *"Burjuva ülkeler içindeki bu nesnel durum ve onların dünya pazarında sürekli şiddetlenen rekabetleri, sürekli artan miktarlarda üretilen metaların sürümünü gittikçe zorlaştırır. Az çok akut endüstriyel krizlerde ifadesini bulan, ardından az çok uzun endüstriyel durgunluk dönemleri gelen aşırı üretim, burjuva toplumda üretici güçlerin gelişiminin kaçınılmaz sonucudur. Krizler ve endüstriyel durgunluk dönemleri ise küçük üreticileri daha da mahveder, ücretli emeğin sermayeye bağımlılığını daha da artırır, işçi sınıfının durumunun nispi ve bazen de mutlak olarak kötüleşmesine daha hızlı yol açar."*

Burada modern kapitalist toplumun bir başka temel gerçeği dile getiriliyor. Özellikle kapitalizmin bugün ulaştığı gelişme düzeyi üzerinden ileri sürülen, kapitalizmde yeni olarak nitelenen, gerçekte ise kapitalizmin yapısına, özüne ilişkin olan temel bir eğilimdir burada sözkonusu olan. Sadece ulusal pazar kapsamındaki bir iç rekabet değil bu. Daha 19. yüzyıldan itibaren artık dünya pazarı olgusu egemen; sermaye uluslararası pazar ilişkileri içinde, dünya ölçüsünde bir etkinlik gös-

teriyor. Pazardaki şiddetli rekabet, sürekli olarak kapitalisti kullandığı tekniği mükemmeleştirmeye götürüyor. Rekabetin baskısı altında daha kaliteli ve daha ucuz üretim burada bir dürtüdür. Tekelci aşamada ve tekelin sağladığı imkanlar sayesinde, bu etkenin zayıfladığını ve bunun teknik gelişmeyi yavaşlatan bir eğilim yarattığını ve bunun çürütücü bir etkide bulunduğunu biliyoruz.

Lenin emperyalizm incelemesinde bunun altını çizer. Ama Lenin aynı zamanda der ki; 1- Tekel rekabeti ortadan kaldırmaz, rekabetin yanısıra, onun yanında ve üstünde varlığını sürdürür; 2- Tekel belli etkinlik alanlarından rekabeti silerek oluşur, ama beraberinde bu kez ulusal ve uluslararası pazarda tekeller arası çok daha şiddetli bir rekabeti doğurur. Bir tekelin diyelim ki kendi ulusal pazarı üzerinde ileri düzeyde bir egemenliği oluştu. Ama tekelci yapı ulusal çitleri aşmayı bir kaçınılmazlık haline getirdiği için, rekabet bu kez uluslararası piyasada en sert biçimler olarak tekeller arası rekabet olarak sürer ve bu tekniği geliştirmenin bir başka etkenine dönüşür.

Burada şu sonuç çıkar; demek ki yarattığı durgunluk eğilimine ve bunun çürütücü sonuçlarına rağmen yine de kapitalizm üretici güçleri nispi olarak geliştirmeyi sürdürür. Temelde bu, tekelci emperyalist rekabet kapsamında tekniğin sürekli gelişmesi ve mükemmelleşmesidir. Ve bugün bu gelişme öylesine muazzam sonuçlar yaratıyor ki, üretilen bir bilgisayar modeli altı ayda eskiyebiliyor. Dünya pazarında iki, bilemediniz üç firma yarışıyor, ama bunlar arasındaki dünya çapındaki rekabet, her yeni modeli altı ayda eskitebiliyor. Tekel işte bu noktada tekniği geliştiriyor. Zaten kapitalizmin tekniği geliştirmedeğini, tekniğin gelişmesi kapsamında üretici güçleri geliştirmedeğini iddia etmek, saçmalığa düşmektir; kapitalizmin bugün yarattığı muazzam teknik gelişme düzeyi olgusal olarak bu tür bir iddiayı geçersiz kılmaktadır.

Ama siz bunu bir de ne ölçüde yapıcı, insanlığın hizme-

tinde bir uygarlık nimeti olarak kullanılabilirdiğini düşünememek durumundasınız. Onun yıkıcı ve çürütücü karakteri kendini öncelikle buradan gösterir. Kapitalizm tekniği kâr amacına bağımlı kılarak geliştiriyor, insanlığın ihtiyaçlarına göre değil. Silah teknolojisi akıl almaz düzeylere varabiliyor; bir füze bir yerden fırlatılıyor, bilgisayar kumandası ile yeri saptanmış bir hedefi gidip vurabiliyor. Bu yolla koca koca kentler bir anda harabe-ye çevriliyor. Bir kere bilim ve teknik böyle, insanlığa ve uygarlığa karşı kullanılıyor, buradan yıkıcı bir etki yaratıyor.

İkinci ve daha önemli olanı ise şu; kapitalizm tekniği kapitalist rekabetin ve kârın ihtiyaçları ölçüsünde geliştiriyor ve o gerektirdiği ölçüde de gerçekten dolu dizgin geliştiriyor. Ama gerektirmediği ölçüde ise sınırlıyor ya da düpedüz engelliyor. Çalışan sınıfların, genel olarak toplumun bir dizi temel ihtiyacı olduğu halde, bu alanlar yeterince kârlı değilse, bu alanlarda yatırım yapmıyor, bunun gerektirdiği tekniği geliştirmiyor. Çelişkisi, tutarsızlığı ve elbette çürümüşlüğü aynı zamanda burada.

Öte yandan, tekniğin ve üretici güçlerin gelişmesi normal olarak işgününü kısaltmayı, refahı yükseltmeyi ve dünya ölçüsünde genelleştirmeyi olanaklı kılıyor. Ama bakıyoruz, dünyada her yıl 30-40 milyon insan açlıktan ölüyor. İnsanoğlunun bugünkü bilimsel ve teknik gücü ve birikimi, temel insan ihtiyaçları doğrultusunda, doğadan insanlığın gerçek ihtiyaçlarının gerektirdiği doğrultuda yararlanmak için kullanılsa, ne açlık, ne işsizlik, ne yoksulluk, ne de tüm bunlardan yoksunluktan gelen toplumsal ve kültürel sorunlar ve kötülükler olur. Ama bilim ve teknik bunlar için kullanılmıyor. Tek mantığı, tek amacı var: Kâr, aşırı kâr! Ve ancak kâr artırma ve güvenceye alma ihtiyacına yanıt verebildiği ölçüde teknik geliştiriliyor.

Kapitalizm koşullarında teknik gelişme ve mükemmelleşme iki sonuç yaratıyor. Bir yandan işsizlik yaratıyor; zira emek üretkenliğini artırıyor ve işgücüne olan ihtiyacı nispi olarak

azaltıyor. Kapitalizmde emek üretkenliği arttığı ölçüde, ona paralel olarak işsizlik de artıyor. Öte yandan, bu sınırsız teknik gelişme, kapitalizmin kendi yapısal çelişkilerinin bir sonucu olarak, üretilen mal ve hizmetleri piyasada tüketememek gibi bir sorun yaratıyor. Üretilenin pazarda satılabilmesi lazım. Bunun için de hem bir ihtiyacı karşılaması, hem de bu mala ve hizmete ihtiyacı olanın yeterli bir alım gücünün olması lazım. Kapitalizm bu iki alanda da sorunludur ve bunlar yapısal sorunlardır.

Kapitalizmde metalar bir plana göre değil, tekniğin mükemmelleşmesi ölçüsünde sınırsızca üretiliyor. Ürettiğinin ne zaman ihtiyacı aştığını saptayacak durumda değil kapitalistler. Bilinmeyen bir pazara, bilinmeyen bir alıcıya durmadan meta üretiliyor. Tekellerin pazara egemenliği ölçüsünde bu bugün belli sınırlar içerisinde belki planlanabiliyor, ama yine de dünya ölçüsünde bir plansızlık yaşanıyor. Sonuçlar tam kontrol edilemiyor, çünkü neyin pazarda ne kadar tüketileceğini aynı zamanda rekabet belirliyor. Malın kalitesi, fiyatı, bir dizi başka etken belirliyor. Bunlar yaygın olarak politik etkenler de olabiliyor. Dolayısıyla bu, aynı zamanda krizlerin de kaynağı oluyor. Bu teknik mükemmelleşme, üretken güçlerin bu muazzam artışı, muazzam bir meta üretimi ile sonuçlandığı ölçüde, üretilen metalara pazar bulunamaması ölçüsünde, bir bunalımın kaynağı oluyor, yıkıcı bunalımların patlak vermesine neden oluyor. Kapitalizmde iktisadi bunalımların nedeni/mantığı bu. Kapitalizm hep kâra dayalı olarak, hep plansız olarak bilinmeyen bir pazara ürettiği sürece, bu çelişkiyi ve bunun yarattığı sonuçları yaşar, yapısal olarak yaşar. Bunların aşılması için kapitalizmin aşılması gerekir.

Engels'ten kapitalist bunalımlar üzerine

Engels'in bunalımlar konusundaki açıklamaları çok veciz olduğu için, ondan bazı pasajlar okumak istiyorum: "*Modern*

makinelerin durmadan artan yetkinleşebilirliğinin, toplumsal üretimdeki anarşi ile, her sanayici kapitalisti kendi makinelerini durmadan iyileştirmekle, onların üretken gücünü durmadan artırmakla yükünlü tutan zorun, bir yasa haline geldiğini görmüştük. Üretim alanını genişletmenin kıt olanağı, kapitalist için buna benzer zorunlu bir yasaya dönüşür. Modern sanayinin pek büyük gelişme gücü, -...- tüm direnmeyle alay eden bir nitel ve nicel genişleme zorunluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu direnme tüketimden, sürümden, modern sanayi ürünlerinin pazarlarından gelir. Ama pazarların yaygın ve yoğun genişleme yeteneğini yöneten yasalar tümüyle farklıdır ve daha düşük güçle işlemektedir. Pazarların genişlemesi üretimin genişlemesine ayak uyduramaz. Çatışma kaçınılmaz olur ve kapitalist üretim tarzı ortadan kaldırılmadığı sürece herhangi bir gerçek çözümle sonuçlanamayacağı için, çatışmalar dönemli olur. Kapitalist üretim, başka bir 'kısır döngü' doğurur." (Marks-Engels, S. Y., C:3, Sol Yay., s.170, 1. baskı)

Kapitalizm aşılmadıkça, bunalımların hep yeniden yenisinden baş göstereceğine ilişkin bir yasallık vurgusu bu ve bu kapitalizmin yapısal bir çelişkisi. Ortadan kalkması yalnızca kapitalizmin ortadan kalkmasıyla, yani üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyet tekelinin parçalanmasıyla olanaklı.

Daha ileriden şöyle devam ediyor Engels:

"... Ve bu bunalımların karakteri öylesine açıkça belirlemektedir ki, Fourier, onların ilkinde 'crise pléthorique', bolluktan doğan bunalım, dediği zaman, hepsine uygun düşen tanımı yapmıştır.

"Bu bunalımlardan, toplumsallaştırılmış üretim ile kapitalist mal edinme arasındaki çelişki, korkunç bir patlamaya varır. Meta dolaşımı, o an için, durmuştur. Dolaşım aracı olan para, dolaşım için bir engel olmuştur. Bütün meta üretim ve dolaşım yasaları altüst olmuştur, çatışma doruğuna ulaşmıştır. Üretim tarzı, değişim tarzına karşı ayaklanmış durumdadır."

Üretici güçler üretim ilişkilerine karşı ayaklanmış durumdadır gibi de anlayabiliriz bunu. Daha ileriden devam ediyor Engels:

“... Kapitalist üretim tarzının bütün mekanizması, kendi öz yaratıları olan üretken güçlerin baskısı altında işlemez olur. Bütün bu üretim araçları kitlesini sermayeye dönüştürmeye artık güç yetiremez.”

Üretim araçları kapitalizmde sermayeye dönüştürülebildikleri ölçüde kullanılırlar. Ne demek sermayeye dönüştürülmek? Yani yeterli kâr oranıyla artı-değer üretme işlevini yerine getirdikleri sürece kullanılırlar. Bir kapitalist toplumun ihtiyaçlarına değil kârına bakar, ürettiği meta yeterli kâr oranıyla satılıyor mu, buna bakar ve üretimi buna göre sürdürür. Bugün kârlılık kavramı, neo-liberallerin, piyasacıların en gerici, en rezil argümanlarından biridir. Yeterince kâr sağlamıyor, kârlı işletmeler değil diyerek, şu ya da bu üretim biriminin tasfiyesini isteyebiliyorlar. Toplumun buna ihtiyacı var mı yok mu, buradan bakılmıyor. Kârlı olup olmadığından bakılıyor ve yeterince kârlı olmayan işletmelerin kapatılması doğal bir ekonomik gereklilikmiş gibi savunuluyor. Kapitalist piyasa mantığı içerisinde gerçekten bu böyle. Sermayeye dönüşmeyen üretim aracının kapitalizmde bir değeri yoktur. Eğer sermayeye dönüşüyorsa, en korkunç imha araçlarını bile üretir, yeter ki kâr getirsin.

Kapitalizmin serbest rekabetçi aşamasında üretimin genellikle ancak tek tek fabrikalar bünyesinde planlanabildiğini, oysa tekelci aşamaya geçişle birlikte bu işin büyük tekelci gruplar tarafından ulusal ve uluslararası çapta planlanabildiğini, bugün bunun dünya pazarı ölçeğinde yapılabildiğini biliyoruz. Bugün üretim her bir tekelin kendi bünyesinde dünya çapında planlanabiliyor. Ama bu, birbirine rakip tekellerin kapitalist piyasadaki rekabeti gerçeğini, bu çerçevedeki anarşi gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Bunun için de, kapitalist üretimin anarşik özelliğinden gelen bunalımlar, ekonominin dünya ölçüsünde

büyümesi ve üretken güçlerin güçlü tekelleri gruplar tarafından kontrol edilmesi ölçüsünde, en sert, en yıkıcı bir biçimde patlak verebiliyor. Bir yerde çok büyük bir firma ya da banka battığı zaman, bu önce o ülkedeki ulusal ekonomiyi sarsıyor ve ardından öncelikle uluslararası borsalar üzerinden olmak üzere öteki ülkelerin ekonomilerine dalga dalga yansıyor.

Özetle, tekelleşmenin getirdiği tüm planlama olanaklarına rağmen, ulusal ve uluslararası kapitalist piyasa tam bir anarşi alanı olmayı sürdürüyor. Kapitalist gelişme bugün üretimin tek tek dev kapitalist şirketler bünyesinde planlanabilmesini olanaklı kılıyor. Ama piyasanın toplamı bakımından, bu onun anarşik karakterini ortadan kaldırmadığı gibi, buradan gelen bunalım çok daha kapsamlı ve yıkıcı sonuçlara yolaçabiliyor.

“Üretken güçler boş durur ve aynı nedenle yedek sanayi ordusu da boş durmak zorundadır. Üretim araçları, geçim araçları, çalıştırılmaya hazır emekçiler, üretimin ve genel servetin bütün bu öğeleri bol bol vardır. Ama ‘bolluk sıkıntının ve yoksulluğun kaynağıdır’. Çünkü üretim ve geçim araçlarının sermayeye dönüşmesine asıl engel olan şey odur. Çünkü kapitalist toplumda, üretim araçları, ancak önce sermayeye, insan emek-gücünü sömürme araçlarına dönüştükleri zaman işleyebilirler. Üretim ve geçim araçlarının bu sermayeye dönüşme zorunluluğu, onlarla işçiler arasında bir hayalet gibi durur. Üretimin maddi ve kişisel kaldıraçlarının biraraya gelmesini önleyen yalnızca odur; üretim araçlarının işlenmesini, işçilerin çalışmasını ve yaşamasını yasaklayan yalnızca odur. Bundan dolayı bir yandan kapitalist üretim tarzı kendisini bu üretken güçleri yönetegitmeye yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan bu üretken güçlerin kendileri, var olan çelişkinin giderilmesine, sermaye olma niteliklerinin ortadan kaldırılıp toplumsal üretken güçler olma karakterlerinin eylemle (fülen) tanınmasına doğru gittikçe artan bir enerji ile ilerlemektedirler.

“Etkileri gittikçe artan üretken güçlerin sermaye olma nite-

liklerine karşı bu ayaklanması, kendilerindeki toplumsal karakterin tanınması için gittikçe sertleşen bu zorunluk, kapitalist sınıfın kendisini, kapitalist koşullarda olabildiği ölçüde, gitgide toplumsal üretken güçler olarak görmeye zorlamaktadır. Sanayinin son hızla çalıştığı dönem, kredinin sınırsız şişkinliği (enflasyon) ile birlikte, en az, büyük kapitalist kurumların çökmesi ile kopan çatırtının kendisi kadar, üretim araçlarının o farklı çeşitlerde karşımıza çıkan anonim ortaklıklar biçiminde büyük çapta toplumsallaştırılmasına da yolaçar...” (s.171-172)

Anonim şirketler şahsında kapitalizmin tekelleşmesine, tekelci birliklerin ortaya çıkmasına yapılan bu çok önemli vurguyu az ilerde şu sözler izliyor:

“Tröstlerde rekabet özgürlüğü tam kendi karşısına, tekele değişir (sanırım “dönüşür” olmalı bu son kelime). Kapitalist toplumun belirli hiçbir plana dayanmayan üretimi, kapıyı çalan sosyalist toplumun belirli bir plana dayanan üretimine teslim olur.” (s.172)

***

Engels’in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* kitabının “*Bilimsel Sosyalizm*” bölümünün programatik bir açıklama işlevi taşıdığını birkaç kez hatırlatmıştım. RSDİP programından şimdi paragraf paragraf okuduğumuz herşey, tamı tamına bu sistematığe uyuyor.

Kapitalist krizlerin yapısına ve onun sosyal-iktisadi sonuçlarına ilişkin paragrafı şu paragraf izliyor: “Böylece, emeğin üretici gücünün yükselmesi ve toplumsal zenginliğin artması anlamına gelen teknik mükemmelleşme, burjuva toplumda, toplumsal eşitsizliğin artmasını, mülk sahipleri ile mülksüzler arasındaki uçurumun büyümesini ve emekçi kitlelerin gittikçe daha geniş kesimleri için yarınundan emin olamamanın, işsizliğin ve her türden yoksulluğun artmasını koşullandırır.”

Emeğin üretici gücünün yükselmesi ve toplumsal zenginliğin artması anlamına gelen teknik mükemmelleşme, üretim

araçlarının ve servetin merkezileşmesini ve yoğunlaşmasını getiriyor ve servet-sefalet kutuplaşmasını derinleştiriyor.

Bugün dünyada en büyük 200 çokuluslu tekелci grup bilmem kaç trilyon dolarlık bir üretim aygıtını ve serveti elinde tutuyor, üretimin ve pazarın büyük bir bölümünü kontrol ediyor. Türkiye'de bir avuç tekелci işletme üretimin ve pazarın belirleyici bölümünü kendi kontrolüne almış bulunuyor. Bu sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma düzeyinin bir göstergesidir. Doğal olarak bu aynı süreç ara sınıflarda erime, çalışan sınıflarda mutlak ya da görelî bir yoksullaşma yaratıyor. Proleterleşme süreçlerini hızlandırıyor, servet-sefalet kutuplaşması güçleniyor. Bunu salt mutlak biçimi ile değil, görelî biçimi ile de düşünmek gerekiyor. Geçim ve yaşam düzeyini, ekonomisini ve toplumsal zenginliğini genel düzeyi üzerinden düşünmek zorundayız. Öyle bir durum olabilir ki, servet-sefalet kutuplaşmasının derinleşmesi işçinin yaşam koşullarında belli bir düzelmeye birlikte yaşanır. Üretimin ve toplumsal zenginliğin toplam artma oranı üzerinden bakıldığında ise, işçinin yaşamında gerçekte nispi bir yoksullaşma vardır.

Sermaye çalışan sınıflara belli durumlarda kırıntılar, belli tavizler de verebilir ya da bunlar mücadeleler ile de alınabilir. Ama bu gene de temelde servet-sefalet kutuplaşması olarak bildiğimiz temel yasallığı ortadan kaldırmaz. Bu gelişmiş kapitalist ülkeler için de geçerli. Zira kapitalizmin temel bir yasası bu. Hiç de geri ülkelere, zayıf kapitalizme özgü bir şey değil. Ama yanılıcı olan nedir? Diyelim ki ulusal gelir %20 oranında artıyor. İşçiye bu artıştan düşen pay %5 oranında oluyor. Gerçekten işçi orada %15 oranında nispi olarak yoksullaşmıştır. Bu yasa kapitalizmde hep böyle işler, bunun istisnası yoktur. Yanılıcı olan nispi yoksullaşma ile mutlak yoksullaşmanın birbirine karıştırılmasıdır. Refahtan aynı ölçüde yararlanamamak kapitalizmin temel bir gerçeği ise, bu tam da servet-sefalet kutuplaşması ile değindiğimiz yasallığın bir doğrulanmasından

başka bir şey değildir.

Sınıf mücadelesi ve sosyal devrim

Devam ediyorum:

“Fakat burjuva topluma özgü bütün bu çelişkiler büyüdüğü ve geliştiği ölçüde, emekçi ve sömürülen kitlenin mevcut düzenden hoşnutsuzluğu da artar, proleterlerin sayısı ve birlikteliği artar, sömürücülere karşı mücadelesi şiddetlenir.”

Kapitalizmin temel sınıflarını, kapitalizmin temel işleyiş yasalarını, kapitalizmin çelişkilerinin yığınlar için yarattığı işsizlik, yoksulluk, sömürü, geleceğinden emin olamaması gibi sonuçları gördük. Ama bütün bunlar sınıf mücadelesinin maddi temelidir. Kapitalizm sadece ileri bir sınıf üretmiyor, bu yarattığı sorunlar ve çelişkilerle sınıf mücadelesi zeminini de üretiyor. Ve bir devrimci parti programı, zaten sözü getirip buraya bağlamak için, bütün bunları ortaya koyuyor. Sınıf mücadelesinin modern toplumdaki maddi temeline işaret etmek içindir tüm bunlar.

“Aynı zamanda tekniğin mükemmelleşmesi, üretim ve dolaşım araçlarını yoğunlaştırarak, kapitalist işletmelerdeki emek sürecini de toplumsallaştırarak, kapitalist üretim ilişkilerinin yerine sosyalist üretim ilişkilerinin geçirilmesinin, yani sınıf hareketinin bilinçli taşıyıcısı olarak uluslararası sosyal-demokrasinin tüm faaliyetinin nihai hedefi olan sosyal devrimin maddi olanağını da gittikçe daha hızlı yaratır.”

Tekniğin mükemmelleşmesi, bunalım süreçleri, kapitalizmin öteki yasallıkları yalnızca dönemsel olarak belli sorunlar üretmez, toplamında emeğin ve üretici güçlerin, dolayısıyla üretimin toplumsal karakterini de sürekli geliştirir. Dolayısıyla, kapitalizm sadece proleteri üretmez, sadece sınıf mücadelesini de üretmez, proleterin devrimci sınıf mücadelesi ile kapitalist toplumu ortadan kaldırmasını olanaklı kılacak maddi temeli de

üretir. Nedir bu? Toplumsallaştırılmış üretim ya da üretimin toplumsal karakteridir. Kapitalist üretim tarzının temel çelişkisi, üretimin toplumsal karakteri ile mülk edinmenin kapitalist karakteri arasındaki çelişkidir. İşte bu çelişkiyi çözmek, kapitalist toplumu yıkmak anlamına geliyor. Bu çelişki ne ile yıkılır? Kapitalist sınıfın devrilmesiyle, dolayısıyla onun üretim araçları üzerinde kurduğu kapitalist mülkiyet tekelinin parçalanmasıyla.

Burada proleter sınıf mücadelesinin ve proleter devrimin iktisadi temelleri konuluyor ve söz getirilip sosyal devrime bağlanıyor:

“Proletaryanın sosyal devrimi üretim ve dolaşım araçlarının özel mülkiyetinin yerine toplumsal mülkiyeti geçirerek ve toplumsal üretim sürecini, toplumun tüm üyelerinin refahı ve çok yönlü gelişimi yararına planlı biçimde örgütleyerek...”

Kapitalizm neye dayanıyordu? Kâr amacına ve piyasa anarşisine. Sosyal devrimle kapitalist sınıfın egemenliğini yıkacak olan proletaryanın sosyalist düzeni neye dayanıyor? Özel mülkiyetin yerini toplumsal mülkiyet alıyor ve toplumsal üretim süreci toplumun tüm üyelerinin ihtiyaçları ve refahına göre örgütleniyor. Demek ki sosyalizmde üretimin hareket noktası toplumun ihtiyaçları ve refahı, buna göre planlanmış bir üretim faaliyeti.

Plansızlığı yaratan, üretim araçlarının farklı farklı kapitalistler ve farklı farklı kapitalist ülkeler arasındaki dağılımıydı. Devrim sorunu öncelikle bir toplumda ya da ulusal çerçevede gündeme geleceğine göre, biz işin uluslararası yanını bir yana koyalım, ulusal çerçeveden konuşalım. Kapitalist üretim bir taraftan üretim araçlarını toplulaştırır, ama öte taraftan onun kapitalist sınıf içerisindeki parçalı dağılım özelliğini de korur. Kapitalist piyasaya dayalı üretim anarşisini yaratan da bu zaten. Eğer siz üretim araçlarına toplum adına el koyarsanız, bunları yalnızca toplumun genel ihtiyaçlarının hizme-

tine vermekle kalmaz, o ihtiyaçları gözeterek planlı bir ekonomiyi de başarabilirsiniz.

“... toplumun çok yönlü gelişimi yararına planlı bir biçimde örgütleyerek toplumun sınıflara ayrılmasını ortadan kaldıracak ve böylece -toplumun bir bölümünün diğeri tarafından her türlü sömürüsüne son vereceği için- tüm ezilen insanlığı kurtaracaktır.”

Sömürü, sömürüye dayalı baskının, tüm öteki sosyal, siyasal ve kültürel eşitsizliklerin kaynağı, sınıfların varlığıdır. Üretim tarihsel olarak ilkel ve geri aşamasında, fakat insan işgücünün kendine yeterli olandan fazlasını da üretebildiği bir durumda, bu fazlaya el koyma temeli üzerinden sınıflar doğdu. Ama uzun yüzyıllar boyunca, köleci ve feodal toplumlarda, kapitalizmin olgunlaşma öncesi döneminde, servetin o günkü miktarı, üretici güçlerin o günkü gelişme düzeyi, sınıfları ortadan kaldırmaya el vermiyordu.

Kapitalist üretimin gelişmesi, yerleşmesi ve olgunlaşması ile birlikte toplum öyle bir noktaya vardı ki; üretken güçlerinin ulaştığı gelişme aşaması, artı bu sayede yaratılan zenginliğin çapı öyle bir noktaya vardı ki, artık sınıfları ortadan kaldırmak tarihsel olarak olanaklı hale geldi. Bazı insanların çalışması, öteki bazı insanların da onların sırtından yaşayarak yönetmesi, düşünce üretmesi, kültür üretmesi, sanat üretmesi zorunluluğu da ortadan kalktı böylece. Şimdi insanoğlu hem çalışabileceği, hem de bütün öteki insani faaliyetlere zaman ayırıp kendini onların içinde üretebileceği, gerçekleştirebileceği ve yetkinleştirilebileceği bir gelişme aşamasına geldi dayandı, üstelik fazlasıyla. Engels kendi klasik metnini 1877’de yazıyor ve hiç değilse uygar Avrupa açısından bu bugünden mümkündür, diyor. Bugün biz ondan 120 sene sonrası bir tarihte bulunuyoruz. Bugün artık bu dünya ölçeğinde ve kıyas kabul etmez ölçüde çok daha fazla olanaklıdır. Demek ki, sınıflar, toplumsal gelişmenin geri bir aşamasında belli bir nesnel mantıkla doğdular ve tarihin gelinen aşamasında artık ortadan kalkmalarını

olanaklı kılan bir maddi temel fazlasıyla var. Engels okuduğumuz bu klasik parçada bunu çok veciz bir biçimde ortaya koyuyor.

Sınıfların ortadan kalkması temel önemde bir fikir. Bunu doğru kavramak çok önemli. Marksist eşitlik anlayışını, Engels, yine *Anti-Dühring*'de çok güzel bir biçimde ortaya koyar ve sonrasında hep bu temel fikir esas alınır. Marksist eşitlik anlayışı esas anlamını sınıfların ortadan kaldırılmasında bulur. Marksist anlamda sosyal eşitliğin gerçekleştirilmesi, asıl ifadesini sosyal sınıfların ortadan kaldırılmasında bulur.

20. yüzyılda sosyalizm bolluk toplumlarında gündeme gelmedi. Marksizm hiçbir zaman sosyalizm önce zenginliği üretecek, sonra da onu eşit olarak paylaşılacak demedi. Dediği şudur: Kapitalizm bolluğu yaratmış bulunuyor, ama bunu kapitalist sınıf kendi tekeline almış bulunuyor, bir. İkincisi, kapitalizmde üretimin devamı onun kâr amacına bağlı olduğu ölçüde, bu üretken güçler ve servet gerektiğinde tahrip de ediliyor. Bu sonuçlardan kurtulmak ve zenginliği tüm toplumun hizmetine verebilmek için, üretim araçları ve zenginlik üzerindeki kapitalist mülkiyet tekeli parçalamak gerekir.

Oysa örneğin Ekim Devrimi bolluğun ve gelişmiş üretici güçlerin değil, fakat bir yıkımın üzerine geldi. Artı yıkıcı bir iç savaş yaşandı, üretici güçler çok büyük ölçüde tahrip oldu, var olan sınırlı sanayinin çok büyük ölçüde tahrip olduğu bir maddi zemini devraldı. Emperyalist kuşatmanın getirdiği sorunlarla ve sınırlılıklarla yüzyüze kaldı. Herşeyi yeniden inşa etmek durumundasınız; yani siz öncelikle sosyalizmin maddi-iktisadi temelini kuruyorsunuz ve bu onyılları alıyor. Temeli hızlı kurmak kaygısı, yani batının yüz senede katettiği mesafeyi on senede katetmek kaygısı, yaratılan artı serveti yeniden üretime dönüştürmeyi gerektiriyor. Nihayetinde toplum tükettiğinden arta kalanını tasarruf eder. Bolluğun olmadığı, ihtiyaç yetersizliğinin olduğu yerde ne olur? Ayrıcalık ve hırsızlık olur. Bu ancak sosyalist ahlakla, eğitimle, bir takım başka

şeylerle dengelenir, ama bir yere kadar dengelenebilir.

Engels'in *Anti-Dühring*'de yazdıklarını okuyun ve bundan hareketle sosyalizmin karşılaştığı problemleri düşünün, birçok şeyi anlamak çok daha kolaylaşır. Ortalama bir işçinin aldığı ücretten fazlasını reddetmek -bu ilkeye gerçekten bağlı kalılabilsen, bu işler böyle olmazdı. Bu ilkeye bağlı kalınmadığını biliyoruz. Artı üretici güçleri geliştirmek kaygısı, üretimi geliştirmek kaygısı, parça başı üretimi, Taylorizmin bir takım sistemlerini kullanmayı bir ölçüde ihtiyaç haline getirebilmiştir. Ve çok üreten, tekniğin gelişmesine daha çok katkıda bulunan bu durumda çok kazanıyor. Maddi teşvik çalışmayı teşvik etmenin bir aracına, ama giderek de bir kişisel kazanç hırsına dönüşüyor. Bu zamanla bir sosyal eşitsizlik kaynağı haline geliyor. Sınıflar ortadan kaldırıldığı sürece bu çok da önemli bir eşitsizlik değildir denebilir. Ama tarihin tanıklık ettiği gibi, bu sınıfları üretebilen bir eşitsizliğe de büyüyebiliyor. En azından, belirgin bir sosyal sınıf üretmese bile, hiç değilse ayrıcalıklı bir tabaka, üstelik devlet ve partiye egemen bir ayrıcalıklı tabaka üreten bir noktaya da varabiliyor. Alın size ayrıcalıklı bir bürokrasinin dejenerasyonu ve sosyalist yoldan ve hedeflerden uzaklaşmanın toplumsal-iktisadi temeli ve dinamikleri.

Nadir: Bu çerçevede sosyalizmde, herkesten yeteneğine göre, herkese ürettiğine göre ilkesi geçerli olduğuna göre, bu sorunu nasıl çözeceğiz? Her zaman insanlar arası bu eşitsizlik var olacaktır. Yetenekten tutun da güç, sağlık vb. bir dizi şeye kadar... Ama sosyalizmde bu böyle olduğu sürece de o eşitsizlik hep sürecektir.

Cihan: Sosyalizm, insan emek gücünün ve toplumun doğal kaynaklarının en rasyonel bir biçimde değerlendirilmesidir. Toplumumuzu düşünün, kaç milyon işsiz var bugün bu ülkede. Büyük bir üretken kapasite kullanılmıyor, kaynaklar rasyonel kullanılmıyor, çünkü kâr amacına tabi kılınıyor. Artı emperyalizme bağımlıyız, zenginliklerimizin ve artı-değerimizin

önemli bir kısmı da emperyalistler tarafından sömürölüp yağmalanıyor. Bütün bunların ortadan kaldırıldığını düşünün. Bu üretim ve dolayısıyla zenginlik kapasitesinde muazzam bir sıçrama olanağı demektir. Emperyalist kuşatmadan dolayı silahlanmaya dönük harcama, yani üretken olmayan üretim yine olacak, maalesef, ama öteki şeyler zaten serveti ve üretim kapasitesini sürekli katlanarak büyötmeye el veriyor. Bolluğun ve zenginliğin artması ölçüsünde, paylaşım alanındaki sorunlar da azalıyor. Herkese çalışmasına göre veriyor, ama öte taraftan başka bazı şeyler yapıyor. Toplumun genel refahı kapsamına giren bir dizi alanda, eğitimden sağlığa, konuttan ulaşımaya, kültürden başka şeylere kadar, topluma parasız ya da çok düşük karşılıklarla kamu hizmetleri sunuluyor ve bunların alanı günden güne genişletiliyor. Bu "herkese ihtiyacına göre" ilkesinin etkinlik alanının öteki aleyhine sürekli bir biçimde genişlemesiyle aynı şey demektir.

Küba bugün yoksuldur, petrole kaynak yetirmeyince gerektiğinde traktörü bırakıp at ve öküz kullanmak zorunda kalıyor. Ama eğitim, sağlık, konut gibi (ilk ikisi Birleşmiş Milletler verileri ile de sabit) temel alanlarda toplumun ihtiyaçlarını mümkün mertebe gözeten bir politika izliyor ve elde ettiği başarılar övölüyor. Yani orada işçinin geliri ve refahı hiç de çalışmasının karşılığı olarak aldığı kişisel kazançtan ibaret kalmıyor.

Dolayısıyla işçiye ne verildiğini bizim ona ücret olarak verilen üzerinden ölçmeye kalkmamız, sosyalizmi hiçbir biçimde anlamamamız anlamına geliyor. Kapitalist ücreti veriyor, sonra da eğitimi, sağlığı vb. herşeyi paralı hale getiriyor. Sonra git piyasadan kendine eğitim al, sağlık al, otobüs, tramvay, vapur bileti al, sosyal hizmet al, sigorta al, vb. diyor. Kapitalizm gelinen yerde tüm dünyada işi buraya vardiıyor. Sosyalizm işçiye çalışmasına uygun olacak belli bir ücret veriyor, ama öte yandan da genelde oluşturulan güçlü kamu fonları sayesinde eğitimi, sağlığı, ulaşımı, konutu, kültürü ya parasız hale

getiriyor, ya da alabildiğine ucuzlatıyor. Bu fonlar sürekli olarak toplumun genel yaşamında, genel refah düzeyinde düzelmeler ve ilerlemeler yaratıyor. Sosyalist bir toplumda kira çok çok ucuz, adeta sembolik düzeyde, ulaşım araçları çoğu kere bedava, sağlık bedava, eğitim bedava, bir takım başka sosyal hizmetler bedava... Bunlar öyle bir noktaya gelecek ki, daha ileri bir noktada ücret gerçekten çok özel zevkler için kullanılan özel bir gelir olacak. Bütün bunlar bedava iken parayı ne yapalım denebileceği bir noktaya zamanla ulaşacağız.

Tuna: Böyle bir ekonomik gelişme içerisinde, dünya çapında sosyalist iktidar sorununun çözülmemiş olmasına rağmen, herkese çalışmasına göre ücret uygulamasının aşılacağı bir gelişim seviyesine geçişin olanağı yok mudur? Sovyetler Birliği politik planda bürokrasiye bağlı olarak bir dejenerasyonu ve emperyalist kuşatma altında bir süreci yaşadı. Ama bu süreç kaçınılmaz bir süreç değildi. Sovyetler Birliği ne kadar geri bir ülke olsa da, politik iktidar sorununda sosyalizme bağlı kaldığı ölçüde, geniş üretim olanakları ile dünyanın ekonomik krizlerinden de ayrılmış olacaktı. Sosyalist ekonomi ile aritmetik değil geometrik bir büyüme yaşanacak ve bu doğal olarak (eğer bir yozlaşma da yoksa) bu toplumun ileriye gidişini hızlandırmış olacaktı.

Sovyetler Birliği emperyalist kuşatmaya karşı silahlanmayı her zaman gündemde tutuyor. Ama bu, geometrik büyümenin yanında, nispi bir azalma etkisinin ötesinde bir şey ifade etmiyor. Böyle bir süreç içerisinde, emperyalist kuşatmaya rağmen, politik planda değil ama ekonomik planda, "herkese ihtiyacına göre" verilecek bir ekonomik aşamaya geçiş olanağı yok mudur?

Cihan: Bu sürecin kesintisiz bir biçimde yaşanması ve toplumun artık kapitalizmden çıktığı şekliyle olmaktan çıkıp komünizme ilerleyen bir topluma dönüşebilmesi durumunda, evet. Ama zaten bütün sorun böyle bir yönelimin ve hedefin kaybedildiğidir. Bu, '50'ler sonrasının Sovyetler Birliği'ne yö-

neltilen en temel eleştirilerden biridir, birincisidir.

Tuna: Kuramsal planda böyle bir üst eşik var mı? Sovyetler Birliği bu perspektifi yitirmeseydi, onu bu üst aşamaya geçişten ne alıyocaktı? Sorun ekonomik olarak aşılabilir bir eşik olup olmadığı sorunu. Sovyetler Birliği bir 50 yıl daha yaşasaydı ve '50'li yıllarda yoğunlaşan bir politik dejenerasyonu yaşamıyorsa, dünyada bir dizi devrimci olanak Fransa, İspanya, Almanya benzerlerindeki gibi heba edildiğinde bile, Sovyetler Birliği geometrik büyümesi ile (dış kuşatmaya karşı devleti korumak zorunda kalarak) ekonomik planda herkese ihtiyacıncaya verilecek bir sürece giremez miydi?

Cihan: Elbette girebilirdi ve zaten onu başarabildiği ölçüde de dünyanın dengelerini sarsar, dünya işçi sınıfının ve emekçilerinin bilincini ve tercihlerini çok büyük ölçüde etkiler, onların devrime ve sosyalizme yönelimlerini hızlandırır. Böylece dünya tarihinin gelişme seyri apayrı bir görünüm kazanırdı.

İçeride politik dinamizmini, nihai hedef kaygısını, davanın uluslararası karakterini unutmayan bir iktidar, bir parti, dünyadaki sınıf mücadelesinin sorunlarına da bir başka gözle bakar zaten. Mutlaka oradaki o başarı dünya süreçlerindeki bir başarıyla, oradaki o hedef şaşmazlığı dünya devrim süreçlerini ilerletmedeki kaygıyla örtüşür. Ama dışta enternasyonalizmi kaybetmenin içte bir toplumsal mantığı, bir sosyal-sınıfsal karşılığı var.

Söz konusu olan Sovyetler Birliği çapında bir ülke ise, kendi içinde sosyalist kuruluşu komünizme doğru ilerleten bir ülkenin dünyadaki sınıf mücadeleleri üzerindeki etkisi de farklı olur. Sadece propaganda etkisini de kastetmiyorum. Neticede o aynı zamanda uluslararası proleter ordunun kazanılmış bir kalesidir. Bu rolü oynayan bir ülke, kendi süreçlerini sonuna doğru götürmeye gerek kalmadan, başka süreçleri de kendine eklemeyerek, yani dünya devrimini büyütürken, sosyalizmin etki

alanını genişleterek gider. Soruna buradan da bakabilmek durumundayız.

(...)

Programda sosyalizm deneyimleri

Tek tek tarihsel durumlara ilişkin tartışmalar daha sonra ayrıca yapılır, biz konumuzu çok fazla da dağıtmayalım. Tarihsel sorunlara böyle zamansız girmişken, iki şey söyleyeceğim.

Birinci nokta şu; programın teorik bölümünü tartışırken, burada tarihsel bir takım sorunları anlamamızı kolaylaştıran bazı unsurlar çıkıyor karşımıza, işin iktisadi ve sosyal yönü ile ilgili olarak. Proletarya diktatörlüğü ve demokrasisini tartıştığımızda, siyasal bir takım sorunlar da çıkacaktır karşımıza ve bu çok ilginç olacaktır. Tarihsel sorunların tartışmalarımıza yedirilmesinin bir yanı bu.

Burada Şinan yoldaşın söylediklerine de yanıt vermiş oluyorum aslında. Biz ayrı bir sosyalizmin sorunları bölümü yapmayı gerekli görmeyebiliriz. Tarihsel deneyimlerin gösterdikleri ışığında, kendi programımızın gerektirdiği yerde, gerekli biçimi ona göre, bu deneyimleri gözeterek vermek, bununla yetinmek yoluna gidebiliriz. Programımızın yapısı ve içerdiği sorunlar, deyim uygunsuzsa tek tek maddelerinin, gerektirdiği her durumda, tarihsel deneyimlerin ortaya çıkardığı sonuçları da gözetir ve bu maddelere yediririz. Yalnızca programatik çerçevede bizi ilgilendirdiği kadarı ile, o da programa yedirmekle yetinebiliriz.

Bunun ötesinde sosyalizmin tarihsel sorunları geniş bir tartışma alanıdır. Bu tartışma henüz yeterince yapılmamıştır da. Ben bazı temel noktaları formüle etmemizi kolaylaştıracak kadar bir açıklık olduğuna inanıyorum. Gerek ortaya çıkan bozulmanın iktisadi-sosyal mantığı konusunda, gerekse onun bir boyutu olarak da siyasal açıdan, yani diktatörlük ve demokrasi

sorununda. Sovyetler'deki bozulmanın iktisadi mantığına bir biçimde işaret etmiş oldum. Bu bir bakıma tarihsel sorunlar üzerine yaptığımız kapsamlı tartışmanın temel esaslarından birinin burada kısa bir biçimde anılması oldu. Bu, durumu rasyonalize etmek olmuyor, budalalar böyle yorumluyorlar, ama alakası yok. Eğer tarihte bu bir durum olarak ortaya çıkmışsa, siz bunun kendi nesnelliği içindeki mantığını ortaya koymak durumundasınız.

Örneğin, acaba Avrupa'daki bütün partilerin dejenere olması bir zorunluluk muydu? Elbette değil. Ama dejenerasyon bir olgu olduğuna göre, dönüp bunun objektif mantığı, onu üreten toplumsal-iktisadi koşullar üzerinde düşünmek, neyse bulup ortaya çıkarmak zorundasınız. İkinci Enternasyonal oportünizminin kokmuş bir ceset olarak savaşa birlikte ortaya çıkması anlık bir olay olmadığına göre, nedir o halde bunun iktisadi-sosyal temeli? diye soruyor Lenin ve sorusuna bildiğimiz çok verimli yanıtları buluyor. Ortada toplumsal-iktisadi mantığı olan nesnel bir olgu var, bu rasyonalize etmek değil ki. Bu ortaya çıkan bir durumu yaratan koşulları tahlil etmek ve anlamak zorunluluğu.

Benzer koşullar hep benzer sonuçlar yaratır diye bir durum var mı, olabilir mi? Barışçıl mücadele koşulları oportünizmi üretiyor diyoruz, ama biz bugün hiç de oportünizmi yaşamıyoruz ve yaşamak zorunda değiliz. Bir yenilgi dönemidir, iki yenilgi üstüste binmiştir, bu bir sürü grubu yozlaştırıyor ve tasfiyeciliğe görülmemiş bir güç kazandırıyor diyoruz, değil mi? Ama pekala biz bu yozlaşmadan kendimizi koruyabiliyoruz. İnsan iradesi, politika, ideoloji, bu çerçevede örgüt, kendine bir farklı davranma alanı yaratabiliyor, öznel etken burada bir başka türlü işleyebiliyor.

Ama şu veya bu durum şahsında öyle işlemişse, neticede bu olay neden böyle yaşanmıştır, onu yaratan nedir, dönüp buna bakmak zorundasınız. Bu salt onun bunun kötü niyeti değil,

onun bunun sorunları baştan yanlış düşünmesinden gelmiyor, herşeyin son tahlilde toplumsal mantığı vardır. Burada ideolojik yanlışların da payı vardır, ama o genel toplam, genel bileşke içerisinde.

Artı bu bir deneyim oluyor. Tarihsel sorunlar değerlendirilmelerimizde de söylendiği gibi, bir ön deneyimin olmaması çok şeyi güçleştiriyor. '30'lu yıllarda maddi teşvikin bu kadar kullanılması iyiniyet ürünü de olabilir, ki öyledir de. Ama bugün yarattığı sonuçları gördükten sonra gelecek kuşaklar ona aynı rolü atfedebilecekler mi? Evet, bu üretimi geliştirecektir, ama öte yandan da sınıfı kendi içinde tabakalaştıracak ve bölecektir, bu bilmem neye yol açacaktır, bu yöntemi kullanmayalım, diyeceklerdir gelecekte sosyalist kuruluşa girişen kuşaklar.

Lenin devrimden önce taylorizmi yerden yere vuruyor, kapitalizmin en berbat yöntemlerinden biridir diyor, devrimden sonra da kalkıp biz bundan doğru, amaca uygun bir biçimde yararlanmak zorundayız diyebiliyor. Tembelliğe alışmış işçileri başka türlü çalıştıramayız, bunların hepsi köyden gelmiş mujik, diyor. Sınıfın o eğitilmiş kesimleri, işçileşmiş kesimleri ya savaşta, ya iç savaşta kırıldı, kalanını da şimdi parti ve devlet aygıtına aldık, üretimin içindekiler büyük ölçüde henüz işçileşmiş değil ve sınıf bilincinden yoksun; bu durumda bunları başka türlü çalıştıramayız, bilinçli sınıf disiplini oturtana kadar bu yöntemi kullanalım, diyor. Yaratacağı sonuçlar konusunda büyük bir özgüven de var, yaratacağı sonuçlar o dönem doğal olarak pek kestirilemiyor da. Ama biz bugün bunun, böyle şeylerin yaratacağı sonuçları artık biliyoruz. Paha biçilmez deneyimler var önümüzde artık.

Tuna: Kaldı ki bu tür bir nesnelliği takip etmek ve anlamak, yani o iradenin nerelerde kırıldığını, o nesnelliği hem uygulayıp hem de o özneliğin kırılmalarına engel olabilecek yerlerini, kesitlerini, tutumlarını anlamak konusunda tek doğru yol. Onun dışında şu kullanılmamalıydı demekle içinden çıkı-

labilecek bir sorun değil.

Programın teorik bölümüne devam

Cihan: Konumuza dönelim. Sosyal devrimi ve bunun yaratacağı sonuçları ele alıp irdeledik. Belki tartışmaları biraz dağıtıyoruz, ama dikkat edin, programın teorik bölümünün sağlam ve bütünsel bir mantığı var. Modern burjuva toplumunun nasıl doğduğunu, kendi onulmaz çelişkilerini nasıl ürettiğini, kendini yıkıma götürecektir dinamik çelişkilerinin, bunun sosyal-siyasal ifadesi olarak sınıf mücadelelerinin ne olduğunu, o çelişkileri değerlendirecek kuvvetin ne olduğunu, yani bu yeni toplumun yıkılacak toplumdaki maddi temellerinin (o toplumsallaştırılmış üretim ve yeterli zenginlik olgusu) ne olduğunu adım adım izliyoruz. Ve nihayet buradan, tüm bunların bir sonucu olarak sosyal devrime varıyoruz.

Sosyal devrimin saptanmasının ardından, bu kez sosyal devrimin hedeflerine geçiyoruz. Burada sınıfların ortadan kaldırılması ve böylece sınıfların varlığının yarattığı her türlü baskı, sömürü, ayrıcalık ve kötülüğün ortadan kaldırılması amacı ve hedefi ortaya konuluyor. Ve devam ediyor:

“Bu sosyal devrimin elzem koşulu proletarya diktatörlüğüdür, yani sömürücülerin her türlü direnişinin bastırılmasını sağlayan, politik iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesidir.”

Bu 1903 Programı ve dikkatinizi çekerim, burada oldukça ileri bir formülasyon var. Proletaryanın kendini egemen sınıf olarak örgütlerken devirdiği sınıfı ezme tarihi görevine ilişkin olarak 1903 için gerçekten ileri bir formülasyon bu. Demek ki sosyal devrim ve bunun için öncelikle proletaryanın iktidarı ele geçirmesi, proletarya diktatörlüğünün kurulması. Bir ilk adım olarak bu gerekli, olmazsa olmaz koşul.

“Proletaryayı büyük tarihsel misyonunu yerine getirmeye yetenekli kılma görevini önüne koyan uluslararası sosyal de-

mokrasi, onu, sınıf mücadelesinin tüm tezahürlerini yöneten, sömürenlerle sömürülenlerin çıkarları arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı onun gözlerinin önüne seren ve ona önündeki sosyal devrimin tarihsel anlamını ve gerekli koşullarını kavratan, tüm burjuva partilerin karşısında duran bağımsız bir politik partide örgütler.”

Burada parti meselesi, buna ilişkin ilkesel sorun var. Sınıf ve partisi, sınıf ve öncüsü. Proletaryanın tarihsel rolü tanımlandıktan sonra, şimdi de proletaryanın bu kendi tarihsel rolünü gerçekleştirmesini kolaylaştıracak, bunda ona yol gösterecek parti sorununa bağlanıyor program.

“Bununla aynı zamanda bütün diğer emekçi ve sömürülen kitlelere, kapitalist toplumda durumlarının umutsuzluğunu ve sermayenin boyunduruğundan kendi kurtuluşları yararına sosyal devrimin gerekliliğini gösterir. İşçi sınıfı partisi, sosyal demokrasi, proletaryanın bakış açısını benimsedikleri ölçüde, emekçi ve sömürülen sınıfların tüm katmanlarını saflarına çağırır.”

Proletaryanın bütün öteki emekçi sınıflardan temelden farklı konumu, tarihsel misyonu ve toplumsal konum farkı ortaya konuluyor. Öteki çalışan sınıfların çözülen ara tabakalar olduğu zaten daha önceki maddelerde vardı. Burada ise proletaryanın hegemonyası, yani bütün öteki sınıflara kendi amaçları doğrultusundaki önderlik düşüncesi formüle ediliyor.

Parti sorununda Marks, Engels ve Lenin

Temmuz: *Komünist Manifesto*'da, proleterler ile komünistler arasındaki ilişkiye ilişkin bir tartışma var, buna ilişkin bir demagoji de yapılıyor. Partiyi burada hem sendikal anlamda hem de bütün bir sınıf olarak kullanıyor Marks diye...

Cihan: Alakası yok. “Öteki işçi sınıfı partileri” gibi bir ifade, “kendilerini onlardan ayırma” gibi bir şeyler var ama, temelde “komünistler” dediği açık ve net bir farklı konum var. Adı üzerinde, bu bir “*Komünist Manifesto*”dur, bunu unut-

mayalım. Okuyorum:

“Komünistler kendilerini diğer proletarya partilerinden yalnızca şu noktalarda ayırır: 1. Proleterlerin farklı ulusal mücadeleleri içinde tüm proletaryanın ortak, ulusallıktan bağımsız çıkarlarını öne çıkarır ve bunlara geçerlilik kazandırır.” Yani sınıf çıkarı artı enternasyonal sınıf çıkarı. *“2. Proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadelenin geçtiği farklı gelişme aşamalarında, her zaman hareketin bütünüün çıkarlarını temsil ederler.”*

Bir devrimci sınıf partisi, öncü devrimci parti bu değil mi zaten?

Kuşkusuz Marks ve Engels parti konusunda değişik zamanlarda değişik bazı şeyler söylemişlerdir, ama daha en başta, *Komünist Manifesto*'da ortaya konulan görüş ve tanımlar yeterli açıklıktadır ve bizim bugünkü parti tanımlarımızın temelidir. Burada, ikinci ve dördüncü bölümlerde komünistlerin konumuna, sınıf karşısındaki tarihsel misyonuna ilişkin olarak yapılan tanımlar, komünist partisinin rolü ve misyonuna ilişkin leninist tanımın da temelidir. Bunun ötesinde, Marks ve Engels'te çeşitli ifadeler, görüşler, kendini parti olarak örgütlemiş sınıf ve benzeri türden şeyler bulmak, göstermek mümkün. Özellikle sosyal demokrasinin sınıf kitleleri içerisindeki o genel kitlesel başarısından hareketle söylenmiş bazı sözler göstermek mümkün. Bunlar var, epeyce de var. Ama temelde Lenin'in *Ne Yapmalı*'da kullandığı fikir *Manifesto*'daki bu temel tanımlamalardır.

Dördüncü bölümden de aynı soruna ilişkin pasajı okumak istiyorum: *“Komünistler işçi sınıfının dolaysız olarak önünde duran amaç ve çıkarlarına ulaşması için mücadele eder, ama aynı zamanda bugünkü hareket içinde hareketin geleceğini temsil ederler.”*

Leninist anlamda bir parti bundan başka bir şey midir peki? Bu iki tanım Lenin'in öncü partiye ilişkin tanımının özü ve esası değil midir?

Nadir: Liberaller, bazı troçkist aydınlar parti meselesinde Lenin'i Marks'tan koparmak, Lenin'i Marks'tan, Marksizm'den farklı bir yere koymak için temel bir ayrım olduğunu ileri sürüyorlar.

Cihan: Biliyorum. Aynı iddianın gerisinde determinist Marks-Engels, volantarist Lenin ayrımları da var. Bunlar boş liberal aydın gevezelikleri, değersiz spekülasyonlar.

Komünist Manifesto'da devrimin yaklaşmakta olduğu bir dönemin düşünsel ataklıklarını görüyoruz. Devrim umudunun günden güne güçlendiği bir dönemde devrimin partisine ilişkin olarak şekillenen ilk temel düşünceleri görüyoruz. Ama ne olmuştur, bir dönem gerçekten kapitalizmin ve dolayısıyla sınıf hareketinin o barışçıl gelişme dönemi yaşanmıştır. Komünist Enternasyonal, kuruluş bildirgesinde ve çok sonraki bir tarihte yayınlanan programında, İkinci Enternasyonal'in uluslararası proletarya hareketi karşısında oynadığı bu olumlu rolü açıkça sahipleniyor. Her ülkede büyük proleter orduların siyasal eğitimine ve örgütlenmesine çok özel bir katkısı oldu bu dönemin, İkinci Enternasyonal'in tarihi rolü bu oldu, diyor ve bunu sahipleniyor.

O barışçıl gelişme döneminde, Marks ve Engels tarafından da yerine göre vurgular bir takım başka şeylere yapılmıştır. Ama sonra sosyal devrim çağı, yani emperyalizm çağı, savaşlar ve devrimler çağı geliyor. Kautsky oturup 1909 yılında *İktidar Yolu* başlıklı bir kitapta savaşlar ve devrimler döneminin geldiğini tespit ediyor. Toplumsal devrimler çağının başladığı bir dönemde ise doğal olarak parti sorunu apayrı bir önem kazanıyor, bunun gerektirdiği, dahası bizzat bunun olanaklı kıldığı bir biçimde ele alınıyor ve çok daha kesin ve net tanımlamalara kavuşturuluyor.

Bunun özellikle Rusya'da Lenin gibi bir büyük devrimci tarafından bu kesinlikle görülmesi bir rastlantı mıdır? Rusya devrim toprağı, daha 1882'de Marks ve Engels, devrimin ağır-

lık merkezi Rusya'ya kaydı demişlerdir, Kautsky bunu 1902 yılında daha kuvvetli ve somut bir biçimde yinelemiştir. Devrim toprağında doğaldır ki devrimin ihtiyaçları, araçları en iyi bir biçimde duyuluyor ve en doğru biçimde formüle ediliyor. Barışçıl mücadele durumu sürdüğü sürece İkinci Enternasyonal'deki oportünizmi teşhis etmek o ölçüde zor oluyor, ama Rusya bir sınıf mücadeleleri alanıdır, bir devrimci kaynaşmalar ülkesidir, burada oportünizm en başından teşhis ediliyor ve aralıksız olarak sert bir mücadelenin konusu ediliyor. Ama biz bunu Rusya'nın o tarihi, toplumsal, siyasal koşullarından ayırarak kavrayabilir miyiz?

Yüzyılın başında da Engels'in "oportünizmi" üzerine bir sürü aptalca garip laf ediliyor birileri tarafından, Engels'in bazı yaklaşımlarının reformizmi beslediği vb. ileri sürülüyor. Rosa Luxemburg bile Engels'in bazı görüş ve vurguları Alman reformizmini besledi diyebiliyor, Engels'in onurunu korumaya yönelik bütün dikkat ve çabalarına rağmen. O dönem Engels üzerine bir sürü sorumsuz tartışma var. Lenin bu tartışmalara ve iddialara şiddetle karşı çıkıyor. Neden ve nasıl peki? Örneğin, Engels genel grev bir mücadele silahı olarak eskimiştir derken, kendi dönemi açısından haklı nedenlere sahipti. Marksizm, mücadele biçimleri sözkonusu olduğunda sınıf mücadeleleri tarihinden öğrenir, diyor. Kendi döneminde Engels'in bunu demesini olanaklı kılan durumlar ve koşullar vardı. Ama 1905 Devrimi gerek barikat savaşları gerekse genel grev konusunda yeni veriler ortaya çıkarınca, Kautsky gibi bir teorisyen kalkıyor, bu sefer başka şeyler söylüyor. Bu konuda 1905 Devrimi'nin somut deneyimlerine dayanıyor, Rus devrimi bunu gösterdi diyor.

Lenin, örneğin *Devlet ve İhtilal*'de, döne döne Marks bir ütopyacı değildi, Marksizm'de ütopyanın zerresi yoktur, diyor. *Komünist Manifesto*'da ve daha 1848 devriminden önce, işçi sınıfının kendini egemen bir sınıf olarak örgütlemesi görevi

vurgulandı. 1848 devrimlerinden sonra mevcut devlet mekanizmasının parçalanması görevi vurgulandı. Paris Komünü'nden sonra da, bu tarihi deneyimin açıklıkları temelinde yerine somut olarak neyin konulması gerektiği ortaya konuldu. Bunları hep tarihsel olaylar gösterdi ve teori bunları soyutladı, bunları içerdi. Lenin'in sosyal devrim döneminin sorunlarına getirdiği açıklımları niye bir bilim olan sosyalizmin toplumsal devrimler dönemindeki gelişmesi, onun ortaya çıkardığı sorunlara yanıt vermesi olarak alınmaz da, işte Lenin gördü de Marks göremedi türünden dayanaksız spekülasyonlara konu edilir. Bunlar anlamsız liberal aydın gevezelikleri.

Lenin, bir marksist ve devrimci olarak, kendi döneminin ortaya çıkardığı sorunları yanıtlıyor, tam da Marksizmin o güne kadarki gelişmesine dayanarak ve onun bilimsel devrimci yöntemini kullanarak, böylece bir bilim olan Marksizmi kendi çağının gereklerine uygun biçimde geliştirerek. Marksizm bir bilim, ama güya marksist geçinenlerce öylesine aptalca yorumlara konu ediliyor ki. İşte Marks'la Engels parti konusunda açıklıktan yoksunlardı, öyle dediler, böyle dediler, Lenin gibi bir akıllı çıktı bu iş böyledir dedi. Bu böyle mi gerçekten?

Bir parti her şeyden önce ideolojik kimliği ile belirleniyor, değil mi? Gotha Programı'nın eleştirisi ideolojik ayırım noktalarına gösterilmiş olağanüstü hassasiyeti gösteriyor. Aynı ilkesel ve ideolojik titizliği ve hassasiyeti, Erfurt Programı tartışmalarını okudunuz., Engels de fazlasıyla gösteriyor. Eğer gerçekten Marks-Engels sınıfın birliğine dayalı toplu bir parti düşünselerdi, Lasallcılarla ilkesiz birliğe karşı çıkarlar mıydı? Nihayetinde Lasallcılar sınıfın önemli bir bölümünü temsil ediyor. Lasalle Alman işçi sınıfı hareketinin politikleşmesinde çok özel bir rol oynamış bir insandır. İşçi sınıfının politik alana çekilmesinde, Çartist hareketi saymazsanız, Lasalle'in oynadığı tarihi rol uluslararası bir değer taşımaktadır. Yani sınıf hareketinin barışçıl gelişimi döneminde sınıfın kitle partisi olgusu ön-

plana çıkıyor. Bu öncülük fikrini bir ölçüde zedeliyor. Ama ihtiyaç keşfin anasıdır. Devrimin güncelliği devrimin partisi meselesine bir başka gözle bakmayı gerektiriyor ve beraberinde bunu getiriyor. Rus toplumunun kendine özgü konumu ve çelişkileri bunu kolaylaştırıyor. Bunu böyle kavrayacağız. Öncü parti fikrinin billurlaşmasının gerisinde, tarihi toplumsal durum var, gözden kaçırılmaması gereken temel önemde nokta bu.

Nadir: Liberal aydınların parti konusunda, devrim konusunda Marks'la Lenin'i birbirinden koparan çok net tutumları var.

Cihan: Bu genelde burjuva marksologların yaptığı bir şey. Lenin'i volantarist, Marks ve Engels'i determinist vb. olarak nitelenmek, burjuva marksologların yaygın bir moda eğilimi. Aradaki farkı tarihi toplumsal durumlarda ortaya çıkan gelişmeler ve değişimler üzerinden ele alamayan burjuva idealist bakış açısının sonuçları bunlar. Lenin'in parti teorisi tabii ki Marksizmde büyük bir ilerleme, büyük yenilikler içeriyor. Ama daha *Komünist Manifesto*'da bu fikirlerin temel unsurlarının formüle edilmesinin, sonra bunların biraz geri plana düşmesinin, bir dönem için küllenmesinin, sonra da Rusya gibi bir ülkede bu fikirlerin yeniden canlanmasının ve bütünlüklü hale gelmesinin, tarihi durumdaki farklılıklarla, sınıf mücadelesinin gelişmesi ile, devrimin güncelleşmesi ile sıkı sıkıya bir bağı var. Biz bunu bilimsel olarak böyle kavramalıyız. Bilimde ihtiyaç keşfin anasıdır derken de bunu anlatmaya çalışıyorum.

İşçi hareketinin barışçıl ve durgun geliştiği bir dönemde Engels bu yön üzerinde durmamıştır, buna çok özel bir vurgu yapmamıştır. Bu Engels'in bir kusuru değil ama. Proletarya ordularının o geniş kesimlerinin barışçıl eğitimine dikkatini vermiştir o. Lenin hiçbir zaman bunun böyle olması gerektiğini reddetmedi. Lenin, Marks ve Engels anarşistlere karşı tümüyle haklılardı; anarşistler durumu doğru değerlendiremiyorlardı, Paris Komünü yenilgisi ile ortaya çıkan durumun sınıf

mücadelesi açısından neyi ifade ettiğini doğru biçimde anlayamıyorlardı, diyor. O dönem anarşizm, solculuk bir tehlike; Marx ve Engels buna vurmuşlar, barışçıl bir dönemde zamansız devrimci çıkışların yaratacağı tahribatın önünü almaya çalışmışlardır.

Ama sonra ne olmuş? Devrimler dönemi, sınıf mücadelelerinin şiddetlendiği dönemler gelmiş. Oportünizm devrimin önünde koca bir engele dönüşmüş, İkinci Enternasyonal oportünizmi, Lenin haklı olarak ona vuruyor. Ama aynı Lenin'in Ekim Devrimi'ni izleyen dönemde ve yeni kurulmuş Komünist Enternasyonal'i yanlışlarından korumak için Sol Komünizm üzerine kitap yazdığını da biliyoruz. Neden? Hiç de durduk yerde değil elbet. Devrimci durumu, devrimci olanakları reddetmiyor, ama Rus devrimini taklit edecek zamansız girişimlerin devrimci birikimlerin harcanmasına yol açabileceği kaygısı ile oturup sola vuruyor. Ve ölçüyü bir parça kaçırıyor da. Nitekim yine bizzat Lenin'in kendisi, yalnızca bir sene sonra, Levi'nin davaya ihanetini ele alırken, Alman partisinin sol kanadını o kadar ezmenin pek de isabetli olmadığına dair, uygun bir tarzda bir şeyler söylüyor.

Marksizm bir bilimdir; gelişir, kendini aşar, yeni sorunlara yeni çözümler bulur, olgunlaşmamış fikirleri olgunlaştırır. Lenin Marks'ı bu açıdan, bu anlamda ve bu çerçevede tabii ki aşmıştır. Şimdi ama bu marksist düşüncede diyalektik bir gelişimdir. Bazı şeyler sıçramalı aşılır, ama bunun bir doğallığı var. Bunun öyle birilerinin akıl edip etmemesi, birilerinin reformcu birilerinin devrimci olması vb. saçmalıklarla bir alakası yok. Marks kendi döneminin en iyi devrimcisidir. Bu, budur. Bu bu ise, öteki tartışma tam bir gevezeliktir, sorumsuz aydınların boş gevezeliğidir. Ama burjuva marksologlar, Marks deterministti, kaderci ve reformistti, Lenin de volantarist devrimci ve bilmem neydi diye koyuyorlar. Ve sözde Marksizm adına sürdürülen tüm öteki tartışmalar, bunun inceltilmiş bir

yankısından başka bir şey olmuyor.

Cezmi: Kaldı ki *Komünist Manifesto*'nun kendisinde öncü parti, komünistlerin partisi diğer işçi sınıfı partilerinden net bir tutumla ayrı bir yere konuluyor, aradaki temel fark ortaya konuluyor. Parti sorunu açısından işin esası budur. Onun örgütlenme biçimi, onun mücadele biçiminin ne olacağı, inşa sürecinin ne olacağı, tabii ki ülke ve dönemin koşulları tarafından belirlenecek bir şey. Yani temel esaslarını vurgulama anlamında *Komünist Manifesto*'da bunlar var. Ve *Manifesto*'daki tanımlar gerçekten çok kuvvetli ve kapsamlı tanımlar, öncü parti tanımına en klasik biçimde uyan düşünceler bunlar. Sınıfın kısa vadeli çıkarları karşısında bütünsel çıkarlarını, ulusal çıkarları karşısında enternasyonal çıkarlarını savunur, diyor *Komünist Manifesto*'da, komünistler için. Sınıfın uzun vadeli çıkarlarının temsilcisi, proletaryanın öncüsü, yani bildiğimiz öncü parti fikri

Cihan: Mesele kendiliğinden hareketin, kendiliğinden sınıfın burjuva ideolojisinin etkisi altında olduğu olgusu ise, bunu kim Marks ve Engels'ten iyi anlamıştır ki? Daha *Alman İdeolojisi*'nde bu temel bir fikir olarak var. Bir toplumda iktisadi egemenliği elinde tutan sınıf, o toplumun düşünce ve kültür hayatına da egemendir; işçiler, çalışan yığınlar, ancak devrim sayesinde, devrimin köklü altüst oluşları içerisinde bundan kurtulurlar, deniliyor orada. Devrim, sadece egemen sınıf başka türlü yıkılamayacağı için değil, fakat aynı zamanda eski toplumun emekçi kitlelere bulaştırmış olduğu her türlü önyargının, kirin ve pasın, ahlakın ve düşünüş tarzının, devrimin ateşi içinde yıkılıp temizlenebilmesi için de gereklidir, deniliyor. Bilindiği gibi her köklü ve sarsıcı toplumsal devrim, ona katılan emekçi yığınların geleneksel düşünüş tarzlarını, önyargılarını, ahlakını, alışkanlıklarını vb., köklü bir biçimde değiştiriyor.

(...)

***

Teorik bölüme ilişkin tartışmalara bir şeyler daha eklemek

istiyorum.

Programın teorik bölümü doğal olarak fazlaca popüler bir bölüm değil. Kapitalizmin bilimsel bir eleştirisi ve bu toplumun bağrından yeni bir toplumun, sosyalist toplumun nasıl doğacağına bilimsel bir açıklaması var burada. Bundan gelen teorik-kavramsal bir yapısı, bundan kaynaklanan biraz fazla genel ve soyut kalan bir anlatımı var. Aslında modern burjuva toplumun son derece somut gerçeklerine ilişkin olduğu halde bu böyle. Böyle olunca, programın bu bölümü doğrudan içeriği ile işçiler ve emekçiler tarafından çok rahat anlaşılabilir olan bir bölüm değil, ya da daha ihtiyatlı bir ifade ile, olmayabilir.

Programın siyasal bölümlerinde, devrimin ilk elden gerçekleştireceği önlemler bölümünde, demokratik istemler bölümünde, ya da örneğin işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine ilişkin bölümde yer alacak çeşitli görüş ve istemler, dolaysız formülasyonlar olarak yığınların dilinde kolaylıkla belli popüler istemlere ya da şiarlara dönüşebilirler. Ama teorik bölümde böyle olmayabilir, bu bölüm için böyle bir kaygı taşımamak da gerekiyor. Teorik bölüm partinin kapitalizme yönelttiği bilimsel bir eleştiri ve suçlamadır. Bu bölümdeki ilke ve esasların yığınlara propagandası ve kavratılması doğal olarak daha popüler yol ve araçlarla olacaktır. Bu kısım özellikle parti ve onun militan çeperi için, parti kadroları, sempatanları ve ileri işçilerin-emekçilerin eğitimi için, onların genel marksist bilincini geliştirmek ve bunu sağlam teorik temellere oturtabilmek için, bütün bu açılardan çok özel bir önem taşımaktadır.

Ama bu bölüm ayrıca popüler bir tarzda açıklandığı ölçüde ise, sınıf mücadelesine ilgi duyan ortalama bir işçinin buradan alacağı ve kendi sınıf bilincini geliştireceği çok temel unsurlar olduğunu da belirtmek gerekiyor. Bu bölümün (ki teorik ve ilkesel bölüm deniliyor marksist programın bu bölümüne) özünün kavranmasının olağanüstü bir önem taşıdığını dü-

şünüyorum. Buradaki özü ve esası kavrayıp onaylamayan bir kimse asla marksist olamaz, böyle kabul edilemez. Zira Marksizmin bütün bir özü var burada.

III. BÖLÜM

Komünist Manifesto:

Modern programın klasik temelleri

Manifesto: Marksist programın klasik temelleri

Cihan: *Komünist Manifesto*'nun bir temel görüşler ve ilkeler manifestosu olmanın ötesinde, bilimsel temellere sahip bir parti programının da ilk örneği olduğu gerçeği üzerinde daha önce durmuştuk. Programatik yapısı ve bölümlenmesi üzerine kısa özetlemeler de yapmıştık. Bunları veri olarak ben burada bir başka açıdan yine *Komünist Manifesto*'ya dönmek istiyorum. Kaç oturdur marksist bir parti programının teorik bölümü üzerine tartışıyoruz. Bu bölümün temel unsurlarının *Manifesto*'daki köklerine bakmak birçok açıdan, bu arada partimizin programının *Manifesto*'daki teorik ve ilkesel köklerini görmek bakımından yararlı olacaktır.

Komünist Manifesto'nun düşünsel akışını kabaca maddeler halinde sıraladığımızda ve bu maddelere toplu olarak baktığımızda, dikkate değer bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Bir an için teorik bölümün emperyalizm çağına ilişkin özel kesimini bir yana bırakırsanız, kapitalizme ilişkin bölüm, bundan çıkan teorik ve ilkesel sonuçlar ışığında bakarsanız, kuşkusuz temel önemde olan birkaç nokta hariç, ötesindeki hemen herşeyin daha *Komünist Manifesto*'da yeterli açıklıkta formüle edildiğini görürsünüz. *Manifesto*'nun proleter sınıf mücadelesinin gelişmesinin henüz çok sınırlı olduğu bir evrede kaleme alındığı düşünülürse, bu olgunun taşıdığı önem çok daha iyi anlaşılır. Biliyoruz ki, proleter sınıf mücadelesinin tarih sahnesinde kendini politik bir dinamik olarak göstermesi o gün için henüz çok yeni bir olguydu. Çartist hareketisaymazsanız, işçi hareketi henüz nispeten bağımsız bir politik kimlikle tarih sahnesine çıkmış değildi. *Manifesto*'nun işte böyle bir dönemde kaleme alınmış bir belge olduğu düşünülürse, burada bizim bugünkü temel bilimsel ilkelerimizin bu denli başarı ile formüle edildiğini görmemiz, gerçekten dikkate değer bir olgudur.

Marksist programın bugünkü teorik bölümüyle karşılaştırıldığında özellikle anılmaya değer temel eksiklikler olarak, mevcut devlet makinasına karşı tavır ile proletarya diktatörlüğü sorununu görüyoruz. Bunlar ise teorik bir kusur ya da yetersizliğin değil, fakat o günkü tarihi durumun getirdiği eksikliklerdir. Nitekim Marks-Engels'in *Komünist Manifesto*'ya 1872'de yazdıkları *Önsöz*'de bizzat belirttikleri gibi, Paris Komünü'nün tarihsel pratiği bu konuda daha sonra gerekli açıklığı sağlıyor ve bu, *Önsöz*'de bir temel fikir olarak belirtildiği ölçüde, *Komünist Manifesto*'nun bu noktadaki yetersizliği de giderilmiş oluyor. Tekrarlamak belki gereksiz; doğal olarak, parti programının teorik bölümünün emperyalizm çağına ilişkin gerçekleri kapsayan kesimini burada saklı tutuyorum. Bu kısım çağımıza ilişkin gerçeklerin bir teorik genellemesini ve bundan çı-

kan sonuçları içermektedir. Klasik marksist programların hiçbirinde böyle bir bölüm yoktu, tarihsel olarak olamazdı da.

Manifesto, “*Şimdiye kadarki tüm toplum tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir*” temel cümlesi ile, bunun ifade ettiği temel fikir ile başlıyor. Bildiğimiz gibi, sonradan Engels’in buna ilkel komünal toplum gerçeği çerçevesinde düştüğü, “*Daha doğrusu, yazılı tarih*” kaydı var.

Ardından burjuvazinin yükselişi, burjuva toplum düzeninin yerleşmesi, burjuvazinin tarihte oynadığı devrimci rolün özlü bir bilançosu geliyor. Doğal olarak bunu, kapitalizmin onulmaz çelişkilerinin sergilenmesi ile, onu tarihe gömecek toplumsal kuvvet olarak proletaryanın doğuş ve şekillenme süreci tamamlıyor. Burjuvazinin yükselişinin kendi bünyesinde kendi düzenini tarihe gömecek kuvvetleri üretmesine ilişkin anlatım, sonunda şu veciz formülasyona bağlanıyor: “*Burjuvazinin feodalizmi yıkmak için kullandığı silahlar şimdi kendisine çevriliyor. Ama burjuvazi yalnızca kendisine ölüm getiren silahları üretmekle kalmadı; bu silahları kullanacak olan insanları da yarattı -modern işçiler, yani proleterler.*” (Gelenek Yayınları çevirisi, s.14)

Kapitalizmin yükselişi, beraberinde onu yıkıma götürecektir maddi koşulların oluşumu ve tarihe gömecek toplumsal kuvvetin yükselişi ile içiçe anlatılıyor. Burada bizi bunlardan çok, temel ve ilkesel nitelikte görüş ve tezler ilgilendirmektedir. Bunlara önem sırasına göre, ya da belli bir sistematik içinde değil, rastgele değinebilmek durumundayız.

Temel tezler/temel önemde görüşler...

Örneğin, *Manifesto*'da, ki bu çok dikkate değer bir fikirdir, proletaryanın kurtuluşu ile insanlığın kurtuluşu arasındaki temel ve kopmaz ilişki dile getiriliyor. Proletaryanın kendi kurtuluşu davasının ve mücadelesinin insanlığın genel kurtuluşu

sorununu çözeceği temel fikri var burada. Bu konuda, örneğin birinci bölümde şu fikir var: *“Bugüne kadarki tüm hareketler ya azınlıkların hareketleri, ya da azınlıkların çıkarına olan hareketlerdi. Proleter hareket, ezici çoğunluğun, yine ezici çoğunluğun çıkarına olan bağımsız hareketidir. Şimdiki toplumun en alt katmanı olan proletarya, resmi toplumu oluşturan katmanların tüm üstyapısı havaya uçurulmadan doğrulamaz, ayağa kalkamaz.”* (s.18)

Burada proletaryanın kendi dışındaki çalışan ve ezilen sınıf ve tabakaların kurtuluşu davasını, yani toplumun çoğunluğunun kurtuluşu davasını kendi davasında temsil etmesi temel fikri dile getiriliyor. Yani proletarya hegemonyası fikrinin bir başka boyutuna yapılan bir vurgu oluyor bu. Burjuvazi de kendi tarihsel yükseliş döneminde, kendi devrimleri döneminde hegemon bir sınıftı. Ama kendi azınlık çıkarlarını toplumun genel çoğunluğunun çıkarları olarak gösterip çoğunluğu arkasından sürüklüyordu. Oysa tarihte ilk kez çalışan bir sınıf, üretici bir sınıf, kendi çıkarları şahsında gerçekten çoğunluğun çıkarlarını da temsil ediyor. Çoğunluğun dolaysız çıkarlarını temsil ediyor. Yoksa burjuvazi de kendi yükseliş döneminde tabii ki tarihsel hareketin gelişim doğrultusunun çıkarlarını temsil ediyordu, bunu saklı tutuyorum.

Aynı konuda, ikinci bölümün sonunda, sınıfların ve sınıf karşıtıklarının, onlarla birlikte devletin ortadan kalkışına ilişkin fikirler var. Buradaki anlatım şu sözlere bağlanır: *“Sınıfları ve sınıf karşıtıkları ile birlikte eski burjuva toplumun yerini, birinin özgür gelişiminin herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu bir birlik alır.”* (s.28) Bu proletaryanın kurtuluşu ile insanlığın kurtuluşunun birbiriyle kopmaz bağına dile getiren temel bir düşünce.

Proletaryanın sınıf mücadelesinin ulusal çerçevesi ile enternasyonal içeriği ve karakteri, bir başka temel fikir. Daha 1848 devrimleri öncesinde, *Manifesto*'da bu fikir dikkate değer

bir güç ve açıklıkla formüle ediliyor. Proletaryanın o güne kadarki o çok sınırlı mücadeleleri henüz yalnızca ulusal çerçevede, hatta Lyon dokuma işçilerinin ayaklanmaları üzerinden alırsak, yerel çerçevede gerçekleştirilmiş eylemler. Bu böyle olduğu halde, *Manifesto*, bu mücadelenin biçim olarak ulusal çerçevede gelişeceğini, politik iktidarın ele alınışına bu çerçevede varacağını, ama bu mücadelenin içerik olarak enternasyonal bir karakter taşıdığını, taşıyacağını açık bir biçimde vurguluyor.

Bir bakıma da bu son derece normal. Kapitalizmin ulusal çitleri yıkan, bütün yerellikleri, iç kapanıklığı ve kendine yeterliliği ortadan kaldıran, kırıp atan, bunun yerine çok yönlü uluslararası ilişkileri geçiren süreç ve eğilimlerine bu kadar açık, bu kadar kuvvetli bir biçimde (bugünkü olgusal sonuçları o günden hatırlatacak bir biçimde) vurgu yapan bir bilimsel belgenin, bu temel üzerinde, kapitalizmin en ileri ve devrimci ürünü olan bir sınıfın mücadelesinin enternasyonal karakterini tespit etmesi çok da şaşırtıcı değil.

Ve 1848 devrimlerinin o Avrupa çerçevesi, bu konuda da, yani devrimin enternasyonal boyutuna ilişkin olarak da, ilk temel tarihsel deneyimi sağlıyor. Daha sonra Paris Komünü deneyimi de bu açıdan çok dikkate değer. Komün deneyimi, proletaryanın sınıf mücadelesinin enternasyonal ruhu ve niteliği konusunda, proleter sınıf birliği ve dayanışmasının enternasyonal niteliği konusunda, çok anlamlı pratik veriler sunuyor.

Önden Alman işçilerinin Fransa-Prusya savaşına çok kesin bir biçimde tavır alışı var. Alman oportünizmi 1914'te sosyal-şoven bir çizgide büyük bir tarihsel ihaneti yaşadı, bunu biliyoruz. Ama bu aynı Alman işçi sınıfının bir de 1870'de sergilediği ve onun tarihinde kendisi payına yüzakı olan enternasyonalist bir davranışı da var. Alman işçi hareketi 1870'de Bismarck'ın izlediği savaşçı politikaya, Prusya-Fransa savaşına kesin bir biçimde karşı çıkıyor. Bu lider konumundaki parti yöneticilerinin tutuklanması pahasına oluyor. Bu tavırlarını so-

nuna kadar da sürdürüyorlar. Nitekim Engels tarafından daha sonra bu tavır yüceltiliyor da.

Fransa-Prusya savaşının ardından Paris Komünü gerçekleşiyor. Paris Komünü'nün çalışma bakanı bir Alman işçisi, generalleri Polonyalı yurtseverler oluyor. Bunlar, bu sonuncular, sosyalist bile olmadıkları halde bu böyle. Kendi ulusal davaları, ezilen Polonya ulusun kurtuluşu davası, proletaryanın kurtuluş davasıyla o günkü sistem ya da o günkü statüko karşısında bir biçimde, belli sınırlar içinde paralel düştüğü ölçüde, kendileri soylular sınıfından gelme olan Polonyalı yurtseverler, Komün'ün generalleri olabiliyorlar, Paris Komünü'nün savunmasında çok özel bir rol oynayabiliyorlar. Paris işçilerinin davası için savaşım ölebiliyorlar. Daha 1848 yılında Dresden ayaklanmasına Bakunin'in önderlik ettiğini biliyoruz. Bakunin bir Rus, ama bir Alman kentinde gerçekleşen bir halk ayaklanmasının da lideri. Ve *Manifesto*, mücadelenin bu enternasyonal karakterine, daha ortada 1848-49 devrimlerinin bu somut deneyimleri bile yokken, açıklıkla işaret ediyor.

Devam ediyorum. *Manifesto*'da siyasal iktidarın ele geçirilmesi, proletaryanın ilk hedefi olarak konuluyor. Devlet iktidarının fethi, demokrasi savaşının kazanılması olarak da formüle ediliyor. Konuyu dağıtmamak için şimdilik okumuyorum, orada gerçekten çok ilginç pasajlar var.

İşçi sınıfı ve geleneksel orta katmanlar

Sonra işçi sınıfı ile öteki ara sınıflar ilişkisi sorunu var. Kapitalist gelişmenin en ileri ve devrimci ürünü olarak işçi sınıfı ile burjuvaziye karşı olan öteki sınıf ve katmanlar arasındaki temel konum farklılığı ortaya konuluyor. Kapitalist gelişmenin işçi sınıfının saflarını sürekli kalabalıklaştırması sürecine, geleneksel sınıfların çözülüşünün eşlik ettiği belirtiliyor. Ve bu çözülen sınıfların tarihsel olarak tutucu konumlarının

maddi temelleri veriliyor. Bunların kendi geleneksel konumlarını koruma arzusunun, tarihsel gelişmenin yönüne ters düştüğü dile getiriliyor. *Komünist Manifesto*'nun ara sınıfları tutucu, hatta gerici olarak nitelenmesinin gerisinde bu var. Tarihsel gelişmenin bir eğilimi, bir yönü var. Bu geleneksel sınıflar, kendi mevcut durumlarını korumak amacı çerçevesinde toplumsal gelişmenin ileriye yönelik akışı karşısında direnme isteği gösterdikleri ölçüde, tutucu davranmış, hatta bir bakıma gerici bir tutumla ortaya çıkmış olurlar. *Manifesto* bunu açıkça formüle ediyor.

Gerek taşıdığı büyük teorik ve politik önemden dolayı, gerekse daha Marks ve Engels zamanında çeşitli çarpıtmalara konu edildiği için, bu soruna ilişkin pasajları okumak istiyorum:

“Bugün burjuvazinin karşısında duran tüm sınıflar içinde yalnızca proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Diğer sınıflar büyük sanayiyle birlikte bozulur ve yok olur; proletarya ise büyük sanayinin en özel ürünüdür.

“Orta katmanlar, yani küçük sanayici, küçük tüccar, zanaatçı ve köylü, bunların tümü, orta katmanlar olarak varlıklarını güvence altına alabilmek için burjuvaziye karşı savaşırlar. Dolayısıyla bunlar devrimci değil, tutucudur. Dahası, gericidirler; tarihin tekerleğini geriye doğru döndürmeye çalışırlar. Devrimci olduklarında, proletaryanın safına geçmek üzere oldukları için böyledirler; bu durumda bugünkü çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını savunurlar; proletaryanın bakış açısına yerleşmek için kendi bakış açılarını terkederler.” (s.17-18)

Buradaki teorik yaklaşım, devrimci politikadaki sonuçları bakımından, sanıldığından da önemli ve günceldir. Biz geleneksel ara sınıfların konum ve tutumlarına, bu sınıfların sorunlarına ve istemlerine buradan hareketle bakmak durumundayız. Öte yandan, bu sınıflar ortamında yeşeren, onlardan beslenerek ve onlara dayanarak kendini üreten devrimcilik anlayı-

şının kavranması da bu teorik çerçevede büyük imkanlar sunuyor. Sorunun taşıdığı önem üzerinde, daha önce Rusların 1903 Programı üzerinde tartışırken de durmuştuk. Hatırlanacağı gibi, işçi sınıfı ile öteki emekçi sınıfların konumları arasındaki temel farka, bu çerçevede proletarya dışındaki emekçi sınıfların devrimciliğinin niteliğine ve sınırlarına işaret etmiyor, yer vermiyor diye, Lenin Plehanov'un program taslağını sert bir biçimde eleştiriyordu. Eleştirdiği dört temel noktadan denebilir ki en önemlisi buydu. Bu denli önemli politik sonuçları olan bir teorik yaklaşım sorunu var burada. Ve marksist bir parti programının teorik bölümünde mutlaka yer alması gereken bir temel düşünce bu.

Öte yandan, biz *Komünist Manifesto*'nun bu temel pasajının değişik zamanlarda yanlış bir biçimde yorumlandığını, çarpıtıldığını ve kötüye kullanıldığını da biliyoruz. Bizzat Marks ve Engels bu duruma kendi zamanlarında sert bir tutumla karşı çıkıyorlar. Buna başvuran lasalcıları sert biçimde teşhir ediyorlar. Lasalle alıyor bu düşünceyi, "işçi sınıfı karşısında tüm öteki sınıflar gerici bir kitle oluştururlar" gibi bir formülasyona çeviriyor. Ve ardından müridleri bu formülasyonu olduğu gibi Gotha Programı'na geçiriyorlar. Bunun gerisinde sağlıksız politik dürtüler var. Lasalle'inki basit bir yanlış yorum değil, bilinçli bir politik tercih olarak ortaya çıkıyor. Marks, Gotha Programı'nın eleştirisi vesilesiyle, Lasalle'ın bunu, burjuvazinin "mutlakiyetçi ve feodal hasımlarıyla ittifakını gizlemek için" yaptığını söylüyor.

Doğal olarak, köylülüğün taleplerine sırt çevirme tutumu da var burada. Bu sırt çevirmenin gerisinde ise Marks'ın belirttiği aynı şey, Bismarck'la, Bismarck şahsında Prusyalı junkerlerle kurulmuş ittifak var. Bismarck işçi sınıfını burjuvazinin terbiye edilmesinde bir baskı gücü olarak kullanıyor ve karşılığında işçi sınıfına bir takım şeyler vermeyi vaadediyor. Lasalle'ın tutumu da işte bu pazarlık konumunun bir uzantısı. Prusyalı soylularla ittifaka girenlerin, onlara karşı talepler ileri

süren sınıflara ilgisizliğinin bu açıdan çok bilinçli bir mantığı var. Bu somutta köylülük oluyor.

Lasalle bu tutumu gerekçelendirirken, *Komünist Manifesto*'-nun işçi sınıfı dışındaki bütün öteki ara sınıfların tutucu, hatta duruma göre gerici olduklarına, tarihsel gelişme karşısında bu konumda bulduklarına yaptığı vurguyu alıp kötüye kullanıyor. Gotha Programı'nın eleştirisinde Marks'ın bu kötü niyetli davranışa çok sert bir tepkisi var. Biz bu sınıfların geriye dönük özlemlerine elbette ki karşı çıkarız, ama geriye dönük özlemlerinin arındırılmış biçimi ile, bu sınıfların toprak sahiplerine ya da burjuvaziye karşı yürüttüğü mücadeleye de sahip çıkarız, deniliyor. Ve bu aynı zamanda proletaryanın hegemonyası temel fikrinin de bir formülasyonu oluyor.

Ardından "*Proleterler ve Komünistler*" bölümü var. Bunun üzerinde dün de ara tartışmalarda konuşuldu, ona girmiyorum. Öncü parti anlayışının bence klasik bir formülasyonu var burada. İkinci bölümünün girişinde ve ardından dördüncü bölümün girişinde. Komünistlerin hem günlük sınıf mücadelesi planında işçi sınıfı ile ilişkileri, hem de işçi sınıfı hareketinin her gelişme aşamasında hareketin temel çıkarlarını ve nihai hedeflerini temsil etme misyonu vurgulanıyor bu girişlerde. Bu aslında öncü parti misyonunun bir formülasyonundan, öncü partiye getirilmiş bir tanımdan başka bir şey değil. Çok büyük bir önemi var. Dün bunun üzerinde nispeten geniş biçimde durduğumuz için burada tekrardan kaçınıyorum.

Kolayca görülebileceği gibi, tüm bunlar, gündelik ideolojik mücadelede de bize çok gerekli olan temel düşünceler. Örneğin 1990'lar Türkiye'sinde, DHKP-C gibi bir hareket kalkıp işçi sınıfı ile öteki çalışan sınıflar arasında teorik ve pratik bir ayırım yapılmasına karşı çıkabiliyor. Bunlardan birine yapılmış özel vurgunun ne anlamı var diyebiliyor. İşte burada Marksizmin çok temel, çok özsel bir teorik-ilkesel yaklaşımına yöneltmiş bir küçük-burjuva ideolojik tutum var. Biz tabii ki ideolojik

mücadeleyi yürütürken, Marksizmin programımızda yer alacak olan bu temel teorik-ilkesel bakış açısına dayanacağız. İşçi sınıfının öteki sınıflardan farkını, programımızın teorik bölümü, işte bu temel ayrım noktası üzerinden verebilecektir. Aynı şekilde, bizim küçük-burjuva halkçı akıma yönelttiğimiz ideolojik mücadelenin teorik temelleri, bizzat programımızın teorik bölümünde bir temel madde olarak bulunmuş olacaktır.

“Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer”

Devam ediyorum. *Manifesto*'da kendiliğinden sınıf ve kendisi için sınıf tanımları da var. İşçi sınıfının ilk oluşum süreçleri; örgütlenmeden, bilinçten, ulusal çapta bir birlikten yoksun olduğu dönemde kendi arasında rekabetle bölünmesi, dar mesleki çıkarlar içerisinde kalması; ama bu mücadeleler içerisinde zamanla kendisini bulması, bağımsız politik bir kimlik kazanma sürecine girmesi vb.

“Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Burjuvaziye karşı mücadelesi, ortaya çıkışıyla birlikte başlar.”(s.15)

Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer! Bunu kavrayamadığınız sürece işçi sınıfı hareketinin sorunlarını da gereğince kavrayamazsınız. Proletarya, belli gelişme aşamalarından geçerek bağımsız politik bir sınıf, bir karşı sınıf, giderek iktidarı alma alternatifi ve iddiasıyla ortaya çıkan bağımsız devrimci bir sınıf haline gelir. Biz Türkiye işçi sınıfını tanımaktan söz ediyoruz. Bu tanıma sorunu kapsamına giren en önemli unsurlardan biri işte bu. Yani bu sınıf hangi gelişme süreçlerinden geçmiştir, bugünkü durumu nedir ve bu sınıf bir karşı sınıf, iktidara alternatif devrimci bir sınıf olma sürecini nasıl yaşayacaktır? Biz neticede bu sınıf karşısında kendi misyonumuzu, kendi görevimizi, kendi rolümüzü bu genel formülasyon üzerinden kavrayacağız.

Yine örneğin (başka tartışmalarda, başka bazı değerlendirmelerde daha önce de hatırlatmıştım, yıllar öncesine ait değerlendirmelerimizi kastediyorum), *Manifesto* diyor ki, işçi sınıfı ilk büyük politik eğitimini, bizzat burjuvazinin davası için savaşıırken alır.

“Genel olarak eski toplumun çatışmaları, proletaryanın gelişme sürecini çeşitli şekillerde destekler. Burjuvazi kendisini hiç bitmeyen mücadeleler içinde bulur; ... (burjuvazi) tüm bu mücadelelerde, kendisini, proletaryaya başvurmak, onun yardımını istemek ve böylece onu siyasal hareketin içine çekmek zorunda görür. Dolayısıyla, proletaryaya kendi eğitim öğelerini, yani burjuvaziye karşı kullanacağı silahları sağlayan, bizzat burjuvazidir.” (s.17)

Burjuvazi, eski düzene karşı, soylulara karşı mücadele ederken, köylülere ve işçi sınıfından mümkün mertebe yararlanmaya çalışır. Kendi davasını toplumun genel davası olarak, insanlığın genel davası olarak sunar ve soylulara, eski düzene karşı mücadelesinde işçi sınıfından, köylülükten, öteki çalışan sınıflardan bu çerçevede yararlanır. Aynı şekilde, burjuvazi, ulusal pazarına hakim olma amacı çerçevesinde ulusal birliği kurmaya yönelik, ya da bir başka ulusun burjuvazisinin kendi ulusu üzerindeki egemenliğini kırmaya yönelik mücadelelerinde gene işçi sınıfına başvurur. İşçi sınıfı bu mücadelelerde hep burjuvazi için savaşıyor.

Aslında ta 1789’dan beri bu böyle. 1830’da da aynı şey oldu. 1848’de Şubat Devrimi’ni işçiler yaptılar, ama gerçekleşen bir burjuva devrimiydi, burjuvazi için yolun düzlenmesiydi. Ama işte bütün bu devrimlerde proletarya bir politik eğitimden geçiyor, neticede verdiği mücadeleler burjuvaziye hizmet etse bile. Yanısıra burjuvazi kendi dar çıkarları temelindeki bir takım iç kavgalarda da proletaryadan mümkün mertebe yararlanmaya çalışıyor. Biz Bismarck’ın Alman birliğini kurmak için yürüttüğü politikada bile işçi sınıfının politik eğitimini

kolaylaştıran bir tutum izlediğini de biliyoruz. Marks ve onu tekrarlayarak Lenin; Lasalle'ın en büyük tarihsel hizmeti, Alman işçi hareketini politikleştirilmesi olmuştur, diyorlar.

Kuşkusuz bütün bunlar işçi sınıfının politik gelişimi bakımından tarihsel önem taşıyan olgu ve süreçler. Sözü şuraya getirmek istiyorum. Biz Türkiye işçi sınıfının bugünkü politik zayıflığını değerlendirirken, işçi hareketine ilişkin değerlendirmelerimizde var, bunun modern tarihimizden gelen kendine özgü nedenlerini de vurguluyoruz: İşçi sınıfı burjuva devrimlerinin bu tür bir politik eğitiminden geçemedi, diyoruz. Kemalist devrim, bir üst tabaka devrimi olarak gerçekleşti ve işçi-köylü inisiyatifini mümkün merteye engellemeye ve kırmaya çalıştı. Kendiliğinden oluşan dinamikleri bile ezerek, sınırlayarak, dejenere ederek mümkün merteye dizginlemeye çalıştı. Zaten çok güdük bir burjuva demokratik devrimi sürecimiz var ve belli bir noktada kesiliyor. Bunun nedenleri de biliniyor. Bizim burjuvazimiz tarih sahnesine hayli gecikmiş olarak çıktı. Kendi pazarı için ve kendi ulusal birlik davası ile tarih sahnesine çıktığı evre, genel planda burjuvazinin gericileştiği ve dahası hemen yanibaşında dünyayı sarsan bir proleter devrimin gerçekleştiği bir evre. Böyle bir evrede ise, kendi davası için de olsa işçi sınıfını politik mücadeleler alanına çekmekten korkuyor ve işçi sınıfımız bizzat burjuvazinin davası için savaşırken kazanabileceği politik eğitimden, onun sağlayacağı politik deneyim ve kazanımlardan yoksun kalıyor.

Ünlü deyimdir, hepimiz hatırlarız; silahları bir omuzdan ötekine, sağ omuzdan sol omuza aktarmak denir... Bu, burjuvazi için, onun davası uğruna sağ omuza alınmış olan silahın sonra burjuvaziye karşı sol omuza aktarılması kullanılması düşüncesinin bir ifadesi. 19. yüzyıl devrimlerinde yaşanmış böylesine bir tarihsel davranışın bir formülasyonu. Örneğin 1848 Şubat'ında burjuvazi hesabına silahlar sağ omuzda, ama Haziran'da o silahlar sol omuza geçiyor. Bu nedendir ki her

burjuva devriminde, devrimin başarısının hemen ardından, kendi amaçları doğrultusunda ilk sonuçları elde ettikten hemen sonra, burjuvazinin yaptığı ilk iş proleterleri ve öteki çalışan kesimleri silahsızlandırmak oluyor.

Dikkat edin, bütün bunlar *Manifesto*'nun yapısında var, ama bunların hepsi çok temel sorunlar. Bunların hepsi güncel devrimci politikayı çok kesen sorunlar. Bunlar onyıllar, yüzyıllar ötesi yaşayan bazı temel gerçeklerin bir ifadesi. Sadece tarihteki pozitif olaylar üzerinden de değil. İşte kendi tarihimizi, burjuva demokratik devrim sürecinin güdüklüğünün işçi sınıfımızın politik eğitiminde yarattığı çok ciddi tarihsel boşlukları, biz bu temel noktalar üzerinden giderek de kavrayabiliriz. Ek açıklıklar sağlayabiliyor bu bize.

Burjuvaziden gelme öğelerin katkıları ve sorunları

“Ayrıca, görmüş olduğumuz gibi, sanayinin gelişimi nedeniyle egemen sınıfın bazı kesimleri bütünüyle proletaryaya saflarına düşer ya da en azından varlık koşulları tehlikeye girer. Bunlar da proletaryaya bir yığın eğitim ögesi sağlar.” (s.17) Yani ideolojik ve kültürel bakımdan alçaltılan, kültürden ve bilinçten yoksun bırakılan bir sınıfa, proletaryaya, bizzat ara katmanların erimesi ile akan, onun saflarına katılan güçlerin eğitim ve kültür öğeleri taşımasına yapılan bir vurgu var burada.

Ve daha altta, bununla bağlantılı bir başka temel fikir daha var. Tarihsel hareketin gelişme doğrultusunu teorik bilinçle kavrayan bir kısım egemen sınıf mensuplarının proletaryanın saflarına katılması, onun davasını benimsemesi gerçeği çerçevesinde, burjuva katmanlardan aydın unsurların proletaryaya eğitim ögesini taşıdığı olgusu ayrıca dile getiriliyor. İşte bu aydınların, burjuva sınıfa mensup ama marksist dünya görüşünü benimseyen ve proletaryaya hareketi ile birleşmek tutumuyla

ortaya çıkan aydınların bu tavrının mantığını, *Komünist Manifesto* daha o zamandan bu açıklıkla ifade ediyor. Ve Marks ve Engels, ta 40 sene sonra, içinde Bernstein'ın da bulunduğu "Zürih üçlüsü"ne, bu oportünist aydın üçlüsüne karşı kamuoyu önünde yaptıkları bir açıklamada, yayınladıkları bir açık mektupta; biz, burjuvaziden gelme unsurların proletaryaya eğitim öğeleri taşıyacağını ta *Manifesto*'dan beri 40 yıldır dile getiriyoruz, diyorlar.

Ama bizim burada iki temel koşulumuz vardı, diye de hemen ardından ekliyorlar. İlkin, burjuvazinin saflarını terk eden bu unsurların gerçekten proleter bakış açısını, proletaryanın dünya görüşünü, somutta bu bilimsel sosyalizm oluyor, koşulsuz bir biçimde benimsemeleri gerekiyor. İkinci olarak ise, bu tür unsurların, gerçekten eğitsel ve kültürel bir birikime sahip olmaları gerekiyor. Ancak böyle olursa proletarya hareketine gerekli yararı sağlarlar. Yoksa proletarya davasına yarardan çok zarar vermekten, proletaryanın saflarına burjuva etkisini taşımaktan başka bir rolü olmaz bunların.

Dikkat edin, bu günlük politik yaşantımızda karşımıza çıkan çok önemli bir sorun. Bu bir programatik düşünce, ama gündelik politik yaşamımızda çok önemli bir sorun. Bu vurguyu kavrayamazsanız, parti saflarında orta sınıf kökenli yol arkadaşlarının yarattığı sorunların bilimsel bir açıklamasını da yapamazsanız. Bu insanın iyi ya da kötü niyeti ile ilgili bir sorun değil, dikkat edin, çok temel toplumsal bir mantığı var bunun. Burjuvaziden, orta sınıflardan, onun ayrıcalıklı yaşamından gelen bir takım insanlar bunlar. Peki bunlar işçi sınıfının ve emekçilerin kurtuluşu davasının, proletarya devrimi davasının kalıcı unsurları haline nasıl gelebilirler? Şu iki koşulun gereklerini yerine getirerek. Bir, kendi sınıflarının bakış açısını tümüyle terk ederek, bilimsel dünya görüşü olarak Marksizm sıkı sıkıya sarılarak, onu derinlemesine inceleyip özümseyerek. İki, emekçi sınıfların yaşamı içine girerek, bu yaşam için-

de onlarla bütünleşip kaynaşarak.

Ben yolunu şaşırın ve o şaşkınlık içerisinde zaman zaman gericileşen, hatta gözü dönmüş karşı-devrimciler haline gelen orta sınıf kökenli kimi unsurlara bakıyorum, bu açıdan ilginç sonuçlarla karşılaşıyorum. Yakın dönemdeki açık alan provokasyonu bu sonuçları bir kez daha doğruladı. Bu türden insanlar kendi sınıflarından kalma düşünüş kalıplarını ve değer yargılarını değiştirmek için teorik ve pratik açıdan sözü edilebilir bir ciddi çaba içine girmiyorlar. Ne bilimsel dünya görüşüne ciddi bir ilgi gösterip onu anlama ve özümseme çabası içine giriyorlar, ne de çalışan sınıfların gerçek yaşamına girme isteği ve yeteneği gösterebiliyorlar. Peki bu durumda bunlar nasıl ayakta kalacaklar? Devrim mücadelesinin sonu gelmez güçlüklerine nasıl katlanacaklar? Bunun gerektirdiği direnci ve sonu gelmez fedakarlıkları nasıl gösterecekler? Böyleleri yetiştirme süreçlerini burjuva ailelerin çocukları olarak, burjuvazinin saflarında yaşamışlar. Burjuva yaşam biçiminin kültürünü, değer yargılarını, alışkanlıklarını almış insanlar bunlar. Ezilen sınıfların, çalışan sınıfların yaşamını paylaşmış değiller. Emekçilerin yaşadığı maddi ve manevi yoksunlukları, bunun ürünü sosyal acıları yaşamış değiller hayatlarında. Buradan gelen bir ezilmişlikleri, buradan gelen bir bilenmişlikleri, buradan gelen bir duyarlılıkları yok. Öte yandan, bir davayı seçtiklerine göre o davanın dünya görüşünü çok iyi kavramaları lazım. Oysa bakıyorsunuz, bu insanlar aynı zamanda marksist teoriye karşı da doğru dürüst ilgi göstermiyorlar. Bunlar el-bebek gül-bebek büyümenin avantajlarıyla rahat konuşurlar, bunun da verdiği şımarıklıkla bildiklerinden çok konuşurlar ama, gerçekte Marksizme ilişkin düşünsel bir temelleri yoktur, kullandıkları bilgiler bölük-pörçüktür, sistematik bir yapıdan yoksundur, vb.

Peki bu insanları davada kalıcı kılabilecek olan ne? Hangi dinamikler, hangi ideolojik ve sosyal nedenler, ya da zorunluluklar? Bir işçi çocuğu, bir emekçi çocuğu, bir ezilen ulus çocuğu

ya da mensubu, ya da bir ezilen başka sosyal-kültürel tabakanın mensubu, iyi-kötü o kendi tarihsel-toplumsal ezilmişliğinin verdiği duyarlıklarla devrimci olur. Yani marksist dünya görüşü konusunda sistematik ya da derine inen bir kavrayışı olmasa bile, bu ezilmiş kimliğin getirdiği duyarlılıklarla davada bir parça soluğunu koruyabilir. Peki ben gerçekten merak ediyorum, orta sınıflardan gelen insanlar için duygusal heyecan boyutunu tükettiklerinde, onları davada kalıcı kılacak olan ne olacak?

Yineliyorum, böylelerinin davada kalıcı olabilmeleri için; bir yandan, proletaryanın devrimci dünya görüşünü derinlemesine kavramak için çaba harcamaları, onu benimsemekle kalmayıp sindirme çabası içinde olmaları; öte yandan ise, kendileri için özellikle bir ihtiyaç olan ezilen ve çalışan sınıfların yaşamına girmeleri gerekir. Bu sonuncusu bir işçi-emekçi çocuğu için belki çok gerekli değil. Zira böyleleri zaten o yaşam ortamından, o maddi-toplumsal ortamdan geliyor ve onunla doğal ilişki ve etkileşim içinde. Oysa ötekiler için bu mutlak bir biçimde gerekli. Bunu yapmadı mı bu unsurlar, sonuçta davada kalıcı da olamıyorlar. Devrim yükseliyorsa, dalga büyüyorsa bunu az-çok başarabiliyorlar. Zira o dalgaya binmek kolay ve çekici bir davranış, dalga zaten sürüklüyor insan yığınlarını. Ama sabırlı, ama uzun vadeli, ama soluklu bir mücadele sözkonusu olduğunda, biz bu türden unsurların kalıcı olamadıklarını çok sayıda örnek üzerinden görüyoruz.

Bütün bu ayrıntılara niye giriyorum? Ben diyorum ki, bir programın teorik bölümüne ve onun arka planına dikkatle bakılırsa, gündelik politika ve örgüt sorunlarımızın teorik açıklamasını birçok durumda burada bulabilmek mümkün. Örneğin demin üzerinde durduğum sorun kadro politikamızın temel bir boyutunu ilgilendirmektedir. Bilindiği gibi, proletarya partilerinin kadro politikası deneyiminde, işçi ve emekçi kökenden gelen insanlara karşı tavır ile burjuva ya da aydın kökenden gelen insanlara karşı tavır arasında hep bir ayırım yapılır. Ben bu

ayrımın bilimsel temellerine, ya da aynı anlama gelmek üzere, toplumsal-maddi temellerine işaret etmek amacı çerçevesinde konuyu biraz dağıtmış oluyorum.

Ve öteki bir dizi sorun...

Devam ediyorum. *Manifesto*, ikinci bölümünde, "*Proleterler ve komünistler*", kendiliğinden sınıf ve kendisi için sınıf üzerine temel önemde görüşlerin ardından, işçi sınıfının en yakın hedefinin politik iktidarı ele geçirmek olduğunu söylüyor, buna daha önce değinmiştim, bunu geçiyorum. Ve nihayet devamında, artık çeşitli temel sorunlar karşısında, başta mülkiyet sorunu olmak üzere, din, hukuk, aile, kadın, eğitim, vatan ve ulus, vb. sorunlar karşısında, komünistlerin bakış açısını ve tutumunu ortaya koyuyor.

Bütün bu konularda bugün de geçerli olan, bugüne daha o günden ışık tutan çok derinlikli görüş ve yaklaşımlar var. Buna özel bir örnek vereceğim, bu gerçekten ilginç bir örnek.

Bilindiği gibi *Manifesto* kadın ve çocuk emeğinin sanayide kullanılmasının yarattığı sonuçlara değinir. Belli bir yaştan itibaren çocuk emeğinin sanayide kullanılabilirliği, üretimle eğitimin içiçeliği bağlamında ve üretime dayalı bir eğitim kavrayışı çerçevesinde, tarihsel olarak ilerici bir olaydır. Marks, Gotha Programı'nın eleştirisi vesilesiyle, bunun genel olarak yasaklanmasını istemenin gerici bir şey, ayrıca boşuna bir çaba olduğunu söylüyor. Gençlik üzerine yazmakta olduğu bir yazı vesilesiyle bunu Tuna yoldaşa hatırlattığımda, belli bir şaşkınlıkla karşılamıştı. Bu örneği bu nedenle de özellikle seçiyorum.

Önce Marks'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'ndeki pasajını okuyorum: "Çocuk emeğinin yasaklanması" isteminin mutlaka yaş haddi belirtilerek ileri sürülmesi gerektiğini hatırlattıktan sonra, şöyle devam ediyor Marks: "*Çocuk emeğinin genel olarak yasaklanması, büyük sanayiün varlığıyla bağdaşmamaktadır;*

ve dolayısıyla, boş ve safça bir istektir. Gerçekleşmesi -olanaklı olsaydı- gerici bir şey olurdu, çünkü çalışma süresinin farklı yaş gruplarına göre sıkı bir biçimde düzenlenmesi ve çocukların korunması için öteki güvenlik önlemleri, daha genç yaşta üretken emeğin eğitimle birleştirilmesi, bugünkü toplumun dönüşümünü sağlayacak en güçlü araçlardan biridir.” (s.46)

Gotha Programı'nın eleştirisi, '70'lerin ortasına denk düşer. Ama bakıyoruz, *Manifesto* daha 1847'de, sanayi devriminin bu önemli sonucuna kendi teorik açıklamaları içinde değinmekle kalmıyor, yanısıra talepler bölümünde, ikinci bölümün sonunda sıralanan taleplerin onuncusunda, parasız eğitim ve çocukların fabrikalarda bugünkü şekliyle çalıştırılmasına son verilmesi talepleriyle birlikte, eğitimin maddi üretimle birleştirilmesi gibi temel bir talebi de formüle ediyor. Sonraki dönemlerde hep kullanılan ve sosyalist inşa deneyimlerinde de pratik olarak gerçekleştirildiğini bildiğimiz, burjuva toplumlarda bile bir ölçüde gözetilebilmek zorunda kalınan, bir temel eğilimi ve istemi, *Manifesto* daha o günden formüle edebiliyor.

Bir başka temel önemde pasaj: *“Proletaryanın gelişiminin en genel aşamalarını resmederken, mevcut toplumun içindeki az ya da çok gizlenmiş olan iç savaşı, bu savaşın açık bir devrime dönüştüğü ve proletaryanın, burjuvazinin zor yoluyla devrilmesi aracılığıyla, kendi egemenliğinin temelini kurduğu noktaya kadar izledik.” (s.19)*

İşte bu da şiddete dayalı devrimin programatik bir ifadesi oluyor.

Uzatmıyorum, özel mülkiyet vb.'ine değinmiyorum. Lenin'in savaş döneminde sosyal şovenlere karşı mücadelede sık sık kullandığı temel bir fikri hatırlatmak istiyorum. *“İşçilerin vatani yoktur. Sahip olmadıkları bir şeyi onlardan almak mümkün değildir.”* Bu, burjuvazinin, komünistlerin vatani ve milleti ortadan kaldırmaya çalıştıklarına yönelik iddialarına *Manifesto*'nun verdiği yanıtıdır. *“Proletarya öncelikle siyasi egemenliği*

ele geçirmek, kendisini ulusal sınıf konumuna yükseltmek, bizzat kendisini ulus olarak kurmak zorunda olduğu sürece, hiçbir şekilde burjuva anlamıyla olmamakla birlikte, henüz kendisi de ulusaldır.” (s.25)

Mücadelenin ulusal çerçevesinin teorik mantığına ilişkin bir temel pasaj bu.

“En azından uygar ülkelerin birleşik eylemi, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir.” (s.26) Bu pasaj, biliyorsunuz, çok yorumlara konu edilen bir pasaj. Kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz gelişmesine, devrimlerin bu çerçevede, tek tek ülkelerde ya da ancak birkaç ülkede gündeme gelmesine ilişkin tartışmalara konu edilen ünlü ifade işte bu. Ben bu konuda tek ülkede sosyalizm üzerine tartışmalarda kendi düşüncemi ayrıntılı olarak ortaya koydum. Bu nedenle fazla girmek istemiyorum.

Ben bu pasajın o kadar dar ve tekyanlı bir yorumla anlaşılmasına karşıyım. Marks ve Engels’in yazdıklarına bütünlüğü içinde bakıldığı zaman, hiç de öyle çok zamandaş devrim fikri göremiyoruz. Bunlar Paris Komünü’ne, yani kendi sınırları içerisinde gerçekleşen ve proletarya diktatörlüğü formunu kazanan bir devrime tanıklık etmiş, onun sonuçlarını teorileştirmiş insanlar. Ben Engels’in İtalyan devrimi üzerine yazdıklarına bakıyorum, Alman devriminin sorunlarına ilişkin yazdıklarına bakıyorum, bu çarpık yorumu haklı çıkaracak bir şey göremiyorum.

Bana göre buradaki “birleşik eylem” düşüncesi, hiç de öyle anlık politik çerçeveye ya da konjonktüre sığan bir şey olarak söylenmiyor. Genel bir tarihsel eğilim olarak söyleniyor. Devrim tabii ki uluslararası çerçevede büyüme zorundadır, genel bir tarihsel dönem olarak aldığımızda, devrimler uluslararası yaygınlaşmak zorundadır. Orta ve uzun vadede bakıldığında, zafere ulaşmış devrimlerin kendilerini ve dinamiklerini korumalarının temel bir koşuludur bu. 20. yüzyıl sosyalizm

deneyimi bu konuda bedeli ağır olan dersler sundu bize. Bu çerçevede bu pasaj hiç de eskimiş bir pasaj değil. Sadece çarpık ve abartılı yorumlara konu edildiği ölçüde, tersinden de abartılı reddiyelere konu ediliyor. Sanki gerçekten birleşik bir uluslararası devrim formüle ediliyormuş gibi anlaşıldığı ölçüde, karşıt fikir de buna göre oluşuyor. Marks-Engels'te eşitsiz gelişme yasası yoktu, bunu formüle etmemişlerdi vb. türünden karşı fikirler ileri sürülüyor.

Oysa bizzat *Komünist Manifesto*'nun 1882'deki *Önsöz*'ünde, ABD'nin bir kapitalist ülke olarak yükselişi ve ötekilerini geçişi, Rusya'nın 1840'larda gericiliğin kalesi iken, 1880'lerde devrimin ağırlık merkezinin kaydığı bir ülke olarak tanımlanması var önümüzde. Bütün bunları böyle gören, bir olağanlık içerisinde kavrayan, tarihin mantığı içerisinde bunu yadırgamayan insanların eşitsiz gelişmeyi kavramadığı iddia edilebilir mi? Bunlar tek ülkede sosyalizm tartışmasının yayınlanmış ilk bölümünde genişçe tartıştığımız sorunlar olduğu için, burada yalnızca hatırlatmakla yetiniyorum.

Proletaryanın kurtuluşu meselesini, proletaryanın burjuvaziye devirerek iktidarı ele almasına ve sosyalist kuruluşa girişmesine indirgememek gerekiyor. Proletaryanın kurtuluşu, proletaryanın kendini bir sınıf olarak ortadan kaldırmasından, dolayısıyla sınıfları ortadan kaldırmasından, dolayısıyla insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirmesinden başka bir şey değil. Bu büyük bir tarihsel dönem, bu kapitalizmden komünizme geçişin bütün bir tarihsel süreci. Eğer proletaryanın kurtuluşunu burjuvaziye devirdiği günün ertesi iktidarı ele almasına indirerseniz, o zaman da böyle bir eylem ancak "en azından uyar ülkelerin birleşik eylemi" olabilir diye tanımlarsınız, tabii ki her türlü çarpıklığın batağına batarsınız. Geçiyorum bunu.

Bir başka temel fikir, ulusal sorun üzerine. "*Bir bireyin bir diğeri tarafından sömürülmesine son verildiği ölçüde, bir ulusun bir diğeri tarafından sömürülmesi de son bulmuş ola-*

caktır.” (s.26)

Ulusal baskı ve sömürünün temeli sınıfsal baskı ve sömürüdür fikrinin daha *Komünist Manifesto*'da bir formülasyonu bu. Ve dikkatinizi çekerim, bugün ulusal sorunda bizim dayandığımız en temel marksist fikir tam da budur. Uzlaşmaz çıkarlarla bölünmüş sınıflar, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, başka bazı eski sosyalist ülkelerde yeniden şekillendiği andan itibaren, bakıyoruz, ulusal kavgalar, ulusal savaşlar, ulusal baskı, ulusal didişme, ulusal önyargılar, herşeyiyle beraberinde sökün edip gerisin geri geliyor. Çünkü, ulusal baskının ve sömürünün kaynağı sınıfsal baskı ve sömürü. Ulusal baskı ve sömürüyü ortadan kaldırmak mı istiyorsunuz, sınıfsal baskı ve sömürüyü ortadan kaldırmak zorundasınız. Onu yok etmenin başka hiçbir tarihsel yolu ve olanağı yoktur. *Komünist Manifesto*'yu izleyen 150 yıllık tarihsel dönem, bu fikri net bir biçimde doğrulamıştır.

“Ulus içindeki sınıfların karşılığıyla birlikte, ulusların birbirine karşı düşmanlığı da sona erecektir.” (s.26) Uzlaşmaz çıkar çelişkileri temelinde bölünmüş bir toplumu, bir sınıflı toplumu yok edin, uluslar arası çatışmayı da yok edersiniz. Çünkü ulusların birbirlerine karşı düşmanlığının, birbirleri üzerinde egemenlik kurmasının, birbirlerini boğazlamasının, birbirleri ile savaşmasının gerisinde, sınıflı toplum gerçeği vardır. O sınıflı toplumun egemen burjuva sınıfı gerçeği vardır.

Daha anlamlı başka bazı pasajlar var. Fakat çok fazla dağdıtmak istemiyorum, zira amacım burada yalnızca kısa bir özet yapmaktı. Bu vesileyle, bu ön teorik bölümü yeniden hatırlatmak ve 'sonraki tartışmaya ona göre geçmekti.

Proletarya devrimi, sosyalizm, proletaryanın nihai hedefleri...

Artık *Manifesto*'nun proletarya devrimi, sosyalizmin kuruluşu ve proletaryanın nihai amaçlarına ilişkin görüşlerine ge-

çebiliriz. “*Proletarya bu siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, tüm üretim aletlerini devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek ve üretici güçler kitlesini olabildiğince hızlı bir şekilde çoğaltmak için kullanacaktır.*”

Bu bir sosyalist inşa perspektifi. Sermayenin burjuvaziden derece derece koparılıp alınması fikri de dahil buna. Ne diyeceğiz biz programımızda? İlk elden büyük mülkiyet, bankalar, büyük sanayi, büyük tarımsal işletmeler kamulaştırılacaktır... Bu sermayeye vurulmuş bir ilk büyük darbe oluyor. Ama bu ilk aşamada biz küçük ölçekli sınıai, ticari ve tarımsal işletmelere genellikle dokunmayacağız. Bu “derece derece” vurgusu tam da sosyalizmin adım adım inşasını anlatıyor. Sosyalizmin inşası basit ekonomik bir olay değil, öteki cephesi sınıflar mücadelesidir. Bu sınıflar mücadelesinin bir yanı, küçük meta üretiminin belli koşullar altında kaçınılmaz olarak üreteceği yeni orta sınıfı biçmektir, onun gelişmesine fırsat vermemektir. Öteki yanı küçük-burjuvaziye, küçük üreticiyi, barışçıl ve sancısız bir biçimde tasfiye etmek, ortadan kaldırmaktır.

“*Üretici güçler kitlesini olabildiğince hızlı bir şekilde çoğaltmak.*” Bunun ne anlama geldiğini biliyoruz. Zenginlik çoğalmadan sınıf farklılıkları ortadan kaldırılamıyor, o arzuladığımız, tarihsel olarak hedeflediğimiz sosyal eşitlik, ancak üretici güçlerin dev gelişmesi ve onun yarattığı büyük zenginlik, yani bollukla olanaklı olabiliyor.

Ve nihayet devletin yitip gitmesi olayı. Lenin’in Kautsky ile tartışmasının o çok temel fikri daha *Manifesto*’dan beri var, okuyorum: “*Gelişimin akışı içinde sınıf farklılıkları ortadan kalktığında (gelişimin akışı elbetteki sosyalizmin inşası sürecidir) ve üretimin tümü birleşmiş bireylerin ellerinde yoğunlaştığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirir.*” (s.25)

“*Kamu gücünün siyasal niteliğini yitirmesi*”, devletin sönüm- lenmesi denilen şeyden başka nedir ki? Devlet siyasal bir aygıt-

tır, insanoğlu toplumsal örgütlenmeye, üretimin örgütlenmesine, toplum yaşamının düzenlenmesine her zaman ihtiyaç duyacaktır. Bilinçli ve özgür insan aynı zamanda örgütlü insandır. Ama fark nerede? Kamu gücü siyasal niteliğini yitirecektir! Fark işte burada. Peki kamu gücünün siyasal niteliği nereden gelmektedir? İnsanın insan tarafından yönetilmesinden! Bir sınıfın bir başka sınıfı ya da sınıfları yönetmesinden! Kamu gücünün siyasal niteliği tam da buradan gelmektedir. Ne zamanki insanların yönetimi yerini yalnızca üretimin ve malların yönetimine bıraktı, işte bu, devletin ortadan kalkması, yani sönümlenmesi denilen şeyin kendisi olacaktır. Bu zorunluluklar dünyasından özgürlükler dünyasına gerçek bir geçiş olacaktır.

Ve dikkat edin; bunlar *Manifesto*'da var ve bunlar temel önemde programatik ifadeler.

Kamu gücü siyasal niteliğini yitirir diyordu, devam ediyorum: “*Asıl anlamıyla siyasal güç, bir sınıfın bir diğerini ezmeye dönük örgütlü gücüdür.*” Bu bir devlet tanımı. Ve bu, devlet üzerine mükemmel bir tanım. Devletin bundan daha veciz bir tanımı olabilir mi? Bu ta *Manifesto*'da, 1848 Devrimi öncesinde yapılmış bir devlet tanımı.

“*Asıl anlamıyla siyasal güç, bir sınıfın bir diğerini ezmeye dönük örgütlü gücüdür. Eğer proletarya burjuvaziye karşı mücadelesinde kendisini mecburen bir sınıf olarak birleştirirse, bir devrim yoluyla kendisini egemen sınıf haline getirirse ve egemen sınıf olarak eski üretim ilişkilerini zorla ortadan kaldırırsa, bu üretim ilişkileriyle birlikte sınıf karşıtlıklarının varoluş koşullarını, genel olarak sınıfları ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğini de ortadan kaldırır.*” (s.28)

İşte bu kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin tepe noktası, son aşaması. Bu, sosyalizm denilen tarihsel geçiş aşamasında yaşanacak ve sonuçta başarılacak olan şeyin kendisi.

Proletarya burjuvaziye karşı mücadeleye giriyor, böylece kendini siyasal anlamda bir sınıf olarak oluşturuyor, burjuva-

ziyi zor yoluyla devirerek iktidarı ele geçiriyor. Burjuvaziyi zor yoluyla devirerek kendisini egemen sınıf olarak örgütleyen proletaryanın ilk eylemi ise, eski üretim ilişkilerini ortadan kaldırmak oluyor. Bu “mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi” dediğimiz büyük tarihi eylemin gerçekleştirilmesidir.

“Bu üretim ilişkileriyle birlikte sınıf karşıtlıklarının varoluş koşullarını, genel olarak sınıfları ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğini de ortadan kaldırır.”

Bu pasaj ise bize marksist ya da proleter eşitlik kavramının temellerini ve gerçekleşme koşullarını veriyor. Bizim için eşitlik her türlü eşitsizliğin kaynağını oluşturan sınıfların ortadan kaldırılmasından başka bir anlama gelmez. Bu daha önce çok konuşuldu, ben sadece *Manifesto*'daki klasik temeline işaret etmek için hatırlatıyorum. Bütün bu hatırlatmaların genel plandaki amacı da bu zaten. *Manifesto*'nun bu açıdan devrimci militanların ve işçilerin eğitiminde nasıl hala da temel önemde klasik bir belge olduğunu somut biçimde ortaya koymak, marksist dünya görüşünün o sağlam tarihsel ve teorik temeline işaret etmek için, burada tüm bu özetlemeleri yapıyorum. Marksist eşitlik anlayışı, daha sonra Engels'in *Anti-Dühring*'te çok daha kuvvetli bir biçimde formüle ettiği gibi; sınıfları, onlarla birlikte sınıf farklılıklarını ve bu sınıf farklılıklarından kaynaklanan bütün öteki sosyal, siyasal, kültürel sonuçları ortadan kaldırmak anlamına gelir. Geleceğin toplumunda sosyal eşitlik ancak böyle ve bu anlamda gerçekleşebilecektir.

Aydınlanma dönemi burjuva filozoflarının formüle ettiği eşitlik idealinin tarihsel olarak gerçekleşme imkanı ve koşulu sadece ve sadece budur. Burjuvazi kendi tarihsel döneminde, bir toplumu oluşturan bireylerin yasa önündeki eşitliğini sağlayabilmiştir. Ama üretim araçlarını ve zenginliği kendi tekeline aldığı içindir ki, yasa önündeki eşitlik iktisadi, sosyal, siyasal, kültürel, ulusal eşitsizliklerle birarada gitmiştir. Burjuvazi tarihsel olarak yalnızca hukuksal eşitlik gerçekleştiribi-

liyor. Gerçek sosyal eşitlik sınıfların ortadan kaldırılması temeli üzerinde, yani ancak proletarya devrimiyle ve sosyalizmin kuruluşuyla gerçekleştirilebilir.

“Sınıfları ve sınıf karşılıklarıyla birlikte eski burjuva toplumun yerini, birinin özgür gelişiminin herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu bir birlik alır.” Bu da çok temel bir fikir, girmiyorum ama. Sadece olayın en veciz bir biçimde anlaşılmasına hizmet edecek bir şiir dizesi hatırlatacağım. “Bir ağaç kadar tek ve hür / ve bir orman gibi kardeşçesine”! Bir temel marksist fikri ve ideali, bu kadar veciz ve edebi bir biçimde formüle etme başarısını gösterebilmek de Nazım Hikmet payına büyük bir onurdur. Bir temel fikir, temel bir insanlık ideali ancak bu kadar başarıyla dile getirilebilir.

Bir ağaç kadar tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine! Biz uğruna savaştığımız toplumsal düzenin ne anlama geldiğini bu dizelerden giderek de çok iyi bir biçimde anlayabiliriz. Bu fikir aynı şekilde partinin iç ilişkileri ve yaşamı açısından da çok büyük bir önem taşıyor. Partide bireysel özgürlük ve inisiyatifin genel kollektif birlik ve bütünlük içindeki yeri ve anlamı nedir? Kişisel olanla kollektif olanın birbirinden doğması, birbirini koşullaması, birbirini beslemesi, birbirini tamamlaması nedir, ne anlama gelir? Bu soruların yanıtı bu şiir dizesinde veciz ve sade bir biçimde dile getirilmiştir.

Temel görüşlerden çıkan temel ilkelere örnekler...

Şimdi teorik açıklamalar, temel teorik fikirler deyip duruyorum da, dikkat edin burada bir de bir dizi ilke ortaya çıkıyor. Basit bir örnek: *“Proletarya burjuvaziye zor yoluyla devirerek politik iktidarı ele geçirir.”* Buradan şiddete dayalı devrim ilkesi çıkıyor. Programatik bir ilke, programda da bunu böyle formüle ediyorsunuz.

Bir başka örnek: Proletarya öncelikle ulusal çerçeve içerisinde oluşur ve mücadelesini bu çerçeve içinde verir, politik iktidarı bu çerçeve içinde ele geçirir. Biçim olarak bu böyle, diyor *Manifesto* ve ekliyor; ama bu mücadele şundan dolayı da özü ve karakteri yönünden enternasyondur. Bu, ulusal çerçevede politik iktidar mücadelesi veren bir parti olarak sizin izlediğiniz enternasyonalizm politikasının ilkesel formülasyonundan başka nedir ki? Buradan bir başka temel önemde ilkeniz, enternasyonalizm ilkeniz çıkıyor. Bilimsel temelleri ile bizzat programınızdan çıkıyor.

Bu programı benimseyen ve bu temel üzerinde derinlemesine eğitilen herhangi bir militanın, ilk işaret ettiğim nokta üzerinden reformizmi ya da parlamentarizmi savunması mümkün değildir. Bir parti üyesi ve militanı olduğu sürece buna hakkı yoktur anlamında söylüyorum, mümkün değildir derken. Deminki formülasyon üzerinden, ulusal çerçeve ve enternasyonal öz üzerinden, enternasyonalizmi reddetmesi, bunu tartışmaya açması mümkün değildir. Zira bu programın ilkesel temelini sorgulamak anlamına gelir ki, böyleleri ancak partiyi derhal terketme hakkına sahiptirler. Yine böyleleri, yerinde olarak, partinin temel ilkelerine ihanet eden dönekler ve hainler olarak damgalanmaya hak kazanırlar.

Daha bir dizi başka şey. Örneğin, her devrimin temel sorunu iktidar sorunudur, deriz. Ama *Manifesto* bunu daha en baştan böyle ortaya koyuyor. Proletaryanın en öncelikli görevi, burjuvaziye zor yoluyla devirerek iktidarı ele geçirmektir, iktidarı ele geçirerek eski üretim ilişkilerini tasfiye etmektir, diyor. Demek ki, önce eski üretim ilişkilerinin tasfiyesinden başlanmıyor, ona başlayabilmek için de proletaryanın öncelikle iktidarı ele geçirmesi gerekiyor.

Bu basit bir gerçeğin dile getirilmesi gibi görünüyor. Ama siyasal yaşam bize bunun hiç de öyle görüldüğü kadar basit olmadığını, geçmişe ve bugüne ait birçok örnek üzerinden

gösteriyor. Bu ülkede, dün Dev-Yol'la Fatsa üzerinden, bugün DHKP-C ile "halk meclisleri" üzerinden, "belediye sosyalizmi"ni tartışmak ihtiyacı duyabiliyoruz. Ama bu tam da demin sözünü ettiğim temel ilkesel kavrayışla ilgili bir sorun. Bunun anlamadığı, bunun sindirilemediği ile ilgili bir sorun. Gündelik politikada basit gibi görünen hiçbir sorun yoktur ki, arkasında temel bir ilkesel-ideolojik fikir yatmıyor olsun. Gündelik politika ve yaşamdaki her basit sorunun gerisinde her zaman temel bir ilkesel bakış açısı sorunu vardır. Dolayısıyla biz partimizin programını, programımızın temel teorik ve politik formülasyonlarını, bu çerçevede kavramak zorundayız.

Bütün bunları anlatırken amacım bir yere bağlanmaktı, şuraya bağlamak istiyorum: Programımızın bu teorik bölümü her halükarda olacaktır. Bunun içinde tarihsel hareketin yönü ve bizim bir dizi konudaki temel ilkesel yaklaşımlarımızın programatik formülasyonu bulunacaktır. Bunlar bu ülkede kapitalizmin gelişme düzeyinden, kapitalizmin kendine özgü yapısından, genel kapitalist dünya sistemi ile ilişkisinden bağımsız gerçekler. Dünyanın en ileri ülkesinden en geri ülkesine, kapitalizmin evrensel bir sistem haline geldiği bir tarihsel dönem ve dünyada, bu temel gerçekleri bütün bilimsel parti programları formüle etmek durumundadır.

Ben bunları *Komünist Manifesto*'dan, kapitalizmin henüz az geliştiği bir dönemin bir temel teorik belgesinden aktarıyorum. Ama bakıyoruz, en gelişmiş bir kapitalizm düzeyinde bile, bunların hala geçerliliğini koruduğunu görüyoruz.

Anlatımımı şuraya bağlıyorum. Diyorum ki, programın teorik bölümü modern burjuva toplumunun sağlam bir çözümlenmesi ve eleştirisi olmakla kalmıyor, artı buradan bir dizi temel ilke de çıkıyor. Proletaryanın sınıf mücadelesinin temel ilkesel sonuçları çıkıyor. Bu açıdan programın bu bölümü en kalıcı, zamana en dayanıklı bölüm olacaktır. Otokratik bir Rusya için bilimsel bir program ortaya koyan bir parti bu bölüme

yer veriyor. Ardından burjuva ve proleter devrim süreçleri yaşanıyor, iktidar alınıyor. Ama tüm temel tarihi süreçlere rağmen, o bölüm yine de sosyalist inşanın başlangıç evresi için korunuyor. İki açıdan. Bu bölümün kapsadığı kimi sorunlarla sosyalist inşa sürecinde de hala yüzüyoruz, bu bir. İkincisi, bu hala da dünyanın genel bir gerçeği ve programımız dünyanın bu genel gerçeğine ilişkin temel noktaları içermek durumundadır, programımız bu yönüyle de enternasyonal bir program olacaktır.

Programımızın kapitalizme, yani modern burjuva topluma ilişkin böyle bir teorik bölümü ve bu teorik mantıktan çıkan ilkesel bölümü olabilmeli, o genelliği içerisinde. Bu yirmi-otuz yıl önce de olabilirdi, Türkiye toplumu geçiş süreci içinde olduğu bir dönemde olsaydı, gene olmalıydı. Devrimimiz şu veya bu nedenle uzar, gecikir, otuz yılı, kırk-elli yılı bulabilir. İşte, elli yıl sonra da geçerliliğini, anlamını ve önemini hala koruyabilen bir teorik bölüm olmalı bu. Özetle zamana dayanıklı bir bölüm olmalı bu.

IV. BÖLÜM

Programda emperyalizm çağının sorunları

Emperyalizm üzerine bölüme ilk değinmeler

Cihan: Kapitalizme ilişkin teorik bölümün arkasından doğaldır ki kapitalizmin çağdaş evresi olarak emperyalizm üzerine bölüm gelecek. Programın bu bölümü, hem kapitalizmin çağdaş düzeyini ve genel olarak çağı değerlendirebilmek bakımından; proleter devrimin dünya ölçüsünde genelleşmiş maddi temellerini kavramak bakımından; savaşı, militarizmi, faşizmi, klasik sömürgeciliği ve onun çöküşü ile ortaya çıkan yeni sömürgeciliği, genel olarak ulusal baskıyı vb. kavramak bakımından, özel bir önem taşımaktadır. Artı, kapitalist gelişmenin bugün, 20. yüzyılın sonunda vardığı düzeyde ortaya çıkarıldığı yeni bazı olgular ile bu olguların proletaryanın sınıf mücadelesi için yarattığı sonuçları kavramak bakımından da önemli

bir bölüm bu.

Bütün bu bakımlardan önemli bir başka teorik alt bölüm oluyor, emperyalizm ve proletarya devrimleri çağına ilişkin bu bölüm. Programımızın bu bölümü, kapitalizmin bu aşamasının görünümelerini ve özel sonuçlarını tanımlamalı ve içermelidir. Kapitalizmin emperyalist aşamasının bilimsel tanımı üzerinden, onun tüm bu sonuçlarının iktisadi-sosyal temellerine işaret etmek durumundadır.

Klasik marksist programlara baktığımızda, burada kapitalizmin genel yapısı, temel işleyiş yasaları, onulmaz çelişkileri ve bu çelişkilerin ona hazırladığı akibete yer veriliyor. Klasik programlarda bir emperyalizm bölümü yok. Bu çok normal; zira bu programlar hazırlandığında ya henüz emperyalizm dönemine girilmemiştir, ya da girilmişse bile bundan henüz gerekli teorik sonuçlar çıkarılamamıştır. Bunu *Komünist Manifesto*'da aramak zaten olacak şey değildir. 1875'de Gotha Programı üzerine tartışmalarda da doğal olarak bu konuda bir şey yok. Sonra '91'de Erfurt Programı üzerine tartışmalar var. Engels burada anonim şirketler üzerine anlamlı değinmelerde bulunuyor. Yeni çağın iktisadi özelliğinin erken bir tarihte kavranmasına ilişkin gözlemler bunlar; ama ara değinmeler olarak kalıyor, geliştirilmiş ve genelleştirilmiş düşünceler değil henüz bunlar. 1903 Rus programında da emperyalizm üzerine herhangi bir bölüm yok. Aslında emperyalizm çağına girildiği, kapitalizmin tekelci bir aşamaya ulaştığı bir evrede kaleme alınan bir program olduğu halde bu böyle. Bir yerde bu da normal; zira henüz bu yeni olgunun bilimsel bir tahlili yok. Programda bunun bilimsel bir ifade kazanabilmesi için, bu yeni evrensel olgunun tahlili gereklidir, bu o sıralar henüz yapılmamış.

Marksistlerin emperyalizm üzerine tartışmaları asıl olarak İkinci Enternasyonal'in 1907 kongresinden itibaren hızlanmaya başlıyor. 1907 kongresinde iki önemli mesele, sömürgecilik ile savaşa ve militarizme karşı tavır tartışılıyor. Aslında enter-

nasyonal içinde sonradan yaşanan bölünmenin ilk belirgin unsurları da bu kongrede ve tam da sözünü ettiğim sorunlar üzerinden ortaya çıkıyor. Gerek sömürgecilik gerekse emperyalist bir paylaşım savaşı, bu çerçevede savaşa ve militarizme karşı mücadele, bunlar emperyalizm çağının sorunları. Kapitalizmin tekelci aşamasının sınıf mücadelesi gündemine getirdiği yeni önemli toplumsal-siyasal sorunlar oluyor bunlar.

Sonra, 1912'de Basel'de, emperyalizmin bir dünya savaşı hazırladığı ve doğacak savaşa karşı alınacak tutumun sorunları tartışılıyor. Burada bildiğimiz ünlü Basel Bildirisi sözkonusu. Devrimci sınıf mücadelesi yoluyla savaşı engellemek, bunun başaramadığı bir durumda ise, savaşa karşı proletarya devrimi savunuluyor bu bildiride. Sonra savaş patlak veriyor ve bu, kapitalizmin bu yeni aşamasının çok yönlü bir tahliline de zemin hazırlıyor. Aslında emperyalizmin iktisadi temelinin ve başlıca özelliklerinin tahlili savaşı önceliyor. Hobson'un *Emperyalizm*'i, Hilferding'in *Finans Kapital*'i bu konuda temel kitaplar sayılıyor, bunlar savaştan önceki bir döneme ait eserler. Kautsky daha 1909'daki bir temel kitabında yeni çağın sorunlarını ele alıyor. Bunun sınıf mücadeleleri, savaş ve devrim açısından ortaya çıkardığı yeni sorunları tartışıyor. Lenin'in bu kitaptan bir hayli yararlandığını biliyoruz. Kautsky, "*İktidar Yolu*" adı taşıyan bu kitabında, net bir biçimde, insanlık bir savaşlar ve devrimler çağına girmiştir tespitinde bulunuyor.

Savaş döneminde ise, emperyalist savaş emperyalizmin bir ürünü, kapitalizmin bu özel aşamasının bir ürünü olduğu için, savaşın iktisadi ve sosyal temellerini tahlil çabası, emperyalizme ilişkin marksist incelemelere apayrı bir kapsam ve hız kazandırıyor. Emperyalizm üzerine marksist yazın çoğalmaya başlıyor.

Emperyalist savaş önceleyen döneme ait marksist parti programlarında emperyalizm meselesinin neden yer almadığının açıklaması burada. Savaş yeni bir çağa girildiğini ve bu

çağın ilk ürününün dünya çapında bir emperyalist savaş olduğunu açık-seçik gözler önüne seriyor. Bu çağın beraberinde proleter devrimleri ve milli kurtuluş hareketlerini getireceği de marksist tahlil yoluyla, özellikle Lenin tarafından ortaya konuluyor.

Demek ki, kapitalizmin bu yeni aşamasının ortaya çıkardığı yeni iktisadi olgular, yeni iktisadi ilişkiler var, öncelikle bunların tahlili çok önemli. Bunun toplumsal-siyasal sonuçları var. Bu, dünya egemenliği üzerine kıyasıya bir mücadeledir, bir yeniden paylaşım için hummalı bir hazırlıktır. Bu, yeniden paylaşımın ancak emperyalist savaşlarla olanaklı olmasıdır. Bu, savaşın bir parçası olarak militarizmdir. Bu, kuşkusuz mamül mallarını pazarlamak ve hammadde kaynaklarını yağmalamak için sömürge ve bağımlı ülkelere kapitalist ilişkileri taşıyan emperyalist ülkelerin, tam da bu aynı yolla, sömürge ve bağımlı ülkelerde ulusal uyanışı ve direnişi uyarmasıdır. Bir başka ifadeyle, uluslaşma süreçlerinin hızlandırılması, dolayısıyla milli kurtuluş süreçlerinin mayalanması ve kurtuluş devrimlerinin tarih gündemine girmesidir.

Bütün bu yeni olgular çok büyük bir önem taşıyor ve 1917'de Bolşevikler kendi yeni programlarında bunlara yer vermeyi gündeme getiriyorlar. Zaten savaş dönemini genellikle bu meselelere ilişkin teorik tartışmalar, incelemeler, netleşmelerle geçiriyorlar ve parti programının revizyonu gündeme geldiğinde, doğal olarak bunların programatik bir ifade de kazanması gerekiyor. Bolşevik Partisi içerisindeki tartışmalar da zaten buradan, bunun şekli ve yönteminden çıkıyor.

Buharin, artık yeni bir çağa, emperyalizm çağına girdik; emperyalizm ise kapitalizmin temel özelliklerini zaten içeriyor; bu durumda bizim programın teorik bölümünde özel olarak kapitalizm üzerine sorunlara yer vermemiz hiç de gerekli değil; geline aşama önemli, bulunduğumuz nokta önemli vb., diyor. Bunun karşısında Lenin'in bu yanlış düşüncüyü hangi

düşünce sistematığı içerisinde eleştirdiğini biliyoruz; üzerinde yeterince durmuş olduk, burada yeniden girmek çok gerekli değil.

Kapitalizm yerini tümden emperyalizme bırakmıyor. Emperyalizm, kapitalizmin o klasik temelinin yanısıra ve dahası, onun üzerinden yükseliyor. Nitekim savaş bunu çok daha belirgin hale getiriyor; savaşın yarattığı yıkıcılık, tekelci kapitalizmin yarattığı mekanizmaları önemli ölçüde felç ediyor, parçalıyor, yıkıma uğrattıyor. Üretici güçlerin savaşla uğradığı yıkım burada ifadesini buluyor. Ama kapitalist temel olduğu gibi kaldığı için, bu temel üzerinden emperyalizme özgü temel olgular, sosyal, siyasal yapılar olduğu gibi yeniden oluşuyor. Bunlar Lenin'in, zamanında Engels'in yaptığı öngörülerden de yararlanarak, program tartışmaları esnasında söyledikleri.

Nitekim Lenin, kendi yeni program taslağında, kapitalizme ilişkin klasik bölümün korunmasında ısrar etmenin yanısıra, emperyalizme ilişkin bölümde geniş biçimde bir çağ tahlili yapıyor. Emperyalizm ya da mali sermaye çağına girmiş bulunuyoruz diyor ve bu çağın yarattığı sorunlara yer veriyor. Emperyalizm proleter devrimlerin arifesi olarak tanımlandığı için de, bu aynı zamanda proleter devrimler çağıdır, bu çağ başlamıştır, deniliyor. Emperyalizm proleter devrimler için koşulları olgunlaştırmıştır ve bir proleter sosyalist devrim çağı başlamış bulunmaktadır, deniliyor. Bunun denildiği dönemde, henüz Ekim Devrimi, dolayısıyla henüz herhangi bir proleter devrim yok. Şubat Devrimi sonrasında, Lenin'in program revizyonu çerçevesinde yaptığı önerilerde yer alıyor bunlar.

Dolayısıyla biz, programımızda kapitalizmin temel yasallıklarına yer vermenin ardından, onun emperyalizm aşamasının, ulaştığı bu yeni gelişme düzeyinin ortaya çıkardığı sorunlara da yeterli kapsam ve açıklıkta yer vermek durumundayız. Programımızda emperyalizm gerçeğini ve çağını tanımlayacağız. Emperyalizmin iktisadi, sosyal, siyasal sonuçlarını, dünya öl-

çüsündeki temel bazı olgular olarak sömürgecilik, yeni-sömürgecilik, militarizm, emperyalist savaş, barış, ulusal baskı ve ulusal kurtuluş vb., sorunlara yer vereceğiz. Bilindiği gibi bunlar ilkesel özü olan, ilkesel yaklaşımlar getirmemiz gereken sorunlar. Özlü tanımlamalar olmak kaydıyla, bütün bu sorunların programda belli bir tanıma kavuşturulmasından yanayım.

Sonuç olarak, kapitalizmi izleyen bir emperyalizm bölümü olacak programımızda. Gerek kapitalizm gerekse emperyalizme ilişkin bu genel teorik bölümlerde, proletarya partisinin teorik ve ilkesel temellerini tanımladığı bu bölümlerde, henüz Türkiye'ye özgü olan herhangi bir şey yer almayacak. Elbette Türkiye'nin temel gerçeklerine de ışık tutan, ama henüz Türkiye toplumunun ve Türkiye devriminin sorunlarına ilişkin somut tanımlamalar içermeyen bölümler olacak bunlar.

Ben bunları böyle koyduktan sonra, bunun devrimci toplumsal ve siyasal sonuçlarına da, proleter devrime ilişkin sonuçlarına da, artık neyse o sorunlar ya da unsurlar onlara da değindikten sonra, oradan Türkiye'ye, Türkiye devriminin sorunlarına, devrimimizin programatik hedef ve istemlerine geçelim diyorum.

Kapitalizme ilişkin söylediklerimiz doğal olarak sosyalizm için de bir dizi doğrudan sonuç yaratıyor. Burada proletarya devrimi ve proletarya iktidarı, bu devrimin tarihsel hedefleri, yani sosyalist toplumun kuruluşu, sınıfların ortadan kaldırılışı, devletin sönümlenmesinin hazırlanışına ilişkin temel sorunlar ve sonuçlar, görmüş bulunduğumuz gibi, kapitalizmin bilimsel çözümlenmesi ve eleştirisinin organik bir uzantısı olarak ortaya çıkıyor. Biz proleter devrime ve sosyalizme ilişkin söyleyeceğimiz herşeyi kapitalizm ve emperyalizme ilişkin yasalıkları izleyen, onları tamamlayan maddeler halinde mi vereceğiz, yoksa sosyalizmi ayrı bir teorik alt bölüm mü yapacağız? Bu sorunu tartışmamız gerekecek, tartışmalar en uygun biçimi seçmemizi kolaylaştıracaktır.

Burada proletarya diktatörlüğü, Ekim Devrimi'yle açılan proleter devrimler çağı, sosyalizmin tarihsel deneyimlerinin bazı temel çizgileri, ana noktaları halinde, kesinlikle ayrıntılara girmeden verilebilir. Ayrıntılara girmeden diyorum, zira örneğin Bolşeviklerin 1919 Programı yer yer ayrıntılara giriyor. “Genel Politika” başlıklı ara bölümde proleter demokrasi ile burjuva demokrasisi arasında bazı somut karşılaştırmalar var. Burjuva demokrasisinin temel özellikleri nelerdir? Burjuva düzen koşullarında demokrasi ne anlama gelir? Bu düzen ve demokrasi altında yığınların gerçek durumu nedir, sermaye ve çalışan sınıflar ilişkisi nasıldır? Proleter demokrasinin bu açıdan temelden farkı nedir? Burada bütün bu sorunlara yanıt verilmeye çalışılmış. Bir dizi somut soruna ayrıntılı açıklamalar getirilmiş. Eğer üçüncü bir bölüm olarak bir sosyalizm/komünizm bölümü yapma yoluna gidersek, böyle somut ayrıntılara doğal olarak giremeyiz. Biz daha temel bir takım noktalara değinmekle yetinmeliyiz. Kuşkusuz, siyasal açıdan sosyalizmin özü nedir, sosyalizm ile demokrasi ilişkisi vb. konulardaki tanımlamalarımız, çok da soyut tanımlamalar olmayacak. Zira tarihsel deneyimlerin ortaya çıkardığı bir takım önemli dersleri gözeten vurgular içerecek bunlar.

Günümüz dünyasının bazı yeni olguları ve program sorunu

Ayrıca tartışılacağı için değinmedim, emperyalist kapitalizmin günümüzde ulaştığı gelişme düzeyinin, örneğin üretimin uluslararasılaşması olgusunun proleter sınıf mücadelesi açısından yarattığı etkiler ve sonuçların neler olduğuna da yer vermemiz gerekecek. Böyle bir dönemde bir program hazırladığımız için, belki bugünkü yeni dünya düzeni döneminde ortaya çıkan ve emperyalizmin sözcüsü durumundaki yazarların “sömürgeciliğin rönesansı” dediği türden bir takım olgulara ve eğilimlere

de değinmek durumunda kalabiliriz.

Bunlar çok mu temel, çok mu kalıcı olgular, yer vermek gerçekten gerekli midir? denilebilecektir. Ama bakıyoruz, programlarda böyle esneklikler de var. Yani belirli bir tarihi dönemde eğer belirgin bir eğilim ya da olgusal durum olarak kendilerini gösteriyorlarsa, onlara değinmek belli bir önem kazanabiliyor. Düşünün ki, bugün ABD emperyalizmi, çeşitli ülkelere ya da bölgelere yapmak istediği bir müdahaleyi, önce BM iradesi haline getiriyor, sonra da kendi ordusunu ya da NATO'yu kullanarak uygulama yoluna gidebiliyor.

Emperyalistler arası çelişkiler keskinleştiği, emperyalist bloklaşmalar güçlendiği ölçüde bunu yapmak gitgide daha zor olacak kuşkusuz. Yine de bu türden konjonktürel gibi görünen olgular fazlasıyla önemli olgular. Bir devrim süreci içinde olduğumuza göre, bizim iktidar mücadelemizi de bugün doğrudan ilgilendiren olgular. Yarın bu olgular dünya güç dengelerindeki şu veya bu nedene dayalı değişmelerle birlikte ortadan kalkarlarsa, bunları bir yana bırakabilir, oluşmuş yeni duruma ilişkin başka bir takım olgulara yer verebiliriz. Yani proleter sınıf mücadelesi için önemli siyasal sonuçları olan bir takım olgulara (bunlar programı somuta bağlayan noktalar olduğu ölçüde) programda yer verilebilir. Bu da tartışılması gereken bir sorun.

Burada iki noktaya dikkat etmemiz gerekiyor. Birincisi, programı ayrıntılara boğmaktan özenle kaçınmalıyız. İkincisi, gerçekten çok iyi anlamadığımız, henüz yeterince çözümlenemediğimiz meselelere yer vermek için kendimizi zorlamaktan kaçınmalıyız. Biz hala bazı meseleleri incelemek ve anlamakla yükümlüyük. Programımız dördörtlük, bitmiş bir yapı olmak zorunda değil. Lenin, emperyalizm dönemlemesini yaparken, bunun başlangıcını 1870 yıllarından ele alabiliriz (yani emperyalist tekellerin oluşum süreci, sömürgelerin paylaşım süreci, dünyanın toprak olarak paylaşılması süreci) ve 1902'de

de bunun aşağı yukarı noktalandığını söyleyebiliriz, diyor. Ama bakıyoruz, 1917'ye kadarki marksist programlarda bu meseleler hiç yer almamış. Zira bu olguların şu veya bu yönü görülmekle birlikte, genel bir emperyalizm ağı kavramı içerisinde bunlar henüz düşünsel olarak yeterince olgunlaştırılmış ve genelleştirilmış sorunlar değil.

Bugünün dünyasında muhakkak ki bir takım temel önemde değişiklikler, bazı yeni olgular vardır. Ama ne edip edip onların tümüne programımızda daha baştan yer verelim diyebilecek durumda değiliz. Neticede program bizim bugünkü teorik hazırlığımızın, bunun ürünü olan bilincimizin, bu bilinç çerçevesinde oluşan hedeflerimizin bir platformudur. Bugün için henüz yeterince anlayamadığımız, yeterince değerlendiremediğimiz, tahlil edemediğimiz meseleleri açıkta bırakırız; iki sene sonra partimizin ikinci kongresi toplanır, o günkü düşünsel süreçlerimiz programı gclendirmeye, belli noktalardan zenginleştirmeye el veriyorsa yaparız, değilse bir sonraki kongreye ya da diyelim ki onyıl sonraki bir kongreye kalır. Yani bilincimizde gerçek bir ilerlemenin ortaya çıktığı ve bunu programda yansıtmanın bir ihtiyaç haline geldiği bir safhaya kalır.

Programımızı çok nemsemeliyiz, fakat asla onu fetişleştirmemeliyiz. Program bizim teorik bilincimizin ve siyasal amaçlarımızın bir yansıması, derli-toplu bir ifadesi olacak. şu tür meseleler de var, bu konularda ne diyeceğiz, deniliyor. Eğer doğru dürüst inceleyememişsek bir şey demiyeceğiz, programımızda o noktalar açık ya da eksik kalacak, çok fazla bir şey de kaybetmiş olmayacağız. Elbette ki bu meselelerde de bir açıklığa sahip olmayı, bunun programa yansımasını arzu ederiz. Söz konusu olgular gerçekten önemli ise, biz önümüzdeki dönemde onların teorik incelenmesine özel bir öncelik tanıma yoluna da gidebiliriz. Nihayetinde program tartışması bu konuda, yani önümüzdeki dönemin teorik görevleri konusunda da açıklıklar yaratmalı, ki yaratacaktır. Program tartışması

bir yönüyle de önümüzdeki dönemin teorik çalışması, ideolojik mücadeledeki önceliklerimiz konusunda açıklıklar yaratacaktır. Olayın bir yanı da budur.

Teorik ve ilkesel bölümü böylece topladıktan sonra, Türkiye toplumu/Türkiye kapitalizmi üzerinden proleter devrimin temellerini oluşturan olgulara yer vereceğiz. Bunu proleter devrim tanımına bağlayacağız ve bu çerçevede acil politik hedeflerimizi tanımlayacağız: Burjuva sınıf egemenliğini yıkmak ve proleter devrimi gerçekleştirerek proletarya diktatörlüğünü kurmak. Sonra da başlangıçta alacağımız temel önlemleri sıralayacağız. Öylece akacak programımız...

Sanıyorum bu yapıda bir program fena bir program da olmayacak. Yakın geçmişimizin yerli programlarında teorik bölümlerin olmaması çok ilginç. Bizim yerli programlara baktığımızda, böyle bir mantığa oturan, bu sisteme sahip bir yapıda olmadıklarını görüyoruz. Çağın sorunlarına ilişkin tanımlamalar çok iğreti; daha çok emperyalizm ve proleter devrimler çağı söylemi çerçevesinde kalıyor bunlar. Bu partilerin teorik temelinin özü programa yansımıyor. Ve bu partiler, geleneksel grupları kastediyorum, böylece, kendi kadrolarını ve militanlarını kapitalizmin ve emperyalizmin teorik bir eleştirisi, bundan çıkan ilkesel konumlar ve tutumlar üzerine eğitme imkanından yoksun kalıyorlar. Daha doğrusu, programları böyle bir işlev yerine getirmiyor. Ya da bazı programlarda var, ama içeriği anlamlı değil. Bunları programa neden koyduklarının farkında değiller, çünkü bu bölümün mantığının farkında değiller.

Şu an siyasal sahneden silinmiş bir başka eski partinin programında gördüm; dünyada üretici güçler gelişiyor, komünizm her zamankinden daha yakın, komünistlere bu süreci sadece hızlandırmak düşüyor, diyor. Üretici güçler gelişiyor gelişmesine de, kapitalist-emperyalist bir form içerisinde yaşanıyor bu. İnsanlık iyiye gidiyor deniliyor da, acaba iyiye mi gidiyor? Evet, üretici güçler gelişiyor, zenginlikleri çoğalıyor, teknik

ilerliyor; ama bütün bunlar burjuvazinin sınıf egemenliği koşullarında, mülkiyet tekeli koşullarında oluyor ve buna uygun sonuçlarla elele gidiyor. Savaşla, faşizmle, ırkçılıkla, yeni-sömürgecilikle, çevrenin ve doğanın tahribiyle, insanın öldürülmesiyle elele gidiyor. Bunlarla elele gittiği bir durumda ise, insanlığı ve uygarlığı yıkıma götürecek bir potansiyeli de içinde taşıyor.

Dolayısıyla bu kadar rahat olamayız. Gerçekten salt iktisadi ilişkiler, yani üretici güçlerin gelişme düzeyi, tekniğin yarattığı imkanlar ve zenginlik birikimi üzerinden bakarsak, örneğin bir Almanya'da ya da örneğin ABD'de, sosyalizm için dört dörtlük önkoşullar var diyebiliriz. Oysa başka bazı etkenler üzerinden baktığımızda, bu ülkeler sosyalizme gerçekte ne kadar da uzak. Bu ülke insanlarını büyük bir politik, ideolojik ve kültürel değişimden geçirecek devrimci sınıf mücadeleleri ve bizzat devrimin o büyük sarsıntısı olmadığı sürece, bu ülkelerin insanı sosyalizmi kurabilir mi, bu mümkün mü? Bu ülkelere bugün egemen bulunan politik-manevi kültür üzerine sosyalizm kurulabilir mi? Buradaki ekonomik ve teknik kültürün üzerine elbette sosyalizm mükemmel biçimde kurulur, ama buradaki insan ilişkilerine egemen kültür üzerine bir şey kurulamaz bugünkü şekliyle. Çünkü emperyalizm insana dair herşeyi korunç ölçülerde tahrip ediyor. Evet, üretici güçler gelişiyor; ama bu, kapitalist-emperyalist bir form içinde gerçekleşiyor ve bunun bütün çelişkilerini, bütün o ağır ve yıkıcı, bozucu ve yozlaştırıcı tahribatını da yaşıyor.

Rosa Luxemburg'un program metnine bakıyoruz, bu konuda sağlam bir ideolojik bakış görüyoruz. Kapitalizm insanlığı yıkıma götürüyor, proleter devrim burada tek çıkış yolu, diyor, işin bu yanını önplana çıkarıyor. Neden? Emperyalist savaşın ardından, onun yarattığı yıkımın hemen ertesinde, bir ay sonra sonra yazılmış bir program bu. Böyle bir program bunu çok derinden duyar ve aynı derinlikle de ifade eder.

Bakıyoruz, emperyalist savaşın hala sürdüğü bir dönemde, Lenin'in program revizyonu üzerine tezleri var, meseleyi şöyle koyuyor: Emperyalist savaşlar, yani dünya egemenliği uğruna, pazarlar uğruna, küçük ve zayıf ulusların boğazlanması uğruna savaşlar, bu durumda kaçınılmazdır. Emperyalizm sosyalist devrimin arifesidir. Proleter devrimin iktisadi ve toplumsal koşullarının tanımı üzerinden, tüm bunlar, kapitalizmin şimdi ulaşılmış olan gelişme aşamasını proleter sosyalist devrim çağı yapar, bu çağ başlamıştır, vb. Ama ekliyor; *"yalnızca proleter sosyalist devrim insanlığı emperyalizmin ve emperyalist savaşların yarattığı çıkmazdan kurtarabilir."*

Bu fikir çok önemli. Savaşın yarattığı büyük bir yıkım var ve emperyalist savaşın emperyalist gericilikle, faşizmle büyük bir yıkım yarattığını, kültürü tahrip ettiğini, insanı tahrip ettiğini biliyoruz. Faşizme bir de bu gözle de bakacağız. Faşizm de, faşist barbarlık da emperyalizmin bir ürünü, üstelik onun özbeöz ürünü. Modern burjuva sistemin sosyal devrim tehlikesine karşı büründüğü bir siyasal biçim. Savaşlar ve faşizm, ki bunlar emperyalizmin iki modern çocuğudur, geçtik insanı ve kültürü, bizzat üretici güçleri tahrip ediyorlar, yaratılan zenginlikleri tahrip ediyorlar, büyük uygar ülkeleri, dev sanayileri yıkıma götürüyorlar. Demek ki kapitalizm aynı zamanda kendi yarattığı üretici güçleri ve serveti de tahrip eden bir canavar. Yeni dönemde emperyalistler arası rekabet bir savaşa varırsa, bunun ne korkunç bir yıkım anlamına geleceğini de biliyoruz. İşin bir de böyle bir yanı var.

Bunları şundan dolayı söylüyorum. Birileri, kapitalizmin üretici güçler ve teknikte yarattığı dev ilerleme üzerinden, insanlık dolu dizgin sosyalizme gidiyor, diyor. Bu işin bilincine varsak da, biz de bu süreci biraz hızlandırsak fena olmaz demeye getiriyor. Oysa ortada üretici güçlerin gelişme düzeyinden hareketle teselli bulabileceğimiz bir şey yok kesinlikle. Emperyalizm üretici güçleri akıllalmaz çelişkiler ve çarpıklık-

larla kolkola geliştiriyor. Bugün dünya üzerinde kaç milyon mayın döşenmiş durumda. Bir mayın 3-4 dolara üretiliyor, ama o tek bir mayını temizlemek bin dolara maloluyor. Ve dünyanın dört bir yanındaki (elbette ki emperyalist ülkelerde değil, hep de geri-bağımlı ülkelerde!) bu onmilyonlarca mayının ne olacağı belli değil. Alın sizin uygarlık! Siz devrim yapsanız bile bunlar ne olacak? O kadar temel sorunlar ki bunlar. Kaldı ki bu bir ayrıntı aslında, şimdi dünyanın dört bir tarafında atom silahları var...

Nadir: Askeri sanayi bugünkü sanayinin çok temel bir kolu. Toplam ekonomide çok büyük bir ağırlığı oluşturuyor. İnsanlık açısından herhangi bir yararı olmak bir yana, günden güne büyüyen yıkıcı sonuçlar üretiyor.

Tuna: Nükleer silahları bir de sınıf mücadelesini engellemek için kullanıyorlar: Dünyada bir nükleer dehşet dengesi var deniliyor, bu sosyalizmden koparılmış bir barışın dayanağı olarak kullanılıyor. Yani bir de böyle bir ideolojik akımı yaratıyor.

Cihan: Bir zamanlar militarizm ve savaşın yarattığı ağırlık, küçük-burjuvazinin bir kesimi içinde pasifizm üretmişti. Bu, bir tür teslimiyetti. Şimdi nükleer teknoloji aşamasında, militarizmin nükleer silaha dayandığı bir aşamada, yoldaşın söylediği gibi, pasif bir biçimde bunların ortadan kalkmasını temenni etmekle kalan ve sınıf mücadelesini o noktada kötü-rümleştiren bir rol de oynuyor.

Benim bir açış çerçevesinde söyleyeceklerim bunlar. Bu bölümün kapsamına ve işlevine değinmiş oldum. Programların bu bölümünün salt belli bir ülkeye özgü olanı değil, fakat genel ve evrensel olanı da kapsaması gerektiğini düşünüyorum. Progra-mın temel ilkelere ve nihai hedeflere ilişkin bölümleridir bun-lar. Bizim çağa ve sisteme, kapitalist topluma ve emperyalist sisteme bakışımızı, bununla bağlantılı olarak da temel ilkelerimizi ve nihai hedeflerimizi içermelidir bu bölümler.

Kapitalist krizler üzerine ara tartışma

Semih: Ben krizlerle ilgili tartışmamıza dönmek istiyorum. Olayın belli bir boyutunu, daha doğrusu temel yasallıklarını kapitalizm bölümünde tartışırken ele almıştık. Ama emperyalist dönemde patlak veren krizlerin bir parça farklı özellikleri var sanıyorum. Örneğin kriz süreçlerinin genişlemesi olgusu var. 19. yüzyılda, yani Marks ve Engels'in sorunu ele aldığı dönemde, kapitalist aşırı üretim krizleri nispeten kısa periyodlarla gündeme geliyor ve kısa süreli olarak yaşanıyor. Oysa emperyalizm evresinde, günümüzde, bunalımların daha uzun aralıklarla patlak vermesi, buna karşılık çok daha uzun süreli olması sözkonusu...

Cihan: Krizleri üreten temel dinamiklerin ötesinde, kriz sorununun kapsamlı ve çok yönlü olduğu, bir dizi boyutunun bulunduğu kesin. Bu konuda geliştirilmiş belli teoriler de var. Ama biz programımızda temel yasallığa değinmekle yetinebiliriz, kriz olgusunun tüm öteki özelliklerini açıkta bırakabiliriz.

Biz bugün, 1929 krizinden sonraki en büyük krizden; '60'lı yılların sonunda ilk belirtileri ortaya çıkan, '70'li yıllarda belirginleşen ve '70'lerin ortasında patlak veren, 20 yıldır da kendi içinde belli yükselişler ve düşüşlerle süren dünya çapında bir genel krizden söz ediyoruz. Bu genelde de üzerine birleşilen bir nokta. Yani kapitalizmin bir genişleme, bir genel büyüme dönemini, ardından bir genel durgunluk dönemi izliyor. Eskiden yaklaşık olarak 10 yılda bir tekrarlanan krizlerin yeniden başgöstermesi, belki savaşın yarattığı yıkımın onarılmasının da sağladığı imkanlarla, savaş sonrası dönemde 25 yılı buluyor, aslında krizlerin periyodunun sıklaşması gerekiyormuş gibi görünüyor, oysa biraz daha genişlediği görülüyor.

Burada gözden kaçan bir olguyu da belirtmek gerekir. İkinci emperyalist savaşı izleyen 25 yıllık dönemde kapitalizm bir genel genişleme dönemi yaşadı diyoruz da, oysa aynı dönem

İNİNDE her bir lke İçin değişik yıllarda gündeme gelen ara krizler var. Mesela ABD bunu '50'li yıllarda birkaç kez yaşamış. Yer yer üçer yıllık aralarla bile bu yaşanabiliyor. Krizlerin daha geniş bir zaman dilimine yayılması çok mu yeni bir gelişme? 1870'lerin ortasında başlayan kriz (ki Engels, sonuncusunu şimdi yaşıyoruz diyor, *Anti-Dühring*'de) ta yüzyılın başına kadar genel bir durgunluk dönemi olarak sürüyor. Sonra emperyalist savaşa hazırlık, militarizm, yani ekonominin bu alana kayması, ona bir parça toparlanma imkanı vermiş olabilir. Ama bu, beraberinde emperyalist savaşı da, bir yıkımı da hazırlıyor. Emperyalist savaş sonrası döneme bakıyoruz, '20'li yılların başından itibaren bir toparlanma var, ama bu, '29'da yeni bir yıkıma varıyor. Sonra savaşın kendisi var, altı yıllık bir yıkım...

Neticede temel eğilimlerin değişmediğini, bir aşırı üretim bunalımının yaşandığını biliyoruz. Ama krizlerin hızını kesen, yavaşlatan, tahribatını engelleyen mekanizmlar var. "Kriz yönetimi" diyoruz örneğin; ama bu salt siyasal planda sınıf mücadelesini kontrol altında tutmayı değil, aynı zamanda kriz mekanizmasına belli iktisadi müdahaleleri de içeriyor. Bölünmüş bir kapitalist dünyadaki krizin etkileriyle, yaşanma tarzıyla, henüz kendi iç bütünlüğünü belirli sınırlar içinde koruyan, aralarındaki i mücadele belli barışl biçimler içerisinde süren bir kapitalist dünyadaki krizlerin yarattığı etkiler de aynı olmuyor. Örneğin Amerika'da, 1987'de yaşanan nl "Kara Pazartesi"nde, büyük bir borsa krizi patlak verdi (ki büyük krizler genellikle borsa krizleriyle başlıyor, 1929'da da bunu görüyoruz); anında Almanya'da ve Japonya'da hükümetler öyle mali önlemler devreye soktular ki, bu Amerikan ekonomisindeki büyük basıncı dizginledi. Böylece, bu kriz, yıkıcı sonuçlara varmadan, bu türden önlemlerle atlatıldı. Kuşkusuz bu herhalükarda bir yıkım yaratıyor, şirketler iflas ediyor, büyükler güçleniyor vb. Ama kriz, kapitalist dünya ekonomisi üzerinde genel bir tahribata dönüşmüyor, yani bir çöküntüye

varmıyor. O dönem özellikle Alman ve Japon hükümetlerinin aldığı bir takım önlemler, Amerikan ekonomisindeki basıncı hafifletiyor ve bu krizin atlatılmasını kolaylaştırıyor.

Şimdi bir de bunları kendi aralarında dişli rakipler olarak bölünmüş, birbirleriyle diş diş mücadeleler içinde olan emperyalist ülkeler, bu ülkelerin başını çektiği iktisadi-siyasi bloklar olarak düşününüz. Bu durumda böyle davranmak eşyanın tabiatına aykırı olur. '87 yılında aynı ittifakın içerisindeydiler; aralarında iktisadi ve ticari rekabet olsa da, siyasi ve askeri açıdan henüz içiçe olan bir blokun içinde yer aldıkları ölçüde, böyle davranabiliyorlardı. Ve bu krizi derinleştiren etkenleri sınırlayan sonuçlar yaratabiliyordu.

1. Genel Konferans'ımızın belgelerinin dünyaya ilişkin bölümlerini incelerseniz, bu sorunla ilgili ilginç tartışma noktaları bulursunuz. Örneğin konferans bildirgesi, Sovyet Bloku'ndaki dağılmaya, bunun yaratacağı muhtemel yeni eğilimlere değinirken, bunu genel durgunlukta ifadesini bulan krizi şiddetlendirecek etkenlerden biri olarak değerlendiriyor. Artık emperyalistler krizin etkisini dizginlemede o ortak mekanizmaları eski kolaylıkla kullanamayacaklar; Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve Varşova Paktı'nın dağılışı, kutuplaşma sürecini hızlandıracak ve krizin yıkıcı etkilerine karşı birleşik önlemlerle müdahale etme olanağını sınırlayacaktır, deniliyor orada. Bunun anlamı, "*Bugünün Dünyası*" başlığını taşıyan ve 20. yüzyılın bilançosunu bu açıdan da sunan temel değerlendirmede, daha ayrıntılı olarak ortaya konuluyor.

Bir de kapitalist dünyanın iç hiyerarşisi ve uluslararası emperyalist örgütlenmeler sayesinde gerçekleşen "kriz ihracı" denilen bir olgu var. Yine 1. Genel Konferans'ımızın demin andığım temel değerlendirmesinde deniliyor ki; dünyanın barışçıl bir dönem geçirdiği iddia ediliyor da, gerçekte bu barışı yalnızca batılı toplumlar yaşadılar; batılı toplumların bu barışı yaşadıkları bir dönemde, bütün bağımlı ülkeler, sömürge, yarı-

sömürge ülkeler dünyasının yaşadığı sürekli bir iktisadi, toplumsal ve siyasal kriz olgusu var. Bu ülkeler aynı 25-30 yıl boyunca savaşlar, iç savaşlar, bölgesel savaşlar, beyaz terör vb. ile geçen büyük bir iktisadi ve toplumsal yıkım yaşadılar. Dolayısıyla batı ülkelerinin sözü çokça edilen nispi refahı ve barışı, ancak dünyanın geriye kalan bölgelerinin (ki toprak olarak da, nüfus olarak da dünyanın çoğunluğunu oluşturuyor) bütün bu toplumsal-siyasal belaları ve yıkımı yaşamaması pahasına olabildi. Bir de işin böyle bir yanı var; “kriz ihracı” denilen bir mekanizma ve bunun tersinden emperyalist ülke ekonomilerini rahatlatan sonuçları var.

Bunlar tabii ki özgün noktalar; ama kapitalizmin kriz dinamiğinin özüne ilişkin sorunlar değil. Onu hafifleten, onu bir parça dizginleyen, hızını kesen, zamana yayan mekanizmalar. Marks'ın kapitalizm tahlilinde bu tür etkenlere hep yer verilmiştir. Özel olarak kriz mekanizmasının kontrolü bakımında söylemiyorum bunu. İktisadi olgular en saf bir biçimde, iktisadi bir çerçevede tahlil edildiğinde bile, oradan sınıf mücadelesinin, sosyal ve siyasal koşulların, kültürel koşulların, bu iktisadi olgular üzerindeki, ya da yasallıklar ya da eğilimler üzerindeki dizginleyici ya da hızlandırıcı etkilerine genişçe yer verilmiştir, demek istiyorum. Ekonomi zaten saf yasalarla hareket etmez. Ekonominin işleyişini ve yarattığı sonuçları, sınıf mücadelesinden, onun lehteki ve aleyhteki etkilerinden ayrı düşünemezsiniz ki...

Tuna: Japonya son Güney Doğu Asya krizinden, o ülkelerle olan yakın işbirliğinden dolayı daha fazla etkilendi. Japon ekonomisinin dünya çapında tuttuğu yere rağmen müdahaleyi eskisi gibi anında yapmadılar. Anında müdahale etmediler, bir süre izlediler. Kasten biraz süründürdüler. Normalde Alman markıyla ABD doları arasında, ya da Japon yeniyile ABD doları arasında milim oynadığında, uluslararası planda ciddi bir müdahale yapılıyordu. Bu kez yen-dolar paritesi ciddi bir biçim-

de bozuldu. Ama bu kez bu durumu izlediler, yeni bir orana oturmasını beklediler. Bunun toplam dünya ekonomisine ve ABD ekonomisine yan etkileri var, mesela Japonya'nın ihracatını kolaylaştırıyor. Buna rağmen Japonya ekonomisinin yaşadığı sarsıntıyı bir süre izlediler. Yani Japonya'nın bir çöküşe gitmeyeceğini, doğrudan kendi ekonomilerine çok büyük zarar vermeyeceğini gördükleri bir durumda, hemen müdahale etme yoluna gitmediler. Mesela bu yeni bir tutum. Oysa geçmişte uluslararası müdahale çok hızlı gerçekleşiyordu.

Dikkate değer bir davranış bu. Bunu bizim bundan sekiz yıl önce sözünü ettiğimiz olayın bir ilk pratik doğrulanması sayabiliriz.

Temmuz: Tartışılan rahatsızlıklardan biri Japonya'nın alacağı tutum. Kriz Japonya'yı vurduğu ölçüde Japonya'nın alabileceği iki tutum var. Ya uluslararası işbirliğiyle bunu gidermek için pazarlık yapacak, destek isteyecek ve kendince atlatmaya çalışacak. Ya da kendisi zarar gördüğü ölçüde, belli karşı adımlarla rakiplerine de zarar vermeye girişecek. Bu bütün kapitalist dünya ekonomisini olumsuz etkileyecek. Nitekim Japonya böyle bir tehdit savuruyor, diğerleri bunun üzerinden pazarlık yapıyorlar. Yoldaşın anlattığı bir yanıyla da böyle bir süreç.

Sonuç olarak birbirlerine girdikleri yer ile bir parça sükunetle davranabildikleri yer arasında çok ciddi bir fark var. Söz konusu çelişkiler uzlaşmaz çelişkilere eğer, birbirlerine girecekleri bir evreye de muhakkak gelecekler diye düşünmek gerekiyor. Emperyalizmin temel yasallıkları değişmediği süreçte, beş yıl önce ya da on yıl sonra, birlikte davranma imkanlarını kaybedecekler. NATO üzerinden, ekonomik süreçler üzerinden, siyasi süreçler üzerinden... Önce ekonomik süreçler üzerinden, sonra siyasi süreçler üzerinden kaybedeceklerini, emperyalizmin yasallıkları çerçevesinde düşünmek gerekir. Herşeyden önce temel eğilim bu. Biz bunu formüle etmek

durumundayız.

Tuna: Biz teorik bölümde kapitalizm ve emperyalizmi iki ayrı bölüm olarak işlemenin işlevselliği üzerine konuştuk. Ekonomik krizlerin kapitalizm bölümünde ayrıca işlenmesi ihtiyacı, emperyalizm döneminde onun aldığı değişik biçimler; uzaması, kısalması, daha yoğun biçimler alması ya da dünya tarihi içerisinde siyasal-askeri süreçlerle ilişkisinin sıklaşmasına rağmen, bunun emperyalizmin değil de kapitalizmin bir ögesi olması üzerinden kapitalizm bölümünde işlenmesi ...

Sonuç olarak biz, programda ekonomik planda krizin daha uzun süreçlere yayılması üzerine çok şey söylemeli miyiz? Bence bu çok gerekli değil. Ama ben kapitalizm ve emperyalizmi mutlaka ayrı ayrı işlemeliyiz diye düşünüyorum.

20. yüzyıl bilançosu ve program sorunu: İlk değinmeler

Temmuz: Program yapısı ve yöntemi açısından bakıldığında, 1919 Programı, dünya işçilerine Sovyetler Birliği'nde iktidarı almış bir sınıf ne yapmak istiyor, bunu anlatmak amacıyla kaleme alınmış bir program. 1928 Programı muhtemelen ikinci Enternasyonal'le, o dönemin temel eğilimleriyle sınırlar çizip temel stratejik-taktik konularda işçi sınıfı partilerinin temel konumuna, durumuna, almaları gereken tutuma ilişkin sağlam bir çerçeve koymak üzere kaleme alınmış, bu işlevi yerine getiren bir program. Biz bugün klasik tarzda programları, yani teorik bölümünde kapitalizmin ve emperyalizmin iktisadi-teorik yasallıklarını özlü ve temel esasları üzerinden ele alan bir programı tercih ettiğimiz bir yerde (bugünün dünyasının sınıf konjoktüründen ve bizim durumumuzdan geliyor bu), 1917 program taslağını örnek almamızın işimizi kolaylaştıracağını düşünüyorum.

Sorunun siyasi boyutuna gelindiğinde, şöyle bir yanı var.

Güncel oldukları, bir döneme damga vurdukları ölçüde, siyasi olgulara da programda yer verebilmeliyiz bence. Temel teorik çerçevesini özlü bir şekilde koyduktan sonra, bunu siyasi bir bölümde birleştirmek doğal bir güncel tercih olmalı gibi geliyor bana. Biz bu çerçevede, emperyalizm aynı zamanda proleter devrimler çağıdır dediğimiz yerin hemen ardına, teorik-ekonomik gerçekliklerle içiçe belli siyasi olgulara yer verebiliriz. Proleter devrimler çağı yüzyılın başında başladı, koca bir dalga yaşandı, bu geri çekildi. Yani sadece sosyalizm deneyimlerinin süzölmüş ürünleri değil, aynı zamanda bir tarihsel çağ yaşandı. Bu tarihsel çağ üç temel dinamik üzerinde yürüdü. Biri ilerlemiş ülkelerde proleter devrimler, iktidar alman yerlerde sosyalizmin kuruluş süreçleri, ve nihayet ulusal kurtuluş süreçleri...

Daha EKİM 1. Genel Konferansı belgelerinde şu ifade edilmiş: Bu dönem esas olarak kapandı, hem sosyalist inşaya girişen ülkelerde yaşanan yıkımla kapandı, hem de ulusal kurtuluş savaşları dönemi bir biçimde kapandı, bunlar giderek birer kapitalist ülke haline geldiler. Dolayısıyla proleter devrimler çağı yeni bir evreye girdi. EKİM yeni dönemin yeni hareketidir denirken, bir yönüyle bu söyleniyor.

Sonuç olarak, bir dönemin kapandığını, yeni bir dönemin başında olduğumuzu iddia ediyoruz. Emperyalizm ve proleter devrimler çağı dediğimiz yerde, teorik-iktisadi gerçekler açısından özlü ve kısa tuttuğumuz bu bölümde, 20. yüzyılın başından bu döneme, siyasi süreçlerin özlü ve kısa bir değerlendirmesine yer verebiliriz. Niye yeni dönemin başındayız, bu dönemde dünya devrim sürecinin temel dinamikleri, temel unsurları kısaca nelerdir? Bunlar yer alabilmeli programımızda.

Cihan: Bazı temel değerlendirmelerimizde bir dönemin kapanışının bilançosu var. Ekim Devrimi'nin hız kazandırdığı bir evrenin sonuna gelinmiştir, deniliyor bu değerlendirmelerde ve bunun anlamı ve kapsamı ortaya konuluyor. İnsanlığın ileriye doğru yürüyüşünde geçici gerilemeler anlamında, Sov-

yetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki bozulma ve yıkılış süreçleri var.

Milli kurtuluş devrimleri sorunu ise biraz daha farklı. Milli kurtuluş devrimleri zaten emperyalizm ve proleter devrimler çağını önceleyen çağın bu yeni çağa devrettiği sorunlardan kaynaklanıyor. Dünya tarihindeki eşitsiz gelişimin de bir sonucu olan süreçler bunlar. Milli kurtuluş devrimleri döneminin esasta kapanması, dünyada proleter devrimler için daha geniş bir alanın oluşması anlamına da geliyor ve konuya ilişkin tüm değerlendirmelerimizde bu böyle ortaya konuluyor. Bunlar artık burjuva ulusal kurtuluş süreçlerini yaşadılar, burjuvalaştılar ve burjuva ulus şimdi kendi içinde bölünüyor, bu noktada sosyal sorunun çözümü gündeme geldi, deniliyor bu değerlendirmelerde. Bu aslında proleter devrim için dünyanın daha da olgunlaşmasına, bunun sosyal dinamiklerinin dünya coğrafyasında yaygınlaşmasına yapılan bir vurgu. Dolayısıyla otekinden farklı, oteki ileriye doğru bir yürüyüşten geriye doğru geçici bir çekilişi anlatıyor.

Temmuz: Onun hem geçiciliğine, hem de önümüzdeki dönemin temel özelliklerine ilişkin siyasi olgulara, bu bölümde girmenin ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Cihan: Bu sorunlara bu bölümde mi girelim, bu konuda programa bir giriş ya da sunuş mu yazalım, ya da programda buna yer vermeyelim mi? Bunları tartişmamız gerekecek. Sonutta en uygun biçimi bulacağımıza inanıyorum.

Temmuz: Mesela 1919 Programı burjuva demokrasisi ile proletarya demokrasisini kıyaslıyor, diyorsun. Dünya işçilerine döndüğü, Sovyetler Birliği'nde iktidar olan işçi sınıfının ne yaptığını onlara anlatmaya çalıştığı bir yerde, bu çok özel bir ihtiyaç oluyor. Çünkü bunun üzerinden İkinci Enternasyonal koca bir demagoji yürütüyor, buradan karalamaya alışıyor Sovyet iktidarını. Bu program bununla polemik yapıyor aslında, yani o döneme ait, öyle bir özelliği var. Nihayetinde prole-

ter devrimler çağı, burjuva demokrasisi ile Sovyet demokrasisi arasındaki ilkesel farka da açıklık getirdi. Biz bu yeni dönemin siyasi olgularına girişte yer verebiliriz veya emperyalizm ve proleter devrimler çağı dediğimiz bölüme yedirebiliriz.

Popülizmi kimlik edinmiş bazı akımların bu kadar rahat bir biçimde, 'neymiş ille de işçi sınıfı, böyle zorlama ayrımlarla halkı niye bölüyorsunuz' demesinin ardında, aslında ikinci savaştan bu yana dünyada devrimci demokrasinin hakimiyeti, bunun işçi sınıfı hareketini gölgelemiş olması var. Avrupa'da işçi sınıfı ise zaten reformistlerin etki alanında kalmış. Bu bir tarihsel dönem ve biz kapandığını iddia ediyoruz. Mesala Güney Kore işçi hareketi ya da Latin Amerika'daki yaygın sınıf hareketliliği, bu açıdan yeni dönemin bir unsuru ve proleter sınıf hareketinin yeniden önplana çıkacağı bir dönemin bir habercisi. Güncel ajitasyon açısından değil, bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin bir yönüyle açıldığına ilişkin olarak, bu tür olgulara işaret edebiliriz.

Semih: Lenin'in 1917 program taslağında, asıl olarak da 1919 Programında, aslında bu yapılıyor. Bu metinlerde İkinci Enternasyonal'den kopuş üzerine, arkasından sosyalizme geçiş için mücadele görevleri üzerine paragraflar var. Burjuva parlamenter demokratik cumhuriyetle yetinilemeyeceğine dair bir paragraf var. Biz de kendi programımızda, Türkiye'nin ve bugünün dünya koşullarına uygun bir tarzda, bu tür sorunları böyle bir bölümde ifade edebiliriz.

Cihan: Esasında 1919 Programı Lenin'in 1917'deki önerilerini gözetiyor. Çünkü Lenin kapitalizme ilişkin teorik bölümler korunmalıdır diyor ve sonuçta bu korunuyor. Bakıyoruz, onun bittiği yerde emperyalizm çağına ilişkin tanımlamalar var, ona ilişkin sorunlar konuluyor. Lenin program revizyonuna ilişkin daha sonraki yazılarında, örneğin "*Proletarya Diktatörlüğü Üzerine 10 Tez*" de, bu kez burjuva demokrasiyle kıyaslama içinde proletarya iktidarının ve demokrasisinin sorunlarını

koyuyor, onlar da bu “*Genel Politika*” bölümüne yediriliyor. Fark nerede oluyor? Lenin’in bir de geçiş dönemine ilişkin bir takım önerileri var. Artık iktidar alınmış bulunduğu için, yeni programda doğal olarak bunlara yer verilmiyor.

Buradaki işçi-köylü cumhuriyeti kavramı her ne kadar bir yenilikmiş gibi görünmüyorsa da; Lenin, 1917 program taslağında, bir “proleter-köylü cumhuriyeti”, “Paris Komünü’nün ilkeleri”nin uygulanmasına dayalı bir iktidar biçimi önerdiği ölçüde, gerçekte burjuva demokratik cumhuriyet aşılmış oluyor. Ondan önce hep burjuva demokratik cumhuriyet vurgusu var. Kuşkusuz devrimci işçi-köylü iktidarına dayalı bir vurgu bu. Yine de, burjuva demokratik cumhuriyetten proleter-köylü cumhuriyeti tanımına geçmek gerçekte çok büyük bir ilerleme orada. Çünkü bu cumhuriyetin siyasal sistemi artık Paris Komünü ilkelerine dayandırılıyor. Oysa daha önceleri Kurucu Meclis, genel seçimler vb. unsurlara dayandırılıyordu. İşçilerin ve köylülerin büyük tarihsel devrimci atılımına bağlı olacak bir burjuva demokratik cumhuriyet çerçevesinde, bu kavramın içeriği gerçekte biraz belirsizdi. Teorik yönden değil ama pratik yönden biraz belirsizdi, biraz geriye dönük yönler taşıyordu. Ama tarihsel süreç onun somutta nasıl var olabileceğine açıklık getirdiği ölçüde, bu aşıldı ve vurgu dosdoğru Paris Komünü ilkelerine kaydı.

Programın emperyalizme ilişkin teorik bölümünde; faşizm nedir, tarihsel olarak nasıl görünür, sömürgecilik neydi, yeni sömürgecilik ne oldu, savaş nedir, savaşlar neden çıkar ve savaşlar nasıl ortadan kaldırılır, barış nedir, emperyalist barış nedir, emperyalizm çağında iç savaş nedir, emperyalist savaşa karşı iç savaş taktığının anlamı nedir, vb., tüm bu sorunların teorik ve ilkesel özü bir biçimde yansıyabilmeli. Biz bunları programa ne kadar koyarız bilemiyorum. Ama bunlara ilişkin teorik ve ilkesel açıklıklarımızın yer alabileceği programatik bölüm burasıdır. Programda çok kısa tanımlamalar halinde bun-

lara yer versek bile, sanıyorum asıl olarak onlar üzerine programatik tezler kaleme alma yoluna gideceğiz. Kongre platformunda ne kadar başarabileceğiz bilemiyorum; eğer başaramaz da üzerine geniş tartışmalar yapmak imkanı bulabilirsek, kongremiz bunların tezler halinde kaleme alınmasını karara bağlayabilir ve bu tezler kongreden sonra kaleme alınarak partimizin bağlayıcı metinleri olarak yayınlanabilir.

Programda emperyalizm çağının sorunları

(Devam)

Barış sorunu üzerine tartışmalar

Cihan: Bu çerçevede biz örneğin savaş ve barış sorununu, devrimci şiddet ve iç savaş sorununu tartışacağız. Bunlar gündelik politikayı çok dolaysız ilgilendiren önemli sorunlar. Öyle ki, örneğin Kürt sorununa ilişkin tartışmalarda biz barış istemiyormuşuz gibi bir hava çıkabiliyor. Halbuki biz, “savaş mı, barış mı?”, “siyasal çözüm mü, askeri çözüm mü?” ikilemleri üzerinden bir tartışmayı, gerçek tartışma ekseninin saptırılması olarak değerlendiriyoruz. Evet, biz de barışı savunuyoruz, bizim de barış için programımız var, diyeceğiz. Ve sorunu, elbette proletaryanın devrimci sınıf bakış açısından, proleter devrimin soruna ilişkin strateji ve taktiği açısından ortaya koyacağız.

Ben Komintern'in bu konuda emperyalist savaş tehlikesi nedeniyle 1928'de yazdıklarına bakıyorum, birinci emperyalist savaş esnasında Lenin'in kaleme aldığı metinlere bakıyorum; barış sorunu çok önemsenmiştir, fakat doğrudan iç savaşa ve proleter devrimin başarısına bağlanmıştır. Çünkü barışı neye bağlayacağınız, savaşı neye bağladığınızla sıkı sıkıya bağlan-tılıdır. Savaşın nedenlerine ve kaynağına ilişkin yapacağınız değerlendirme ve tanımlamalar, barışın çözümine de ışık tu-tacaktır. Ama bir emperyalist barış da mümkündür, diyecek-siniz. Güzel, ama adı üzerinde, emperyalist barış! Biz emperya-list barış için savaşabilir miyiz? Bu çok çok önemli bir sorun.

Lenin'in "kardeşleşme" üzerine temel bir ma'alesi var. Emperyalist savaşa karşı pozitif bir barış programıyla, ama pro-leter devrim zeminine oturan pozitif bir barış programıyla or-taya çıkmak, bu makalenin temel fikridir.

Tuna: Emperyalist ya da gerici barışa karşı pozitif bir barış programı ve taktiği ile çıkmak, tamam. Ama Kürdistan'-daki soruna devrimci barış dediğinizde, devrim programınızın dışında bir Şey kalmıyor. Biz proleter devrim diyoruz, yani propaganda anlamında proleter devrim barışı getirecek diyoruz, tamam. Ama bunun dışında bir pozitif barış programı nedir? Kürt sorunu konusunda bizim ileri sürdüğümüz temel ulusal istemler, bunların gerçek, yani aldatıcı ve geçici olmayan bir çözümlü oluyor sonuçta.

Cihan: Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı diyece-điz mesela; bunun ne anlama geldiğini, Kürt halkının bu hak-kı nasıl kullanabileceğini net bir biçimde tanımlayacağız. Kürt halkı bu konuda özgür bırakılmalıdır; ayrılmak, ayrı bir devlet kurmak istiyorsa, ayrılmalı ve ayrı devletini kurabilmelidir. Türk halkı ile birlikte yaşamak istiyorsa, ona da kendisi karar verebilmelidir. Ama böyle bir özgür ortamı, böyle bir özgür tercihi, devrime bağlanmış bir mücadele dışında düşünmek mümkün müdür?

Geçen gün Tuna yoldaşın verdiği bazı örnekler vardı, örneğin Çekoslovakya üzerinden, ama çok özgün örnekler bunlar. Bu örnekler ancak ön süreçleriyle birlikte kavranabilir. Orada birinden biri ötekine hükmeden iki ulus yoktu ki. Eski rejimde Çek ulusunun ulusal hakları, kültürü, kimliği kadar Slovak ulusunun da hakları, kimliği, kültürü gözetilmiştir. Genel olarak bu Sovyet sisteminde böyledir. Geriye dönüş sürecinde, o dejenerasyon döneminde yaratılan bir takım tahribatlar ne olursa olsun, temelde bu var. Cumhuriyetlerin ayrı bir yapısı gerçekten var. Her bir ulusun ötekinin temel ulusal haklarına ve kurumlarına saygı duymasına dayalı bir siyasal kültür var. Yıkılıştan sonraki ayrışmayı bu denli kolaylaştıran da bu oldu.

Tuna: Ayrı bir yapısı var ve anayasal hakları çerçevesinde ayrılma hakları da garanti altında.

Cihan: Artı, ayrılmak istediklerinde buna uygun oluşmuş bir siyasi, idari, kültürel yapıları da var. Adı üzerinde, birer cumhuriyet bunlar. Bu ayrılmanın her durumda uygun olup olmadığı, bunun desteklenip desteklenemeyeceği ayrı bir sorun.

Birlikte olunduğu sürece, ulusal kimlik, ulusal kültür, ulusal haklar planında yaşanan dikkate değer sorunlar yok. Burada, Çekoslovakya'da, Çekler ile Slovakların bu kadar sancısız ayrılmasının tarihsel temellerine değinmek için bunları söylüyorum. Hani nasıl bu kadar barışçıl ayrılabilirdiler? deniliyor. Orada Çekler Slovaklara hükmetmiyor ki. Orada gerçekten eşit koşullarda, her iki halkın kimliğini, kültürünü, ulusal kurumlarını gözetilen bir birlik iyi-kötü vardı ki, sonuçta ayrılma, ayrı devlet olarak varolma, bu kadar sancısız yaşanabildi.

Tuna: Sovyetler Birliği'nde bu siyasi, idari, kültürel farklılıkları korumak konusunda ne denli hassasiyet gösterildiğini bir dizi küçük cumhuriyet ya da özerk yönetim üzerinden görebiliyoruz. Bunlar yaşıyor, varoluyor, kültürlerini geliştirebiliyorlar. Halkların doğal entegrasyonu içerisinde yokolup gitmeleri mümkün, bu ayrı bir şey. Bunlar zaten ulus kategorisi-

sine ne kadar oturdukları bile tartışmalı etnik gruplar...

Cihan: Proleter devrim programına dayalı bir çözümün, bu türden bir barış isteminin işi yokuşa sürmek olduğuna inanç ise, ancak devrimin tarihsel çerçevede de olsa güncel bir olay olmadığını kabulüne dayalıdır. Yani bunu proletarya devrimine bağlamak sonsuza ertelemek gibi algılanıyorsa, bu proleter devrimi, burjuvazinin sınıf egemenliğinin yıkılışını çok belirsiz bir geleceğin sorunu olarak görmek anlamına geliyor. O zaman da gerçekten devrimci kimlik üzerine edilen onca lafın samimiyetsizliği açığa çıkıyor. Yeri gelince sistem çökmüştür, çürümüştür, yıkılmaya mahkumdur, uzatmalara oynuyor, Kürt hareketi Türk devletini bitirmiştir, diyeceksiniz. Madem bu böyle, güçleri birleştirelim de bu bitmiş düzeni bir an önce ortadan kaldıralım denildiğinde de, bu kez kalkıp, Kürtlerin özgürlüğü devrime dayalı çözüm adına belirsiz bir geleceğe mi kalacak, diyeceksiniz. Bu çelişkili yaklaşım buradaki samimiyetsizliği açığa vuruyor.

Önümde Lenin'in, *Sosyalizm ve Savaş* içinde yer alan "*Kardeşleşmenin Anlamı*" başlıklı makalesi var. Barış sorunu üzerine marksist yaklaşımı buradan örneklemek istiyorum: "*Amaçımız, kardeşleşmenin, yalnızca barış üzerine genel konuşmalarla yetinmeyerek, belirli bir politik programın tartışılmasına, savaşın nasıl sona erdirileceğinin, savaşı çıkaran ve şimdi de sürdüren kapitalistlerin boyunduruğundan nasıl kurtulunabileceğinin görüşülmesine yol açmasını sağlamaktır.*"

Savaşa karşı ortaya koyacağımız program, diyor Lenin, bu tartışmayı kitleler arasında yaygınlaştıracaktır, özellikle savaşan asker kitleleri arasında. Ve şöyle devam ediyor sözlerine:

"*Biz anarşist değiliz. Savaşın basit bir 'reddetme' ile, bireylerin, grupların ya da gelişigüzel 'kalabalıkların' reddetmesi ile sona erdirilebileceğine inanmıyoruz. Biz, savaşın, birkaç ülkede devrimle, yani devlet iktidarının, kapitalistlerce ya da küçük mülk sahiplerince değil -çünkü bunlar da daima kapi-*

talistlere yarı bağımlıdırlar-, yeni bir sınıf tarafından, proletarya ve yarı-proletarya tarafından ele geçirilmesi ile sona erdirilmesinden yanayız."

Biz böyle bir barıştan yanayız, diyor Lenin, soruna biricik marksist ve devrimci yaklaşımı ortaya koyuyor. Biz hiç de ulusal hareketin barış anlayışına ve politikasına endekslenmek zorunda değiliz. Biz de kendi devrimci barış programımızı ortaya koyarız. Bizim barış programımız elbette Kürt sorununun çözümüne ilişkin programımızdan başka bir şey olmayacaktır.

Nitekim Lenin de sözlerini, sözkonusu olan daha genel planda emperyalist savaş olduğu için, barışın temel yolu olarak proleter devrim programına bağlıyor: *"Bu düşünce ile bütün savaştan ülkelerin askerlerine yayınladığımız çağrıda, bütün ülkelerde bir işçi devrimine ilişkin programımızı, yani bütün devlet iktidarının işçi ve asker vekilleri Sovyetlerine devrini öne sürdük."* (Sol Yayınları, s.124-125 -Red)

Burada da barış programı, gerçekte bir proleter devrim programı. Daha 1916'da, emperyalist ekonomistlerle tartışmalarında da söylediği bu Lenin'in. Taktik program ileri sürülemez işi, bazı taktik önlemler ileri sürülemez mi? Tartışacağız bunları. Barış sözkonusu olduğunda, bizim bunu barış istemiyoruz diye karşılamayacağımız açık. Evet barış, ama nasıl bir barış, önemli olan bu sorunun yanıtıdır deyip, kendi yaklaşımımızı ve çözümümüzü ileri süreceğiz.

Tuna: Bizim politikayı yeterince iyi kullanamamamızdan kaynaklı bir sorun bu. "Barış sosyalizmle gelecek!" denildiğinde, bu kullanım garipsenmiyor bizim saflarımızda. Ne var ki etkin bir biçimde politika yapamadığımız için, dışardan bakana kaba bir slogancılık gibi görünüyor. Bir bakıma saflarımızda da böyle algılanıyor. Barış isteminin politikada ne kadar merkezi bir yer tuttuğunu, kitlelerin özelemlerine ne kadar karşıt geldiğini, bunun ajitasyon-propaganda etkili bir biçim-

de işlenmesi sorununu saflarımıza kavratmamız gerekir.

Nadir: Aslında biz bunu yeterince değerlendiremedik. Kürt ulusal hareketi '92'den bu yana benzer bir eğilim içine girdi, bunu savunuyor. Devlet bir dönem eğilim gösterdi gibi oldu, bu bir umut da yarattı. Biz bu devletle uzlaşmanın, kendisine hükmeden sömürgeci güçlerle uzlaşmanın, aslında bugüne kadar aldığı mevzileri terketmek ve onun kölelik koşullarına yeniden teslim olmak anlamına geldiğini söyledik, ama bunu pratikte yeterince anlatamadık. Aslında yaşanan süreç bizim öteden beri duyduğumuz kaygıyı, "Barış sosyalizmle gelecek" dediğimiz şeyin kendisini doğruladı. Bu Kürt hareketinin en çok güç kazanabileceği bir dönemdi ve bugün hala fırsat kaçmış değil.

Bugün de şöyle bir yanı var işin. Düzen içinde belli güçlerin bir dönem düzen temelleri üzerinde bir barışa doğru eğilim göstermesinin ardından, şimdi tüm taraflarıyla düzen cephesi bütünüyle çark etti. Ezmek ve böylelikle kendi istediği tarzda çözmek yönünde bir sürece girdiği ölçüde, gerek Kürt emekçi kitlelerinde, gerekse Türkiye'nin solunun devrimci kesimlerinde, bu işin böyle olamayacağı düşüncesi giderek daha fazla yerleşmeye başlıyor.

Cihan: Bugün gelinen yerde alternatifler, bu işi emperyalistlere ihale edip, onların bu meseleyi masa başında Filistin ya da Güney Afrika türü mü çözeceği, yoksa devrime dayalı bir çözüm mü olacağı meselesi olarak gündemde. Ara çözüm burada eriyor, gelinen yerde kendine bir varlık alanı artık bulamıyor. Devrimi sürdürürüz, ama düzenle barışa da varız türünden bir ara konum, gelinen yerde artık sürdürülemiyor.

Nadir: Abdullah Öcalan, sanıyorum '96 yılındaydı, biz Türkiye'deki devrimcilerle ya da Türkiye işçi sınıfıyla devrime de varız, ama Türk yöneticileriyle barışa da varız biçiminde bir ikilem ortaya koymuştu. Bugün böyle bir ikilemin şansı

yok artık.

Cihan: Küçük-burjuvazi bu işe bir ara çözüm bulamadığını, özellikle Türkiye gibi bir ülkede bulamadığını kanıtlamış oldu. O zaman bu işe ya burjuva bir çerçevede, emperyalizmin de rıza göstereceği ve onay vereceği bir çözüm aranır, ya da işçi sınıfı bu soruna zamanla kendi devrimci çözümünü bulur.

Peki bu ikinci durumda bu iş çok uzamaz mı? Bu iş çok uzayabilir, ama Irak'ta da Barzani ikinci emperyalist savaştan bu yana silahlı savaş veriyor, orada sorun 50 yıldan beri uzayıp gidiyor. Sanki orada uzlaşma ve otonomi arayışları bugüne kadar bir şey mi çözdü? Dikkat edin, çok daha ağır bir bedeli var, 50 senedir orada kan akıyor.

Nadir: PKK cephesinden hiçbir hayal beslemek gerekmiyor. Muhakkak bunca mücadeleler vermiş, ağır bedeller ödemiş bir harekettir. Ama söylemin bir yanı yalnızca bu ağır bedellere karşı duyulan belli bir manevi yükümlülükle tabanın eğilimlerini bir parça gözetmekten öteye gitmiyor. Bütün temel politika, yönelim ve hazırlıklarını, emperyalistlere havale edilen barış temeli üzerinde yürütüyor. Türkiye'nin devrimci gruplarıyla güya ittifak yapıyor; ama göstermelik sözlerin ötesinde, pratik güç katabilecek, bir yükümlülük getirebilecek hiçbir şeye girişmeyebiliyor. Bundan özel bir tarzda kaçmıyorlar. Bunun artık PKK'nin kendi iç imkanlarıyla değiştirilemeyeceği bence çok açık. PKK bunu neyle terk edebilir? Türkiye'nin batısında, metropollerde yükselecek ve ona kuvvet verecek bir hareket gelişir, devlet mevcut politikalarında zaten ısrarlıdır, bu iş sürüncemede kalır, o zaman buna yeniden eğilim duyar.

Cezmi: "Barış sosyalizmle gelecek!" biçiminde formüle edilmesi isabetli mi?

Cihan: Bu şekilde formüle edilmesi isabetli ve doğru. Ama bu bizde çok temel bir yanı sıra neden olabiliyor. "Barış sosyalizmle gelecek!", "demokrasi sosyalizmle gelecek" vb.,

o halde “yaşasın sosyalizm!”, ötesine çok gerek yok zihniyeti, gündelik pratikte egemen hale gelebiliyor.

Barış kendi sınırları içerisinde demokratik bir istemdir. Ama biz onun ancak sosyalizmle gelebileceğini propaganda ederiz, bu stratejik perspektife yapılan bir vurgudur. Kitlelere sorunun temel çözümüne ilişkin propaganda yapmaktır. Ama bu, barış uğruna daha somut bir mücadeleyi, savaşın yarattığı yıkıma karşı daha somut bir mücadeleyi ortadan kaldırdığı zaman saçmalığa varıyor. Tıpkı öteki demokratik sorunlarda izah etmeye çalıştığımız mantık kendisini burada da gösteriyor. Barış sosyalizmle gelecek ise, siz barış uğruna gündelik mücadelenizi, tüm öteki gündelik sorunlara ilişkin mücadelenizde olduğu gibi, o ana hedefe bağlayacak bir politika tarzı yürütmelisiniz. Bu sadece bunu gösterir.

“Barış sosyalizmle gelecek!”; o halde proleter devrim olmadıkça, Türk militarizminin Kürdistan’da yarattığı yıkım da kaçınılmazdır, diyebilir miyiz? Biz oradaki yıkıma, oradaki saldırganlığa, oradaki işgale karşı bugün de etkin bir mücadele yürütmek zorundayız. Kirli savaşa karşı mücadele bir yerde barış mücadelesidir. Ama biz kirli savaşa karşı mücadeleyi “siyasal çözüm” mücadelesine değil, genel proleter devrimci hedeflerimize bağlarız.

Barış, savaşa yol açan nedenleri kaldırmak anlamında bir barış, evet sosyalizmle gelecek. Ama emperyalist barış için hiç de sosyalizmin gerekmediğini biliyoruz. İşte El Salvador’a “barış” geldi, gerçekten o da bir barış, “Amerikan barışı”! Yani barış sınıfsal bir kavram, tıpkı savaşın da bir sınıfsal bir kavram olması gibi. Savaş denildiğinde aklımıza bir tek emperyalist savaş gelmediğine göre, barış denildiğinde de aklımıza bir tek emperyalist barış gelmek durumunda değil.

Temmuz: Demokratik sorunları sosyalizm perspektifine bağlıyoruz, ama bu düzenin sınırları içerisinde gerçekleşebilecek sorunlar olarak da formüle ediyoruz. Bu sorunlar üze-

rinden mücadeleyi geliştirmeyi hedefliyoruz. M¼cadelenin bu a¼ıdan yarattığı sonuçlara da göz¼m¼z¼ kapatm¼yoruz.

K¼rt sorunu sözkonusu olduğunda, bir tarafta söm¼rgeci işgal ordusu var, diğer tarafta haklı bir savaş veren ulusal gerilla hareketi... Örneğin bir emperyalist savaşta hem savaşı iç savaşa çevirmeyi savunmak, hem de ilhaksız/tazminatsız hemen bir ateşkesi birlikte savunmak mümkün olabiliyor. Ama K¼rt sorununda, her vesileyle sorunun kalıcı çözümünde proleter devrime işaret etmek, vurguyu buraya vermek -ama bugün güncel bir şeyi de form¼le etmek sözkonusu olduğu yerde, önerebileceğimiz şey hiç de böyle bir ateşkes değildir. Böyle bir durumda biz “Söm¼rgeci Türk ordusu hemen Kürdistan’dan defolsun!” demek durumundayız. Nitekim böyle söyl¼yoruz.

Stratejik hedefi göstermek ile güncel bir taktiği form¼le etmek arasındaki ilişki çerçevesinde sorulan bir soru olması nedeniyle bunu vurgulamak istedim. Biz bugün ateşkes diyemeyiz, ancak “Söm¼rgeci işgal ordusu Kürdistan’dan defolsun!” taktik şiarını yükseltebiliriz. Düzen sınırları içine sığan bir taktik şiardır bu.

Cihan: Saldırılara, yıkıma, izlenen terör politikasına karşı sistematik bir mücadele yür¼tmek ve o politikayı geriletmek zorundayız. Aslında bunlar hep barışa doğru adımlar. Ama kendi barışımıza doğru adımlar da olabilir bunlar, düzenle uzlaşmaya dön¼k adımlar da...

İç savaş ve “Askere gitme!” sloganı üzerine ara tartışma

Tuna: 1914’de, savaş çıktıktan hemen sonra Bolşevikler savaşı iç savaşa çevirme sloganı atıyorlar. Rusya’da 1912-14 arasında kitle mücadelesinde bir yükseliş sözkonusu, savaş bunu tüm¼yle kesiyor. Aslında savaş çıkmamış olsa, ihtilal ha-

reketi yükselecek. Emperyalist savaş yükselen dalgayı kırıyor. Ama Bolşevikler savaşa karşı iç savaş sloganını, kitle mücadelesinin o günkü durumundan bağımsız tanımlıyorlar. Halkın savaşın başlangıcındaki şoven duygularına rağmen, iç savaş sloganını atıyorlar ve kendi hükümetlerinin yenilgisini formüle ediyorlar.

Aynı sorunu mesela biz de böyle formüle etmeli miyiz? Bu bizim hiç kullanmadığımız bir slogan. Kürdistan'daki savaşa rağmen biz bunu kullanmıyoruz. Oysa emperyalist savaş esnasında Rusya'da kullanılan bir slogan bu...

Cihan: Sözüünü ettiğin "iç savaş" sloganı bir çağrı olarak emperyalist savaşla çok bağlantılı. "Silahlarınızı kendi burjuvazinize çevirin!" çağrısı bu. Elinde silah tutan ve başka ulusları kendi emperyalist burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda hedef alan bir girişimin yönünü temelden değiştirmeye yönelik bir slogan. Emperyalist savaşı iç savaşa çevirmek taktiğidir burada sözkonusu olan.

Tuna: Önemli olan zaten şu: İnsanlar askere alınıyor, silahlandırılıyor ve savaşa sürülüyor. Biz "Kürdistan'da askere gitme!" diyoruz.

Cihan: Bu sloganı yeniden tartışmamız gerekecek. Bunun belli bakımlardan yanlış ve yetersiz olduğunu, militarizme karşı pasif bir tutumun ifadesi olduğunu görmek gerekir. İyi düşünülmemiş bir slogan bu. Burada Komintern'in savaşla ilgili Altıncı Kongre kararları var. Bu mesele bu kararlarda ideolojik açıdan sağlam bir biçimde ortaya konuluyor. Dört-beş madde halinde ve düşünsel dokusu çok sağlam. Bunu daha sonra enine boyuna tartışacağımızı sanıyorum.

Tuna: Bu sloganın kullanımının gerisinde güncel siyasal bir basınç var. İnsanlar bunu kullanıyorlar. Barışın demokratik bir formülasyon olarak bu ülkede tuttuğu bir yer var. Ama burada önemli olan insanların savaşa sürülmesi değil mi? Biz varolan durumu bir savaş durumu olarak tanımlamıyor muyuz?

İnsanlar askere gidiyorlar. Onlara bu savaşı iç savaşa çevir demek, mücadele ve çatışmanın savaş boyutlarını aldığı, yani toplumun gündemine böyle girdiği andan itibaren, bu çağrışı yapmak gerekmez mi?

Temmuz: Karşıda bir başka emperyalist güç yok, tersine kendi cephesinden haklı bir dava uğruna savaşan bir güç, yani ulusal hareket var. Bu iki kere böyle söylemeyi gerektiren, zayıflatan değil tersine kuvvetlendiren bir durum değil mi?

Cihan: Bir tarafta bir milli kurtuluş savaşı, öte tarafta onu ezmeye dönük bir sömürgeci savaş olduğu ölçüde, sorun kendine özgü bir görünüm kazanıyor. İç savaş çağrışı, Türkiye'deki sınıf mücadelesinin durumu ve düzeyiyle, toplumun bu savaş-taki yeri ile örtüşmüyor.

Tuna: Burada önemli olan insanların kitlesel bir biçimde askere alınmaları ve savaşa sürülmeleri değil mi?

Cihan: Sözkonusu olan bir sömürgeci savaş, bir ulusal kurtuluş mücadelesini ezme çabası olduğu ölçüde, bu durumun getirdiği kendine özgülük nedir, öncelikle buna bakmak, bunu irdelemek gerekir. Öteki noktalar bir yana, ilk göze çarpan özellik, parçanın bütünden önce öne çıkması gibi bir gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzdur. Soruna teorik planda baktığımızda, ulusal sorun genel proleter devrim sorununun bir alt unsurudur, diyoruz. Oysa yaşamın bugünkü pratik gerçekliğine baktığımızda, burada parçanın bütünü aşan bir gelişme boyutu kazanmış olduğunu görüyoruz. Parçadaki çelişki önplana çıkmış ve çözümünü kendi sınırları içinde zorluyor. Biz devrimci açıdan bu çözümün ancak daha ileri bir çatışmanın ve çözümün bir parçası olabileceğini söylüyoruz. Ama sınıf mücadelesinin bugünkü düzeyinde, parçanın, yani somutta ulusal hareketin çözümü önplana çıkmış. Mevcut realite bu.

Burada özgün bir durum olduğu çok açık. Bu özgün durumun getireceği özgün formülasyon ne olabilir? Tartışılması ve irdelenmesi gereken bu.

Tuna: Ama o zaman bu Kürdistan'ın Türkiye'den erken kurtuluşu için bir çağrı anlamına geliyor. İç savaşın dışındaki tek seçenek bu oluyor.

Cihan: Bunu da diyemiyoruz. Çünkü bir tahlil yapıyoruz; diyoruz ki, buradaki güçler dengesi ulusal sorunun kendi sınırları içinde devrimci bir çözüme elvermiyor. Çözüm Türkiye denilen siyasal coğrafyanın genel güçler tablosu içinde yatıyor. Biri genel planda nesnel ilişkiler alanına, diğeri sınıf mücadelesinin mevcut gelişme düzeyi alanına giriyor, dikkat ederseniz. Ulusal çelişki bugün için keskinleşip önplana çıkmış, ama kendi sınırları içinde bir çözüm üretmiyor.

Bu, soruna toplamı içinde baktığımızda, çok da şaşırtıcı değil. Çelişki keskinleşip önplana çıkabilir; ama bu çelişkiyi gerçekten çözebilecek güçler, nesnel toplumsal güçlerin genel konumlanışında ifadesini buluyor. Buradan baktığımızda, bu sorunun kendi sınırları içinde devrimci çözümünü bulamayacağı da görüyoruz. Zira bu çözüme yetecek güçler Kürdistan'ın kendi toplumunda, ulusal sorunun o dar kapsamında yok. Son 15 yıllık mücadelenin kanıtladığı temel gerçeklerden biri de işte bu.

Ulusal sorun sosyal sorunla birleştiği, bu zemine oturduğunda ise, Türkiye'nin devrimci toplumsal dinamikleriyle birleşme eğilimi önplana çıkıyor. Sahne bir anda değişiyor ve genişliyor. Salt ulusal istemlere dayalı bir mücadele çizgisi ise, bu bütünü kucaklayamıyor. Bu durumda toplumsal güçlerin çatışma sahnesi parça düzeyinde, dolayısıyla dar ve güdük kalıyor.

Biz yurtsever hareketi, mücadeleyi ulusal istemlerin dar alanından çıkarmaya, sorunu işçi sınıfı ve emekçilerin temel sınıfsal çıkarlarıyla birleştiren bir mücadele perspektifi içinde ele almaya çağırırken, aslında böylece, birleşik bir devrim çağrısı yapmış oluyoruz. Bunu, amacınız zaten sorunu hep buraya çekmek, Kürt halkının ulusal ezilmişlikten kurtuluşunu Türkiye devrimine tabi ve mahkum etmektir, itirazıyla karşı-

lıyorlar. Oysa mesele hiç de bizim amacımız ya da öznel niyeti-
miz değildir. Mesele nesnel ilişkilerin zorladığı nesnel dina-
miklerdir. Sosyal sorunu ulusal sorunun dar sınırları içinde ta-
nımlamak mümkün değil ki. Ya da ancak ulusal ezilmişlikle
bağlantılı o yine çok sınırlı boyutları çerçevesinde tanımlamak
mümkün.

Bugün siz Kürdistan'daki toprak ağalığı sistemini hedef
alsanız bile, onun esas dayanağı olan Türk burjuvazisini hedef
almadan, bu meseleyi de çözemiyorsunuz. Çünkü sadece top-
rak ağalığı sistemiyle değil, onun asıl dayanağı olan Türk bur-
juvazisiyle ve her ikisini arkalayan emperyalizmle de savaşmak
zorundasınız. Kürdistan'daki toprak ağalığını, onunla bağlan-
tılı her türlü ortaçağ kalıntısını, ancak bu takdirde başarıyla
tasfiye edebilirsiniz. Zira temel güçler dengesi, siyasal coğrafya-
nın tümünde oluşuyor. Politikada devrimci gerçekçilik bunları
hesaba katmayı, bunlara dayanmayı gerektiriyor.

Bugün için bütün karşısında parçanın önplana çıkmış
olmasına ve bunun anlamına dönelim. Çelişkiler eşitsiz olarak
gelişemez mi? '60'lı ve '70'li yıllarda bu toplumda toplumsal
çelişkiler önplandaydı. Kürt sorununa ilişkin değerlendirmelerimizde
buna sık sık işaret ediyoruz. Burada bilinçli bir
tutum var. '60'lı ve '70'li yıllarda, Kürt sorunu, Türkiye'deki
genel sınıf mücadelesinin bir alt sorunu oldu. Bu elbette Türki-
ye solunun öznel tutumundan gelmiyordu. Sınıf mücadelesi-
nin genel seyri ve basıncı, bu sorunu ikinci planda tutuyordu.

12 Eylül darbesiyle birlikte sınıfsal dinamiklerin ve ça-
tışmaların kontrol altına alındığı, törpülediği, ezildiği bir du-
rumda, kendine özgü nedenler ve imkanlarla, bu kez ulusal
sorun serpilme imkanı buldu. Parça önplana çıktı, kendi dina-
mizmini bir dönem bütün görkemiyle gösterdi de. Ama bu
parçanın dinamiklerinin kendine bir çözüm yolu bulamadığını
açamadığını da, olayın geldiği bugünkü nokta açıkça gösterdi.

Kürdistan'da ulusal istemler çerçevesinde hiçbir hareket

PKK'nin ortaya koymayı başardığı kadar bir kapasite ortaya koyamazdı. Ve böyle bir durumda bile olanı gördük, hareket geldi belli bir noktada tıkanı. Bizim "yol ayrımı" dediğimiz noktaydı bu.

Salt ulusal istemlere dayalı bir devrimci gelişmenin belli bir sınırı var; bir yere kadar geliyor, sorunu çözüm gündemine sokuyor, çözemiyor ama. Zira ulusal istemler ve dinamiklerle sınırlı bir alanda, yani parçada, sorunu çözecek güçleri bulamıyor. Zira o güçler, siyasal coğrafyanın bütünü içinde bulunuyor. Tıpkı, sorunun kaynağını oluşturan ve çözümüne direnen karşı güçlerin de, aynı siyasal coğrafyanın bütünü içinde bulunması gibi.

Bütün bunların ışığında tartışılan soruna dönecek olursak, söylenebilecek olan şudur: Genelleştirilmiş bir iç savaş çağrısı, Türkiye'deki genel sınıf mücadelesine bağlı bir sorundur.

Tuna: Ama bu slogan Rusya'da 1914'de, oradaki sınıf mücadelesinin düzeyi üzerinden atılmıyor.

Cihan: Toplumlarda iç savaş çağrıları durduk yerde yapılmıyor. Örneğin toplumların bir bütün olarak emperyalist savaşa sürüldüğü bir ortamda yapılıyor. Oysa bugün Türkiye'de yaşanan o kadar kendine özgü bir durum ki gerçekten. Türk toplumu kendini o noktada genel bir savaşın içinde görmüyor. Dikkat edin, toplum yaşamını belirleyen genel bir savaş seferberliği yok. Ordu Kürdistan'da konumlandırılıyor ve orada kullanılıyor. Emperyalist bir savaşta bütün bir ulus savaş için seferber edilir. Biz "topyekûn savaş" diyoruz da, bu tanımı gene de kendi sınırları içinde, görelî bir anlamda almak gerekir. Türkiye'de normalde askere alınan insan gücü ne ise yine onlar alınıyor askere. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ordu mevcudunu bir parça azaltmayı düşünüyorlardı, bundan yüzgeri ettiler, o kadar.

Genelleşmiş bir savaş yok, buna dikkat etmek durumundayız. Kavramların mantığından çok, bir de gerçeğimizin kendine özgülüğüne, o maddî gerçeğe de somut olarak bakmak

durumundayız. Türk ordusunun 800 binlik bir mevcudu vardı, Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla birlikte bunu biraz daha azaltabileceklerini umdular. Biraz da ordunun yapısı, tekniği vb. ile bağlantılı bir değişim niyetiydi bu. Ama baktılar, Kürdistan'da zorlu bir ulusal kurtuluş mücadelesi var, asker gerekiyor, bunun üzerine bundan vazgeçtiler. Dahası asker kaçaklarını askere alma işini çok daha önemsediler. Fakat sonuçta bu işte de başarılı olamadılar.

Bu son noktaya değinmişken, savaş durumuna ve "iç savaş" çağrısı sorununa buradan giderek de bakabiliriz. Normalde genelleşmiş bir savaş durumunda ve 200-300 bin asker kaçığının olduğu bir yerde, binlerce kişinin bu nedenle kurşuna dizilmesi lazımdı. Böyle bir şey yapılabiliyor mu? Bu bile bir şey gösteriyor. Emperyalist savaşta yapılıyor ama, emperyalist savaşta bunlar anında yapılıyor. Bugün 250-300 bin kişi gönül rahatlığıyla askerden kaçıyor. Devlet buna bir çare de bulamadı neticede. Bunlar da gerçeğin bir başka yanı.

Şunu anlatmaya çalışıyorum. Bütün parçayı belirleyebiliyor, ama parça bütünü belirleyemiyor. Yani Türkiye'de bir iç savaş olsa, Kürdistan'da Kürtler bir dönem sükunetlerini korusalar bile (ki koruyamazlar), çok geçmeden bütün parçayı ardından sürükler. '60-70'li yıllarda Türkiye'nin metropollerindeki görkemli çıkışlar, Kürdistanı yedekledi ve ardından sürükledi. Parça bunu yapamıyor ama, ulusal sorun ekseninde bu gerçekleşemiyor.

Kürdistan'daki ulusal savaşın Türkiye'deki herhangi bir toplumsal-siyasal dinamiği yedekleyebildiğini gördünüz mü siz? Parça derken ben hiç de coğrafik parçayı kastetmiyorum. Tersine, soruna toplumsal-siyasal ilişkilerden bakıyoruz. Bütün ya da parça, burada toplumsal-siyasal bir nitelik taşıyor. Ulusal çelişki burada parça, alt bir parça bu. Lenin, ulusal sorun tartışmalarımızda çok geniş bir yer tutsa da, programımızda ikincil bir sorundur, diyor. Üstelik 1919 tartışmalarında, yani ulu-

sal sorunun tüm boyutlarıyla tarih ve çözüm sahnesine çıktığı bir evrede, söylüyor bunları.

Nadir: PKK'ye ilişkin olarak, hiç kimse bir ulusal hareket sınırları içerisinde daha ileri bir kuvvet örgütleyip ortaya çıkaramazdı, dedin. Bence buna şöyle bir kayıt da düşmek gerekiyor. Gerçekten çok kendine özgü hareketler dışında, toplumdaki sosyal gerçekliğe az-çok ilgi gösteren hiçbir hareket de, ulusal istemlerin sınırlarını tutup bu kadar daraltmaz.

Cihan: PKK'nin böyle de tuhaf bir çelişkisi var. Sanıyorum Sovyetler Birliği'ndeki çöküşe denk gelmesinin bunda önemli bir payı var.

PKK sorunu salt ulusal istemler çerçevesinde tutarak, böylece emperyalist dünyayı Kürt sorununa potansiyel bir hakem haline getirmiş oldu. Düşünebiliyor musunuz, Batı Avrupa'da devrimin diplomasisi olabilir mi? Herhangi bir emperyalist ülke size bu imkanı verebilir mi? Türkiye'de sosyal devrim mücadelesi veren hiçbir devrimci parti, Avrupa'da anten kiralayıp televizyon kurabilir mi? Bu eşyanın tabiatına aykırıdır. Ulusal dava, ulusal hak sorunu çerçevesinde, bu olabiliyor ama.

Hiçbir emperyalist devlet ya da daha genel olarak hiçbir burjuva devlet kalkıp, Türkiyeli işçilerin sosyal devrim yapma hakkı var demez, diyemez. Bu eşyanın doğasına aykırı. Ama herhangi bir emperyalist devletin başbakanı, ya da dışişleri bakanlığı, biz Kürtlerin de ulusal haklarının gözetilmesini istiyoruz, Türk devletinin bu konuda daha esnek davranmasını istiyoruz, diyebiliyor. Sınıf savaşıyla ulusal savaş arasındaki çok temelli farka işaret ediyor bu. Ama ulusal savaş kendini burjuva düzenin ve genelde emperyalist sistemin koşullarına uyarlama eğilimi taşıdığı sürece, bu böyle olabiliyor. PKK orak-çekici boşuna mı attı bayrağından? Diplomasi yapıyoruz, temsilcilikler açıyoruz, orada orak-çekici bayrak asamıyoruz, bu problem yaratıyor, diyerek terk ettiler orak-çekici bayrağı.

Sonuç olarak, askere gitme sloganını yeniden irdelememiz gerekecek. Bunun ne kadar işlevli olabildiğini sükunetle irdelemek gerekecek. Bu sloganın asker kaçaklarını çoğaltmak dışında bir işlevi yok. Bu çerçevede son derece pasif bir slogan. Ordu içinde devrimci çalışma yapma ve safları içerden bozma olanağını ortadan kaldıran bir yapısı var. Bu slogan, diyor Komünist Enternasyonal Altıncı Kongresi, toplumun ileri kesimlerini, ordu içinde devrimci çalışma yürütecek güçleri, savaştan geniş kesimden koparmış oluyor. Zira bu çağrıya bilinçli bir biçimde ancak en ileri, öncü unsurlar uyabilirler. Tersinden de, askere giden yüzbinlerce bilinçsiz işçi ve emekçi çocuğu gencin, ordu mekanizması içinde tam denetim altında tutulması ve savaşta hiçbir güçlkle karşılaşılmadan kullanılması sözkonusudur burada.

Temmuz: “Sömürgeci işgal ordusu Kürdistan’dan defol!”, “Kürt halkına kurşun sıkma!” sloganları önplana çıkarılabilir. Çağrı ve çabalar bu çerçevede yoğunlaşabilir. Bugün güncel bir slogan olarak “iç savaş”, bütün bir Türkiye toplumunu kesmiyor, bütüne ait bir şey değil, buna ben de katılıyorum.
(...)

“Yeni-sömürgecilik” üzerine ara tartışma

Temmuz: Benim başka bir sorum var. “Yeni-sömürgecilik” terimini çok kullanmıyoruz, bunu sormak ve tartışmak istiyorum.

Cihan: Kavramsal içeriğine bakılarak bu konudaki tartışmaya doğru bir yanıt verilebilir. Bu bir kavramlaştırma, ‘60’-larda ortaya çıkmış bir kavramlaştırma. Lenin’in daha savaş dönemi çözümlmelerine, somutta emperyalizm üzerine yazdıklarına baktığımızda, Arjantin, Portekiz vb. ülkeler için bir biçimde bu türden bir olgunun sözü ediliyor. Arjantin siyasal

anlamda bağımsız bir ülke diyor, ama aynı zamanda Britanya'nın bir ticari sömürgesi... Aynı şey Portekiz üzerinden örnekleniyor. Daha doğrusu, Lenin, emperyalizm üzerine literatürde bunun böyle tanımlandığını söylüyor. Dolayısıyla, "yeni-sömürgecilik" kavramı, devlet bağımsızlığını kazanmış, ama iktisadi ve mali açıdan emperyalizme bağımlılığı süren ya da onun tarafından yeniden köleleştirilen ülkelerin durumunu anlatıyor.

Arjantin ya da Portekiz örneğinden sözettim. Fakat bunlar, tarihsel açıdan bakıldığında farklı, gerçekten kendine özgü örnekler. Oysa "yeni-sömürgecilik" kavramı, daha çok klasik sömürge ilişkisi içinde bulunan ulusların, sonradan devlet bağımsızlığı kazansalar bile, bu biçimsel bağımsızlığa rağmen her alanda emperyalizme bağımlılık durumlarını sürdürmelerini anlatan, dile getiren bir kavram. Yani klasik sömürge durumunun yerini alan yeni bir bağımlılık ilişkisi anlatılıyor burada. Nitekim Lenin, 1920'de, Komünist Enternasyonal İkinci Kongre'sinde, sömürge sahibi emperyalistlerin bu sahte bağımsızlık oyununa daha o günden dikkat çekiyor. (*Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezler*/11. madde, 6. şık: "Bütün ülkelerin ve hele geri kalmış ülkelerin geniş emekçi yığınları önünde bıkmadan usanmadan, siyasal bakımdan bağımsız devletler kurma maskesi altında gerçekte iktisadi, mali ve askeri alanlarda kendilerine tamamen bağımlı devletler yaratan emperyalist devletlerin sistemli bir biçimde uyguladıkları aldatmacayı açıklamak ve suçlamak..." -Red.)

Tuna: Peki, bu "bağımlı" kavramının daha dar içerikli, "yeni-sömürge" kavramının ise daha geniş içerikli olduğu bir yerde, biz niye "bağımlı"yı tercih ediyoruz Türkiye için?

Cihan: Biz "bağımlı"yı "yeni-sömürge" kavramından çok, yarı-sömürge kavramına bir alternatif olarak tercih ediyoruz. Zira yarı-sömürge kavramı biraz klasik dönemi çağrıştırıyor. "Yarı-sömürge, yarı-feodal" kalıbı içerisinde bu özellikle böy-

le bir anlam kazanmıştı. Biz, biraz yarı-sömürge kavramının o klasik, o yüzyılın başındaki döneme denk düşen içeriğinden uzaklaşmak, bu tür bir mesajdan uzaklaşmak için, “bağımlı ülke” demeyi, bu kavramı kullanmayı tercih ettik.

Aslında bağımlı ülkeler kavramı yüzyılın başında da var. “Sömürge ve bağımlı ülkeler” deniliyor mesela. Yarı-sömürge-den çok, “sömürge ve bağımlı ülkeler” kavramı kullanılıyor. Ama yanısıra yarı-sömürge kavramı da kullanılıyor. “Bağımlı ülkeler” kavramı o dönem daha çok Latin Amerika ülkelerini, İspanya, Portekiz, Brezilya ve Arjantin türü ülkeleri, Yunanistan türü ülkeleri kapsayan bir kullanım alanına sahip. Bunlar kendine özgü tarihi olan ülkeler. Emperyalizmin klasik dönem sömürgeciliğini yaşamamış ülkeler.

Kullandığımız terim ya da kavram bir ilişki sisteminin bilimsel içeriğini doğru bir biçimde, çarpık yorumlardan en uzak bir biçimde verebilmelidir. Biz mümkün mertebe çarpık algılamaya en az imkan veren kavramlar kullanıyoruz. “Bağımlılık” kavramındaki tercih de buradan geliyor. Bazı kavramlar gerçekten çok büyük ölçüde çarpıtılmış, garip garip tartışmalar içerisinde yıpratılmış kavramlar oldukları ölçüde, bunlardan bazılarına özel bir eğilim duymamak anlamında söylüyorum, yoksa tümüyle reddetmek için değil. Emperyalizme bağımlılık daha sade ve Türkiye’nin kendine özgü tarihi üzerinden bakıldığında, daha uygun ve açıklayıcı bir kavram. Bu nedenle tercihen onu kullanıyoruz

Tuna: Sol hareketin kullanımındaki “yeni-sömürgecilik”in bu tür yorumlarının baskın olması, çıkışlarından beri böyle olması bir tarafa. Ama aslında bağımlılık, bağımlı ülke için daha geniş bir hareket alanına karşılık geliyor. Bizim emperyalizme iktisadi, mali, siyasi, askeri, kültürel, diplomatik, yani her alanda kölece bağımlılık dediğimiz bir durumda, “yeni-sömürgecilik” kavramını kullanmak daha uygun gözüküyor. “Bağımlılık”, sanki nispeten daha rahat, daha özerk bir hareket alanını

tanımlıyor.

Cihan: Ama kapitalizmin kendi toplumumuzdaki temellerini, o temel üzerinde yükselen bir sınıfın varlığını gözden kaçırmaya yaradığı ölçüdeyse, böylece giderek emperyalizme karşı burjuva ya da küçük-burjuva milliyetçi bir konumun dayanağı haline getirildiği ölçüdeyse, bu kez “yeni-sömürgecilik” kavramı biraz itici geliyor.

Biz bilimsel ve kategorik olarak hiç de ötekini reddetmiyoruz. Bilimsel olarak ikisi aynı ölçüde doğru. Politik mesaj bakımından, emekçilerin algılamasını kolaylaştırmak, sınıf bilincini keskinleştirmek bakımından, biz belli şeyleri özellikle tercih edebiliriz. Geline yerde MAİ vb. anlaşmalarla burjuvazinin biçimsel iç hukukunun bile yıkılmaya gittiği bir yerde, 40 milyar dolar kredi karşılığında Meksika maliyesinin olduğu gibi ABD'nin eline verildiği bir durumda, öteki kavramı, yeni-sömürgecilik kavramını tercihen öne çıkarabiliriz. Yani bilimsel içeriği açık olmak kaydıyla, biz kavramların kullanımında bir zenginliği tercih edebiliriz.

Yeni bir hareket olarak ortaya çıkışımız, o eski içeriğe tepki, eskinin diline de bir tepki biçiminde kendini göstermiş, bu alanda bir ihtiyatı getirmiş olabilir. Ama bugün artık, parti programını bilimsel teorik temelleriyle oluşturma aşamasında, biz, bilimsel içeriğinde tam bir açıklığa sahip olmak kaydıyla, dilimizi esnetip zenginleştirebiliriz. Açıklayıcı işlevi olan başka bazı kavram ya da terimleri kullanmak yoluna gidebiliriz. Bu çerçevede, katı, esneklikten yoksun bir mezhep dilinden bilerek kaçınmalıyız.

Unutmayalım, klasik sömürgecilik, sadece bir dizi ülkede halkların yürüttükleri zorlu mücadelelerle bağımsızlıklarını söke söke almasıyla çökmedi. Yanısıra, bunu gören emperyalistler, bazı sömürgelerine biçimsel bağımsızlık vermek yoluna da gittiler. Sömürgeci emperyalistler, belli plan ve hesaplar çerçevesinde, işbirlikçi yönetimleri bizzat kendileri örgütleye-

rek bazı eski sömürgelerine güya bağımsızlık verdiler. Elbette, tam da devrimci ulusal kurtuluş dinamiklerini dizginlemek için yapıldı bu. Bu tür ülkelerdeki hammadde kaynakları ve pazar üzerindeki egemenliklerini kaybetmemek için yaptılar bunu. Halklar üzerine kurulan o iktisadi mali-egemenliğin burada yalnızca biçimi değişiyor. Egemenlik, özü itibarıyla, aynı egemenlik olarak kalıyor.

Lenin, yüzyılın başında, doğrudan sömürgeleştirme daha kârlı, diyor. O günün koşullarında gerçekten daha kârlı. Ama halkların henüz ulusal kimlik, ulusal bilinç, dolayısıyla ulusal hareket olarak tarih sahnesine güçlü bir biçimde çıkmadıkları bir dönemde, bu ilişki biçimi kârlı. Oysa daha sonra, bunun astarı yüzüden pahalıya gelmeye başlıyor. Kaldı ki, daha önce de hatırlattım, bu yöntem değişikliğinin ilk örnekleri, Ekim Devrimi'nin sömürge uluslar üzerinde yarattığı derin sarsıntının etkisi ve korkusu altında, daha o zamandan gündeme geliyor. Lenin, ezilen ve sömürge uluslara ilişkin temel tezlerinde, bu yöntem değişikliğine yer vermek, ezilen ulusları, onların devrimci yurtsever güçlerini bu konuda uyarmak ihtiyacı duyuyor.

Peki Türk devleti niye bugün Kürdistan'da bu kadar azgınca bir tutumla sömürgeci bir ilişkiyi korumaya çalışıyor? Çünkü emperyalist ve başa güreşen bir devlet değil. Kürdistan kendi egemenliği altında olduğu sürece o onun için bir iç pazardır, egemenlik orada dolaysızdır, siyasal, hukuksal, kültürel avantajlara sahiptir. Ama bağımsız bir siyasal birim olarak Kürdistan kendisinden koptuğu zaman, uluslararası rekabet koşullarında oraya artık ancak sermaye gücüyle girebilir, iktisadi gücü ölçüsünden girebilir. Oysa şimdi kendisinin dolaysız egemenlik alanıdır. Kaldı ki Kürdistan üzerinde tarihsel temellere dayalı bir hak iddiasında, burayı kendi toprağı, kendi dolaysız ve tartışmasız egemenlik alanı sayıyor, vb.

“Sömürgeler değirmen taşıdır”, diyordu İngiliz burjuvazi-

sinin bazı temsilcileri, 1840-1860 yılları arasında. Neden peki? Çünkü sanayi devrimini yapmış İngiltere, dünyanın atölyesi ve uluslararası rekabette rakipsiz. Kendisinin gümrük duvarları yok, çünkü kendi mallarıyla yarışacak güçte başka kapitalist ülkeler yok. Oysa Almanya durmadan gümrük duvarlarını yükseltiyor. Neden? Gelişmiş İngiliz sanayisi karşısında ancak böylece ileride onunla yarışacak kapasiteyi sağlayabilmek için. Ama işte tam da bu nedenle ve 19. yüzyılın son çeyreğinde, rakip emperyalist devletlerin yükseldiği bir evrede, tutum değişiyor. Sömürgeler artık Britanya İmparatorluğu için “değirmen taşı” olmaktan çıkıyor. Tam tersine, artık sömürge yağmasında en büyük payı kapmak, en temel kaygı haline geliyor.

Bu iş uzun dönem böyle sürüyor ve bakıyoruz 1950’lerde yeni bir durum ortaya çıkıyor. Bu kez tarih sahnesine ardı arkası kesilmeyen bir dalga olarak ezilen uluslar çıkıyor. Klasik sömürge sistemi ardı arkası kesilmeyen darbeler alıyor ve hızla çöküşe gidiyor. Bunun üzerine sömürgeci emperyalistler inisiyatifi kaybetmemek için sömürgelerine sözde bağımsızlık tanıma yoluna gidiyorlar. Sonuçta, doğrudan sömürgeci egemenlik taşınamaz bir yük haline geliyor ve yerini yeni-sömürgeci yöntemlere bırakıyor.

Bu arada, bu konu üzerinde bu kadar durmuşken, bir özel noktayı daha ekleyeyim. Bazı durumlarda emperyalistler arası rekabet ve çatışma, bazı emperyalistlerin rakibinin sömürge ilişkileri üzerinden kurduğu pazar ve hammadde tekeline karşı, sömürgelerin bağımsızlığını yerine göre teşvik ettiği de görülüyor. Bunu birinci emperyalist savaş sonrasında ortaya atılan “Wilson İlkeleri” üzerinden örneklemekle yetineceğim.

Bilindiği gibi, ABD, savaş sonrasında hemen hiç sömürgesi olmayan bir ülkedir. Nedir peki “Wilson İlkeleri”nden biri? Ulusların kendi kaderini tayin hakkı! Neden peki? Çünkü kendi konumu buna müsait. Kendisi doğrudan sömürge sahibi bir güç değil. Bu durumda bu ilke, İngiltere’nin, Fransa’nın,

ötekinin berikinin sömürge tekeline karşı ileri sürülmüş oluyor. Bu arada, Amerikan emperyalizmine büyük bir ideolojik avantaj sağlayan, halklar nezdinde prestij sağlayan bir davranış tarzı da oluyor bu. Bu açıdan da işine geliyor. Amerikan kapitalizmi hızla yükseliyor, sömürge tekeli ortadan kalkarsa, iktisadi ve mali araçlarla oralara daha rahat girebilirim diye düşünüyor. Elbette burada, Ekim Devrimi'nin ezilen ve sömürge uluslarda yarattığı derin etki ve sempatiyi bloke etme çabası da, çok temel bir rol oynuyor. Deyim uygunsa, bir taşla iki kuş...

VI. BÖLÜM

Programda emperyalizm çağının sorunları

(Devam)

**“Bugünün Dünyası: Süreçler ve Eğilimler” başlıklı
metin üzerine değerlendirmeler**

Tuna: Sabahki tartışmalar çerçevesinde 1. Genel Konferans'ımızın *Bugünün Dünyası* metnine (bkz. *EKİM 1. Genel Konferansı/ Değerlendirme ve Kararlar*, Eksen Yay., s.63-91 -Red) yeniden bakmak gerçekten çok ilginç oldu benim için. Bu metinde yalnızca bir 20. yüzyıl değerlendirmesi yok, yanısıra '89 sonrası süreç de başarıyla değerlendiriliyor. Oldukça erken bir evrede bizim hayli güçlü değerlendirmeler yaptığımız açığa çıkıyor, bu metin üzerinden.

Burada iki yön var. Biri, meselenin aslında daha geniş, belli noktalarda belirsizlik taşıyan, yani yeni dönemin kalıcı olmaktan çok konjonktürel olan bazı eğilimlerinin yerli yerine

oturtulması. Burada marksist hareket açısından asıl önemli olan, sol hareketin biraz kolayından spekülasyonlara geniş bir tartışma alanı açışının karşısında, kalıcı eğilimleri tespit etmektir. Biz, program sorunu üzerine tartışmalarımızı, bir yanıyla da önümüzdeki teorik görevleri belirlemek olarak görüyoruz. Böylece sorunu basit bir akademik çalışmadan temelden ayıran bir yanı tespit ediyoruz.

Bu yönüyle bakıldığında, 1. Genel Konferans'ımızın 20. yüzyılın bilançosunu çıkararak ve günümüzdeki olgu ve eğilimleri irdeleyen bu metni gerçekten güçlü ve bütünlüklü. Ben yeniden okuyunca, bizim temel yönelimi fazlasıyla yerli yerine oturttuğumuzu, biraz da şaşırarak gördüm. Sekiz yıl sonra okunması üzerinden hala böyle bir gücü koruyor olması, bu metnin bizim için önümüzdeki dönem bakımından da kalıcı olduğunu gösteriyor. Aslında gelişmelerin giderek temel değerlendirme ve öngörülerimizi belli noktalarda doğruladığına dair belli ekler de yapabiliriz.

Program tartışmaları sırasında Temmuz yoldaş yeni dönem üzerine bir öneri getirdi; emperyalizm bölümünde yeni dönemi tanımlamamız lazım, dedi. Ben program çerçevesinde bunu nasıl tanımlayabileceğimizi ya da bunun ne tür bir ihtiyaca karşılık geldiğini tam anlayamadım. Biraz bunu tartışmak ve anlamak istiyorum. Bugünün dünyasına ilişkin güncel bazı gelişmelerin de programa girmesi, 1919 Programından da belli örnekler verilerek, buna daha esnek bakılabileceği ve güncel sürecin özelliklerine yer verilmesi önerildi. 1919'da İkinci Enternasyonal'e karşı tutum gibi sorunların öne çıkabildiği, bizim de dünyanın bugünkü tablosuyla ilgili bazı şeyler söyleyebileceğimiz söylendi.

Bunun tam sınırlarını çizemedim, ihtiyacı da bir yere oturtmadım. Kısa ve özlü bir biçimde, denildi. Ama bu bizde bir yönüyle yıllar öncesinden ve üstelik son derece başarılı bir biçimde, kendi içinde hayli güçlü ve ayrı bir metin olarak zaten

yapılmış. *Bugünün Dünyası* metni içerisinde bunlar çok büyük ölçüde var. Ve bir program metni içerisinde, sosyalizmin bu yüzyıl boyunca kazandığı mevzilerin bir dönem sonra geri alınmış olması üzerinden bir şeyler söylemek, bana çok anlamlı görünmüyor. Program gibi daha kalıcı olması gereken bir metinde bu türden sorunları işlemek benim için anlamlı değil.

Bizim 1. Genel Konferans'ta *Bugünün Dünyası* üzerinden söylediklerimizin kapsamı ve işlevi farklı. Bunların bir hareketin ilk şekilleniş döneminde, bir ilk konferansında, bugünün dünyası gibi bir çerçevenin içerisine yerleştirilmesi ile bir program metninin içerisine yerleştirilmesi iki ayrı şeydir. Biz buna hep ulaştığımız teorik sonuçların programa içerilmesi diyoruz da, bu burada tam nasıl yapılabilir, bu konuda fazla bir şey söyleyemiyorum.

Meselenin diğer yanı, 20. yüzyılı boydan boya kaplayan ulusal kurtuluş savaşları sürecinin gelinen yerdeki durumu. Genel bir eğilim olarak, Filistin, Kürdistan vb. birkaç istisna dışında, bu sürecin artık kapandığı olgusu. Bu ülkelerde gündemde olanın artık büyük ölçüde sosyal kurtuluş mücadeleleri olduğu; bunun aslında dünyada sadece nesnel bir eğilim olarak değil, (tıpkı '60'lı yıllarda ulusal kurtuluş hareketinin popülizmi beslemesi türünden), siyasal-öznel alanda da aslında EKİM gibi komünist hareketlerin doğumuna ve güçlenmesine yolaçaacağı tespiti, çok önemli bence. Zira bu kalıcı ve baskın bir eğilim, bundan sonrası için. Biz şimdi her ne kadar "sömürgeciliğin rönesansı" sömürgeciliğin klasik biçimine dönüşür desek de, bunun sınırları belli, bu eğilimi abartmamak gerekir. Bu emperyalizmin bir yönelimini anlatsa da, bu tarihsel kazanımı eski klasik sömürgeciliğe kadar geri götürebilir mi, bu çok gerçekçi bir tablo gibi gözüküyor. Böyle olduğu ölçüde de, yapılan tespit kalıcı bir eğilimi anlatıyor.

Ama sosyalizm mücadelelerinin 20. yüzyılda kazandığı belli mevzilerin bugün kaybedilmiş olması, bu noktada aslında

sosyalizmin bir döneminin belli siyasi öznelerinin de kambur olmaktan çıkması gibi olguları, kalkıp programda dile getirmek gerekli değil bence. Zira bunlar, bir program metni içerisinde kalıcı eğilimlere karşılık gelmiyor.

Temmuz: Sorun, emperyalizm bölümünde, temel gerçekleri özlü biçimde ifade etmek, içinde bulunduğumuz dönemin temel iktisadi ve siyasi eğilimlerini, bu çerçevede proletarya hareketinin görevlerini belirlemek sorunuydu benim için. Tartışmanın bir bölümü buydu.

Burada 1919 Programı farklı amaçlarla, dünya işçi sınıfına seslenmek amacıyla, farklı bir tarzda kaleme alınıyor. 1928 Programının buna da yönelen, bir de dünya komünist hareketinin toplam bir programı olmaktan gelen yönleriyle, daha değişik özellikleri var. Biz bunu nasıl yapmalıyız, nasıl yapabiliriz? Tartışılması ve netleştirilmesi gereken sorun bu.

Benim ilk başta aklıma gelen, emperyalizm çağı tanımlaması bölümüne 20. yüzyılın temel çizgilerini yedirmek ve yeni ekonomik gelişmelerin sosyal-siyasal çizgilerini ayrıca uygun bir yere koymak olmuştu. Bir önceki tartışmada, böyle yapabilir miyiz, diye sormuştum. Bu tartışma içinde bir diğer öneri olarak da, belki bunu giriş bölümüne alabiliriz, giriş bölümü de tercih edilebilir, denilmişti. Dönüp bakıldığında, gerçekten bu kapsamda bir değerlendirmenin giriş bölümünde daha anlamlı olabileceğini, 20. yüzyılı temel çizgileriyle veren ve önümüzdeki dönemin temel çizgilerine değinen bölümü buraya almanın daha uygun olacağını düşündürdü bana. Program üzerine yeniden incelemelerin ışığında ulaştığım bir düşünce bu. İlk olarak bunu söyleyeceğim.

1. Genel Konferans metnine gelince. Ben de Tuna yoldaşın söylediklerine katılıyorum. Bu gerçekten güçlü ve kalıcı bir metin. Buna ek olarak ne söyleyebilirim? Örneğin Cihan yoldaşın o ilk dönem konuşmalarında ifade ettiği üretimin uluslararasılaşması olgusu ve bunun sınıf mücadelesi açısından

sonuçları eklenebilir. Bu olgudan hareketle, proletaryanın sınıf mücadelesinin güçlenen enternasyonal boyutuna, enternasyonal görevlerin, enternasyonal dayanışma ve yakınlaşmanın çok daha önplana çıktığına vurgu yapılabilir.

Bu metni okurken, ben de, bizim o dönem söylediklerimizde bu ve benzeri birkaç nispeten yeni olgu dışında, bütün temel eğilimler varmış diye düşündüm. Zaten bugünkü konuşmalarda da açıkça görüldü; bizim bu konulara ilişkin görüş ve değerlendirmelerimizde temel olarak aldığımız ve yararlandığımız bir metin oldu bu her zaman. Mesela ben PYO'nun 1. sayısındaki yazıyı çok hatırlamıyordum. Ama temel metin olarak 1. Genel Konferans'ın bu metni, hep beslendiğimiz temel bir metin oldu bizim için.

Buradaki gözlem ve değerlendirmelere, bugünden bakarak, belki bazı güncel öğeler eklenebilir. Birkaç yıl önce Meksika'da, geçen sene Güney Asya'da, şimdilerde Rusya'da ve bazı Latin Amerika ülkelerinde yaşanan kriz ve ekonomik iflaslar var örneğin. '70'lerde başlayan dünya ekonomisindeki genel krizden, dünya kapitalizminin temel çelişkilerinden geliyor bu iflaslar. Kimi mali bir çöküş oluyor, örneğin Meksika'daki gibi. Kimi mali çöküşün yanısıra iktisadi bir çöküşe uğruyor, Güney Asya'da yaşananlar gibi. Güncel ve yeni gelişmeler olarak bunlar eklenebilir, daha 1991'in başında yapılmış bu değerlendirmelere.

Bir başka nokta daha. Emperyalizm çağı gibi yepyeni, ayrı bir çağ değil kuşkusuz bugün yaşadığımız süreç. Ama en azından belirli iktisadi ve siyasi özellikleri ile '50'li yıllardan bu yana yaşanmış bir dizi süreç var, bunların ortaya çıkardığı yenilikler var. Temel işleyiş yasalarına ilişkin yenilikler değil kuşkusuz bunlar; ama belli şeylerin daha basat, ya da daha belirgin ve genel hale gelmesi var. Öte yandan üretimin uluslararasılaşmasının aldığı yeni boyutlar, bunun basit bir iktisadi grev olayı, örneğin son General Motors grevi üzerinden bile

izlenebilen yansımaları var. Yine spekülâtif sermayenin kazandığı çok özel ağırlık, bunun ekonomi, sosyal yaşam ve uluslararası ilişkiler üzerinde yansımaları var. Bu tip nispeten yeni olguları da programımız içermeli diye düşünüyorum.

Bu programın yapısı ve biçiminden ayrı olarak, biraz teorik olarak nasıl kapitalizmin yasallıklarını tartıştıysak, emperyalizmi de teorik olarak tartışabiliriz. Yani tartışmak ve belli temel metinlerden de hareketle belli bir sistemle sunuşunu yapmak, mantığını koymak gerekir diye düşünüyorum.

Cihan: Biz tartışmalarımızı programda neyin ne kadar yer alacağı ile sınırlamak durumunda değiliz, o ayrı bir sorun. Biz burada konuları ve sorunları serbestçe tartışıyoruz, tartışmak durumundayız. Ama sonuçta; bu bizim programımızda şu temel noktalarda, şu temel yasallıklarıyla ya da şu ilkesel pratik sonuçları ile yer alacaktır, onun ötesindeki her sorun, önemli olmakla birlikte, bir program çerçevesi kapsamına girmez, demek durumunda da kalabileceğiz. Nitekim öyle de oluyor. Şu veya bu sorunu burada genişçe tartışıyoruz; ama şu noktası programda yer alacaktır ya da alması yeterlidir, demek durumunda kalıyoruz.

Nadir: 1. Genel Konferans'ımızın sözkonusu metnini ben de yeniden inceledim. İşin doğrusu metni yeniden okuyana kadar, 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısının temel çizgilerinin irdelenmesi ve ortaya çıkacak temel sonuçların programa yansıtılması gibi bir soru vardı benim kafamda. Ama bu metni okuduğumda, aslında bizim daha '91 yılı başında bunu fazlasıyla yaptığımızı ve bütün temel çizgileri ile verdiğimizizi gördüm. Bu açıdan, hiç değilse program çerçevesinde, ihtiyaç duyulacak çok bir şey olmadığını farkettim. Tuna yoldaşın yaptığı özete bu açıdan tümüyle katılıyorum. Hem bütünlüğü, hem de tüm temel kritik noktaları verebilmesi açısından, son derece bütünlüklü ve açıklayıcı bir metin var önümüzde.

Tabi metnin Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerinin

hemen çöküşü sonrasında yazıldığı düşünülürse, izleyen dönem açısından yeni bir takım gelişmeler de elbette var. Bu çerçevede belki programa ilişkin değil ama, bizim siyasal görevlerimize, gelişmelere ilişkin sorumluluklarımız çerçevesinden bakıldığında, orada irdelenmesi gereken belli sorunlar var. Bunların bazılarını Temmuz yoldaş ifade etmiş de oldu. Üretimin uluslararasılaşması sorunu vb. Buna özellikle büyük tekellerin kendi üretimlerinin önemli bölümlerini hızla geri ülkelere kaydırmaları eklenebilir. Bu günümüzde tekellerin yaygın bir eğilimi olarak ortaya çıkıyor.

Şöyle bir şey de var; geçmişte emperyalist kamp, kendi arasındaki çelişkileri bir ölçüde bastırarak, ABD'nin jandarmalığında işleri sürdürüyordu. Metnin isabetle söylediği gibi, şimdi bu çelişkilerin önü açılmış da oldu. Emperyalistler arası rekabet giderek hızlanacak ve bu pazar paylaşımlarına doğru yayılacak. Ama görüldüğü kadarıyla gerek kendi içlerindeki rekabetten, yani pazarlarını kaptırmamak kaygılarından ötürü, gerekse de mevcut egemenlik alanlarını kaybetmemek için, emperyalistler her türlü devrimci-ilerici harekete karşı çok daha barbarca davranacaklar.

Bundan çıkan sonuçlar nedir? Bundan çıkan sonuçlar, sosyal kurtuluş mücadelelerinin çok daha zorlu geçeceği. Bu bir. İkincisi, mücadelelerin artık ulusal planda değil, evrensel boyutlarda çok da özel bir tarzda öne çıkacağı gerçeğidir. Benim eklemek istediğim ya da açılmasında yarar gördüğüm sorunlardan biri bu.

Ulusal kurtuluş hareketlerinin, sosyal kurtuluş hareketine bağlanmadıkları ölçüde emperyalist sistemin dışına çıkamadıkları, bütün bir tarihsel deneyim ile ortadadır ve biz bunun sonuçlarını 1. Genel Konferans'ımızın sözkonusu metninde çok iyi bir biçimde özetlemiştir. Ama buna rağmen PKK, bir dönem için sol hareketin geniş bir bölümünü etkileyen ve ideolojik basınç altına alan, onun devrimci perspektifini bulandıran

bir ağırlığa dönüşebildi. Ki bizim saptamamız, PKK'nin geriye dönük eğilimler içerisine girdiği sürecin hemen öncesine geliyor. Burada tabii yalnızca ideolojik mücadeleyi daha etkili sürdürebilmek bakımından demiyorum. Daha önemlisi, politik mücadeleyi daha etkili sürdürmek ve bu açıklıkları açık bir ideolojik saldırı ve etkiye dönüştürmek bakımından da, önümüzde büyük imkanların olduğu noktasına dikkat çekmek istiyorum. Kürt sorununa ilişkin son program sorunları üzerine konferansın metinleri bu açıdan ayrıca önemlidir ve bunun bir an önce kitap halinde yayınlanması gerekiyor.

Programın yapısına ilişkin olarak, Temmuz yoldaşın söylediklerine bir takım kayıtlar düşmek istiyorum. Programı hantallaştıracak, aslında programın özünü de karartabilecek ayrıntılardan kaçınmak gerektiğini düşünüyorum. Çok temel çizgileriyle kapitalizm, aynı şekilde çok ana çizgileriyle emperyalist gelişme verilirse yeterlidir. Ötesi, Lenin'in deyişiyle, yüzlerce makale ve ajitasyon konuşmasının sorunudur, böyle yapmanın daha doğru olduğunu düşünüyorum. Buna belki şöyle bir şey ekleyebilirim; bu ideolojik açıklıkları, buradan çıkan ilkesel tutumları, yaşamın her adımında gözetmek ve bunu oraya uyarlamak. Bizim en temel sorunumuz halihazırda bu.

Cihan: Temel metinlerimizde, konferans belgelerimizde, kitaplarımızda ifade edilen temel noktalar sistematik bir eğitime konu edilmediği, dolayısıyla militanlarımız tarafından teorik arka planı ve o dinamik özü kavranmadığı ölçüde, bunlar gerek ideolojik mücadelede ve gerekse politika üretiminde yaratıcı bir biçimde kullanılamıyor. Kadrolarımız ve örgütlerimiz tarafından bu gözle incelenip anlaşılamıyor da ortaya konulanlar.

Burada aradan geçen 7-8 yıla rağmen yoldaşlar tarafından şaşırtıcı ölçüde güçlü ve güncel bulunan bu metin, temel bir örgüt konferansının metni. Temel bir metin olduğu için de ayrıntıya girmiyor, temel belirlemeler ve özlü çözümler

içeriyor, onunla yetiniyor. Bu tür temel önemde metinler, bu şekliyle, insanlar tarafından çoğu kere birer kere okunuyor. Her insanın kavrayışına, okuma anındaki zihinsel durumuna bağlı olarak, ya anlaşılıyor ya anlaşılmıyor, ve öylece kalıyor. Çoğu durumda bir daha dönülmüyor bu metinlere.

Peki böyle olabilir mi? Böyle olunca bu temel önemde metinler anlaşılabilir mi? Politik çalışma ve mücadelede bir silah haline gelebilir mi?

Bizim örgüt olarak taşıdığımız ve parti olarak mutlaka aşmamız gereken temel bir zaafımız var. Biz, temel metinlerimiz üzerinden süren ve her bir temel metnin bütün bir içeriğini, dinamik özünü ve teorik arka planını veren sistematik bir eğitim çalışmasından yoksunuz halihazırda. Hareketimizin genel teorik-ideolojik birikimi ve düzeyi ile tek tek kadrolarımızın düzeyi arasındaki belirgin mesafe de buradan kaynaklanıyor. Bu zaafımızı partili dönemde mutlaka aşmalıyız, aşmak zorundayız. İnsanlarımızı, kadrolarımızı ve militanlarımızı, komitelerimizi ve hücrelerimizi mutlaka ideolojik olarak sağlam bir biçimde donatmalıyız. Parti örgütleri ve genel olarak kadrolar, ancak gerçekten kavradıkları bir fikri yaratıcı bir biçimde uygulayabilirler.

Bu metnin yıllar sonra şimdi yeniden okunup incelenince bu kadar anlamlı bulunmasına, doğrusunu söylemek gerekirse ben çok şaşırıyorum. Zira gerçekten de zamanında çok özel bir emek ürünü olmuştu bu metin. Birçok başka metnin kaleme alınışında olduğu gibi, burada da iki şey bir arada yapılmaya çalışıldı. Bir yandan, klasik teoride bu meselelere ilişkin, özellikle emperyalizme, içinde bulunduğumuz çağın temel gerçeklerine ve eğilimlerine ilişkin olarak söylenenler dikkatli bir biçimde yeniden incelendi. İkinci olarak ise, günümüz dünyasının, bu yeni dönemin gelişmeleri, olguları, eğilimleri diye iddia edilen şeyler üzerine yazılmış çizilmiş şeyler mümkün merteye elden geçirilip incelendi. Nedir gerçekten yeni

olan, bu soruya dikkatle yanıt arandı. Teorik ve yöntemsel bakış açısı, artı olgusal bilgi birarada harmanlandığı zaman, işte ortaya böyle bir metin çıkıyor.

Bu metin de gösteriyor ki, aslında biz hiç de yeni şeylerin dışında değiliz. Bu birçok sorunda böyle. Geçenlerde başka bir vesileyle de hatırlattım, biz yeniyi özel bir tutumla yeni diye sunmuyoruz; böyle heveslerimiz yok, buna ihtiyaç duymuyoruz. Bizim önümüzde bugünün problemleri var; bunlara marksist bakış açısıyla yanıtlar bulmaya çalışıyoruz ve bulduğumuz yanıt neyse, yeni-eski nitelemesine girmeden, olduğu gibi sunuyoruz.

Örneğin biz devrim sorununa da, geleneksel çevrelere egemen olandan tümüyle farklı yeni bir bakış getiriyoruz. Biz tutup bir arabaşlığa, "*Kapitalizme ve emperyalizme karşı demokratik devrim!*" deyip ünlem koyduğumuzda, böylece, tarihsel evrimin eskittiği yaklaşımlarla günümüzün maddi-toplumsal gerçeklerine yaklaşıldığını, alaylı bir eleştirel vurgu içinde ortaya koymuş oluyoruz. Biz, bugün anti-emperyalist mücadelenin içeriği temelden değişmiştir, diyoruz. Bu kadar temel önemde bir fikir, ancak yeni gerçekler üzerinden, bunların tespiti ve tahlili üzerinden ileri sürülebilir. Bu ancak yaşanmış milli kurtuluş devrimlerinin ortaya çıkardığı yeni sonuçlar üzerinden söylenebilir. İkinci emperyalist savaştan sonra yaygınlaşan sermaye ihracının bağımlı toplumların bünyesinde yarattığı iktisadi-toplumsal değişimler üzerinden söylenebilir. Geleneksel ilişkilerin tasfiyesi, yerini modern burjuva ilişkilere bırakması üzerinden söylenebilir.

Temel olgular bunlar, temel değişimler bunlar, buna kuşku yok. Toplumları, sınıfları, geniş insan yığınlarını ilgilendiren temel değişiklikler bunlar. Bunları biz derinlemesine irdeledik, ayrıntılarında inceledik demiyorum. Ama mümkün mertebeye bunlara bakmaya çalıştık. Gerçekten yeni olan nedir sorusuna yanıt aranırken de elbette bunlara bakılabilmek durumunda.

Küreselleşmenin sorunları üzerine tartışmalar

Buraya gelmeden önce tartışma konumuzla ilgili olduğu için küreselleşmeyi konu alan bir dergide (*Özgür Üniversite Forumu*) bir yazı okudum. Yazar (Fikret Başkaya) bir takım tavsiye ve eleştirilerde bulunuyor. Bugünkü kapitalizm yüzyılın başındaki kapitalizm değil, kapitalizm çok değişti, yeni olgular ortaya çıkardı, artık eski kavramları bir yana bırakmak gerekir vb., vb., diyor.

Yöntemsel olarak kuşkusuz yerinde düşünce ve tavsiyeler bunlar. Ama yazıyı okuduğunuzda, acaba burada kuramsal ya da kavramsal açıdan yeni olarak ne söylenmeye çalışılıyor diye baktığınızda, gerçekte önemli bir şey de bulamıyorsunuz. Bunu bilinmeyen bir şey anlamında söylüyorum, yoksa ortaya konulan düşünsel emeği hiçbir biçimde küçümsemiyorum, hele de çok değerli bazı somut verileri. Örneğin çokuluslu tekellerin geline yerde dev kuruluşlar haline geldiğine ilişkin olarak verilen o ampirik bilgiler kuşkusuz çok ilgi çekici. Bir sürü uzman kaynakta ayrıca bulunabilir bunlar, bunu da saklı tutuyorum.

İyi ama, kavramsal çerçevede, yani olgunun özüne ve genel niteliğine ilişkin olarak, burada yeni olan, dolayısıyla artık değiştirilmesi gereken ne? Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması kapitalizmin temel bir eğilimi ise ve bu kapitalizmin tekelci aşamasında tekeller şahsında dev boyutlar kazanmışsa, ve bu bir eğilim olarak hep sürüyorsa, yüzyılın sonunda ortaya çıkaracağı boyutlar elbette devasa olacaktır. Bilinen olgu ve eğilimlerin yeni boyutlarını görmek ile, kavramsal sistemi değiştirmek, iki farklı şey.

Örneğin yazar kalkıp bundan hareketle, dev emperyalist tekeller arasında artık o dişe diş rekabet bitmiştir, bunlar kendi aralarında birleşip bütünleşmişlerdir; elbirliği halinde yal-

nızca üçüncü dünyanın yağmasıyla, borçların düzenli biçimde ödenmesiyle, ya da kendi ülkelerinde işçi sınıfının kazanımlarının ortadan kaldırılmasıyla meşguller diyebilecek durumda mı? Doğal olarak bunu diyecek durumda değil. O zaman aslında değişen temel ilişkiler ve eğilimler değil. Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması eğiliminin bir evrimi varsa, bu eğilim tekelci kapitalizmle birlikte artık evrensel arenada gerçekleşiyorsa, üretceği sonuç da elbette bu olacaktır.

Çok mu şaşırtıcı bu? Sanmıyorum. Unutmayalım, Lenin, konuya ilişkin temel eserinde, tekelci işletmeleri ve bankaları incelerken, bunları o günün ölçülerine göre “devasa”, muazzam bir ekonomik ve mali gücü elinde tutan dev kuruluşlar olarak niteliyordu. Oysa o günün bu tekelci kuruluşları, bugünkilerin yanında yalnızca sıradan tekelci işletmeler olarak kalırlar. Ama tekelci kapitalizmin yüzyılı bulan evriminin ardından bu şaşırtıcı bir sonuç değil.

Burada önemli olan; olgunun ya da ilişkinin özünde ya da temel niteliğinde bir değişiklik var mı, varsa bunu görüp ortaya koyabilmek, ve elbette bunu kucaklayacak yeni kavramlar geliştirebilmektir. Burada, derginin toplamında, spekülatif sermayenin ‘70’lerle birlikte başlayan yeni bunalım döneminde, özellikle de ‘80’li ve ‘90’lı yıllarda kazandığı dev boyutlar ve üretim temelinden artan bağımsızlaşması üzerine söylenenlere dikkatle bakılabilir, bundan bazı temel önemde sonuçlar da çıkarılabilir. Ama bunun temel ilişkileri ve eğilimleri değiştirdiği ne kadar söylenebilir, asıl önemli olan bu.

Tabii ki kapitalizm, ‘70’lerin ortasından itibaren (burada da denildiği gibi) genel bir bunalım içinde. Bakıyorum söyledikleri aşağı yukarı bizim söylediklerimiz, temel değişim noktaları bakımından. Ve bunalım döneminde tabii ki sermaye yeni politikaları gündeme getiriyor. Ama bizim daha sade bir dille söylediklerimizi, yazar biraz daha akademik bir dille söylüyor.

Demek ki sorun, birilerinin yüzyılın başına takılıp kalması değil, olsa olsa yeni olgulara getirilen yaklaşım farklılıkları olabilir. Nitekim bu dergiye hakim üçüncü dünyacı görüşler, birçok noktada bize çok çok yabancı.

Burdaki olgusal bilgiler gerçekten de çok önemli. Ve bunlardan çıkacak bir takım temel önemde siyasal sonuçlar varsa, onları da gene biz çıkarırız. Bundan da kuşku duyulmasın. Biz derken, bir takım bireyler üzerinden söylemiyorum bunu. Örgütlü bir devrimci politik gücü, genel planda, marksist bir partiyi kastediyorum. Bilimsel marksist teoriyi kılavuz edinmiş sınıf mücadelesi içindeki bir devrimci akım, bu konuda en objektif ve politik düşünme yeteneğine sahip biricik güçtür. Devrimci teori partili kimlikle birlikte yapılır, bunu bu anlamda söylüyorum. Akademisyenlerin çoğu kere kendi yanılırları, saplantıları, kaygıları oluyor. Yazarın da kuşkusuz kendi tespitleri var, kendi kaygıları var, o da bu çerçevede konuşuyor.

Kavramlarla başlamış tartışmaya, diyor ki, geçmişin kavramlarıyla artık bugün açıklanamaz. Bu o kadar temel bir yanılırlık ki... Bir taraftan burjuvazinin ideolojik bilinci ezmeye çalıştığını söylüyor, öte taraftan bizi bu en kritik alanda silahsızlandırmaya çalışıyor. Niyetiyle değil ama, söyledikleriyle buraya çıkıyor.

Oysa asıl mesele bu değil. İlerleyen süreç ortaya yeni sorunları çıkarıyor, siz temel kavramlarınıza dayanarak bu yeni süreçlerin ve sorunların anlamını, önemini, düzeyini, yarattığı iç eğilimleri, tüm bunları tahlil etmek durumundasınız, asıl mesele bu. Bunu demesi, bu konuda uyarıp eleştirmesi gerekiyor. Oysa yazar temel kavramların, temel yasallıkların gözden geçirilmesini istiyor, ya da daha ihtiyatlı bir ifade ile, söyledikleri, vurguları bunu akla getiriyor. Belki bunu bu kadar kaba söylemiyor ama, dedikleri buraya çıkıyor. Oysa hiç de temel kavramlarımızı, hiç de temel yasallıklara ilişkin tanımlanmalarımızı değiştirmemiz gerekmiyor. Bizzat yazarın kendi anlattık-

ları, sunduğu olgusal malzeme de, bunu gösteriyor.

Yıkılamayan çağdaş kapitalizm evrimini sürdürüyor. Bu ortaya yeni bir takım durumlar çıkarıyor, yeni düzeyler, yeni sorunlar çıkarıyor. Bunları elbette tahlil edip anlayabilmemiz gerekir. Bunların gerektirdiği yeni terimler ve kavramlar varsa onları da geliştirmemiz gerekir. Örneğin 19. yüzyılda uluslararası ticaret kavramı vardı, 20. yüzyılda ise dünya ekonomisi kavramı doğdu. Şimdi üretimin uluslararasılaşması olgusu ve bunu karşılayan terimler var.

Üçüncü dünyacı yazarların şaşırtıcı bir düşünüş tarzları var. Bunu tartışmakta olduğumuz yazının yazarında da görüyoruz. Bağımlı ülkelerdeki iktisadi politika değişikliklerini salt dışsal bir olgu, emperyalizmin bir dayatması ve aldatması olarak ele alan bir yaklaşım var bu yazarlarda. Sorunun eksenine adeta sınıflarüstü bir “kalkınmacı devlet” retoriği yerleştiriliyor ve emperyalizmin tüm çabasınının bu “kalkınmacı devlet”i etkisizleştirmek olduğu söyleniyor. İyi ama, ya bu devletin gerisindeki “yerli” sınıf ve onun çıkarları? Onun sınıfsal konum ve tercihleri? Neden bu işbirlikçi sınıflar emperyalizmin dayattığı bu yeni politikalara, uyumda zorlanmak bir yana, bu kadar hevesli ve gönüllü destek veriyorlar? Gündeme 12 Eylüller getirip, adına “kalkınmacı devlet” denilerek sempatik hale getirilen “ithal ikameci sanayileşme” stratejisini terk ediyorlar. Bunun “tuzağı görmemek”le, ya da çoğu para ve yaşam imtiyazlarıyla bu aynı burjuvaziye satılmış aydınlarımızın “Avrupa merkezli yabancılaşımla” malül olmasıyla ne alakası var?

Dönüp Cumhuriyet dönemi Türkiye tarihine ve temel iktisadi politika değişikliklerine kuşbakışı bir bakalım.

Birinci emperyalist savaşı izleyen dönemde, bir tefeci ticaret burjuvazimiz var, kurtuluş savaşına önderlik ediyor. Ardından kazandığı siyasi avantajlarla gelişmesinin önünü açmaya çalışıyor. Başlangıçta, İzmir İktisat Kongresi'nin simgelediği kararlarla tam bir liberal ekonomi politikası gündeme getiriyor.

Ama dünyanın o günkü konjonktürü elvermiyor bu politikaya. Bu 1929 büyük bunalımı ile de birleşince, iş bu kez devlete, 1930'lar devletçiliğine kalıyor. Ama bu devletçiliğin, temelde burjuvazinin gelişmesine ve palazlanmasına yönelik bir müdahale olduğunu, yerli ilerici araştırmacılar açıklıkla ve neredeyse ittifak halinde ortaya koyuyorlar. Bu arada, bu devletçi politikalar döneminde burjuvazi palazlanıyor, savaş vurgunlarıyla ayrıca palazlanıyor. Savaşı izleyen dönemde, özellikle de '50'li yıllardan itibaren, komprador burjuvazi bu kez sanayi yatırımlarına geçiş adı altında, adına "ithal ikameci sanayileşme" denilen politikaya geçiyor.

Bu politikanın '50'lerden '70'lere uygulandığını ve '70'li yılların ikinci yarısından itibaren sıfırı tükettiğini biliyoruz. Bu kez 12 Eylül darbesiyle 24 Ocak Kararları çerçevesinde, adına "dışa açılma" ve "ihracata dayalı sanayileşme" denilen yeni strateji gündeme getiriliyor. Üçüncü dünyacı yazarların "kalkıncı devlet" in etkisizleştirilmesi dedikleri politikalar işte bu dönemde uygulandı. İMF ve Dünya Bankası'nın bir memuru olarak bu politika değişikliğini '80'li yıllarda hayata geçiren Özal'ın burjuvazi tarafından "ekonomik devrim" yapan bir kahraman ilan edildiğini biliyoruz.

Demek ki gündeme getirilen her yeni politika değişikliği, işbirlikçi egemen sınıfın çıkarlarıyla örtüşüyor. Daha da önemlisi, yapılan değişiklik, onun tercihlerini hayata geçirmek oluyor aynı zamanda. Bu tercihlerin gerisinde elbette iktisadi ve sınıfsal bir mantık var. Bu sınıfın iktisadi evrimi gelinen aşamada uluslararası emperyalizmle, tekellerle yeni bir düzeyde birleşmeyi bir ihtiyaç haline getiriyor. Bizde de tekelci sermaye en büyük birikimi '80'li yıllarda yaptı, sermayenin merkezileşmesinde en büyük atılım, tam da '80'li yıllarda gerçekleşti. Bu nasıl bir dönem? Bu tam da ekonominin dışa açıldığı bir dönem. Demek ki bu belli sınıfların hem evrimine ve hem de çıkarlarına denk düşüyor. Peki burada iradesi kırılan üçüncü

dünya devleti ve üçüncü dünya egemen sınıfı nerede? Çünkü ileri sürülen düşünceler zımni olarak bunu da içeriyor. Üçüncü dünyanın "kalkınmacı devletleri" bağımsız bir kalkınma stratejisi izlemek istiyorlarmış da, emperyalizm şimdi bunları yıkarak kompradorlaşmalar yaratıyormuş!

Oysa bakıyoruz, devlet de memnun, egemen sınıf da. Demek ki, bu gelişmenin içerde de bir toplumsal mantığı var. Elbette bu süreç belli çelişkilerle içiçe gidiyor. Örneğin Koç grubu, bir taraftan böyle bir gelişmenin, uluslararası tekellerle böyle bir bütünleşmenin öncülerinden. Ama öte yandan, kendi özel sanayi kolları var, bu bütünleşme kendi sanayi kollarında zamansız olarak problem yaratıyorsa, bugün gümrüksüz oto ithalinde olduğu gibi, buna karşı tavır da alabiliyor.

Neden bu daha ileri düzeyde bütünleşme kapitalizmin geri ülkelerdeki evriminin mantığı üzerinden alınmıyor da, kalkınmacı projelerin boşa çıkarılması olarak ele alınıyor? Mısır burjuvazisi Sovyetler Birliği'ne dayandı; bol keseden kredi, teknik, askeri yardım vb. aldı. Böylece biraz palazlandı, ama palazlandığı aşamada da çark edip yeniden ABD emperyalizmine bağlandı. Geri ülkelerdeki kapitalist gelişme, emperyalist sistemle daha ileri düzeyde bir bütünleşmeyi ihtiyaç haline getiriyor. Bunun gerisinde dünya ölçüsünde bütünsel bir sistem haline gelmiş kapitalizm gerçeği var. Bağımlı ülkelerdeki burjuvazinin sınıf çıkarları ve çıkarları büyütme isteği var. Emperyalizmin dayatmalarının, bu sınıflarda bir direnme yaratmak bir yana, tam destek bulmasının gerisinde bu iktisadi-sınıfsal gerçeklik var. Bunu atladınız mı, herşey garip bir görünüm kazanır.

Bu, bu noktadan sonra ancak ve yalnızca sosyalizmle aşılır. Sizin "kalkınmacı devlet" türünden daha dar milliyetçi programlara ya da hedeflere dayanak yapabileceğiniz toplumsal bir kuvvet de yok bu toplumda artık. Milli burjuvazi de diyemiyorsunuz, bakıyorsunuz Anadolu'dan biten o yeni yet-

me burjuvalar ihracatçı oluyorlar çok büyük ölçüde. İstanbul'da sıradan bir tekstil atölyesine giriyorsunuz, adam size diyor ki, bizim Türkiye pazarına yaptığımız üretim bir günlük üretilmektedir, tekstil sektörünü kastediyor, bizim bir günlük üretimimiz Türkiye pazarını doyuruyor; geriye kalan 364 günlük üretimimiz dünya pazarıdır. Bunlar küçük çaplı tekstil işletmeleri, teknelci grup falan da değiller. Ekonomide "dışa açılma", uluslararasılaşma ya da globalleşme bunların çıkarlarına da uygun düşüyor. Ya da "ihracata dayalı sanayileşme" diyelim biz buna, burjuvazinin kullandığı terimle, bu çoğu durumda bunların da çıkarına uygun.

Cezmi: "Yeni-sömürgecilik" tezini veya yaklaşımını tartışmalı veya yetersiz kılan zaten bu üçüncü dünyacı değerlendirmenin kendisi olmuyor mu? Gerçekte tümüyle dışardan dayatılan veya tümüyle dışsal olarak belirlenen bir şey de yok ortada. Emperyalizm ile yerli işbirlikçi burjuvazinin çakışan, örtüşen çıkarları ve bundan gelen paralel tercihler var burada.

Cihan: Elbette. Dikkat edin, Türkiye ekonomisinin emperyalist tekellerin eline daha güçlü bir biçimde geçtiğini iddia ettiğimiz bir dönemde, biz hiç de bu nedenle Türk burjuvazisinin zayıfladığı iddiasında değiliz. Tersine, daha güçlü, uluslararası politika alanına da daha özel bir ağırlıkla çıkıyor. Siz Türk devletinin, Türk ordusunun şimdiki girişimlerini, uluslararası politikadaki küstahlıklarını, bu gelişmeden ayrı düşünebilir misiniz? Bunlar '70'lerde, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" havalarındaydılar. Emperyalizmin bölgesel çıkarlarına bekçilik ediyorlardı da, öyle yayılmacı hevesleri gündeme getirecek gücü kendilerinde bulamıyorlardı. Şimdi bakıyorsanız, çok açık ve saldırgan yayılma hevesleri taşıyorlar. Çok temelsiz olduğunu da düşünmemek gerekiyor. Bu olgudan hareketle elbette "emperyalistleşen Türkiye" vb. gibi orjinal tezleri ciddiye almamız gerekmez. Zira yapılanlar hiçbir biçimde ABD'ye rağmen değil, tersine onun desteği ve teşvikiyle,

ona taşeronluk çerçevesinde yapılıyor. Neticede emperyalist sistemin hiyerarşisinde bir değişiklik yaratarak olmuyor bu. Eşitsiz bir gelişme var, bazı uluslar bu arada güçsüz düşüyorlar. Balkanlar'da, Kafkaslar'da bir takım gelişmeler yaşanıyor. Suriye, Irak gibi ülkeler, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte, başka açmazlara düşüyor, zayıflıyorlar. Bu konjonktür, Türkiye'nin sistemin hizmetinde yerini daha etkin biçimde almasını kolaylaştırıyor. Ama bakıyorsunuz, bir takım pazarlara da girebiliyorlar. Adam kalkıp, Alman firmaları karşısında biz bombalanan Rus parlamento binasının ihalesini kazandık diye övünebiliyor.

(...)

Temmuz: "Yeni-sömürgecilik" kavramı çerçevesinde de söylemeye çalıştım. Kuzey-Güney kavramlaştırmasına göre; bir tarafta kuzeye egemen emperyalist tekeller, bir tarafta da yeni sömürgecilikten kurtulamayacak olan Güney ülkeleri var. Üçüncü dünyacılar bir bakıma bu ikincilere bir takım çıkış yolları öneriyorlar.

Dünya ölçüsünde emperyalizmin ve kapitalizmin işleyişine ilişkin olarak şöyle bir anlayış ortaya çıkıyor. Emperyalist devletler bağımlı ülkeleri her biçimde sömürmek üzere hareket ediyorlar ve bu hiçbir şekilde değişmeyecek şekilde formüle edilebilir. Aslında emperyalist bir tekel, örneğin General Motors, şu veya bu ülkeye işin esasında kendi kârlarını çoğaltmak için gidiyor. Amerika'daki fabrikasını söküp Meksika'ya taşımak kendi işine geldiği zaman, bu Amerikan ekonomisi için, Amerikan işçi sınıfı için ne anlama geliyor, Amerika veya Amerikan işçi sınıfı ne kadar kaybedecek gibi hesaplar yapmıyor, işin esasında kendi kârını yükseltmek amacıyla davranıyor. Ve bu mevcut koşullarda en altta olanın daha fazla ezilmesine yolaçıyor.

Ama dünyada sermaye akışkanlığının önünün açılması, üretimin uluslararası örgütlenmesi, bunların hepsi aslında uzun

vadede dünya ölçeğinde işgücü fiyatını eşitleme eğilimini ortaya çıkarıyor. (Bunların önünde kuşkusuz siyasi ve daha başka engeller var.) Böyle bakılmadığı ölçüde, salt Kuzey devletleri Güney devletlerini sömürüyor denildiğinde, kapitalizmin işleyişi çarpıtılıyor. Buna göre, iradeci bir tarzda işin esasında birilerini sömürmek üzere konurulanmış ve bu iradeden hareketle birilerini sömüren emperyalistler var. Yani sömürgecilik döneminde bir yerleri işgal eden emperyalistler gibi. Biraz “yeni sömürgecilik” kavramının içi yanlış doldurulduğu için böyle şeyleri yanlış biçimde çağrıştırıyor. Yoksa, yoldaşın da demin söylediği gibi, Meksika’nın maliyesini devralıyor, polisini gidip bizzat CIA örgütlüyor...

Cihan: Örneğin ‘60’lı yıllar sonrasında, “yeni-sömürgecilik” kavramının belirgin bir tutumla kullanılmasının gerisinde ne var? Zamanında sömürge uluslar ya da ülkeler iktisadi ve siyasi bağımsızlıklarından yoksundular. Her açıdan emperyalist ülkelerin sömürgeleri durumunda idiler. Yüzyılın sarsıcı mücadeleleri altında klasik sömürgecilik ilişkileri çöktü. Dünün sömürge ulusları yaygın olarak devlet bağımsızlığı kazandılar. Ve ulusların devlet bağımsızlıklarını kazanması birçok durumda bir yanılsamaya yol açmasın diye, eski sömürgeciliğin yenisini ile yer değiştirdiğini, değişenin yalnızca işin biçimi olduğunu vurgulamak için, bu kavram kullanıldı. Yani aslında emperyalizme iktisadi ve mali bağımlılığın, bu temel üzerinde siyasal, kültürel, askeri, diplomatik sahalardaki bağımlılığın sürdüğünü vurgulamak için, o özünde aynı egemenlik bugün yeni bir biçimde sürüyor diyebilmek için, bunu vurgulamak için, kullanılan bir kavram oldu “yeni-sömürgecilik”. Yani biçim olarak, devlet olarak bağımsız, ama gerçek ilişkiler alanında bağımlılık olgusu, buna dayalı bir ilişki biçimi tanımlanıyor burada. Bu kavramın bu bakımdan bir işlevi var.

Ama bu iç dinamiklerin reddi, kukla ülke, kukla rejim düşüncelerini akla getiriyorsa, tabii ki çarpık mesajlar da vermiş

oluyor. Bağımsızlık meselesini tartışırken de buna ilişkin örnekler verdim. Tamam, Türk burjuvazisi genelde emperyalist burjuvazinin bir uzantısıdır, çıkarları genellikle uyuşuyor ama, bu çıkarların çatıştığı noktalar da var ve çatıştığı noktalarda Türk burjuvazisi kendi inisiyatifini kullanmaya çalışıyor, dedim. Mesela orada, Kürt sorunu bu duruma bir örnek olarak veriliyor. Türk burjuvazisi bu konuda kendi çıkarlarını kolluyor, bu temelde belli sınırlar içinde bağımlı bulunduğu emperyalist güçlerle sorunlar ya da çelişkiler yaşıyor, deniliyor. (Bkz., *Bağımsızlık ve Devrim*, Eksen Yayıncılık)

Başka şeylerde de biz bunu görüyoruz. '60'lı yıllarda, çelişkilerden yararlanarak Sovyetler Birliği'nin kredilerini ve tekniğini bile kullandı Türk devleti. Batılı emperyalistlere kurduramadığı bir takım sanayi tesislerini, aradaki çelişkilerden yararlanarak Sovyetler Birliği'ne kurdurmak yoluna gitti. İskenderun Demir-Çelik fabrikası, Aliağa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum fabrikası, bunlar planlanıyor ve kurulmak isteniyor, destek alınamıyor, kredi alınamıyor. Demirel gibi tescilli bir Amerikancı bile tutup Sovyetler Birliği'nden kredi alarak bunları kurma yoluna gidebiliyor. Demek ki kendi çıkarlarının gerektirdiği durumlarda işbirlikçi burjuvazinin böyle davranışları da olabiliyor. Bunlar da gerçekler.

Gerçekleri doğru kavramak kaydıyla belli kavramları kullanabilmekte sakınca yok. Sistemin bir hiyerarşisi var. Sistemin emperyalist egemen devletleri ile bağımlı ülkeleri var. Ama bütün bunların gerisinde sınıflar var. Kuzey-Güney türü ayrımlar ve sınıflamalar, bunun gerisindeki üçüncü dünyacılık, bu temel önemde sınıfsal gerçeği karartıyor. Tamam, geri ülkeler elbette aşırı biçimlerde sömürülüyor ve yağmalanıyor, halklar derin acılara ve büyük yıkımlara mahkum ediliyorlar. Ama bu geri ülkelerin egemeni bir sınıf ya da sınıflar var ve sözkonusu sömürü ve yağmadan paylarını fazlasıyla alıyorlar. Bu nedenle de bundan, durumdan en ufak bir şikayetleri yok. Bu

öyle basit bir uşaklıktan falan da gelmiyor yalnızca. Burada emperyalist burjuvazi ile işbirlikçi burjuvazi arasında gerçek bir sınıfsal çıkar örtüşmesi var.

Üçüncü dünya ülkelerinin aydınları, bilim adamları, akademisyenleri bu oyunu, yani “kalkınmacı devleti” etkisizleştirme planını ve manevrasını zamanında görememişlerdir diyor yazar. Bunun zamanında görememekle ne alakası var? Bunların büyük bir bölümü burjuvazi tarafından bir dizi imtiyaz tanınarak satın alınmış ve düzene bağlanmış durumdadır. Egemen burjuvazi bunları satın alıyor, besliyor, bunlar villalarda yaşıyorlar, en iyi arabaları kullanıyorlar, cüzdanları hep şişkin oluyor. Kendisi de zaten parantez açmış, kuşkusuz diyor, bunu salt ideolojik yanılısamayla açıklamak yeterli değildir. Oysa yeterli değil meselesinden de öteye bir şey bu. Bir yanılığandan gelmiyor ki bu davranış.

Burjuvazi ordunun bir nebze olsun problem kaynağı olduğunu gördüğü ölçüde, orduyu sermayeye organik olarak daha derinden bağlama yoluna gidiyor, ayrıcalıklarını çoğaltıyor. Polisin ayrıcalıklarını çoğaltıyor. Bu aynı şeyi aydınlara yönelik olarak yapmayacak mıdır, yapmıyor mu? Tablolalarını alıyor, ödüller dağıtıyor, onların önüne oyalanacakları ve alacakları maaşlarla beslenecekleri sözde bilimsel ve sanatsal dergiler koyuyor, onlara gazetelerde dolgun ücretli köşe veriyor. Zülfü Livaneli gibi ruhunu pazara çıkarmış bir adamın boğazın tepesinde onmilyarlarca lira değerinde villası duruyor. Bu adam eskiden solcuydu, şimdilerde ise kapitalist piyasaya tapınan satılmış bir neo-liberal. Demek ki burjuvazi aydınları ve sözde bilim adamlarını basbayağı satın alarak yapıyor bunu.

Yazarın bizzat kendisi aynı derginin sunuşunda diyor ki, tarihin hiçbir döneminde insanoğlu bu kadar alçaltılmadı, ahlaki erozyon bu kadar derin yaşanmadı. Bu böyleyse eğer, burjuvazi bunu neyle yapıyor? Herşeyi satın alarak yapıyor, herşeyi kendi hizmetine koşarak yapıyor.

Bir başka noktaya geçiyorum. Sistem her düzeyde eşitsiz geliyor. General Motors'un cirosu Norveç'in, Danimarka'nın gayri safi milli hasılasından fazla ama, Amerikan toplumunun %30'u da yoksulluk sınırının altında yaşıyor, kaç milyon insan işsiz. Yani kendi içinde de büyük bir sosyal eşitsizlik ve dengesizlik var. Emperyalist metropollerde de servet-sefalet kutuplaşması derinleşiyor. Basit bir yargılama adaletsizliği, neden koca bir kent isyanına yol açabiliyor? Zaten yazarın kendisi de demiyor mu; emperyalizmin uyguladığı yeni politikalar bir yandan bağımlı ülkelerde "kalkıncı devleti", öte yandan kendi ülkesinde "refah devleti"ni yıkıyor, emekçilerin bütün kazanımlarını yok etmeye çalışıyor. Emperyalist metropollerde saldırı zamana yayıldı, deniliyor. Böyle olması da normal; zira bu ülkelerin emekçileri daha bilinçli ve örgütlü. Bu toplumların işçi sınıfı olağan dönemlerde sessiz ama, kazanılmış haklarına yönelik saldırılara karşı da çok büyük bir duyarlılığı var. Ve ilk yıllarda bu duyarlılık kendini çok belirgin bir biçimde gösteriyordu. Bu açıdan ortaya konulan düşünceler çelişkili zaten.

Neticede dünya ölçüsünde sınıfsal kutuplaşmalar artıyor. Kendi tezlerinin ayrıca kanıtladığı bir durum bu. Dünya ticaretinin üçte birinin çokuluslu tekellerin kendi içindeki, üçte birinin çokuluslu tekeller arasındaki, ancak geriye kalan üçte birinin normal uluslararası ticaretten oluşması olgusunu, ulaştığı boyutlar üzerinden değil de özü üzerinden alırsanız, gerçekte yeni bir şey değil. Bunda işin kazandığı dev boyutlar ve oranlar dışında esasa ilişkin bir yenilik yok.

(...)

Tuna: Sürecin böyle gitmesinden kaynaklı olarak Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya ya da bunun çevresindeki birkaç ülke, Afrika'yı, Asya'nın büyük bir bölümünü, Latin Amerika'nın bir kısmını, dünya ekonomik süreçlerinin dışına düşürecek deniliyor. Bugün Afrika'nın bir dizi ülkesinde halklar

aç, onlar dünya ekonomisinden düşüyorlar, diyorlar. Zaten bu Kuzey-Güney çelişkisi bunun üzerine oturtuluyor.

Cihan: Latin Amerika'da da başka bir şey oluyor gerçekte. Metropol ülkelerdeki bazı klasik sanayi kolları ya bu ülkelere kaydırılıyor ya da bir takım üretim girdileri artık bu ülkelere ithal ediliyor. Yani işlenmiş çelik ya da kömür...

Afrika zaten çok büyük ölçüde hammaddeleriyle önemliydi. Hammaddeler üzerinde dişe diş bir kavga ise halen de sürüyor, en ufak bir gerileme yok. Afrika'daki toplumları, kabileleri birbirlerine kırdırtmalarının gerisinde, oralandaki üstünlüklerini kaybetmeme kaygısı var. Ama Latin Amerika'da kapitalizm erken bir tarihte gelişmiş, zengin bir tüketim pazarı var, orada otomobil üretip Latin Amerika pazarına sürmek çok daha elverişli. Afrika pazarı bu kadar gelişmediği ölçüde, götürüp otomobil fabrikasını Kenya'ya kurmanın çok anlamlı olduğunu düşünmüyor. Kenya'da üreteceği otoyolu Latin Amerika'ya göndermektense, Meksika'da üretip Meksika'dan gönderiyor.

Öte yandan geri ülkelere bir dizi sanayinin ihraç edildiğini de biliyoruz. Bu sanayinin ağırlık merkezini oraya kaydırmak anlamına gelmiyor. Üretici güçlerin bugünkü düzeyinde üretimin en kritik dalları, elektronik, bilgisayar, teknolojinin bütün kritik yeni alanları, gene kendi elinde, yani metropol ülkede kalıyor. Yani dünkü ilişki aslında gene sürüyor, sadece hakim ekonomi ve teknoloji dalları biraz değişmiş oluyor. Dün çelik üretimi herşeyin başıydı. Bugün üretim teknolojisindeki ilerleme başka bazı sanayi dallarını (bilgisayar, elektronik vb.'ne dayalı dallar) önplana çıkarmış olduğu için, onlar üretimin en kritik, en hassas noktaları haline geldiği için, gene metropollerde kalıyor.

Bugün Alman tekelleri birçok fabrikalarını Çekoslovakya'ya, Polonya'ya kuruyor. Ayrıca kendi işçisini de sürekli olarak bununla tehdit ediyor. Ya benim dayattığım çalışma ve üc-

ret koşullarına kabullenirsiniz ya da fabrika bilmem nereye taşınacaktır, yatırım bilmem nereye yapılacaktır diyor, demeye getiriyor. Bunu ona kendi koşullarını dayatabilmenin bir aracı olarak kullanıyor ve doğrusu bunda bir hayli de başarılı oluyor.

Tuna: Zaten üçüncü dünyacı yazarlar bu iki olguyu birlikte savunuyorlar. Yani bir yandan bir dizi emperyalist ülke kendi çevresinde ekonomik entegrasyon blokları oluşturuyor, AET gibi, NAFTA gibi, Japonya-Güney Kore ilişkisi gibi. Ama tam da böyle bir bloklaşma, bunun siyasi biçimler de alması eğilimi, aynı zamanda dünyanın geri kalan kısmını ekonomik olarak gereksiz hale getiriyor. Bu ikisini beraber savunuyorlar zaten.

Ama şu söyleniyor; Afrika'ya sermaye ihracı artık bir eğilim değildir. Ama Çekoslovakya'ya yönelen sermaye ihracı da, Almanya ile Çekoslovakya arasındaki ekonomik birlikteliğin/entegrasyonun bir önceki adımı sadece. Yani Kuzey-Güney çelişmesini temelde böyle koyuyor.

Cihan: Emperyalizmi sadece geri ülkelere, sadece tarımsal bölgelere sermaye ihraç eden bir eğilim içinde görmek, zamanında Kautsky'nin dile getirdiği ve Lenin'in daha *Emperyalizm* eserinde mahkum ettiği bir yanlış görüş. Lenin, tarımsal bölgelerden çok sanayi bölgelerine akar sermaye, diyor. Bugün ABD'nin Avrupa'ya akıtması gibi, Japonya'nın hem ABD'ye hem Avrupa'ya akıtması gibi. Bizzat Lenin'in klasik eserinde bu mesele üzerine bir tartışma var ve Lenin burada Kautsky'nin temel bir yanılığını eleştiriyor. Kautsky'e bakılırsa, sermaye sanayi bölgelerinden tarımsal bölgelere akıyor; oysa hiç de öyle değil, aynı ölçüde sanayileşmiş ülkelere de akıyor, diyor Lenin. Bunları karşı karşıya koymuyor, ama Kautsky tek boyutlu bir eğilim tanımladığı ölçüde, Lenin buna karşı çıkıyor, ta o zaman.

İkincisi; bu sistem dünya ölçüsünde eşitsiz, dengesiz, çarpık gelişen bir sistem. Dünya ölçüsünde kapitalist ilişkiler yay-

gınlaştığı halde, bu yaygınlaşma bölgeler arası dengesizliklerle içiçe gidebiliyor. Biz yirmi yıl sonra Afrika'ya yatırımların çok özel bir önem kazanmayacağını nereden bilebiliriz ki? Bu "Asya kaplanları" ne zaman çıktılar ki? Bunlar İkinci Dünya Savaşı öncesinde var mıydılar? O zaman başka bazı ülkelere sermaye ihracı önplandıydı. Bunlar sonraki bir dönemin, yakın bir dönemin, somut olarak '60'lı-70'li yılların ürünleri. Şu son bir-iki yılda durum biraz değişmiş görünse de, son 20-30 yıldır emperyalist sermaye önemli ölçüde bu ülkelere akıyordu. Pasifik bölgesi (zamanında bunların bir kısmı sömürge ya da yarı-sömürge ülkelerdi) yakın zamana kadar dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin kaydığı bir alan olarak kabul ediliyordu.

Dün böyle değildi ama. Latin Amerika daha belirgin bir biçimde önplandıydı. Yanısıra Akdeniz ülkeleri, Portekiz, İspanya, Yunanistan vb. ülkeler, bir ölçüde önplandıydılar. Demek istiyorum ki, kapitalizm eşitsiz ve dengesiz geliyor, sermayenin akacağı alanı kâr belirliyor ve bu zamana göre değişiyor. Kârlar nerede büyük ve garantili ise oraya akıyor sermaye. Sermayenin temel eğilimi ve temel karakteri bu.

Cezmi: Şöyle bir yanı var. Sadece emek gücünü daha yoğun bir biçimde sömürmek veya hammadde elde etmek için değil, aynı zamanda yüksek oranlarda kârını gerçekleştirebilmek için de pazara ihtiyacı var. O yüzden bugün için pazara yakın olması da bir ihtiyaç...

Öte yandan, yeni pazar alanları da yaratmaya çalışıyor emperyalist sermaye, girdiği alanlarda bir şekilde pazar alanı da yaratıyor. Mesela bugün Çin'e baktığı zaman sadece ucuz işgücü ve hammadde görmüyor, aynı zamanda burada devasa bir pazar, çok geniş bir tüketim potansiyeli de görüyor. Ve aynı zamanda buraya sokacağı ilişkilerle bunu canlandırarak, kendine günden güne büyüyen bir pazar alanı da yaratmaya çalışıyor.

Cihan: Bizim yayınlarımızın son birkaç yıllık dış sayfalarına dikkatle bakılırsa, Afrika üzerine dişe dişe bir rekabetin, bir nüfuz mücadelesinin sürdüğü görülür. Demek ki öyle çok da emperyalist dünya ekonomisinin, dolayısıyla emperyalistlerin ilgi alanının dışında değil bu bölge. Nüfuz alanları niye ele geçirilir ki? Bugün hammadde kaynakları için ele geçirilir ya da salt siyasal nüfuz alanı olarak ele geçirilirmiş gibi görünür, ama yarın onun iktisadi sonuçları da kendini gösterir. Çünkü emperyalizm, klasik tahlilde de vurgulandığı gibi, sadece mevcut pazarları ve hammadde kaynaklarını değil, potansiyel pazarları ve potansiyel hammadde kaynaklarını da ele geçirmeye çalışır. Aynı şekilde bu tür bölgeleri yarının potansiyel yatırım alanları olarak da görüyordur emperyalizm.

Ama şu bunalım döneminde doğru dürüst yatırım yapmıyor, bu ayrı bir şey. Bu son yirmi yılda çok büyük ölçüde spe-külatif sermaye akışıdır, hareketleridir, değişimdir, dünya ka-pitalizminde yaşanan. Yazanın kendisi de gerçek üretken yatırımlar 1914 düzeyine bile ulaşamıyor, oysa dünyada günde bilmem ne kadar trilyon dolar borsalarda el değiştiriyor, demiyor mu?

Bazı gözlemleri çok da isabetli değil. Mesela uzak Asya ülkeleri kendini kurtardı, deniliyor. Yani sanayi temeli kurduklar ve böylece kendilerini kurtardılar, demeye getiriliyor. Bunu bir ara Ecevit de söylüyordu; biz geç kaldık, Kore iyi bir modeldi, ama bu şans '60-70'li yıllarda vardı, biz o şans ka-çırdık, diyordu.

Oysa şimdi bu aynı Güney Kore'nin en büyük şirketlerini emperyalist tekeller kapatıyor. Üstelik Güney Kore'nin sözkonusu şirketleri dünya ölçüsünde başa güreşen şirketler. Demek ki Güney Kore hiç de bir şey kurtarmış değil. Tıpkı birkaç yıl önce Meksika örneğinde olduğu gibi, şimdi de Güney Kore, İMF'ye ve çokuluslu şirketlere teslim olmuş durumda.

Yazarın Asya ülkeleri kendilerini kurtardılar demesinin gerisinde, bunlar kalkınmalarını başardılar, sanayilerini kurdu- lar gibi bir mantık var. Güney Kore işçileri geçen sene tam da OECD'nin Güney Kore'ye dayattığı koşulların orada rejim tarafından yasalaştırılması çabalarına karşı ayaklandılar. *Bağımsızlık ve Devrim* kitabında bir yoldaşın sorduğu soruda ilginç bir bilgi olarak var; İsviçre firmaları bu yasal düzenlemelerin yapılmasını bekliyorlar, ancak bu koşulla ve İsviçre'deki fabri- kaları da kapatarak gidecekler, ama henüz o gelişmenin sonuç- larını da bekliyorlar, diyordu ilgili yoldaş.

Temmuz: Kuzey-Güneyciler Afrika konjonktürünü, bir dönemin verilerini teori düzeyine yükselttikleri için, bundan uç sonuçlara çıkıyorlar. Zaten öyle bir eğilimleri var, onu da malzeme olarak kullanıyorlar. Dünya pazarının ve dünya eko- nomisinin daraldığı bir dönemde, daha ziyade hammaddeleriyle dünya ekonomisi içinde yer alan bir ekonomide, hammad- deyı çıkartan işçilere verdikleri ücret kadar oranın dünya eko- nomisi içinde bir pazar değeri oluyor. Tarımı zaten dünya paza- rına bağladıkları ölçüde yıkmışlar. Şimdi içinden geçilen evrede dünya pazarı daraldığı yerde, onun pazar içindeki payı yüzün- den belli ülkeler gerçekten yıkıma uğruyorlar (Güney Afrika ve Nijerya farklı bu açıdan). Dünya pazarı için bir değeri ol- madığı ölçüde çok yoğun bir açlığa mahkum oluyorlar. Tarım da yıkılmış, yani kapalı bir ekonomiyken beslenebilen insan- lar şimdi beslenemez hale gelmişler, şehirlere çekilmişler. Sömürgecilik ve bunu izleyen dönemde, bu toplumların den- gesi allak bullak edilmiş. Dünya ekonomisinin kriz içinde debelendiği bir yerde de, bu, bu ülkeler için çok yıkıcı sonuç- lar üretiyor.

Toplam kapitalist dünya ekonomisi içinde bir mantığı var bunun. Çok yıkıcı bir dönem geçmeden de Afrika'nın durumu çok düzelecek gibi gözüküyor. Ama bu toplamda kapitaliz- min yasalarına aykırı değil, yani onlara rağmen olan bir şey

değil. Yoldaş da sanıyorum bunu söylüyor, tüketim unsuru olmadığı ölçüde dünya pazarının da dışına itiliyorlar derken... Yani birileri tüketemediği ölçüde, dünya pazarı için bir anlamı da olmuyor. Olmadığı yerde de dünya pazarının dışına da düşebiliyor, bir yıkım ve daralma döneminde... Afrika'nın belli ülkeleri gerçekten de böyle. Yani açlıktan ölmenin böyle bir karşılığı var.

Semih: Bu tür şeyler aslında bir politik kimliğe ulaşmış durumda olmasa da gündelik sınıf çalışmasında çeşitli şekillerde önümüze çıkıyor. Örneğin bu kalkınma modelleri üzerinden, yani üçüncü dünya ülkelerinde gelişmenin ve sanayileşmenin dikey biçimlerde gerçekleştirilmesi, yatay bir gelişme süreci yaşamaması vb. üzerinden. Emperyalist ülkelerin müdahalesiyle belli bir dalda sanayinin geliştirilmesi, ülkenin düzenli büyümesine engel olacak tarzda bir sanayileşme biçimi. Bir ülkeyi örneğin çelik üzerine ya da başka bir alan üzerine geliştirme vb. gibi.

Örneğin bazı kesimler, emperyalist küreselleşmeye ve bu çerçevede üçüncü dünya ülkelerine yönelik olarak uygulanan politikalara karşı çıkıyorlar, yeni dünya düzeni vb. çerçevesinde buna karşı bir tutum geliştirme anlayışıyla hareket ediyorlar. Birleşik Metal-İş genel kurullarında bunun çok fazla gündeme getirildiğini, şubelerden genel merkeze kadar her yerde bu globalizm tartışmasının önplana çıkartıldığını, ordaki politik vurguların gerisinde neo-milliyetçilik olarak tanımlanabilecek bir anlayışın olduğunu görüyoruz. Bir kimlik olarak karşımıza çıkıyor olmasa da, bazı politik çevrelerde vurgu biçiminde bu var.

Bunun yaygınlaşma özelliği var ve önemi de buradan geliyor. Bizim yaptığımız vurgular sanki bir gelenekselcilik gibi görünebilir ama, benim de bu tartışmaları yürüttükçe okuduğum şeyler yine sürekli olarak onları önplana çıkardı. Mesela geçenlerde tartışmıştık; gelişmiş kapitalist ülkelerden elektro-

nik-bilgisayar gibi çeşitli dallara yönelik sanayinin belli alanlarının üçüncü dünya ülkelerine gönderilmesi gibi bir eğilim var. Ben bugün okurken gördüm, Lenin'in bir makalesinde, tam da öyle bir eğilimden bahsediliyor. Hobson'un değerlendirmelerini aktarırken, böyle bir eğilimin de gelişebileceğini söylüyor. Benzer bir biçimde, bugün dünya üzerinde çok büyük bir rantıye alanının oluşması da emperyalizmin çürümüşlüğüne ispatlama çerçevesinde daha o zamandan vurgulanan noktalardan biri. Bazı temel noktalar vurgulanırken, emperyalizmin çürümesinin göstergelerinden biri olarak, tam da bu rantıye olgusu vurgulanıyor.

Bunların daha geniş bir ölçekte uygulanması, daha geniş bir ölçekte hayat bulması gibi bir süreç var gelinen yerde. Yani o yeniliklerin sürekli gösterilmesinin arkasında, ya da yeni bir şeyin olup olmadığının sürekli vurgulanmasının arkasında, Marksizmden kopmak ve sınıf perspektifinden uzak bir tarzda bugüne kadar geliştirilen kimliğin, politikanın uygulama alanlarını ya da bunun farklı argümanlarını yaratabilme kaygısı gibi bir şey var.

Bilemiyorum bu ne kadar önemlidir günlük politik faaliyet çerçevesinde, ne kadar tartışılması gerekiyor. Ben biraz bu çerçeveden tartışıyorum. Teorik-programatik açıdan bunun önemi var kuşkusuz. Bu çerçevede belli yönleri vurgulamaya çalıştım.

Cezmi: Bu aynı şey DİSK için, özellikle Rıdvan Budak kesimi için söylenebilir. İzledikleri sınıf işbirliği çizgisini, işte sözde rantıye ekonomisine karşı üretime dayalı sanayi ekonomisinin desteklenmesi gerektiğine, gelişmenin temelini bunun oluşturduğuna dayandırmaya çalışıyorlar. Ve gerçekten de, tekstil işçilerine, metal işçilerine dönük çıkarttıkları bildirimlerinde dahi, bu fikirlerin ajitasyonunu yaygın bir biçimde yapıyorlar. Doğal olarak bu konuda teorik bir açıklık içinde olmak ve bunu politik mücadelede kullanmak gerekiyor.

Temmuz: İşçi Partisi'nin bir çizgisi varsa, bu dosdoğru Kuzey-Güney üzerinden gerekçelendiriliyor ve bugünün Türkiye'sinin gerçeklerinin karşısına konuluyor. Bu, örneğin özelleştirmede bir tutuma yol açıyor, çok doğrudan politik sonuçları var tabii. Öte yandan, tersinden de, globalleşme üzerinden pompalanan neo-liberal görüşler var. Globalleşme her yere refah ve demokrasi getirecek, AB'ye girsek bunlar bize de gelecek gibi...

Semih: Kendisine birazcık solcuyum diyen bunu söylemiyor. Ama bunun tersini söyleyerek, aslında farklı bir eğilim yaratmış oluyor. Yani globalleşmeye karşı politika oluşturma adına, yerli sanayiye ve iç pazarı korumak adına, ya da örneğin "kalkıncı devlet"i savunmak adına, sınıflararası mücadeleyi boşa çıkartan, sınıf işbirliğine varan bir politik çizgi meşrulaştırılmak isteniyor. Sendikaların genel kurullara yönelik bildirimlerin hepsinde bu sürekli işleniyor. İşçilere bunlar gidiyor, okutuluyor. İşçilerin kafası buradan çelinmeye çalışılıyor.

VII. BÖLÜM

Emperyalizm ve proleter devrimler çağı

Bolşeviklerin program üzerine tartışmalarında emperyalizm bölümü

Cihan: Emperyalizm çağının gerçeklerinin parti programında yer almasına yönelik ilk girişimin 1917'de, Nisan Konferansı sonrasında, Bolşeviklerin program revizyonu tartışmaları vesilesiyle gündeme geldiğini biliyoruz, buna daha önce işaret etmiştim. Lenin'in "*Program Revizyonu İçin Materyaller*" başlığı taşıyan taslağı var önümüzde. İlk olarak burada, bu taslakta, konuya bir bölüm olarak yer verilmesini öneriyor. Kapitalizmin temel özelliklerine ve yasallıklarına ilişkin bölümün ardından, bir yeni bölüm olarak, buraya emperyalizm ekleniyor. "*Dünya kapitalizmi şimdi yaklaşık olarak 20. yüzyılın başlangıcından beri emperyalizm aşamasına ulaştı*" deniliyor ve

ardından emperyalizmin temel özellikleri sıralanıyor:

"Emperyalizm ya da mali sermaye çağı, tekelci kapitalist birliklerin -sendikalar, karteller, tröstler- tayin edici önem kazandıkları, korkunç derecede yoğunlaşmış banka sermayesinin sanayi sermayesi ile kaynaştığı, yabancı ülkelere sermaye ihracının çok büyük boyutlara ulaştığı, bütün dünya topraklarının en zengin ülkeler arasında paylaşılmış olduğu ve uluslararası tröstler arasında dünyanın iktisaden paylaşımının başladığı çok gelişmiş kapitalist ekonomidir." (Lenin, *Seçme Eserler*, C: 6, İnter Yayınları, s.115-116 -Red.)

Burada emperyalizm tanımı çerçevesinde emperyalizmin temel özelliklerine ilişkin beş temel madde sıralanıyor. Bunlar Lenin'in *Emperyalizm* üzerine klasik eserinde sıraladığı beş temel maddenin çok daha kısaltılmış ve özlü bir biçiminden başka bir şey değil. Demek ki öncelikle emperyalizmin bir tanımı yapılıyor, kapitalizmin tekelci aşamasının kendine özgü iktisadi özellikleri tanımlanmış oluyor.

Öte yandan, bir emperyalist savaşın hala sürdüğü dönemdir bu. Bu nedenle emperyalist savaş sorunu çok özel bir önem taşıyor. Emperyalist savaş emperyalizmin özel ve doğrudan bir ürünü oluyor. Bu çerçevede bir sonraki paragrafta, emperyalist savaşa yer veriliyor Şöyle bu paragraf:

"Emperyalist savaşlar, yani dünya egemenliği uğruna, banka sermayesi için pazarlar uğruna, küçük ve zayıf milliyetlerin boğazlanması uğruna savaşlar bu durumda kaçınılmazdır. Ve 1914-1917 arasındaki ilk büyük emperyalist savaş tam da böyle bir savaştır." (s.116)

Savaşın emperyalizmin özel bir ürünü olduğu, mali sermaye için pazar arama zorunluluğu, zayıf ve güçsüz ulusların köleleştirilmesi ihtiyacı ve emperyalistler arasında paylaşılmış dünyanın yeniden paylaşılması ihtiyacının, emperyalist savaşların toplumsal-iktisadi temeli olduğu vurgulanıyor burada. Bu özel bir önem taşıyan temel bir teorik gerçek.

Ben ilk bölüm üzerinde, emperyalizm çağının, kapitalizmin bu tekелci aşamasının kendine özgü özellikleri üzerinde fazla durmadım. Bilmiyorum, durmak çok gerekli midir? Lenin'in beş temel tanımını diye ifade etmişim. Bunlar tekелci kapitalizmin, emperyalizmin temel iktisadi özellikleri ve ben tekелci kapitalizmin hala da bu temel özellikler üzerinden tanımlanabileceğini düşünüyorum.

Lenin'in "*Emperyalizm ya da mali sermaye çağı*"na ilişkin tanımının beş temel unsuru sırasıyla şöyle: "... *tekелci kapitalist birliklerin -sendikalar, karteller tröstler- tayin edici önem kazandıkları....*"

Bu temel özellik herhangi bir özel açıklama gerektirmiyor. Dün akşam üzerine konuştuğumuz son ampirik veriler bu tekелci birliklerin hangi muazzam gelişme düzeyine ulaştıklarını ve dünyayı bir ahtapot gibi nasıl sardıklarını ortaya koyuyordu. Bunlar aynı tekелci kapitalist oluşumlar; yalnızca bugün daha devasa boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Yüzyılın başında ortaya çıkan ve daha yüzyılın başında o günün ölçülerine göre korkunç bir güce ulaştığı ifade edilen bu tekелci kapitalist birliklerin, bugünkü dünyamızda ve bugünün ölçüleriyle bize korkunç gelebilen boyutlara ulaşmasında anlaşılmaz bir yan yok. Çünkü bunlar üretici güçlerdeki gelişmenin, sermayenin ve üretimin yoğunlaşmasının, yanısıra sermayenin merkezileşmesinin özel tarihsel ürünleriydiler. Kapitalizm ayakta kaldığı sürece kapitalizmin bu temel özellikleri de, bu temel işleyiş yasaları da hükmünü sürdürür. Üretimin ve sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi süreçleri, kapitalizmin temel eğilimleri durumundadır. Bu eğilimler bütün bir yüzyıl boyunca belli kesintilerle, çelişkili süreçlerle ilerlemiş olsa bile, toplamı üzerinden bakıldığında, bugün bunların ayrı boyutlar kazanmasında şaşılacak bir yan yok.

Bir sonraki temel özelliğe geçelim. "... *korkunç derecede yoğunlaşmış banka sermayesinin sanayi sermayesi ile kaynaştığı*

...” Mali sermayenin bilimsel tanımını da zaten burada ifadesini buluyor. Yoğunlaşma ve merkezileşme sadece banka sermayesi alanında gerçekleşmiyor, aynı süreçler üretim alanında ve sanayi sermayesinde de yaşanıyor. Sanayi sermayesi ile banka sermayesinin içiçe geçmesi ve kaynaşması ise ortaya mali sermaye dediğimiz iktisadi-toplumsal gerçekliği çıkarıyor.

Burada banka sermayesi mi egemen, sanayi sermayesi mi egemen tartışmasının bir anlamı yok. Sermayenin bu iki türü burada içiçe geçiyor ve kaynaşıyor. Büyük tekelci şirketler büyük bankaları, ya da tersinden, büyük bankalar bir dizi sanayi kolunda üretimi ve pazarı kontrol edebiliyor. Dolayısıyla bu tartışmanın özel bir anlam taşıdığını düşünmüyorum. Mesela Hilferding kendi eserinde banka sermayesine çok özel bir ağırlık tanıyor. Lenin bunu eleştiriyor, sanayi sermayesinin buradaki yeri ve rolü gözden kaçırılıyor, diyor. Mesele birinin ötekini kendi egemenliği altına alması değil, bu ikisinin organik olarak içiçe geçmesidir.

Temmuz: Hilferding’in hareket noktası biraz Almanya ile ilgili...

Cihan: Tabii, Almanya ile ilgili. Almanya’da bankaların, o dört büyük D’nin çok büyük bir ağırlık kazanmasından geliyor Hilferding’in yanlısı ya da tekyanlı vurgusu. Mesela öte yandan da, Sweezy, banka sermayesinin Amerika’da çok özel önem taşımadığını, asıl olarak bankaları da kapsayan dev tekelci şirketlerin önem taşıdığını söylüyor, 1940’lara ait bir yazısında. Standart Oil var, General Motors var, Exxon var, bir takım başka büyük şirketler var. ABD’de de büyük tekelci şirketler önplanda görünüyor.

Hatta Sweezy buradan kalkarak diyor ki; banka sermayesi yüzyılın başında belli bir önem taşıyordu, daha sonra yerini büyük tekelci kapitalist şirketlere bıraktı ve bankalar bunların uzantıları haline geldiler. Bu da doğru değil, mesele bu da değil. Bunu, banka sermayesi ile sanayi sermayesinin çok

yönlü olarak içiçe geçmesi ve bunun büyük tekelci kapitalist şirketlerde birleşmesi olayı olarak düşünmek gerekiyor.

Türkiye’de örneğin, holding örgütlenmesi var, bizim tekeli burjuvazimiz de, kendi adlandırmasıyla “holding” olarak örgütleniyor. Bu holdinglerin sanayi şirketleri var, ticari şirketleri var, ithalat-ihracat şirketleri var, sigorta şirketleri var, ve elbette bankaları var. Koç Holding’in özel bir büyük bankası yok gibi görünüyor. Garanti Bankası ile ortaklığı ‘80’li yıllarda devretmek durumunda kaldı, daha sonra bir Amerikan bankası ile ortaklık kurdu. Ama önplandaki büyük bankalar üzerinden bakıldığında, çok özel bir banka ağırlığı yok gibi görünüyor. Ama Türkiye’nin en büyük holdingidir. Öte yandan Çukurova grubunun elinde ikisi büyük dört-beş banka var; Yapı Kredi, Pamukbank, bir-iki başka banka daha var. Bu da kuşkusuz büyük bir holding; sanayi ve ticaretin önemli alanlarını kontrol ediyor, ama büyük şirketler içerisinde gene de daha geri planda kalıyor. Sabancı Holding’de bir denge görüyoruz; hem güçlü bankalar, hem güçlü sını ve ticari şirketler var bu holdingin bünyesinde.

Önemli olan mali sermayenin sanayi sermayesi ile banka sermayesinin içiçeliğinden oluştuğu olgusudur. Mali sermayenin tanımında en önemli nokta budur. Hangisi ne kadar ağırlık taşıyor, bunun çok özel bir önemi yok. Buharin de tanımlamalarında banka sermayesine çok özel bir ağırlık veriyor. Büyük kapitalist şirketlerin bankalar tarafından birleştirildiğini, buna zorlandığını, bankaların değişik sanayi şirketlerine büyük krediler verdiğini, sonra da verdiği krediyi güvence altına almak için o şirketleri birleşmeye ve uyumlu çalışmaya zorladığını söylüyor. Bunları Buharin’in kendine özgü görüşleri saymak gerekiyor. Bu konuda gerçeğe en uygun tanımlama Lenin’e ait.

Bu meseleyi doğru kavramak sanıldığı kadar önemsiz değil. Nitekim TDKP, mali sermayeyi salt banka sermayesine

indirgediği, banka sermayesini de kapitalizmin tefeci sermayesi saydığı için; bu üretken değildir, bu sanayinin gelişmesine hizmet etmez gibi düşünceler ileri sürebildi geçmişte, böylece işi abese vardırabilirdi. Bizim TDKP ile polemiklerimiz hatırlanırsa, sanayi temeli, üretim temeli olmayan bir kapitalist sömürü düzeni düşünmenin olanaksızlığı vurgulanıyor orada. Mali sermayeyi tek boyutlu olarak banka sermayesi olarak tanımlamanın Hilferding'e ait olduğunu, emperyalizm tahlilinde Hilferding'den alabildiğine yararlanan ve bunu açıklıkla belirten Lenin'in, Hilferding'i bu noktada özellikle eleştirdiğini de biz kendi polemiklerimizde hatırlattık.

Mali sermaye tabii ki rantıye yönü, tefeci yönü çok belirgin olan bir sermayedir aynı zamanda. Son veriler üzerinden de bakıldığında, dünyada gündelik olarak trilyonlarca dolar değerinde para ya da kağıt el değiştiriyor. Bu, üretim temelinden belli ölçülerde bağımsız bir işlem ya da mali yaşam alanı da oluyor. Kapitalizm zaten borsanın sanayiden, üretimden belli bir özerkliğini de getiriyor kendi evrimi içinde. Engels'in mekanik materyalizme yönelttiği çok bilinen eleştiri vesilesiyle buna ta o zamandan özel bir dikkat çektiğini de biliyoruz. Son tahlilde bu aynı iktisadi temel üzerinde yükselmekle birlikte, bunun göreceli bir bağımsızlığı ve buna uygun belli bir işleyişi de var, diyor Engels.

Bugün geline yerde ise bu durum korkunç bir boyut kazanmış bulunuyor. '70'li yıllarda yeni bir büyük bunalım içine giren dünya kapitalizminin, '80'li yıllarda yaşadığı nispi iktisadi canlılığının, aslında spekülative sermaye hareketliliğinden geldiğini tespit ediyor ilerici iktisatçılar. Esasında üretim yapısında çok fazla değişiklik olmadığını, yani üretimde canlanma, genişleme olmadığını, genel durgunluğun sürdüğünü dile getiriyorlar. Canlılığın, kağıtların, o nominal değerlerin sürekli el değiştirmesinden geldiğini söylüyorlar.

Lenin'in tanımladığı özelliklere dönüyoruz: "... yabancı

ülkelere sermaye ihtiyacının çok büyük boyutlara ulaştığı..." Bu tekelci kapitalizmin/emperyalizmin bir başka temel özelliği. Yüzyılın başında da bu iktisadi olguyu görüyoruz, ama bu eğilimin İkinci Dünya Savaşından sonra çok özel bir yaygınlık kazandığını, geri ülkelere sermaye akışının çok özel boyutlara vardığını, doğrudan yatırımlara yönelik sermaye ihracı biçimi aldığını da biliyoruz.

Sömürge ve bağımlı ülkelere eskiden de sermaye ihraç ediliyordu; ama bu daha çok ya devlet borçları biçiminde gerçekleşiyordu, ya demiryolları yapımı ve maden işletmelerine yatırım biçiminde oluyordu, ya da belli tarımsal hammadde-lerin üretimine yatırılıyordu. Üretken sanayi yatırımlarının ikinci emperyalist savaşı önceleyen dönemde, daha çok dünyanın belli bölgeleriyle sınırlı kaldığını da biliyoruz. Savaş sonrası dönemde, çok belirgin bir biçimde, metropol ülkelerden dünyanın geri bölgelerine doğru artı-değer sömürüsü gerçekleştirme-ye yönelik yaygın sermaye akışı var. Tabii bunun sonucu olarak da bütün bu bölgelerde kapitalist ilişkilerin gelişmesini hızlandırması olgusu sözkonusu.

Ve Lenin'in, program revizyonu taslağında, emperyalizme ilişkin olarak verdiği son özellik: "*... bütün dünya topraklarının en zengin ülkeler arasında paylaşılmış olduğu ve uluslararası tröstler arasında dünyanın iktisaden paylaşılmasının başladığı ...*"

Dünyanın toprak olarak paylaşılması ile iktisaden paylaşılmasını özdeş saymamak gerekiyor, bunlar iki farklı olgu. 19. yüzyılın son çeyreğinde dünya toprak olarak paylaşıldı. Emperyalistler çeşitli bölgeleri kendi hakimiyetleri altına aldılar, ilhak ettiler, doğrudan sömürgeleştirdiler. Dünyanın paylaşılmamış bir yanı kalmamıştı yüzyılın başında. Emperyalist savaş dünyayı yeniden paylaşmak üzere gündeme geldi. Toprak olarak, dolayısıyla iktisadi egemenlik alanı, nüfuz alanı, pazar alanı olarak yeniden paylaşmak bir ihtiyaç haline geldi.

Bu ihtiyaç emperyalist savaşa yol açtı.

Ama dünyanın savaşlar yoluyla toprak olarak paylaşılmasının gündeme gelmediği aşamada da dev tekelci birlikler, bunların temsilcisi olarak devletler, dünyayı iktisadi olarak kendi aralarında paylaşmak için yoğun bir mücadele yürütürler. Biz bunu pazarlar uğruna, iktisadi ve siyasal nüfuz alanları uğruna mücadele olarak tanımlıyoruz. Yani emperyalist rekabetin henüz iktisadi, mali, ticari ve siyasal biçimler içerisinde sürdüğü bir aşamada da dış dış bir paylaşım mücadelesi olabiliyor. Güçlü sermaye zayıf sermayeyi belli etki alanlarından kovabiliyor. Savaş bunun şiddetlendiği bir aşama, bu işin zora dayalı olarak gerçekleştiği bir aşama oluyor.

Emperyalizmin, aynı anlama gelmek üzere kapitalizmin tekelci aşamasının, Lenin tarafından tanımlanan beş temel özelliği kabaca böyle. Bunun ışığında örneğin akşam sözünü ettiğimiz dergide sunulan iktisadi gerçeklere baktığımızda, bunların tam da, tekelci kapitalizmin bu temel tanımlamaları çerçevesinde kavranabilecek olgular olduklarını görüyoruz. Sadece aynı temel olgu ve ilişkilerin gelinek yerde ne kadar devasa boyutlara ulaştığı ve bunun ortaya çıkardığı bazı yeni sorunlar üzerine tartışılabilir.

Dikkat ederseniz, üçüncü dünyacı yazarların geri ülkelerle ilişkiler bakımından söylediklerinde de bir yenilik yok. “Yeniden kompradorlaşma” diyorlar örneğin. Bu ülkeleri yeniden sanayisizleştirme, sömürge konumuna itme anlamına geliyordu bu tanım. Yani yüzyılın başında daha klasik, daha kaba biçimler içerisinde gerçekleşen bir şeyin, gelinek yerde iktisadi-mali araçlarla gerçekleştirildiğini vurgulamaya yönelik bir tanım bu. Yeniden kompradorlaşma ne anlatabilir ki başka?

Bu klasik sömürgeciliğe dönüş ya da “sömürgeciliğin rönesansı”, bütün sonuçlarına ne kadar varabilir? diye soruyordu Tuna yoldaş dün akşam. Hiçbir zaman yüzyılın başındaki türden ilişkilere varamayacağı çok açık. Yüzyılın başındakiler ge-

ri tarımsal ülkelerdi, geleneksel ilişkilerin egemen olduğu toplumlardı. Burada ya geleneksel ilişkiler içerisinde, o feodal, yarı-feodal ilişkiler içerisinde tarımsal hammadde üretilirdi, ya da yalnızca yeraltı kaynakları yağmalanırdı. Şimdi öyle değil, bu uluslar artık burjuva ulusal kimlikler kazandılar. O dönemde bu uluslar henüz modern ulusal bir kimlik bile kazanmış değillerdi. Geleneksel yapılar modern bir ulusal kimliğin oluşmasını ayrıca engeldi. Zaten ulusal kurtuluş savaşları, aynı zamanda uluslaşmanın bu siyasal mücadeleler içerisinde oluşması sürecidir. Bugün ise geleneksel ilişkilerin çok büyük ölçüde çözüldüğü ve tasfiye olduğu, modern kapitalist ilişkilerin çarpıklık, dengesizlik içinde de olsa, geliştiği toplumlar haline gelmiş bulunuyorlar. Dolayısıyla, bu tarihsel temel üzerinde, emperyalizmin yeni sömürgeci yöntemleri ya da birilerinin “yeniden kompradorlaşma” dediği ilişkiler, daha değişik bir biçim ve mahiyette gerçekleşebilir ancak.

Burada yalnızca şöyle özel bir durum var. Bölgeleri ya da ülkeleri etnik, dini, kültürel açıdan paralyze ediyorlar. Bu esaslara göre yapay olarak bölüyorlar, güçten düşürüyorlar, birbirlerine kırdırıyorlar. Bu parçalanma ve güçsüzlük durumu, sözde barışı sağlama adına fiili olarak oralara müdahale etmeyi getiriyor. Ve bu küreselleşme ideolojisi içerisinde, Birleşmiş Milletler vb. ilişkiler içerisinde, onun hukuku içerisinde bir yere oturtulmaya çalışılıyor. Biraz kendine özgü bir biçim ve yeni bir temel üzerinde gerçekleşiyor, demek istiyorum. Eskiden sömürgeleri ele geçiriyorlardı, zorla köleleştiriyorlardı. Orada kendine bağlı işbirlikçi geleneksel tabakalar da bulup çıkarıyorlardı. Bugün bu, güya dünya barışı adına ve Birleşmiş Milletler hukukuna uydurularak yapıyor. Bu birinci nokta.

Bir de gerçekten Meksika türü örnekler var. Meksika, nüfusu ve kaynakları bakımından, kapitalist gelişmenin düzeyi bakımından, modern ilişkiler bakımından, büyük ve gelişmiş

bir ülke. Böyle bir ülkeyi önce borç batağı içine çektiler, ardından İMF ve Dünya Bankası'nın neo-liberal politikaları ile iflasa sürüklediler. Bu iflasın ardından ise, İMF aracılığıyla 40-50 milyar dolar borç verildiler ve bu borcun karşılığı olarak da maliyesine el koydular. Böylece, bundan sonra ekonomini ve maliyeni ben yöneteceğim, dolayısıyla bütün iktisadi politikalarını da ben saptayacağım demek imkanını kendilerinde bulabiliyorlar. Bu gerçekten fiilen Meksika toplumunu yönetmek demektir. Ve bu, küreselleşme ideolojisi içerisinde, burjuvazinin ideolojik etkisi ve hegemonyası altında meşrulaştırabiliyor.

Bugün Türk politikacıları, başbakanları, bakanları kalkıp İMF ile yapılmış antlaşmaların uygulanması gerektiğini toplum önünde rahatlıkla savunabiliyorlar. Bu aslında utanç verici bir şey. İMF emperyalist bir kuruluş, emperyalist ülkelerin, onların tekelci gruplarının, çokuluslu emperyalist şirketlerin ve bankaların çıkarlarını temsil eden bir kuruluş. Ama dikkat edin, bu davranış bugün toplumda hayli meşrulaştırılmış bulunuyor. '70'li yıllarda burjuva politika sahnesinin bir kesimi, hiç değilse CHP buna karşı çıkıyordu. Hatta kendi hükümeti döneminde böyle bir antlaşmayı imzalamayı reddetti ve bundan dolayı da TÜSİAD'ın çok özel bir kampanyasıyla düşürüldü.

Toplumsal bilincin o günden bugüne ne kadar gerilediğini ve tahrip edildiğini buradan giderek görebiliriz. Bunu küreselleşme ideolojisi, küçülen dünya gerçeği vb. argümanlar içerisinden topluma kabul ettiriyorlar. Klasik sömürgecilik döneminde bu böyle gerçekleşmiyordu. Donanmalar, ordular gidip işgal ediyorlardı ve halklar zorla köleleştirildikten sonra yaratılan siyasal, hukuksal düzen sömürge valileri aracılığıyla halklara dayatılıyordu. Geleneksel sınıflarla çıkar birliği yapıldığı ölçüde iç dayanaklar da bulunuyordu, böylece hakimiyet daha da kolaylaşıyordu.

Emperyalizm ve emperyalist savaşlar

Lenin'in 1917 program revizyonu önerisinde, emperyalizm sorununa ilişkin ikinci önemli paragrafın emperyalist savaşlardan olduğunu daha önce hatırlatmıştım: "*Emperyalist savaşlar, yani dünya egemenliği uğruna, banka sermayesi için pazarlar uğruna, küçük ve zayıf milliyetlerin boğazlanması uğruna savaşlar bu durumda kaçınılmazdır.*" deniliyordu burada.

Bu pasajla emperyalist savaşların kaynağına işaret edilmiş oluyor. Emperyalist devletler arasında dünya pazarları, hammadde kaynakları ve yatırım alanları uğruna her zaman bir rekabet vardır. Bu rekabet zayıf ya da şiddetli bir biçimde olabilir, ama hiçbir zaman ortadan kalkmaz. Bu rekabet evrimi içerisinde şiddetlenir, iktisadi-mali-ticari alanlardan gidecek politik alanlara kayar, politik bir biçim kazanır. Bu, egemenlik alanları uğruna, nüfuz alanları uğruna, pazarlar uğruna sonu gelmez bir mücadeledir. Savaş politikanın başka araçlarla, şiddet araçlarıyla devamı olduğuna göre, egemenlik alanları uğruna yoğun bir rekabet içerisinde olan güçlerin, belli bir noktadan sonra, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları savaşlarla çözme yoluna gitmelerinin mantığı da açıktır.

Kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz gelişimi savaşları üretir aynı zamanda. Bunun mantığı da şudur: Dünyanın belli bir paylaşım durumu, o andaki belli bir güç dengesini yansıtır. Belli bir güç dengesinde, bir egemenlik biçimi oluşur. Diyelim ki İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD tartışmasız bir biçimde, öteki emperyalist devletlerin de itirazına yol açmayacak bir tarzda, dünyanın hegemonik gücü durumuna geliyor. Savaş sonrası güç ilişkileri ona bu imkanı veriyor. Kapitalist dünyanın liderliğini doğal bir biçimde, barışçıl bir biçimde kazanıyor.

Ama kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz geliştiğini ve bu eşitsiz ve dengesiz gelişmenin emperyalizm aşamasında şid-

detlendiğini, daha büyük bir güç kazandığını biliyoruz. Nitekim tarih bize bunu örneğin yine İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem üzerinden çok somut olarak gösteriyor. Almanya yenilmiş, bölünmüş, yakılıp yıkılmış bir ülkeydi. Japonya iki atom bombası atılarak teslim alınmış, Amerika tarafından kendi bütün koşullarına razı edilmiş, köleleştirilmiş bir ülkeydi. Bunlar ABD'nin vesayeti altındaki ülkelerdi. Bu ülkelerde Amerikan sermaye yatırımlarının, tekniğinin savaş sonrası toparlanmada özel bir yer ve önem kazandığını biliyoruz. Yanısıra ABD buraları siyasi ve askeri açıdan da kendi denetimi altına almıştı. ABD askeri birlikleri Sovyetler Birliği'nin yıkılışına kadar, Doğu Almanya'nın Batı'yla birleşmesine kadar, Almanya'da meşru ve yasal bir biçimde kalabiliyorlardı. Öteki işgal güçleri olan İngiliz ve Fransız birlikleri ile birlikte... Yanısıra ABD emperyalizmi kendi kültürünü, değerlerini, yaşam ve düşünme kalıplarını savaşı izleyen birkaç on yılda bu toplumlara ve elbette bu arada tüm kapitalist dünyaya egemen kıldı.

Ama bakıyoruz, kapitalizmin genel gelişme dönemi içerisinde bu ülkelerde de gelişme yaşanıyor ve bu gelişme belli bir noktadan sonra büyük bir hız kazanabiliyor. Savaş sırasında yıkılmış yakılmış, böylece egemenlik ilişkilerinin dışına düşmüş emperyalist ülkelerin ekonomileri hızla toparlanıp, belli bir noktadan sonra, daha düne kadar vesayeti altında buldukları emperyalist ülkeler ile aşık atacak düzeye varabiliyor. Biz bunu ikinci emperyalist savaşın yenik devletleri olan Almanya ve Japonya şahsında çok somut olarak görebiliyoruz. İşte bu kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz gelişmesinin yarattığı bir sonuç.

İktisadi güç olmayı başarmak, doğal olarak beraberinde, giderek siyasi güç olmayı da getiriyor. Siyasal güç sahibi olanlar da belli bir noktadan sonra artık kazandıkları yeni güce uygun yeni uluslararası dengeler istiyorlar. Düne kadar savaş suçlusunu olan ülkeler, '90'lı yılların başında, Birleşmiş Milletler

Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olmak isteğiyle ortaya çıkabildiler. Japon hükümet yetkilileri, Japonya'nın bugünkü askeri gücünün onun dünya sistemi içerisinde kazanmış bulunduğu iktisadi ve siyasi gücüyle hiç de orantılı olmadığını ve bunun büyük bir anormallik olduğunu, bunun giderilmesi gerektiğini seslendirebildiler. Savaş sonrası dönemde hazırlanan Alman anayasası, tek bir Alman askerinin bile Almanya dışında herhangi bir bölgeye gitmesini yasakladığı halde, '90'lı yıllarda bu yasak zorlanılmadan kaldırıldı. Ve Alman politikacıları bunu, dünyanın bugünkü gerçekliğiyle, Almanya'nın bugünkü gerçekliğiyle ilişkilendirdiler. Almanya'nın o güne kadarki durumunu, artık uluslar topluluğu içerisinde tuttuğu yerle ve üstlenmesi gereken "misyon"la bağdaşmayan bir durum olarak tanımladılar. Anayasanın ilgili maddesinin değiştirilmesini bu çerçevede gündeme getirdiler ve nitekim bunu başardılar.

Şunu anlatmaya çalışıyorum. İktisadi güç dengelerindeki değişim beraberinde siyasal güç dengelerindeki değişimi getiriyor ve o da belli bir noktadan sonra askeri güç dengelerinde var olan statükoyu zorlamaya götürebiliyor. Ve zorlamanın belli bir noktasında, bu kendini emperyalist savaşlar olarak üretebiliyor. Olayın mantığına baktığımız zaman, ki biz marksistler bunu her zaman söyleriz, savaş kötü devlet adamlarının, kötü niyetli hükümetlerin ya da basiretsiz politikacıların tercihlerinin bir ürünü değildir. Savaşın nesnel bir iktisadi-sınıfsal mantığı var. Hükümetler, politikacılar bu nesnel mantığın sadece taşıyıcısı, yani seslendiricisi ve uygulayıcısı oluyorlar. Temelde bu, şu veya bu emperyalist ülke ya da ülkeler grubunun tekelci burjuvazilerinin kendi aralarındaki şiddetli rekabetin, dünya egemenliği uğruna mücadelelerin bir ürünü olarak ortaya çıkıyor. Doğaldır ki, zaten dünyaya egemen olan, mevcut güç dengesi içinde avantajlı olan bir devlet belli bir anda savaşı tercih etmeyebilir de. Ama mevcut etki alanlarını

korumaya çalışır ve bu korumanın kendisi de emperyalist rekabetin bir biçimidir. Eldekini korumak için de, mevcut statü-koyu sürdürmek için de savaşmak, savaşta aktif taraf olmak zorundadır. Bu noktaya girmeyeceğim, ama bu önemli bir nokta, zira bazı yanlışlara da kaynaklık edebiliyor. İkinci emperyalist savaşa yaklaşımlarda bu yanlışların somut örneklerini görebiliyoruz

Yükselen emperyalist güçler her zaman paylaşımı gündeme getiren güçler olurlar. İngiltere dünyanın atölyesiyken, Almanya henüz kendi ulusal birliğini bile sağlamış değildi. Japonya'yı yüzyıllardır süren ortaçağ durgunluğundan modern kapitalist gelişme süreci içerisine çeken Meiji reformları ise daha henüz yeni gündeme geliyordu, 1870'li yıllarda. Ama biz 30-40 sene sonra bu ülkelerin bir dünya paylaşımını talep edecek bir güce ulaştıklarını görüyoruz. Almanya birinci emperyalist paylaşım savaşında yenildi ve silahsızlandırıldı. Versay Antlaşması ile çok ağır iktisadi yaptırımlara ve tazminata mahkum edildi, bir süre için adeta köleleştirildi. Ama bu aynı Almanya, kendisini 15-20 yıl içinde yeniden toparladı ve yeni bir emperyalist paylaşım savaşını bir kez daha talep edecek, dahası onu kendi inisiyatifiyle bizzat başlatacak bir güce ulaşabildi. Bu ancak kapitalizmin eşitsiz ve sıçramalı gelişmesi yasası ile anlaşılabilir bir durumdur.

Emperyalist savaş sorunu ile ilgili daha fazla konuşmayacağım, çünkü biz zaten bu sorun üzerinde ayrıca konuşmak zorundayız. Söylediklerim fazlasıyla bir fikir veriyor. Belki söylenenlere şu eklenebilir. Emperyalist savaşlar emperyalist rekabetin, dünya egemenliği uğruna emperyalist mücadelenin ürünleri olarak ortaya çıkıyorlar. Bu çerçevede savaşların kaçınılmazlığına ilişkin bir marksist vurgu var. Ama bu kaderciliğe bir vurgu değil. Temelde, iktisadi kökü olan ve siyasal biçimler alan bir çatışmanın, bir noktadan sonra, askeri biçimler de almamasının önünde herhangi bir engel yok, alamayacağı id-

dia edilemez. Marksistlerin vurguladığı budur. Bu anlamda, emperyalizmi yok edemediğiniz sürece yeni emperyalist savaş tehlikesi de hep sürecelecektir.

Özellikle bugünün dünyasında emperyalist bir dünya savaşını sınırlayan ya da hatta önleyen bir takım etkenler üzerine bir sürü revizyonist, pasifist teori var. Ama biz Irak anlaşmazlığının bile Rusya'ya, 'eğer ABD kendi iradesini dayatır ve buraya müdahale ederse, bu dünya savaşına yol açar' dedirttiğini biliyoruz. Gerçekten kurulmuş bir egemenliği savunma uğruna bir mücadele öylesine kör bir mücadeledir ki, emperyalist bir devletin kendi iradesini dayatmaktaki inatçılığı, umulmadık sonuçlara pekala yol açabiliyor. Zamanında Hitler böyle bir inatçılık, böyle bir haydutça eğilim gösterdi. O günün öteki emperyalistleri tavizler vere vere bunu mümkün mertebe sınırlamaya ve Alman emperyalizminin bu yayılma hırsının yönünü değiştirmeye, onu Sovyetler Birliği ile savaşa sürmeye çalıştılar. Ama bunun bile savaşı engelleyemediğini biliyoruz.

Savaş ancak proletaryanın ve halkların mücadelesi ile engellenebilir. Ama bunun bu yolla engellenebilmesi için de savaşa yol açan bunalımın bir başka bunalıma yol açması, başka bazı yönler, biçimler alması gerekiyor. Savaş geciktirilebiliyor, ama 20. yüzyılın iki büyük savaşı, savaşın engellenemediğini de somut olarak gösterdi. Bu konudaki tartışmaya girmek istemiyorum, bu tartışma ayrıca yapılır ve zaten çok kesin şeyler söylenemez. Bir yasallığa, bir güçlü eğilime işaret edilebilir ve tarih buna kanıt gösterilebilir. Onun ötesine zaten geçemeyiz. Biz savaşlar üzerine kaderci teoriler geliştirmek zorunda değiliz, bizim işimiz bu da değil.

Ama biz bir yasallığı, bir eğilimi, bunun nesnelliğini net bir biçimde ortaya koymak ve gözetmek durumundayız. Stalin'in ikinci emperyalist savaş öncesinde söylediği güzel bir sözü var; emperyalistler durmadan çılgınca silahlanıyorlar, her-

halde konuşmak için değil, belli ki savaşmak için bunu yapıyorlar, diyor. Militarizmin böyle sınırsızca, dizginsizce gelişmesi herhalde bir şeyler içindir. Bu silahlanma yarışı 1920'lerin ortasından itibaren ciddi biçimler almaya başlıyor ve 1928 Komünist Enternasyonal Altıncı Kongresi, ciddi bir emperyalist dünya savaşı tehlikesinin olduğunu net bir biçimde tespit ediyor, buna ilişkin görevler ortaya koyuyor. 1934 yılında yapılan parti kongresinde, Stalin kongre raporunda savaş tehlikesinin giderek büyüdüğü üzerine değerlendirmeler yapıyor, bu konuda somut veriler sunuyor. Nitekim daha sonra olayların İkinci Dünya Savaşına vardığını biliyoruz.

Proletarya devrimleri çağı

Lenin'in 1917 program taslağında işaret ettiği öteki noktalara geçiyorum. Revize edilecek eski programa yeni bölüm olarak önerilen emperyalizm çağı bölümünde, üçüncü bir paragraf var. Girilmiş bulunan çağın aynı zamanda proleter devrimler çağı olduğuna ilişkin bir paragraf bu. Lenin burada iktisadi, sosyal ve siyasal bir dizi olguyu sıraladıktan sonra, sözlerini şu ifadeyle bağlıyor:

"... tüm bunlar kapitalizmin şimdi ulaşılmış olan gelişme aşamasını, proleter sosyalist devrim çağı yapar.

"Bu çağ başlamıştır."

Bunu Ekim Devrimi'ni önceleyen bir tarihte ifade ediyor, buna dikkat edilmeli. Emperyalizm aynı zamanda proleter devrimler çağıdır. Başlıca iki açıdan; bir, üretici güçlerin, iktisadi gelişmenin o günkü gelişme düzeyi, sosyalizmin maddi koşullarını dünya ölçüsünde genel olarak olgunlaştırmıştır; iki, kapitalizmin çelişkilerini görülmemiş ölçüde şiddetlendirip kesinleştirerek, böylece onların çözümünü tarihin gündemine sokmuştur. Bu iki açıdan emperyalizm çağı, aynı zamanda proleter devrimler çağıdır, emperyalizm sosyalist devrimin arife-

sidir, bilimsel tanımını yapılabilmıştır. Üstelik daha Ekim Devrimi'ni önceleyen bir evrede.

1. Genel Konferans'ımızın *Süreçler ve Eğilimler* başlıklı temel metni, sizler tarafından yeni okunduğu için ayrıntıya girmeden hatırlatıyorum, sol görünümlü burjuva liberal teorilere karşı örtülü bir polemiktir de aynı zamanda. Bu tür gerici teorilerin sahipleri; emperyalizm çağı proleter devrimler çağıdır denildi, ama yüzyıl bitiyor, insanlık henüz proleter dünya devrimi görmedi, dolayısıyla bu görüş tarih tarafından boşa çıkarıldı, demeye getiriyorlar. Sözüünü ettiğim konferans değerlendirmemizde bu iddiaları karşılayan bir bilanço veriliyor. Yüzyılın ilk 50 yıllık bilançosu üzerinde bakıldığında, tarihsel olaylar sistemin neredeyse yıkılış noktasına doğru gittiğini gösteren açık maddi veriler sunuyor. Emperyalist savaş, Ekim Devrimi, Ekim Devrimi'ni izleyen büyük proleter devrimci hareketler dalgası... Ardından Almanya'daki devrimci bunalımlar, İtalya'daki işçi hareketleri. Sonra faşizmin yükselişi, devrimci girişimlerin faşizmle bloke edilmeye çalışılması... Çin Devrimi'nin ilk büyük dalgası... Büyük bunalım, bunu izleyen faşizmin yaygınlaşması... İspanya'da iç savaş, anti-faşist halk hareketleri... Ardından yeni bir emperyalist dünya savaşı... Bu savaş sonrasında sistemden yeni ülkelerin kopması ve sosyalist bir kampın oluşması... Büyük Çin Devrimi, Kore ve Vietnam devrimleri, sömürge ulusların ayağa kalkışı ve yeni sömürgeciliğin yıkılışı...

Bu bilançoğu uzatmak istemiyorum. Ama bu bilanço, kapitalizmin genel bir buhran aşamasına girdiğini, emperyalizm çağının aynı zamanda proleter devrimler çağı olduğunu açık-seçik gösteren bir bilanço. '50-60'lı yıllarda batılı emperyalist dünya kendi cephe gerisinde nispi bir rahatlığa kavuşmuş olmakla birlikte, aslında dünyanın geri bölgelerindeki büyük mücadeleler üzerinden bakıldığı zaman, dünya üzerinde devrimci halk hareketleri, milli kurtuluş hareketleri büyük bir

güç, büyük bir ivme kazanmıştı ve sistemin tedirginliği ve karamsarlığı gerçekte '70'li yılların ortalarına kadar sürdü. Bir açıdan bakarsak ancak son 40 yıldır, bir başka açıdan bakarsak yalnızca son 20 yıldır kapitalist dünya, onun efendileri belli bir rahatlık kazanabildiler. Ama yüzyılın bilançosuna toplamından bakıldığı zaman (söz konusu konferans metnimizde bunun iyi bir dökümü var), çağa ilişkin, çağın eğilimlerine ilişkin marksist-leninist tanım, tahlil ve öngörülerin çok büyük ölçüde doğrulandığını görebiliyoruz. Tarih proleter devrimlere de, milli kurtuluş devrimlerine de tanıklık etti, emperyalist savaşa ve faşizme de tanıklık etti. Zaten emperyalizmin temel çelişmelerine ilişkin olarak en başından itibaren söylenenler bunlardı. Emperyalizm çağı bir gericilik çağıdır, emperyalizmle birlikte artık demokrasiden siyasal gericiliğe evrensel bir geçiş vardır denildi, Lenin bunu 1915'de söylüyordu. 1920'de faşizm ilk biçimi ile kendini gösterdi ve 1930'lı yıllarda faşizmi, siyasal gericiliğin aldığı bu kendine özgü biçimi insanlık yaşadı. Ve emperyalizmin siyasal gericiliğinin insanlık ve uygarlık üzerinde ne büyük bir tahribat yarattığına da tarih tanıklık etti. Bütün bunlar doğrulandı aslında, onu anlatmaya çalışıyorum.

'70'li yılların sonuna kadar dünya çapında çok büyük halk hareketleri, büyük devrimci mücadeleler vardı. '50'lerden itibaren Sovyetler Birliği kendi içinden bozulmayı ve çürümeyi dışa vurmaya, kendi içinde sorunlarla karşılaşmaya başladı ama, dünya halklarının devrim ve sosyalizm uğruna mücadelesi buna rağmen durmadı. Tersine daha da ivmelenerik, büyük bir güç kazanarak '50-60-70'li yıllarda sürdü. Türkiye gibi ciddi devrimci gelenekleri olmayan bir ülkede bile büyük devrimci kitle hareketleri yaşandı ve bu temel üzerinde şekillenen devrimci akımlar doğdu. '70'li yıllarda binleri, onbinleri, yer yer yüzbinleri kontrol eden bu devrimci akımların tümü de kendilerini marksist-leninist olarak görüyorlardı. Tümü de kendileri için sosyalizmi bir temel hedef, devrimi ise onu gerçekleştirmenin bir aracı olarak tanımlıyorlardı.

Bu o dünya çapındaki tarihsel iyimserliğin ve devrimci akımın, '70'li yılların sonuna kadar hala ne büyük bir güçle yaşadığının maddi bir kanıtı. Dünya kapitalizmi son birkaç on yıldır nefes aldı diyoruz da, bu son otuz yılın aşılamaayan bir genel bunalım dönemi olduğunu, kapitalist metropollerde bile yoksulluğun ve işsizliğin çığ gibi büyüdüğünü, emperyalist bloklaşmaların ve militarizmin güçlendiğini, yani sistemin kendisine yeni yıkımlar hazırlayacak zemini hızla yeniden döşediğini de bu arada unutmamak durumundayız.

Lenin'in 1917'deki taslak önerisine dönüyorum. Lenin bu çağ, proleter devrimler çağı, başlamıştır diyor ve ekliyor: "*Yalnızca proleter, sosyalist devrim insanlığı emperyalizmin ve emperyalist savaşların yarattığı çıkmazdan kurtarabilir. Devrimin zorlukları ve olası geçici başarısızlıkları ya da karşı-devrimin dalgaları ne kadar büyük olursa olsun, proletaryanın nihai zaferi kaçınılmazdır.*"

1917'de Lenin tarihin çizebileceği zigzaglara da bilimsel bir ihtiyatla işaret ediyor. Emperyalist aşamasına ulaşmış bulunan kapitalizmin insanlık için bir yıkım demek olduğunu tespit ediyor ve o gün hala sürmekte olan emperyalist savaşı buna kanıt gösteriyor. Dolayısıyla, emperyalizmin insanlık ve uygarlık üzerindeki bu tahribatı onun tarihe gömülmesi gerektiğinin bir kanıtlanmasıdır, bu artık kesindir, bu açığa çıkmıştır, insanlığı bundan ancak sosyalizm kurtarabilir, diyor. Nihayetinde AKP için hazırladığı programının girişinde Rosa Luxemburg'un söylediği de bu aynı şeydir. "Ya barbarlık içinde çöküş ya da sosyalizm!" sloganı başka neyi anlatır ki?

Biz ikinci bir emperyalist savaşı, faşizmi, ABD şahsında emperyalizmin dünya üzerindeki haydutluğunu, bu arada ikinci savaş sonrası dönemde bağımlı ülkeleri kasıp kavuran beyaz terörü, darbeleri, bölgesel savaşları sonuçlarıyla görmüş ya da bizzat yaşamış bir kuşağız. Aynı şekilde, kapitalizmin sadece insanı ve toplumu değil, doğayı da yıkıma götüren diz-

ginlenemez sonuçlarını görmüş bir kuşağız. Ve bütün bunların ardından, kapitalizmin neden bir barbarlık olduğunu, tekelci aşamasında onun barbar karakterinin kendisini nasıl gösterdiğini ve tüm bu nedenlerle onun neden tarihe gömülmesi gerektiğini, çok daha kuvvetli bir biçimde ortaya koyabilecek ve gerekçelendirebilecek bir durumda ve konumdayız.

Dün de işaret etmiştim, dönem solcular ya da kendini hala solcu sanan bazı yılgın ve yorgun kimseler, kapitalizm henüz ömrünü doldurmamıştır, zira gelişme gücünü sürdürüyor diyebiliyorlar. Bilimde, teknikte sağladığı ilerlemeler, üretici güçlerin geldiği bugünkü aşama, kapitalizmin neden hala yaşadığının da açıklamasıdır diyebiliyorlar. Yani insanlığın gelişimine hizmet ettiği sürece gelişme gücü gösterebiliyor, tarihte kendi gelişme imkanlarını tüketmemiş hiçbir sistem yıkılmaz demek istiyorlar. Demek istiyorlar demekle aslında yumuşatmış oluyorum, zira örneğin bugün hala parti lideri konumundaki bir İsmail Bilen yetiştirmesi, dosdoğru bunu söylüyor. *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*'ya Önsöz'deki o ünlü düşünceye atıfta bulunarak, dosdoğru bunu dile getiriyor. Ve Ekim Devrimi'nin nerdeyse anakronik bir olay olduğunu, olayların genel gidişi içinde anormal bir istisna olduğunu demeye de getiriyor. Biliyorsunuz, Doğu Avrupa'daki yıkılışın hemen ardından tüm yerli-yabancı revizyonist ve liberal takımı Ekim Devrimi'nin prematüre (erken doğum) olduğu üzerine bir yığın laf etmişler ve sonra solcu olmak iddialarını bile terketmişlerdi. Hala marksist olmak iddiası taşıyanlar ise, buna Marks'tan dayanaklar bulmaya, bir sistem gelişme gücünü gösterdiği sürece yıkılmaz türünden sözde bilimsel dayanaklar göstermeye çalışıyorlar.

Burada dar ve kaba ekonomist bir yaklaşım tarzı var; olaya salt iktisadi gelişme, salt üretici güçlerin gelişmesi açısından bakılıyor. Olayı salt bu açıdan alsak bile, insanlığın üretici güçleri geliştirme kapasitesinin kapitalizm tarafından nasıl tahrip

edildiğini, çapıtıldığını, yıkıcı amaçlara yöneltildiğini de biliyoruz. İşin herkes tarafından açık olması gereken bu yanı bir yana.

Peki, kapitalizm açısından siyasal cephede, insani cephelerde, kültür cephesinde, ahlak cephesinde, değerler cephesinde durum nasıl seyretmiştir, insanlığa ne kazandırmıştır ve insanlıktan neler götürmüştür? Bilançoju buradan, sosyal yaşamın tüm alanları ve boyutları üzerinden ortaya koyduğumuzda, kapitalizmin ömrünü fazlasıyla doldurmuş bir sistem olduğunu, kokuştüğünü, çürüdüğünü, insani olan herşeyi yıkıp tahrip ettiğini görebiliyoruz.

Temmuz: Salt iktisadi açıdan bile aslında şu an elindeki imkanları hem kriz nedeniyle, bu aşırı üretim bunalımı nedeniyle, hem de bizzat tekelleşmesi nedeniyle kullanmadığını da biliyoruz.

Cihan: Kullanmadığını biliyoruz, çarpıttığını biliyoruz, askeri sanayiye yönelttiğini biliyoruz.

Olaya bir başka açıklayıcı tarihi olgudan da bakabiliriz. 1917 Ekim'inde Rusya'da bir proleter devrim oldu. Rusya proletaryası kapitalizmi yıktı ve sosyalizmin kuruluşunu başlattı. Rusya Avrupa'nın en geri ülkesiydi, yarı Asyai bir ülkeydi. Altıda beşi hala geleneksel feodal ilişkilerin egemenliği altındaydı. Evet, batının tekniğini, sanayisini, sermayesini ileri kentler üzerinden kendi toplumuna taşımıştı. Ama biz önce emperyalist savaşın, sonra da iç savaşın bu ülkeyi çok kötü bir biçimde tahrip ettiğini de biliyoruz.

İşte böyle bir ülkede, kapitalist mülkiyet tekeline kurulanmış üretici güçlerin nasıl da dev boyutlarda gelişebildiğine tarih tanıklık etti. Savaşta Alman savaş makinasıyla boy ölçüşebilecek bir teknoloji yarattı Sovyetler Birliği. Önden yarattığı dev sanayileşmeyi bir yana koyuyorum, 1950'li yılların başında ABD emperyalizminin şantaj ve tehditlerini boşa çıkararak atom teknolojisine ulaştı, ki bu çok karmaşık bir bilimsel ve

teknolojik düzey demektir. Sovyetler Birliği bunu başarmakla kalmadı, uzaya ilk araç fırlatan, ardından ilk insanı gönderen ülke oldu. Teknolojinin 20. yüzyıldaki en büyük sıçramalarından biri uzay teknolojisidir, insanoğlunun uzaya ulaşmasıdır. Bunu '50'li yılların sonu, '60'ların başında Sovyetler Birliği başardı. Bu dönem toplumun sosyalizmden gelen gelişme dinamizmini hala bir parça koruduğu bir dönemdi.

Ne zaman ki yozlaşma ve çürüme dönemi geldi, Sovyetler Birliği bu yarışta ancak o zamandan itibaren geri plana düştü. Uzaya ilk uydu fırlatmanın, ardından insan göndermenin Kruşçev'in başarıları olduğu iddia ediliyor da, bu tam bir çarpıtma ve safsatadır. Bunlar Kruşçev döneminde sadece uygulamaya konulan gelişmeler oldular. Tüm bilimsel ve teknolojik birikimi ön süreçlerden gelmekteydi. Tümöyle önbirikim üzerinde yükselen başarılar oldu bunlar. '70'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin en büyük sorununun bilgisayar teknolojisinde Amerika'nın gerisinde kalması olduğu iddia ediliyor, yani çağdaş tekniği kullanamayan dev planlama aygıtının nasıl da hantal bir bürokrasiyi geliştirdiği güya anlatılmaya çalışıyor. Oysa bakıyoruz, Sovyetler Birliği'nde iktisadi gelişmenin hızını kestiği, üretici güçlerin gelişme kapasitesinin zayıfladığı ve gerilediği dönem, artık gelişmenin yön değiştirdiği bir döneme, durgunluk ve çürüme dönemine, bürokrasinin egemenliği dönemine denk geliyor.

Bunları şunun için söyledim: Geri bir ülkede insanlığın üretici güçleri dev boyutlarda nasıl geliştirebileceğine, Ekim Devrimi sonrasında Rusya toplumu somut bir kanıt oluşturdu. Batının tekniği ile yarışabilir bir ülke haline geldi. Dolayısıyla 300-500 yıllık bir birikim üzerinde gelişen batı kapitalizminin de bir şeyler başarmış, 20. yüzyılda üretici güçleri daha ileri bir düzeye çıkarmış olmasına o açıdan çok da şaşırmamak gerekiyor, anlatmaya çalıştığım bu.

Temmuz: Şu anda dünyada en kaliteli emek gücünün ha-

la Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelerde olduğu söyleniyor.

Cihan: Evet, en azından en yaygın kalifiye emeğin...

Tuna: Eğer kapitalizm hala yıkılmadıysa üretici güçleri geliştiriyor bakışı, öbür yönüyle de üretici güçler geliştikçe kendiliğinden sosyalizme geçişin bir altyapısı olarak görülüyor. Bunu TKP-İşçinin Sesi'nin programında görmüştüm.

Cihan: Sözkonusu program onu da söylüyor zaten. "*Sosyalizm zerine üç Makale*" isimli kitapçıkta rastladım, ki programda da buna olduğu gibi yer vermişler, insanlık dört nala komünizme gidiyor, herşey bunu gösteriyor deniliyor burada. Bunlar tam etin Altanlık görüşler. etin Altan da bunu söylüyor; Marks doğrulandı, Marks'ın söylediklerinin karşılıksız çıktığını söylemek en büyük aptallıktır, diyor. Marks retici güçlerin gelişmesinin sınıfların ortadan kaldırılmasını olanaklı kılabileceğini söylemişti, üretici güçler öyle dev boyutlarda gelişiyor ki, insanlık komünizme gidiyor, ama Marks'ın düşündüğünden biraz daha farklı bir biçimde gidiyor, diyor. İşçinin Sesi'nin formülasyonları bundan başka bir şey değil kesinlikle. O kaba materyalist, mekanik materyalist, tek boyutlu bakışaısı var, bu çevrenin yazıp izdiklerinde.

Bir dünya düşününüz ki, dev servetler biriktirmiş, ama yılda 30-40 milyon insanın açlıktan öldüğü ya da hastalıklardan kırıldığı söylenebiliyor. Kastro bazen uluslararası platformlarda konuşurken bu konuda o kadar çarpıcı dökümler veriyor ki, silahlanmaya şu kadar para ayırıyorsunuz, bu paranın bilmem kaçta kaı kullanılsa tek bir insan bile açlıktan lmez bu dünyada, diyor. Kapitalizm bir global sistem, bizzat emperyalist ideologların kavramlaştırmasını kullanacak olursak, dolayısıyla sistemdeki bütün yıkımın da sorumlusu. Eğer dünyada yılda onmilyonlarca insan salt açlık ve bakımsızlıktan ölüyorsa, işte kapitalist sistemin gerçeği budur. Bu tam anlamıyla bir barbarlaşmadır. Savaşların ve faşist beyaz terörün milyonlarca,

onmilyonlarca insanın yaşamı üzerindeki etkisi de cabası.

1917 Programında emperyalizm çağının gerçeklerine yer verilmiş olması, bir ilk girişim olarak bu çabanın taşıdığı tarihsel ve teorik önem ne olursa olsun, bu kadarıyla epeyce sınırlı değinmelerden oluşuyor.

1919 Programında da mesele biraz bu çerçevede konuluyor. Burada da Lenin'in demin ilk okuduğum uzun paragrafı aktarılıyor: "*Sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreci, serbest rekabeti yıkararak, 20. yüzyılın başlangıcında, ekonomik hayatta belirleyici bir önem kazanan, güçlü tekelci kapitalist oluşumların -sendikalar, karteller ve tröstler- yaratılmasına yol açtı*" ğı belirtilerek, emperyalizme ilişkin o beş temel ayırdedici özellik sıralanıyor. Sonra emperyalist savaflara değiniliyor. Ardından tekelci kapitalizmin iktisadi ve sosyal sonuçları sıralanıyor. (Aktarmalar, "*Komünizmin abece'si*"ne ek olarak yayınlanan 1919 tarihli Rusya Komünist Partisi Programı'ndan -Red.)

Bunlar sıralandıktan sonra deniliyor ki, "*bütün bunlar, kapitalizmin çöküşüne ve daha yüksek tipte bir toplumsal ekonomiye geçilmesine kaçınılmaz olarak katkıda bulunmuştur.*" Aynı paragraf 1917 Programında da var. Yeni bir formülasyona ihtiyaç duymamışlar, Lenin'in 1917 Nisan'ında önerdiklerini aşağı yukarı buraya almışlar.

Burada farklı olarak emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesine ilişkin bir paragraf yer alıyor: "*Emperyalist savaş tam bir barış ile veya burjuva hükümetler arasında kalıcı bir barış ile sona eremez. Kapitalizmin ulaştığı olduğu şimdiki gelişme aşamasında bu savaş kaçınılmaz olarak, sömürülen emekçi kitleler ile burjuvazi arasında bir iç savaşa (proletaryanın önderliğinde) dönüştürülmelidir ve gözler önünde dönüştürülmektedir.*"

Emperyalist savaşı izleyen bir devrimci dönem olduğu için, mesele böyle tanımlanıyor. Sonra bir takım emperyalist organizasyonlara değiniliyor, kapitalistler arasında Milletler Cemi-

yeti türünden yeni bazı uluslararası birlik biçimlerinin yaratılması deniliyor.

“Bütün bunlar, kısmen, kendilerini kapitalist saldırıya karşı korumakta olan proleter devletlerin ve kısmen de, emperyalist güçlerin boyunduruğunu kırıp atmak için uğraşan ezilen halkların açtıkları devrimci savaşlarla, kaçınılmaz olarak tek tek ülkelerde bir iç savaşlar konjektürüne yol açmaktadır.”

Yani emperyalist savaşla ilişkin madde, ezilen halkların milli kurtuluş savaşları, tek tek kapitalist ülkelerdeki iç savaşlar ve bir proleter devletin kendi savunma ihtiyacı çerçevesinde ortaya çıkabilecek haklı savaşların tanımı ile birleştiriliyor. Bu, pasifizizm ve silahsızlanma eğilimlerinin, bu gerici küçük-burjuva ütopyacı eğilimlerin eleştirisi ve reddiyle devam ediyor. Devamında da insanlığı emperyalizmin ve emperyalist savaşların yıkımından ancak proletarya devriminin kurtarabileceğine ilişkin temel görüş var.

Ardından enternasyonal birlik ilkesi var. *“Dünya çapında proletarya devriminin zaferini sağlamak için ileri ülkelerdeki işçi sınıfları arasında tam ve karşılıklı güvenin olması, en yakın kardeşçe ittifakın kurulması ve devrimci faaliyetlerin mümkün olan en yüksek düzeyde birleştirilmesi elzemdir.”*

Aynı günlerde Komünist Enternasyonal kurulduğu için, bu ona ilişkin programatik bir maddeden başka bir şey değil. Ardından İkinci Enternasyonal'in mahkum edilmesi var. Emperyalizm çağına ilişkin bölüm kabaca bunlardan oluşuyor

Komünist Enternasyonal programı üzerinden değerlendirmeler

Komünist Enternasyonal programı bu açıdan daha kapsamlı ve doyurucu, ki bu çok normal. Zira 1928 tarihli bu program, uluslararası proletarya hareketinin o güne kadarki teorik ve pratik birikiminin teorik bir genellemesinden başka bir şey değil.

Bu açıdan bu programın daha ileri, daha güçlü olması son derece normal. Çok daha normal koşullarda hazırlanıyor. 1919 Programı bildiğiniz gibi iç savaş içinde hazırlanan bir program. Sistematik bir yapıya sahip olan bu program üzerinde başka nedenlerle durmamız gerekecek. Biz burada yalnızca programımızın teorik bölümüyle bağlantılı sorunlara bir gözetmekle yetinelim ve böylece programın teorik bölümlerine ilişkin tartışmayı da şimdilik noktalamış olalım.

Komünist Enternasyonal programının bir giriş bölümü var ve şu cümleyle başlıyor: "*Emperyalizm çağı, can çekişen kapitalizm çağıdır.*" Bu gerekçelendiriliyor öncelikle. Kapitalizmin bir genel bunalım aşamasına girdiği belirtiliyor ve emperyalist savaş bunun bir ilk göstergesi sayılıyor: "*Dünya savaşı ve kapitalizmin genel buhranı, kapitalist kabuğun insanlığın gelişmesinin önünde dayanılmaz bir engel haline geldiğini ve kapitalist boyunduruğun devrimle yıkılacağı günün tarihin gündemine girdiğini kanıtlamaktadır.*" (Aktarmalar Aydınlik Yayınları çevirisinden -Red.)

Proleter devrimler çağının başladığının bir gerekçelendirilmesi oluyor bu. Sonra kapitalizmin dünya ölçüsünde yaygınlaşması, bir dünya sistemi haline gelmesi olgusu üzerinden, proleter dünya devrimi fikri formüle ediliyor. Bu kapitalist gelişmenin ulusal çitleri yıkması ve emperyalizm aşamasında kapitalizmin dünya ölçüsünde genelleşmesi üzerinden, proleter sınıf mücadelesinin uluslararası temeli vurgulanıyor. Bu tabii uluslararası bir işçi örgütü ihtiyacının, yani Komünist Enternasyonal ihtiyacının bir gerekçelendirilmesi oluyor aynı zamanda.

Çok önemli bir nokta olarak, işçi aristokrasisi ve bürokrasisi, yani işçi sınıfı hareketi içindeki bozulmanın, İkinci Enternasyonal'deki sapmanın toplumsal-iktisadi temeli ortaya konuluyor. Çünkü bu o dönemde dünya işçi hareketi üzerinde gerçekten çok büyük bir tahribat yaratan, onu bölen bir top-

lumsal-iktisadi gerçeklik. Bu o kadar önemli ki, Lenin'in ancak savaştan sonra yayınlanan *Emperyalizm* kitabına önsöz yazarken, üzerinde durduğu en temel nokta oluyor.

Sözkonusu paragraf şöyle başlıyor; "*Diğer yandan emperyalizm işçi sınıfının maddi durumu en iyi olan kesimini işçi sınıfının geniş kitlelerinden koparmaktadır.*" Burada işçi aristokrasisi ve bürokrasisi üzerine bilimsel tanımlamalar var. Böylece İkinci Enternasyonal'in yaşadığı sosyal-demokrat dejenerasyonun maddi temelleri konuluyor. Bu aynı zamanda İkinci Enternasyonal'in çöküşünün ve yeni bir temel üzerinde Komünist Enternasyonal'in doğuşunun da bir gerekçelendirilmesi oluyor.

Ardından Komünist Enternasyonal'i üreten tarihsel süreç, Komünist Enternasyonal'i üreten tarihsel ve teorik birikim ortaya konuluyor. Bunu, Birinci ve İkinci Enternasyonaller'in işçi sınıfı hareketi tarihinde oynadığı roller izliyor. Dolayısıyla, Komünist Enternasyonal'in hangi tarihsel ve düşünsel birikim üzerinde yükseldiği, bunların soğukkanlı bir değerlendirmesiyle ortaya konuluyor. Bu soğukkanlılık en başta Lenin'de var. Daha Komünist Enternasyonal'in 1919 Mart'ındaki kuruluş bildirgesinde var. Buradaki fikirler aslında oradan alınma. "*Birinci Enternasyonal uluslararası proletaryanın sosyalizm uğruna verdiği mücadelenin düşünsel temelini yarattı*" deniliyor. İkinci Enternasyonal en iyi günlerinde işçi hareketinin kitleler arasında yayılmasının zeminini hazırladı. Üçüncü Enternasyonal birincinin çalışmasını sürdürmekte, ikincinin oportünizmini, sosyal şovenizmini ve sosyalizm üzerindeki burjuva tahrifatlarını kararlı bir şekilde reddederken, onun çalışmalarının (yani İkinci Enternasyonal'in kitle çalışmasının) meyvelerini toplamaktadır, deniliyor.

Üçüncü Enternasyonal proleter devrimler çağının enternasyonalidir. Devrimin güncelleştiği bir tarihsel aşamanın enternasyonalidir. Öteki enternasyonallerden farkı budur. Sadece

enternasyonaller üzerinden değil, işçi hareketi tarihi üzerinden de, Komünist Enternasyonal kendisine bir tarihsel miras tanımı yapıyor. Ta İngiliz Çartistleri'nden, 1831 Lyon dokuma işçilerinin ayaklanmasından alarak, kendisine bir tarihsel temel tanımlıyor. Deyim uygunsa, savunduğu ve reddettiği miras, bu giriş bölümünde ortaya konuluyor.

Ardından Komünist Enternasyonal'in dünya görüşü tanımlanıyor. Komünist Enternasyonal'in "*Devrimci Marksizmin platformunu*", "*emperyalizm ve proletarya devrimleri çağının Marksizminden başka bir şey olmayan Leninizm platformunu*" savunduğu belirtiliyor ve şöyle devam ediliyor: "*Komünist Enternasyonal Marks ve Engels'in diyalektik materyalizmini savunur, yayar ve onu gerçekliği kavramak, o gerçekliğin devrimci dönüşümünü sağlamak için devrimci bir yöntem olarak kullanır.*"

Biz program tartışmalarında bu nokta üzerinde durmadık. Ben bunu bugün baktığımda farkettim. Komünist Enternasyonal, gerek teorik temeline, gerekse dünya görüşüne ilişkin tanımlamalar yapıyor programında. Programımıza bir giriş bölümü yazmak gerektiği, 20. yüzyılın tarih bilançosuna, bu arada yükseldiğimiz miras ile reddettiğimiz mirasa orada yer vermek gerektiği üzerine belli bir eğilim doğmuştu zaten. Bu çok büyük ölçüde EKİM 1. Genel Konferansı'nda çıkarılan bilançonun daha süzülmüş, daha kuvvetli ve daha özlü bir sunuluşu olmalı, diye de konuşmuştuk. Burada Komünist Enternasyonal programında yapılanı yapmalı, teorik kaynaklarımıza ve dünya görüşümüze açıkça işaret etmeliyiz.

Komünist Enternasyonal programının giriş bölümünün ardından birinci bölüm geliyor. *Dünya Kapitalist Sisteminin Gelişmesi ve Kaçınılmaz Çöküşü* şeklinde bir genel başlığı var bu bölümün. Bu genel başlık altında ise bir altbaşlık: "*Kapitalist Dinamiğin Yasaları ve Sanayi Sermayesi Çağı*". Bu daha önce klasik programlarda gördüğümüz kapitalizme ilişkin teorik bölümün bir benzeri. Aşağı yukarı aynı sistematik içerisinde

buraya da konulmuş bulunuyor. Kapitalizmin doğuşu, egemen hale gelişi, temel işleyiş yasaları, çelişkileri ve sonuçları üzerine oturan bir bölüm. Bazı özel noktaları bu teorik bölümde özel bir tarzda ele almışlar.

Bunlardan biri örneğin tarıma ilişkin olan geniş bir paragraf: *“Toprak tekeli ve mutlak rant yüzünden genel gelişme hızının zorunlu olarak gerisinde kalan tarımda bu yoğunlaşma ve merkezileşme yasası kendini sadece köylülüğün farklılaşmasında ve geniş köylü tabakalarının proleterleşmesinde değil, fakat aynı zamanda ve hepsinden de önemlisi, küçük köylü işletmelerinin gerek açık gerekse gizli bir biçimde büyük sermayenin tahakkümü altına girmesinde ifadesini buluyordu. Küçük köylü, ancak son derece büyük bir emek harcayarak ve sürekli olarak normalin altında tüketimde bulunarak az çok bağımsız kalabiliyordu.”* (s.18)

Tarım ile sanayi arasındaki dengesizliğin temel ekonomik nedenlerinden biri olarak toprak tekeli ve mutlak rant gösteriliyor. Doğal olarak tarımdaki gelişme sanayinin gerisinde kalıyor, deniliyor. Ama genel sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi doğal olarak tarımda da yaşanıyor. Sadece biraz daha geriden ve biraz daha ağır ve sancılı bir süreç olarak yaşanıyor. İşaret edilen birinci nokta bu.

İkincisi, bu gelişmenin kendisinin doğal olarak köylülüğü farklılaştırdığı, geniş köylü yığınlarını yıkıma sürüklediği, proleterleştirdiği, yanısıra herşeye rağmen küçük toprak mülkiyetini korumayı başaran köylülük üzerinde sermayenin açık ya da gizli bir tahakküm kurduğu belirtiliyor. Bu dikkate değer bir fikir aslında. Köylülük üzerindeki egemenliği ve sömürü ilişkisini sermaye üzerinden tanımlamak, Komünist Enternasyonal programı bakımından anlamlı bir tutum. *“Kapitalist Dinamiğin Yasaları ve Sanayi Sermayesi Çağı”* başlığı taşıyan bölümde, yani kapitalizmin klasik dönemine ilişkin olan bir bölümde bu tanım yapılıyor.

Köylülüğün farklılaşması, yıkımı ve sermayeye bağımlı hale gelmesi üzerine bu uzun paragraf bilinçli bir biçimde konuluyor programa. Biliyorsunuz, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyıl başlarında, gerek Almanya'da gerek Rusya'da, küçük ölçekli tarımsal üretimin verimliliği ve dayanıklılığı üzerine bizzat sosyalist partilerin kendi içlerinden çıkmış gerici bir takım teoriler vardı. Bu teoriler görüldüğü kadar da masum değildi. Köylülüğü kapitalist düzenle barışık ve kapitalizm koşullarında ebedi göstermeye çalışmak, proletaryayı temel bir müttefiğinden yoksun bırakmak, böylece proleter devrimi imkansız göstermek anlamına geliyordu.

Çok önemli bir noktadır. İkinci Enternasyonal partileri temelde işçi sınıfının küçük-burjuvalaşmış, dejenere olmuş kesimlerine dayanmakla birlikte, ideolojik kimlikleri yönünden bu sosyal katmanın ideolojik-politik yansımaları olmakla birlikte, bunlar teoride köylülüğü önemsemez ve aşağılar görürler. Gerisinde proletarya iktidarı alırsa ancak kendi başına alabilir, ama bir azınlık sınıf olarak da iktidarı kendi başına alamayacağına göre, sayısal olarak da büyüüp toplumda etkin bir kuvvet haline gelene kadar beklemek zorundadır türünden gerici bir düşünce var. Yani burada hem proletaryanın önderlik kapasitesine tam bir inançsızlık var, hem de onu mevcut ya da muhtemel müttefiklerinden yoksun bırakmak çabası. Sonuçta bu proleter devrimi imkansızlaştıran bir düşünce tarzı oluyor.

Bunun dışında ilginç bir başka pasaj var. Olay sadece iktisadi ve sosyal ilişkilerin evrimi açısından konulmuyor bu teorik bölümde, klasik kapitalizme ilişkin teorik bölümün son paragrafında şöyle deniliyor:

“Aynı zamanda, kapitalist toplumun toplumsal ve kültürel hayatında da köklü bir değişiklik meydana geldi: Burjuva rantiyelerin asalak çürüyüşü; kadınların toplumsal üretimde yaygın bir biçimde çalıştırılmaları ile büyük ölçüde daha önceki iktisa-

di dönemlerden miras kalan ev ve aile hayatı biçimleri arasındaki çelişmelerin artması sonucunda ailede görülen genel çürüme; emeğin son derece ayrıntılı bir şekilde uzmanlaşması, şehir hayatındaki bozulmalar ve köy hayatının kısıtlılığı sonucu düşünce ve kültür hayatının giderek sığlaşması ve yozlaşması; doğa bilimlerindeki muazzam ilerlemelere rağmen burjuvazinin bilimsel bir felsefe yaratamaması; idealist, mistik ve dinsel batıl inançların artması; bütün bu olgular kapitalist sistemin tarihi sonunun yaklaşmakta olduğunu ilan ediyordu.” (s.19)

Tüm bunları bir de bugünle karşılaştırın. Bugünün Amerika ile, bugünün Japonya ile karşılaştırın, bin türlü sapkın tarikat, mezhep çıkabiliyor. Toplumun düşünce ve kültürel hayatının ne denli dejenere olduğunun göstergeleri bunlar. 1920’li yıllarla kıyaslanarak kapitalist dünyanın bugününe bakıldığında, sözü edilen sosyal ve kültürel tahribatların çok büyük boyutlar kazandığını görüyoruz. Burada kısa bir ifade olarak geçiyor, ama önem taşıyor, “şehir hayatındaki bozulmalar” deniliyor, yani çevrecilerin kendilerine konu ettikleri sorunlar kastediliyor temelde.

(...)

Komünist Enternasyonal programında mali sermaye çağı

Komünist Enternasyonal programının birinci bölümünün ikinci ana başlığı ise şöyle: “*Mali Sermaye (Emperyalizm) Çağı*”. Burada çağın özelliklerine ilişkin olarak yapılmış tanımlamalar var.

Mesela paragraflardan biri şöyle: “*Bu dönem 20. yüzyılın başlarında yerini kapitalizmin iç çatışmalarla dolu bir dizi sıçramayla geliştiği, tekelciliğin hızla serbest rekabetin yerini aldığı emperyalizm dönemine bıraktı. Daha önceleri özgür olan bütün sömürgelerin artık paylaşılmış bulunduğu bu dönemde sömür-*

gelerin ve nüfuz alanlarının yeniden paylaşılması konusundaki çatışmalar giderek daha fazla silahlı mücadele niteliği kazanmaya başladı.

“Böylece, kapitalizmin tüm dünyayı kucaklayan çelişmeleri en açık bir biçimde emperyalizm (mali sermaye) çağında ortaya çıktı. Emperyalizm kapitalizmin tarihi bakımdan yeni bir biçimi, kapitalist dünya ekonomisinin çeşitli parçaları arasında yeni bir ilişki, kapitalist toplumdaki belli başlı sınıflar arasındaki ilişkilerin değişik bir biçimidir.” (s.20)

Kapitalist dünya ekonomisinin çeşitli parçaları arasındaki yeni ilişki biçiminin ne anlama geldiğini biliyoruz. Ekonominin dünya ölçüsünde genelleştiği koşullarda dünya üzerinde egemenlik kurma mücadeleleri, nüfuz mücadeleleri, zayıf ve güçsüz halkların köleleştirilmesi, ticari ve iktisadi bağlarla güçlü devletlere bağlanması -tüm bunlar emperyalist aşamada kapitalist dünya ekonomisinin çeşitli parçalar arasındaki yeni ilişki tarzına ilişkin göstergeler.

“Kapitalist toplumdaki belli başlı sınıflar arasındaki ilişkilerin değişik bir biçimidir...” Burada en dikkate değer olgulardan ikisi şöyle ortaya konulabilir. Birincisi; mali sermayeyi temsil eden dar mali oligarşi, burjuvazinin genel çıkarlarının temsilcisi, burjuvazinin egemen, etkin çekirdeği haline geliyor. Onun egemenliği genelde burjuvazinin genel toplumsal egemenliğinin bir ifadesi olmakla birlikte, onun oluşturduğu mali oligarşi, “sınıflar arası ilişkinin değişimi”ne bir gösterge kabul edilebilir. Bir ikinci gösterge, emperyalist dönemin aşırı kârlarından işçi sınıfının belli tabakalarına rüşvetler vermek ya da işçi sınıfı içerisinde ayrıcalıklı bir tabaka yaratarak onu kendine bağlamak. Bu da sınıflar arası ilişkinin yeni bir örneği, bunun yeni bir olgusal göstergesi. Basit bir gerçeğe işaret ediyorum gibi görünüyor. Ama sözkonusu olgunun uluslararası işçi sınıfı hareketi tarihi üzerindeki muazzam yıkıcı etkisini biliyoruz.

Bu yeni tarihi dönem, diyor program, kapitalist toplumun en önemli gelişme yasalarının işleminin sonucuydu. Yani tekelci kapitalizm, kapitalizmin kendi evriminin bir ürünü ve yeni bir aşaması olarak ortaya çıkıyor. *“Bu dönem sanayi kapitalizminin gelişmesinin tarihi bir sonucu olarak doğdu. Kapitalizmin esas eğilimleri ve gelişme yasaları bütün temel çelişkileri ve çatışmaları, emperyalizmde daha açık bir biçimde kendini gösterir.”*

Bu önemli bir tanımlama, bilimsel değeri bakımından. Emperyalizm kapitalizmin çelişmelerini ortadan kaldırmıyor, sadece onları genelleştiriyor. Bu genelleştirmeyi evrensel düzeyde de kavramak gerekiyor. Daha da önemlisi, bunları daha açık ve daha keskin bir hale getiriyor. Kapitalizmin bütün temel çelişmelerinin şiddetlendiği bir gelişme aşaması oluyor aynı zamanda. Ve bu çelişmelerin etki sahası artık kapitalist devletin dar sınırlarını aşıyor ya da birbiriyle nispeten gevşek bir biçimde bağlı bulunan dünya pazarı düzeyini de aşarak, bir dünya ekonomisi temeli üzerinde, dünya çapında evrenselleşiyor.

Siyasal sonuçları bakımından önemli başka tanımlamalar var. Örneğin: *“Sanayi sermayesi ile banka sermayesinin içiçe geçmesi büyük toprak sahiplerinin kapitalizmin genel örgütlenme sistemi içinde özümlemesi ve kapitalizmin bu biçiminin tekelci niteliği sanayi kapitalizmi çağını mali sermaye çağına dönüştürdü.”*

Banka sermayesi ile sanayi sermayesi içiçe geçmekle kalmıyor, yanısıra büyük toprak sahipliği kapitalizmin genel örgütlenme sistemi içinde özümleniyor. Bunu büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmesi, burjuvalaşması olarak da kavramak gerekiyor. Bağımlı ülkelerdeki süreçleri anlamak bakımından bu özellikle önemli.

Anlatım böyle gidiyor. Bunlar üzerine tartıştığımız için çok fazla durmuyorum.

Bir başka önemli bir vurgu, ki bunun özel bir önemi var: “... kapitalist tekeller, içinden çıktıkları serbest rekabeti ortadan kaldırmazlar, fakat onun üzerinde ve yanısıra varlıklarını sürdürürler. Bu, son derece ciddi ve derin çelişmeler, sürtüşmeler ve çatışmalar yaratır.”

Bu fikir Lenin’in 1917-19 dönemindeki program tartışmalarında üzerinde özellikle durduğu bir fikir. Tam da böyle olduğu içindir ki kapitalizm yıkıma gidecektir, diyor Lenin. Yani tekeller rekabeti tümüyle ortadan kaldırdıkları için değil, o eski serbest rekabetin yanısıra ve onun üzerinde var oldukları içindir ki, kapitalizm bu kadar dengesiz ve çelişmeli bir yapıdır ve bu onu yıkıma götürecektir temel nedenlerden biridir, deniliyor. Ve bildiğimiz gibi, tekeller sadece serbest rekabetin yanısıra varolmazlar, yanısıra, rekabetin içinden çıkan tekel, tekeller arası rekabette, rekabetin daha genelleşmiş ve şiddetlenmiş bir biçimini de üretirler.

Devamında şöyle söyleniyor: “Karmaşık makinaların, kimyasal yöntemlerin ve elektrik enerjisinin giderek daha fazla kullanılması, sermayenin bu temeldeki daha yüksek organik bileşimi ve bunun sonucunda, en büyük tekellerin yararına olan daha yüksek kartel fiyatları siyasetiyle ancak geçici bir süre için durdurulabilen kâr oranlarındaki düşüş, sömürgelerde muazzam kârlar arama isteğini kamçulamakta ve dünyayı yeniden paylaşma mücadelesini daha da keskinleştirmektedir.”

Sadece serbest rekabet değil, tekeller arası rekabet de teknikte sürekli olarak ilerlemelere yol açar. Teknikte sürekli olarak ilerleme demek sermayenin organik bileşiminin yükselmesi demektir; sabit sermaye oranının canlı sermaye oranına göre artması demektir. Ve sermayenin yapısındaki bu değişim (sermayenin organik bileşiminin yükselmesi olarak tanımlanır bu) her zaman kâr oranlarını düşürücü bir etki yaratır. Çünkü kâr oranı, artı-değer kitlesinin toplam sermayeye bölünmesinden çıkar. Dolayısıyla teknik mükemmelleşme her zaman kâr

oranlarını düşüren bir etki yaratır.

Kâr oranlarındaki bu düşme eğilimi geçici olarak tekelci konumun getirdiği aşırı kârlarla dengelenir. Ama bu ancak geçici olarak dengelenebilir ve kâr oranlarının düşmesi bir eğilim olarak kendisini gösterir. Bu eğilimi durdurabilmek için sermaye daha kârlı alanlara, dünyanın başka alanlarına, pazarlarına, yatırım alanlarına akmak ister. Ama akabilmek için de o pazarlara egemen olmak, o iktisadi alanlara, etkinlik alanlarına, sömürü alanlarına egemen olabilmek gerekir. Bu ise emperyalist ülkeler arası rekabeti kışkırtır.

Bunu getirip şuraya bağlıyor: *“Böylelikle sermaye ihracı, kapitalist dünya ekonomisinin çeşitli parçalarını birbirine bağlayan temel ve özel iktisadi ilişki biçimi haline gelmektedir.”* Sermayenin daha kârlı alanlara akma ihtiyacı, sermaye ihracının hızlanması ve genelleşmesi süreci oluyor. Ve bu da dünya çapında tek tek ulusal ekonomileri giderek daha ileri düzeyde birbirine bağlayan, perçinleyen bir sonuç yaratıyor.

Devam ediyor: *“Son olarak sömürge pazarları, hammadde kaynakları ve kapitalist yatırım alanları üzerindeki tekelci hakimiyet kapitalist gelişmenin genel eşitsizliğini son derece şiddetlendirmekte ve sömürgelerin ve nüfuz alanlarının yeniden paylaşılması için mali sermayenin büyük devletleri arasındaki çatışmaları doruğuna ulaştırmaktadır.”*

Daha ileride, bu çatışmaların öteki biçimlerden geçerek, emperyalist savaş biçimini aldığına ilişkin pasajlar var.

Kabaca özetleyelim: Demek ki kapitalizmin içinden, kapitalizmin kendi gelişmesiyle tekelci kapitalizmi üretmesi, bu ilk nokta. Kapitalizmin bu tekelci aşamasının kapitalizmin temel eğilimlerini ve çelişmelerini sürdürmesi, dahası daha açık hale getirmesi ve daha da şiddetlendirmesi, bu ikinci nokta. Tekelin rekabettten doğması, ama rekabetin yanısıra varolması, dahası tekeller arası rekabet olgusu, bu üçüncü nokta. Teknik gelişme, sermayenin organik bileşimindeki yükselme, kâr

oranlarındaki düşüş ve sermayenin daha kârlı alanlara akması eğilimi, dolayısıyla metropol ülkelerden dünyanın geri bölgele-
rine, kârlı alanlarına sermaye akışı; bu sermaye akışının, sermaye
ihracının dünya ekonomisini artık ticari bağların ötesinde iktisa-
di bağlarla birbirine perçinlemesi, bu dördüncü nokta. Ve niha-
yet, yeni pazarlar ve hammadde kaynakları üzerinde hakimiyet
kurmak için şiddetli rekabet ve bu rekabetten zamanla çıkan
bir sonuç olarak emperyalist savaş, bu da beşinci nokta.

Bu özetlemede eksik bıraktığım noktalar elbette olmuştur,
ama çok önemli değil. Dikkat ederseniz, burada kapitalizmin
tekelci aşamasının teorik sistemi oluşturulurken mantıksal bir
bütünlük kurulmaya çalışıyor. Yani programda mantıksal bir
bütünlüğe ve buna uygun düşen bir sistematığe özel bir önem
veriliyor. Lenin'de gördüğümüz parçalarda böyle değildi. Le-
nin daha çok bir takım temel özellikleri ve olguları sıralıyordu.
Burada ise olayın formülasyonu daha sistematik bir bilimsel
temele oturtulmaya çalışılıyor.

Tekelci kapitalizme ya da emperyalizme ilişkin teorik bö-
lüm bunlardan oluşuyor. Bence yer yer biraz karışık, yer yer
ayrıntılar içeriyor. Başka neler söylenebilir bu bölüm üzerine?

Güncel olgular üzerine tartışmalar

Atlayarak okuduğum için önemli bazı noktaları eksik
bırakmışım. Mesela bu kâr oranlarındaki düşüş sömürgelerde
muazzam kârlar arama isteğini kamçulamakta ve dünyayı ye-
niden paylaşma mücadelesini daha da keskinleştirmektedir,
denildikten sonra, buna iki neden daha ekleniyor. Bir, stan-
dartlaşmış büyük çapta üretim yeni dış pazarları gerektirmek-
tedir. Demek ki sadece sermaye için kârlı yatırım alanları de-
ğil yanısıra dev üretim aygıtı için, üretilen metalar için pazar
arama ihtiyacı var burada.

Devam ediyor; *"Artan talebi karşılamak için yeni ham-*

madde ve yakıt kaynakları bulmak amacıyla hummalı bir arama faaliyetine başlamaktadır.”

Büyüyen dev sanayinin hammadde ihtiyacı da büyüyor aynı ölçüde, hammadde ve yakıt kaynakları ihtiyacı büyüyor. Demek ki üretilen metalar için pazar, sermaye fazlası için yatırım alanları ve büyüyen ekonomi için hammadde ve yakıt kaynakları -dünya ölçüsünde egemenlik kurmanın iktisadi dürtüleri oluyor bunlar.

“Mal ihracını güçleştiren ve sermaye ihracına çok yüksek kârlar sağlayan koruyucu yüksek gümrük vergisi sistemi sermaye ihracını daha da hızlandırmaktadır.”

Bizdeki “ithal ikameci sanayileşme” denilen şeyin mantığına bakıldığı zaman, burada kastedilen olgu daha iyi anlaşılır. Gümrük duvarları yükseltiliyor, gümrük duvarlarının yükseltilmesi meta ihracını zora sokuyor. Ama emperyalist tekeller gidip gümrük duvarları yükseltmiş ülkenin kendi içinde yatırım yaptığı zaman, oradaki gümrük duvarları bu yatırımcı tekeller için koruyucu gümrük duvarlarına dönüşüyor. Bu hem yüksek kârlar için bir güvence oluyor, hem de o gümrük duvarlarının meta ihracına yarattığı engeller böylece aşılmış oluyor.

Şimdiki durum üzerinden bakalım; Avrupa Birliği oluşuyor, bu AB kendisine Avrupa çapında bir siyasal-hukuksal mevzuat hazırlıyor, bu gümrük duvarlarının Avrupa sınırlarına doğru taşırılması anlamına geliyor. Yarın buraya Japon otomobillerinin girişi çok daha güç olacağı, buna karşı Avrupa içi dayanışma çerçevesinde bir dizi önlem alınacağı için, Japon firmaları daha bu uygulamaya geçilmeden önce AB'nin bir ülkesi olan İngiltere'de durmadan yeni yatırımlar yapıyorlar. Bu İngiltere'de yapılmış yatırımlar oluyor ve İngiltere ekonomisinin bir parçası gibi görünüyor. Dolayısıyla yarınki AB mevzuatının getireceği engeller şimdiden fiilen aşılmış oluyor. Fransız tekelleri ve başka tekeller bunu bir ticari hile sayıyorlar, tepki gösteriyorlar, ama onlarla ortak yatırımlara giren

İngiliz tekelleri bundan kârlı çıktıkları için bunu savunuyorlar. Nihayetinde kendi aralarındaki sermaye akışına çok özel engelleri fiilen getiriyorlar da, resmen bunu savunamıyorlar.

Tuna: Burada İngiliz ekonomisinde görülen Japon şirkettir. Bunlar zaten tekellerin birleşmesiyle ulus bağlantısı zayıflayan ve giderek koptuğu iddia edilen çokuluslu şirketler, ama buna karşın tekellerin çıkarlarını temsil eden ulusal devletler, yani bizim savaşın temel gerekçesi olarak sunduğumuz olgu... Bu gelişme aslında ulusal devletle çokuluslu tekeller arasında, yani ulusal devletin tekellerin çıkarlarının temsilcisi olması noktasında bir kopukluk yaratıyor.

Cihan: Evet, kopukluk yaratıyor. Böyle bir eğilimi var kapitalizmin, ama bu eğilim bütün sonuçlarına varmıyor. Kapitalizmin çelişkili gelişmesinin bir sonucu olarak böyle durumlar doğuyor, ama sonunda tekeli gruplar bu rekabette etkin ve güçlü olabilmek, amaçlarına ulaşabilmek için bir takım araçlar kullanmaya kalktıkları zaman, ulus-devlet, emperyalist devlet onlar için etkin bir araç olabiliyor. Yani devlet etrafında kenetlenmek, devleti etkin bir araç olarak kullanmak bir özel ihtiyaç haline gelebiliyor. O zaman da, bu tür birlikler geliştirmiş tekeller arasındaki bağlar fiilen kopup parçalanıyor.

Bunu şöyle düşünebiliriz. Bugün Türkiye’de hem yaygın Alman yatırımları var, hem de Amerikan yatırımları var. Türkiye esas olarak Amerika’nın etki ve güdümünde bir ülke. Şimdi büyük bir bloklaşmayı ve Türkiye’nin bu bloklaşmada net bir biçimde Amerika’dan yana tavır aldığını düşünün. Bu Almanya’yla olan iktisadi bağları zaten paralayan bir şeye dönüşüyor. Zayıflatan, bir biçimde boşluğa çıkararak, etkisizleştiren bir gelişmeye de dönüşüyor. Yani siyaset bu noktada ekonominin önüne geçiyor.

Bir takım Japon tekelleri geliyorlar, yatırım yapma imkanları buluyorlar. İngiliz tekelleriyle ortaklıklar kuruyorlar. Acaba bu ortaklıklar kalıcı mı oluyor gerçekten? Bunlar böylece

kaynaşıp tek aile mi oluyorlar? Yoksa bu belli bir durumda iki tekelci şirket arasında kurulmuş bir kârlı ilişki oluyor da, koşullardaki değişim bu ilişkinin sonunu da hazırlıyor mu?

Borsayı düşünün. Sürekli olarak bir takım menkul değerlerin günde trilyonlarca dolarlık bir hacimle el değiştirmesi ne anlama geliyor? Bu şirketlerin durmadan el değiştirmesi anlamına geliyor. Oradaki hisselerin, ağırlıkların el değiştirmesi anlamına geliyor. Tekeller arasında bu açıdan sürekli bir dış dış savaş var, büyük bir rekabet var. Sonuçta bu rekabetin daha ileri, daha azgın biçimler almaya eğilim gösterdiği bir noktada, emperyalist devlet, kökü kendi ülkesinde olan dev emperyalist tekelci kuruluşlar için özel bir önem taşıyabiliyor. Mesela Fikret Başkaya'nın makalesinde dikkatimi çekti; önce bunların dünyaya nasıl yayıldığı, nasıl bir ahtapot gibi dünyayı sardığı anlatılıyor; sonra ise, her ne kadar bunlara uluslararası şirketler ya da dünya şirketleri deniliyorsa da, bunların her birinin gerçek gücü ve kökü kendi ülkesindedir diye de ekliyor. Neticede General Motors'u ABD devletinden, ABD emperyalizmden ayrı düşünmek mümkün mü?

Siz şu son 25-30 yılın oluşmuş bir takım ilişkileri üzerinden bakmakla sınırlamayacaksınız kendinizi. Örneğin bir dönem bazı iktisatçılara entegrasyon gerçekleşti dedirtebilecek kadar bir uyum vardı emperyalistler arası ilişkilerde. Şimdi bu uyum yok. Büyük devletlerin kendi aralarında kutuplaştıkları, belli blokların oluşması sürecinin kendini giderek daha belirgin bir biçimde gösterdiği evreye giriyoruz artık. İktisadi ilişkiler çok muhtemeldir ki yavaş yavaş buna uygun biçimler alacaktır.

Tuna: Zaten burada sözkonusu olan, tekelin herhangi bir siyasi yapıdan bağımsızlaşması, kendi hukukunu, ordusunu kurması değil. O dönüp kendi çıkarları için savaşacak bir siyasi yapı arayacak. Ama çokuluslu tekeller olgusunun bu derece gelişmesi, zaten siyasi olarak da ülkeler arasında birliği

doğuran bir eğilime dönüşüyor.

Cihan: Böyle bir eğilimi var. Ama kapitalizmin bunu çelen eğilimleri de var. İşte ulusal devlet çiti burada böyle bir rol oynuyor. Ama dikkat ediniz, siyasi etkinlik alanlarıyla çakışan iktisadi bloklaşmalar da oluyor öte yandan. Almanya neden Avrupa ve Doğu Almanya üzerinden kendisine siyasi ve askeri nüfuz alanı yaratıyor? Bakıyorsunuz sermayesinin akışı da biraz buna göre yön bulabiliyor. Devlet olarak Slovenya'yı, Hırvatistan'ı kolayından kapattı mı, sermayeyi de oraya akıtıyor ya da sermaye ondan önce orada bir etkinlik alanı sağladı mı, siyasi, kültürel ilişkiler de buna göre şekillenmeye başlıyor.

Bugün dünya küçük, sermayenin akacağı alanlara görünürde bir sınır yok, ama neden Japonya özellikle Pasifik'te özel bir ağırlık alanı oluşturuyor? Çünkü o iktisadi yayılma, mali egemenlik ile siyasi-askeri egemenlik giderek organik süreçler olarak birbirlerini beslemeye ve bir özel ağırlık alanı yaratmaya başlıyorlar. ABD bile dünya egemeniyken, kendi çapında kendine özel bir bölge de yaratabiliyor, somutta NAFTA bunun ifadesi oluyor. Latin Amerika'yı zaten kendi arka bahçesi, özel egemenlik alanı sayıyor.

Çokuluslu tekellerin ne denli içiçe geçtiği üzerine bugüne kadar bir sürü şey söylendi. Bu elbette bir eğilim olarak var. Ama bakıyoruz, yüzyılın sonunda bu eğilimi çelen karşı eğilimler de var. Yani ters gelişmelerle bu eğilim bir biçimde dizginleniyor. Örneğin AB'nin oluşumu aynı zamanda Avrupa'nın Japon tekellerine karşı, Amerikan tekellerine karşı savunulmasının da bir aracı oluyor.

Ceren: Bu konuda Türkiye'de bir araştırmacının bir kitabı var, bu bir üniversite görevlisi sanıyorum. Çokuluslu şirketlerde giderek böyle bir bütünleşme eğilimi değil, tam tersine aslında bir parçalanma olduğunu, somut veriler üzerinden ortaya koyuyor. Yani genel doğrultunun bu yönde olduğunu savunuyor. Daha önceki süreçlerdeki bütünleşmenin bir

yanılsama yarattığını, ama '70'li yıllar sonrasında bütünleşmenin güçlenen değil zayıflayan bir eğilim olduğunu söylüyor.

***B- Parti Programı Üzerine
Kongre Tartışmaları***

I. BÖLÜM

Parti programında teorik bölüm

Parti programında teorik bölümün özel önemi

Cihan: Ön tartışma tutanaklarında bu konuda çok şey olduğunu varsayarak, söyleyeceklerimi mümkün mertebe kısa tutmaya çalışacağım. Aslında söyleneceklerin bir bölümü önceki oturumda bir biçimde söylenmiş de oldu. Örneğin, parti programının bilimsel temelleri üzerine söylenen herşey, birinci derecede teorik bölümü ilgilendiriyor. Bu bölümün mantığının kavranmasının çok büyük bir önemi var. Bu parti programının en kritik bölümüdür ve ancak gerisindeki mantık kavranabildiği zaman anlamı ve önemi de gerçekten anlaşılabilir. Bu bölümü oluşturan maddelerin toplam teorik ve mantıksal bütünlüğü anlaşılmadığı zaman, her ekonomi-politik kitabında sözü

edilen türden marksist gerçeklermiş gibi görünür kişiye. Oysa parti programının teorik bölümünde, genel ve kuru ekonomipolitik önermeler değil, fakat çok temel bir bilimsel devrimci teorik ve ilkesel tutum sözkonusudur.

Bu mesele o kadar önemlidir ki, burjuvaziyi devirmiş, iktidarı ele geçirmiş bir partide bile, iki yıl boyunca uzun uzun bu bölüm üzerine, onun yeni parti programında korunup korunmaması üzerine hararetli tartışmalar yapılabiliyor. Lenin, 1917 Mayıs'ında, "program revizyonu üzerine materyali" partiye sunarken, bu konuya ilişkin tartışmayı açıyor ve tam iki yıl boyunca, değişik vesilelerle, partinin önde gelen teorisyenleri bu meseleyi tartışıp duruyorlar. Lenin, kendi tercihini ve buna ilişkin argümanlarını gerekçelendirmek için, bu konuda birkaç temel önemde makale yazıyor ve bir dizi kongre konuşması yapıyor. Düşünün ki, tüm bunlar burjuvaziyi devirerek iktidarı ele geçirmiş bir ülkede yeni parti programı, geleceği kucaklaması düşünülen ve sosyalist insanın sorunlarını içeren bir parti programı tartışılırken oluyor. Bu mesele bu türden bir program için bile bu kadar büyük bir önem taşıyabiliyor.

Lenin'in açıklamaları bize, bu bölümün neden bu denli özel bir önem taşıdığını yeterli açıklıkta ortaya koyuyor. Lenin meseleyi gerçekten çok sağlam bir çerçevede ortaya koyuyor, konuyla bağlantılı çok özel ve o ölçüde aydınlatıcı ayrıntılara iniyor.

Sovyetler Birliği'nin 20. yüzyıl tarihi içindeki toplam süreci, Lenin'in bu tartışmalarda çok dikkatli ve biraz örtülü bir biçimde ifade ettiği kaygılarının bir doğrulanması da oldu bir bakıma. Tarihin bizi geriye itmeyeceği, yeniden iktidarı kaybetmeyeceğimiz, zikzaklarla karşılaşmayacağımızın hiçbir garantisi yoktur, diyor Lenin, bu tartışmalar esnasında. Tam da eski programın kapitalizme ilişkin bölümünün neden korunması gerektiğini gerekçelendirirken. Bunları söylemesinden iki

sene sonra NEP politikasının gündeme gelmesi bile, tarihi zikzakın ne anlama geldiğine çok somut, çok çarpıcı bir gösterge oluyor. NEP politikasının özellikleri ve tehlikeleri bile bu bölümün neden özel bir önem taşıdığını göstermeye yeter.

Birçok insanın klasik programların bu bölümünü (bu zaten daha çok klasik programlarda bulunan, birçok partinin bugün programlarında yer vermediği ya da üstünkörü yer verdiği bir bölümdür) belli bir kanıksamayla okuduğu, anlamını ve işlevini kavrayamadığı bir gerçektir. Bu genelde de, Türkiye sol hareketinde de böyle. Mevcut programları bunun bir kanıtı. Programlarına baktığımızda, marksist programın bu bölümünün neyi ifade ettiği konusunda pek de açık bir fikre sahip olmadıklarını görüyoruz.

Bazı akımlar el yordamıyla bir şeyleri fark etmiş görünüyorlar; kapitalizm, emperyalizm üzerine bölümlere yer veriyorlar programlarında. Ama ortaya koydukları şeylere baktığınız zaman, meseleyi anlamadıklarını çok açık bir biçimde görebiliyorsunuz. Marksist bir program kurulu kapitalist düzene karşı savaş ilan eder, dolayısıyla kapitalizmin suçlanmasıyla başlar genel gerçeğini fark etmişler. Ama bunun ne anlama geldiğini, bu suçlamanın bilimsel mantığının, teorik ve tarihsel bütünlüğünün ne olduğunu anlamış değiller. Programlarının bu bölümünde, genellikle, Türkiye’de kapitalizmin nasıl geliştiği, hangi evrelerden geçtiği ve nerelere gelip vardığı üzerine açıklamalar da bunu gösteriyor. Teorik olmaktan çok tarihsel bir anlatım vardır burada. Oysa klasik programlarda sözkonusu olan bilimsel bir teorik tutumdur. Bu iki sunuluş birbirinden tümüyle farklı şeylerdir.

Kapitalizmin bilimsel eleştirisinin evrenselliği

Ben bu bölümü kaleme almaya çalışırken şunu fark ettim.

Eğer sözkonusu olan kapitalizmin bilimsel bir eleştirisi olacaksa, bu bölüme salt kendi toplumunuza özgü olan bir şeyler koymak pek mümkün değil. Programın bu bölümü, Lenin'in 1917'deki sözleriyle, "*sosyo-ekonomik bir düzen olarak kapitalizmin en önemli ve en özsel özelliklerinin bir tasvirini ve tahlilini içermek*" durumunda. Böyle olacaksa eğer, yani bu bölüm kapitalizmin temel işleyiş yasalarını; basit meta üretiminden kapitalist meta üretimine geçiş, üretimin ve emeğin toplumsallaşması, kapitalizmin egemen hale gelmesi ve kendi çelişkilerini üretmesi, bu çelişkilerin başlıcaları ve bu çelişkilerin kaçınılmaz bir biçimde kapitalizmin çöküşünü hazırlaması gerçeği üzerine oturacaksa eğer, zorunlu olarak genel ve evrensel olmak durumunda.

Lenin, 1902 yılı tartışmaları esnasında Plehanov'un taslağını eleştirirken, programın bu bölümünün "Rusya'ya özgü" olması gerektiğini savunuyor ve şunları söylüyor: Batı Avrupa'da bu çok gerekli değil; zira burada kapitalizm aşağı-yukarı benzer biçimlerde gelişti, benzer sonuçlara vardı, ortaya birbirine benzer ilişkiler ve sorunlar çıkardı. Bu nedenle Batı Avrupa'da programların bu bölümünün genel olması ve birbirine benzemesi anlaşılır bir durum. Ama Rusya'da kapitalizm henüz böyle bir gelişme yaşamadı. Rusya'da kapitalizmin gelişimi halihazırda yaygın serflik ilişkileriyle de içiçedir. Böyle bir ülkenin kapitalizmi de kendine özgüdür ve bu özgünlük de bizim programımızın bu bölümünde yansiyabilmek durumundadır. Çünkü bir parti programı tam da belirli bir toplumun belirli bir sınıfının, belirli bir kapitalizme karşı bir savaş ilanıdır. O halde bu belirli kapitalizmin özgünlükleri de programın bu bölümünde yansiyabilmelidir. Tüm bunlar, Lenin'in Plehanov'un taslağına yönelttiği eleştirinin en temel ögesi durumunda.

Ama aynı dönemde, hatta aynı günlerde, Lenin'in hazırladığı kendi taslağı var önümüzde. Taslağın bu bölümü in-

celendiğinde, bir giriş cümlesi hariç, burada salt Rusya'ya özgü olan bir şey görmek mümkün değil. Bu benim için ilginç bir gözlem oldu ve ön tartışmalar sırasında da buna işaret etmiş, üzerinde durmuştum. Sanırım tartışma tutanaklarının ilk bölümünde yer alıyor bu. Kaldı ki Lenin'in taslağına düşülmüş bir not da var. Bu notta, Lenin'in kendi taslağının teorik bölümünü Plehanov'un taslağını model alarak hazırladığı dile getiriliyor, ki bu sonradan değil, taslak Iskra yazı kurulu içinde tartışmaya sunulurken, muhtemelen de Lenin'in kendisi tarafından düşülmüş bir not.

Lenin'in kendi taslağının teorik bölümünde; *"Rusya'da meta üretimi gittikçe daha fazla gelişmekte, kapitalist üretim tarzı gittikçe daha güçlü biçimde egemen hale gelmektedir."* cümlesi dışında, Rusya'ya özgü herhangi bir şey görmek mümkün değil. Rusya'ya özgü olan herşey, tam da bu teorik bölümün bittiği yerden itibaren başlıyor. Rusya'da kapitalist gelişmenin bir başka safhada bulunduğu, bu nedenle Rus işçi sınıfının öteki ülkelerin işçi sınıfından farklı tarihi siyasal görevlerle yüzyüze bulunduğu türünden bir bağlantı cümlesiyle, programın siyasi bölümüne geçiliyor ve ancak buradan itibaren Rusya'ya özgü olana yer veriliyor, burjuva demokratik-devrime ilişkin önlemler sıralanıyor.

Böyle olması tümüyle normal. Ben kendi taslağımızı hazırlamaya çalışırken de bunu farkettim. Sorun başka türlü konulamıyor. Burası temel esaslara ve ilkelere ilişkin bir bölüm olduğu için, ulusal olandan çok evrensel olanın verilebileceği bir bölüm. Türkiye'de kapitalizmin gelişme safhalarını anlatmakta bir güçlük yok. Biz bunu daha '87'deki ilk *Platform Taslağı*'mızda bile yaptık. Ama kapitalist gelişme sürecinin özelliklerini gelişme evreleriyle birlikte anlatmak program açısından bir şey ifade etmiyor. Bu tür bir anlatımın bir programda yeri yok, olmamalı.

Doğuşu ve evrimi içinde kapitalizme ilişkin temel yasallık-

ları ve çelişmeleri verebilmek durumundadır teorik bölüm. Programın teorik bölümü, Engels'in deyimiyle temel ilkeler ya da esaslar bölümü, bunu ortaya koyabilmek durumundadır. Nitekim Lenin, muhtemelen deneyimin ve düşünsel olgunlaşmanın da sağladığı imkanlarla, sonradan, Plehanov'un programının tam da bu eleştirdiği, zamanında özgünlükten ve savaştı bir ruhtan yoksun olmakla itham ettiği bölümünü, üstelik devrim yapmış bir ülkede, yeni parti programında olduğu gibi korunmasını savunabiliyor ve iki yıl bunun mücadelesini veriyor. Birileri, özellikle tartışmanın temel bir tarafı olan Buharin, bu bölümün mali sermaye çağının gerçekleri ışığında yeniden kalem alınmasını öneriyorlar. Lenin bunun bile gereksiz olduğunu, programın bu bölümünün meseleyi çok iyi koyduğunu ve yeni programda da olduğu gibi korunması gerektiğini söylüyor, eski programdan yeni programa olduğu gibi aktarılması gerektiğini ısrarlı bir biçimde savunuyor.

Lenin, 1919'da, parti programının karara bağlandığı kongrede, meseleyi ortaya koyarken, bu bölüm, tam da programımızın enternasyonal karakterinin yansıdığı bölümdür, diyor ve bunu şöyle gerekçelendiriyor: Her bir ulus, her bir toplum birbirinden farklı gelişme aşamalarında olsa bile, bugünün tüm modern ulusları, temel yasallıkları bakımından tam da aynı kapitalizm gerçeğiyle yüzyüzedirler. Biz burada, programımızın bu bölümünde, kapitalizmin temel karakteristiklerini veriyoruz. Ve bu temel karakteristiklerin bütün uluslar için evrensel olması, son derece anlaşılır bir durumdur. Programımızın enternasyonal karakterinin yansıdığı yer tam da burasıdır. Bu, programımızın, günümüzün bütün uluslarının, kapitalizm her birinde farklı gelişme aşamalarında olsa bile, kapitalizmin aynı temel karakteristikleriyle yüzyüze olduklarını gösteren bölümdür, vb., vb. Ve nitekim bakıyoruz, Rusların 1903'te kongrede onayladığı programın girişi, tam da bu gerçeğin dile getirilişiyle, hareketin buradan gelen enternasyonal karak-

terinin ifade edilişiyile başlıyor:

“Meta değiş-tokuşunun gelişimi, uygar dünyanın tüm halkları arasında öylesine sıkı bir bağ kurdu ki, proletaryanın büyük kurtuluş hareketi uluslararası bir hareket haline gelmek zorundaydı ve artık uzun süredir böyledir.

“Kendisini proletaryanın dünya ordusunun bir parçası olarak gören Rus sosyal-demokrasisi, bütün diğer ülkelerin sosyal-demokratlarıyla aynı nihai hedefe ulaşmayı amaçlar. Bu nihai hedef, modern burjuva toplumunun karakteri ile ve onun gelişme seyriyle belirlenmiştir.” (Seçme Eserler, C: 6, s.113 -Red.)

Demek ki; proletarya hareketinin uluslararası karakterini ve nihai hedef birliğini, tam da modern kapitalist gelişmenin oluşturduğu ve düzlediği zemin sağlıyor; *“Bu nihai hedef, modern burjuva toplumunun karakteri ile ve onun gelişme seyriyle belirlenmiştir.”*

Programın bu bölümünün taşıdığı teorik ve ilkesel önemi belirtmek için söylemiş oldum tüm bunları.

Programın katı bilimsel temeli

Mevcut program deneyimi ve pratiği üzerinden bakıldığında, Türkiye’de bu meselenin pek anlaşılmadığı açık olduğuna göre, bu konu çok daha özel bir önem taşıyor. Bazı aydın çevrelerin hazırladığı programlara baktığımızda; dünya kapitalizminin bugünkü bir takım sorunları, yansımaları, bu tarihi konjonktürde öne çıkan bir takım yönleri üzerinden bir şeyler söyleme, bunu öne çıkarma yoluna gittiklerini görüyoruz. Oysa mesele bu değil. Kapitalizmin en özsel olan, en temel olan, en karakteristik olan yönünü; şu veya bu ulusa özgü olanı değil, daha belirli bir evreye özgü olanı değil, tüm uluslar için temel olanı ve aynı çağın tüm alt evreleri için kalıcı olanı vurgulayabilmelidir programın bu bölümü. Çünkü o enternasyo-

nalist kimliği, davanın o uluslararası niteliğini ve o nihai hedef birliğini sağlayan, tam da ulusların bu aynı temel ilişkiler ve dolayısıyla çelişkiler ağı içinde yer almaları, zaman farklılığı ile de olsa bu aynı temel gelişim evrelerinden geçmeleridir.

Ve bu bölüm, sadece modern kapitalist toplum gerçeğini vermekle kalmıyor, onun kendinden ileri bir toplumsal düzenin önkoşullarını ve toplumsal dinamiklerini kendi bünyesinde nasıl ürettiğini de aynı biçimde veriyor. Bir başka ifadeyle, kapitalizmin tarih içerisinde nasıl varolma imkanı bulduğunu ve hangi kaçınılmaz çelişkilerinin onu çöküşe götüreceğini, bunu sağlayacak etkenlerin ve toplumsal gücün ne olduğunu da veriyor.

Bilimsel temellere dayalı ilk marksist parti programının Komünistler Birliği'nin programı olan *Komünist Manifesto* olduğunu biliyoruz. Dünkü tartişmalar içerisinde de örneklemiştim; *Manifesto*'nun "*Burjuvalar ve Proleterler*" başlıklı ilk bölümü, tam da kapitalizmin nasıl yükseldiğini, nasıl yerleştiğini, hangi onulmaz çelişkilerle yüzyüze kaldığını ve bu çelişkilerin onu kaçınılmaz olarak nasıl yıkıma götüreceğini anlatıyor. Marksist işçi sınıfı partisi programlarının teorik bölümünün mantığına tamı tamına oturuyor bu çerçeve. Önce kapitalizmi yükselişi içerisinde veriyor, sonra da bunu onun kaçınılmaz çöküşünün tahlili ile birleştiriyor. Bu toplam teorik-tarihsel sunuluş, ütopyik sosyalizmden bilimsel sosyalizme geçişi sağlayan temelin kendisidir zaten.

Çöküşi kaçınılmaz olan ve kendisini tarihe gömecek güçleri yaratmış olan kapitalizm gerçeği tespit edildikten, bu tarihe gömücü gücün de proletarya olduğu ortaya konulduktan sonra, "*Proleterler ve Komünistler*" başlıklı ikinci bölümde, proletaryanın bunu nasıl başarabileceği; bu noktada komünistlerle proletarya, öncü ile sınıfın geneli arasındaki ilişki konuluyor. "*Proleterler ve Komünistler*" bölümünün girişinde, parti ile sınıf ilişkisi üzerine temel marksist düşüncenin temellerini

buluyoruz. Komünistlerin yakın siyasal hedefi üzerine bir stratejik tanım da var burada. Burjuva egemenliğinin yıkılması ve siyasal iktidarın proletarya tarafında ele geçirilmesi olarak konuluyor ortaya bu.

Deminden beri yaptığım açıklamalara ışık tutan bir kritik nokta olarak şu söyleniyor: *"Komünistlerin vardıkları teorik sonuçlar, hiçbir şekilde şu ya da bu sözde dünya reformcusu tarafından icat edilmiş ya da keşfedilmiş olan düşünce ya da ilkelere dayanmaz."* Yani komünist program keyfi tercihlere ya da arzulara dayanmaz. Ya da dahiyane bir takım insanların masa başında iyi bir toplumsal düzeni hayal etmeleri ve bunu bir program olarak resmetmelerine de dayanmaz. Ya neye dayanır? Okuyorum: *"Bunlar yalnızca, var olan bir sınıf mücadelesinin, gözlerimizin önünde gerçekleşen bir tarihsel hareketin gerçek ilişkilerinin genel ifadeleridir."* Yani burada sözkonusu olan; modern burjuva topluma özgü iktisadi, sosyal ve siyasal gerçeklerin teorik bir soyutlanması ve genel bir formülasyonudur. Marksizmin bilimsel karakteri ve temeli budur. Marksist bir parti programının bilimsel olabilmesi için herşeyden önce bu temele oturması gerekiyor.

Lenin gibi bir devrimci (ki, tarihte iradenin oynayabileceği rolü en ileri derecede kavramış ve bunu tarihi pratik içerisinde en parlak bir biçimde somutlamış bir devrimcidir sözkonusu olan), programın sağlam ve bilimsel bir temele, ekonomik ve sosyal gerçeklerin katı temeli üzerine oturması gerektiği fikrini döne döne vurguluyor. Devrimci iradenin oynayabileceği rol, ancak bu maddi temele dayanır, onunla birlikte gerçekleştirilirse, bir anlam taşıyabilir. Öznel olan ancak nesnel bir temele sahip olabilirse bir anlam, işlev ve etkinlik gücü kazanabilir. Eğer bu temelden yoksunsa, sonuç bir hiçtir.

Lenin'in kendisi; biz eğer sağlam iktisadi temellere oturan bir parti programı ortaya koyamıyorsa, bir program iddiası ile ortaya çıkmaktan vazgeçmek zorundayız, diyor. Biz işçi-

lere, programımızın teorik bölümünde, kapitalizmin ne olduğunu, nasıl doğduğunu, ne tür çelişkiler ürettiğini ve kendi çelişkilerinin sonucu olarak nasıl kaçınılmaz olarak yıkılacağını kavratamadıktan sonra, işçilere komünistliği anlatmış olamayız, diyor. Programımızın bu bölümü, işçilere verilmesi gereken sağlam sosyalist bilincin, anti-kapitalist bilincin de temellerini oluşturuyor, diyor.

Engels'in popüler eseri ve tarihi evrim şeması

Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* kitabına bakıyoruz; burada bilimsel sosyalizm bölümü olduğu gibi bir parti programı formudur, kuşkusuz programın teorik bölümü anlamında. Burada önce ütopyik sosyalizm değerlendiriliyor; ütopyik sosyalizmin kapitalizmi eleştirdiği, ama onu anlayamadığı için aşamadığı, onu aşacak bilimsel bir çerçeve ortaya koyamadığı saptandıktan sonra, bilimsel sosyalizme geçiliyor ve bilimsel sosyalizmin başardığı işin ne olduğu ortaya konuluyor. Burada, küçük ölçekli üretimden büyük ölçekli kapitalist üretimin nasıl doğduğu; kapitalist meta üretiminin nasıl yerleştiği; hangi temel çelişmeleri ürettiği; bu çelişmelerin hangi sonuçları yarattığı ve sonuçta, kapitalizmin yarattığı bir toplumsal gücün (proletaryanın), kapitalizmin yarattığı bir maddi zemin üzerinde, nasıl bir tarihi devrimci rol oynayabileceğinin bilimsel bir izahı var. Kapitalizmin en temel, en özsel özellikleri ve çelişmelerinin sunuluşu üzerinden, proletarya devrimi ve sosyalizme geçiş gerekçelendiriliyor ve nihai hedefe ilişkin tanımlarla birleştiriliyor.

Sonunda Engels, tüm bunları adeta bir program formunda, genel özet ve sonuçlar olarak toparlıyor. Burada; bir, ortaçağ toplumu; iki, kapitalist devrim, yani burjuva toplumun doğuşu ve yerleşmesi, küçük meta üretiminden kapitalist meta

üretimnin doğuşu ve yerleşmesi, alt başlıkları olarak kapitalizmin ürettiği onulmaz çelişkiler; ve üç, nihayet proleter devrim, Engels'in deyiimiyle, çelişkilerin çözümü. Marksist parti programlarının teorik bölümü, işte tam da bu tarihi seyri vermeli-dir. Zaten Engels de, "şimdi tarihi evrim taslağımızı kısaca özetleyelim" diyerek bu özeti yapıyor. Ve sonuç bölümünde, insanın özgürleşmesi sürecini, sınıfların ve devletin yok oluşu sürecini de verdikten sonra, sonuç paragrafında sözünü şöyle bağlıyor:

"Bu evrensel özgürlüğe kavuşturma işini başarmak, çağdaş proletaryanın tarihi özel görevidir..." Marksizmin özü de budur zaten, bunu gösterebilmektir. Bunu bilimsel olarak açıklamak, ortaya koyabilmektir. Bizim popülizme yönelttiğimiz eleştirinin en temel argümanı da budur.

Devam ediyor Engels; *"... Bu işin tarihi koşullarını ve böylelikle iç yüzünü anlamak, şimdi baskı altında bulunan proletaryaya, başarmaya çağrıldığı bu önemli işin koşulları ve anlamı üzerine eksiksiz bilgi vermek, bu, proleter hareketin teorik anlatımının, bilimsel sosyalizmin, ödevidir."* (Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Sol Yayınları, 2. baskı, s.103 -Red.)

Burada parti ile sınıf arasındaki, yani özne ile nesne arasındaki ilişki tanımlanıyor. Bu tarihi görevi yerine getirmek proletaryanın görevidir. Ama bugün baskı altında bulunan, dolayısıyla bu tarihi görevinin bilincinde olmayan proletaryaya bunu anlatmak ise, proletarya hareketinin teorik dışavurumu olan bilimsel sosyalizmin görevidir. Burada parti ile sınıf arasındaki ilişkinin temel önemde bir teorik anlatımı ve sunuluşu var.

Engels'in makalesinin bu bölümü, aslında temel eseri *Anti-Dühring*'in bir bölümünden başka bir şey değildir. Marksistler bunu sağlam bir biçimde böyle kavradıkları için, Fransız sosyalizminin önderi Lafargue, Engels'den bu bölümü işçiler için popüler hale getirmesini rica ediyor. Engels bilimsel anla-

tımını hiçbir biçimde bozmuyor, sadece belli bir biçimde düzenliyor ve bu işçilerin eğitiminde temel önemde popüler bir broşüre, gerçekte gerekçelendirilmiş bir programa dönüşüyor.

Biz, çevremize topladığımız sempatizan militanları ve bağ kurduğumuz işçileri öncelikle Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* kitabının "*Bilimsel Sosyalizm*" bölümü temelinde özel bir tarzda eğitmeliyiz. Onları *Komünist Manifesto*, *Bilimsel Sosyalizm* ve başka bazı temel eserler üzerinden eğitmeliyiz ki, programımızın teorik bölümünün o özlü ifadeleri anlaşılabilir. Oradaki her bir vurgunun ne anlam ifade ettiği, saflarımıza katılacak ve mücadele edecek işçiler tarafından kavranabilir. Bu iki temel esere dayalı bir eğitim, emperyalizm sorununu saklı tutarsanız, gerçekte programımızın teorik bölümüne ilişkin bir eğitimden başka bir şey değildir.

Bu bilimsel temel anlamadığı sürece, işçiye anti-kapitalist bilinç vermiş olmazsınız. İşçiye anti-kapitalist bilinç vermek, hiç de kabaca kapitalizm ve kapitalistler kötüdür demek ve onları buna inandırmak değildir. İşçiler bunu, bu kadarını kendi deneyimleri ile bile biliyorlar. Önemli olan kötü olanın yasallığını ve onun kaçınılmaz çöküşünün teorik mantığını kavrayabilmek, kavrayabilmektir. Anti-kapitalist propaganda, kapitalizmin ve sömürücülerin kötülüğü üzerine konuşup yazmak değildir. Önemli olan, bunu bilimsel bir temel ve esaslar üzerinden yapabilmektir.

Elbette ki biz geniş işçi yığınlarına kapitalizmin kötülüklerinin teşhir ve ajitasyonunu yaparız; ama buradan etkilediğimiz ve kazandığımız her işçiyi de, kapitalizm nedir, nasıl işler ve onun onulmaz çelişkilerinin ve kaçınılmaz çöküşünün temel ve mantığı nedir, neye dayanır konusunda teorik olarak eğitmeye bakarız. Lenin 1919 Kongresi'nde güzel bir şey söylüyor: Biz proletaryanın öncüsünü yıllarca programımızın bu

bilimsel teorik temeli üzerinde eğittik ve sonuçta iktidar olduk. Şimdi iktidar kuvveti bir parti olarak milyonları eğitme imkanımız var; ve biz programımızın bu bölümü temelinde artık milyonları eğitme görevi ile yüzyüzeyiz. Bu tartışmanın başka bazı kritik bölümleri var, oraya daha sonra geleceğim.

Erfurt Programı'nın giriş bölümünde, tam da Engels'in "*Bilimsel Sosyalizm*" broşüründe ortaya koyduklarının iyi, fakat çok kritik bazı noktalarda eksik bir özeti var. Engels broşüründe bütün bir tarihi tabloyu veriyor. Burada proletarya devrimi ve proletarya diktatörlüğü temel önemde sorunlardır. Oysa Erfurt Programı, oportünist bir biçimde, meselenin bu yanlarını atlıyor. Ama kapitalizmin tarihi evriminin işleri hangi noktaya vardıracağını da iyi bir biçimde özetliyor. Zaten programın bu bölümü sonraki birçok parti programına da model oluşturuyor. Aynı tutumun Erfurt Programı'nda da olduğunu hatırlatmak için, sadece örneklemiş oldum.

Benzer bir sunuluş, deminki tartışmada da örneklediğim gibi, Rusların 1902 ve 1903 programlarında var. Benzer bir sunuluş Komünist Enternasyonal Programı'nda var. Komünist Enternasyonal Programı uzun bir giriş bölümünün ardından, "*Dünya kapitalist sistemi, gelişmesi ve kaçınılmaz çöküşü*" başlığıyla birinci bölümünde bunu veriyor. "*Kapitalist dinamiğin yasaları ve sanayi sermayesi çağı*", ara başlık. Hemen onu izleyen bölüm; "*Mali sermayenin emperyalizm çağı*". 20. yüzyılda kaleme alınmış bir program olduğu için, burada artık bir de emperyalizm çağı bölümü var. Burada Lenin'in 1917'den 1919'a kadarki parti programı tartışmaları vesilesiyle savunduklarına uygun düşen bir tutum ve tercih var.

Bu programın "*Kapitalist dinamiğin yasaları ve sanayi sermayesi çağı*" bölümünü incelediğimiz zaman, burada kapitalizmin yasallıklarının konulmaya çalışıldığını görüyoruz. Ancak kısa geçildiği için biraz yetersiz ve karışık. Klasik programlardaki açıklığı ve bütünselliği burada göremiyoruz.

Teorik-ilkesel bölümün muazzam politik önemi

1903 tartışmalarında Lenin'in, gerek Plehanov'un taslağı, gerekse bu programa son biçimini veren komitenin ortaya çıkardığı taslak üzerinden yaptığı tartışmalar var. Bu tartışmalar özel ayrıntılar içeriyor. Bakıyorsunuz, köylülüğe karşı tutum, küçük ölçekli üretime karşı tutum, işçi sınıfı ile öteki halk sınıfları arasındaki ayırım vb. üzerinde özel bir titizlikle duruluyor. Dikkat edin, bizim köylü sorunu üzerinden küçük-burjuva siyasal akımlara yönelttiğimiz eleştiride, DHKP-C eleştirisinde özel bir tarzda ortaya koyduğumuz temel fikirlerin kaynakları, tam da programın bu giriş bölümünde var. Yani çoğu kimsenin kanıksayarak "bunlar bilinen gerçekler" diye geçtiği maddeler, gerçekte temel önemde bir ideolojik eleştirinin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Proletarya ile öteki halk sınıf ve tabakaları arasındaki ayırımın Plehanov'un programında biraz bulanık bir biçimde yer alması, Lenin'in haklı bir biçimde en çok tepki gösterdiği meselelerden biri. Lenin; ikide bir 'işçi ve emekçiler' ibaresi kullanmayalım, işçinin yeri başkadır, emekçilerin yeri başka, işçinin yeri öteki emekçi sınıflar ya da katmanlar ile hiçbir biçimde kıyaslanamaz, diyor. Düşününüz ki aynı Lenin, köylü sorunu ya da devrim sorunları tartışıldığı zaman, köylülüğü burjuvazinin yedeği olarak görüp bir tarafa iten Plehanov'a karşı Rusya'da köylülüğün taşıdığı muazzam önemi anlatmaya çalışıyor. Ama öte yandan, meselenin teorik ve programatik çerçevede ortaya konuluşunda, anti-kapitalist marksist bir perspektif içinde konuluşunda, Plehanov'a düştüğü hatalar ya da gösterdiği dikkatsizlik ve özensizlik nedeniyle sert eleştiriler yöneltiyor. İşçi sınıfını hiçbir biçimde öteki emekçi sınıflarla karıştırmamalıyız; işçi sınıfı modern toplumda kendine özgü bir yeri olan, sonuna kadar devrimci olan, özel mülkiyet

ilişkileri dışında kalan tek sınıftır; bütün öteki sınıflar şu veya bu biçimde kurulu düzen ile, özel mülkiyet ile bağı olan sınıflardır, diyen de bu aynı Lenin'dir. Rus devriminin burjuva-demokratik aşaması sözkonusu olduğunda ise, dönüp Plehanov'a köylülüğün taşıdığı muazzam önemi anlatıyor.

Buradaki farkı anlamaya çalışın. Biz marksistler olarak, modern toplumun sınıflarına bakarken, proletaryanın kendine özgü benzersiz rolü üzerine çok özel bir hassasiyet gösteririz. Bu konuda popülizmi çok net bir biçimde eleştiririz. Ama öte yandan da, kendine özgü konumunu tanımladığımız bu öncü sınıfın arkasından sürükleyeceği öteki sınıflara da bu çerçevede gerekli ilgiyi gösteririz. Bizim yaptığımız hiçbir biçimde öteki emekçi sınıf ve katmanları küçümsemek ya da yok saymak değildir. Biz yalnızca öncü ile yedekleri birbirinden ayırıyoruz. Ve dikkat edin, öncünün rolünü doğru anlamayanlar, yerli yerine oturtamayanlar, yedeğin rolünü de doğru anlamıyor, yerli yerine oturtamıyorlar. Programı kaleme alırken öncü ile yedeği birbirine "işçiler ve emekçiler" genel kategorisi içinde karıştıranlar, öte yandan ama, yedeklerin devrimde taşıdığı çok özel role gelince, bunu da gözden kaçırabiliyorlar. Plehanov'un tutumu bunun dikkate değer bir örneğidir.

Aynı hatalı tutumu Troçki'de de görüyoruz. Nitekim biz, tarihsel sorunlara ilişkin tartışmalar vesilesiyle de buna işaret ettik; Troçki'nin kusuru, köylülüğün taşıdığı özel önemi görmemek değil, fakat proletaryanın önderlik yeteneğine, köylülüğü ardından sürükleme gücü ve olanaklarına güvenmemektir, dedik. Troçki köylülüğün Rus devriminde taşıdığı önemi elbette biliyordu. Onun kusuru, köylülüğün Rus devriminde taşıdığı özel önemi görüp görmemek değil, proletaryada köylülüğü sürükleyebilme yeteneğini gereğince değerlendirememektir. Bu noktada, proletaryanın hegemonyasına, kendi dışındaki sınıf ve tabakaları ardından sürükleme kapasitesine duyulan bir güvensizliktir.

Devrimin ardından, devrimin kendi iradesi dışında tek ülke ile sınırlı kaldığı bir evrede, Troçki'nin başarısız kaldığı nokta yine bu oluyor. Batıda devrimin yetişmediği koşullarda, Rusya proletaryasının, orta köylülüğe karşı hassas ve dikkatli bir çizgi izleyerek, gerekirse NEP türü politikalar ile ona tavizler de vererek, onu yedekleyebileceğine bir güvensizlik var. Troçki parti kongresi tartışmalarında net bir biçimde diyor ki; eğer batıda devrim yetişmezse, bu durumda biz köylülük ile yüzyüze ve başbaşa kalacağız; köylülüğün marksist açıdan hangi ilişkileri temsil ettiği ise bellidir, bu sınıfın tazyikine dayanamayız. Proletaryanın köylülüğü doğru bir politika ile kendi yedeğine alabilme kapasitesine duyulan bir güvensizlik bu. Kuşkusuz bunu bu denli açık bir tarzda ifade etmiyor. Ama bu noktada ciddi tereddütler ve inançsızlık taşıdığı ölçüde, bu bir zayıflık olarak yansıyor.

Dikkat edin, bu tartışmalar gelip hep o programatik ifadelerde anlam buluyor. Eğer bizim programımızın giriş bölümü üretici güçlerin gelişmesi, büyük ölçekli kapitalist işletmenin yerleşmesi, rekabetin bu büyük ölçekli kapitalist işletmeyi gitgide güçlendirerek küçük üretimi kaçınılmaz bir biçimde çöküşe götürmesinden söz ediyorsa; programımızın bu bölümü, küçük ölçekli üretim üzerinden yükselen köylülüğe karşı nasıl bir tavır alacağımızı da belirliyor demektir.

Eğer tarihsel-toplumsal gelişmenin yönü buysa, biz köylülüğe bu yöne aykırı bir tutumla yaklaşamayız. Eğer üretici güçlerin gelişmesi onu çöküşe götürüyorsa; "biz senin çöküşünü engelleyeceğiz, senin küçük işletmeni garantileyeceğiz" diyebilir miyiz? Tarihsel hareketin seyri sosyalizm için maddi zemini düzlüyor. Biz olsa olsa ona deriz ki; kapitalizm koşulları devam ettiği sürece senin yıkılışın kaçınılmaz; burjuvazi seni sömürüyor ve kapitalist gelişme seni yıkıma sürüklüyor; seni üretim araçlarından, küçük toprağından yoksun bırakıyor, mülksüz proleterler olarak kentlere sürüyor; üstelik orada sana gü-

venli bir iş de sağlayamıyor.

Biz bunu anlatırız ve deriz ki; sen eğer kapitalizme karşı mücadelesinde proletarya ile birleşirsen, senin hiç de böyle yıkımı yaşamaman, açlıkla, sefaletle, topraksızlıkla yüzyüze kalman gerekmez; proletarya iktidarı senin toprağına dokunmayacağı gibi, senin yıkıma uğramadan kooperatifler yoluyla kollektif üretime geçişini de kolaylaştıracaktır; sen yıkım yaşamayacaksın, sadece modern teknik gelişmenin imkanlarından iyi bir biçimde yararlanarak, büyük ölçekli kollektif üretime bir başka biçimde uyum sağlayacaksın.

Bütün marksist ekonomi-politik kitaplarında bilinen bir takım gerçekler gibi görünen bu sorunun temeli klasik programlarda, bu programların teorik bölümünde var. DHKP-C programına bakın. Mevcut iktidarın küçük üreticileri nasıl yıkıma götürdüğü, bunu nasıl böyle yaptığı anlatılıyor. Söyledikleri bütün bunları niye yapıyorsun demekten ibaret. Kapitalizmin küçük meta üretimini yıkıma götürmesi kendi başına karşı çıkılacak bir şey değil. Tarihsel olarak bu ilerici bir gelişmedir ve kaçınılmazdır. Üretici güçler geliştiği ölçüde, küçük esnaf, küçük köylü, küçük zanaatçı kaçınılmaz olarak yıkılacaktır. Ama sermayenin onu yıkış tarzı bambaşkadır. Sermaye onu yoksulluğa, açlığa, perişanlığa, işsizliğe sürükleyerek yapıyor bunu. Kapitalizm bunu kendi tarzında yapıyor. Biz bu yıkılışın kendisine gözyaşı dökmeyiz, ama bu yıkılış tarzını eleştiririz. Ve “sen bu yıkımın bu yıkıcı etkilerinden, onun yolaçtığı sefalet ve perişanlıktan kurtulmak mı istiyorsun? Yapabileceğin tek şey, işçi sınıfının sermayeye karşı verdiği mücadeleyi desteklemektir” deriz. Bunlar hep programımızın teorik bölümü ile bağlantılı gerçekler.

Dikkat edin, bu olgunun temelde şu veya bu ülkeye özgü olan bir yanı yok. Bu olgu şu veya bu ülkede kendine özgü biçimler içerisinde seyreder, kapitalizm yeryüzünde bin türlü biçim alır. Ama özünde aynı işleyiş yasası vardır. Küçük

meta üretiminden kapitalist meta üretimine evrilme; kapitalist meta üretiminin geliştikçe küçük meta üretimini yıkıma sürüklemesi; zanaatçıyı, köylüyü mülksüzleştirmesi; üretim araçlarını büyük kapitalistlerin, kapitalist toprak sahiplerinin elinde tekelleştirmesi -tüm bunlar değişik ülkelerde çok değişik biçimler olsa bile, özünde bu aynı temel tarihsel seyri izliyor.

II. BÖLÜM

Parti programında teorik bölüm

(Devam)

Cihan: Programımızın temel teorik bölümü, kapitalizmin gelişmesini ve temel karakteristiklerini özlü çizgiler halinde vermelidir. Kapitalizmin bu tarihsel gelişim çizgisinden ve temel karakteristiklerinden, aynı zamanda kapitalizmin yıkılışına ilişkin temel tarihi yön, proletarya devrimi ve sosyalizmi hazırlayan ve olanaklı kılan maddi temeller çıkacaktır. Aynı şekilde, sosyalizmden komünizme gidiş süreci ve dolayısıyla nihai hedefler çıkacaktır. Bu sonuncular programın teorik bölümünün öteki temel öğeleridir. Programın evrensel-entemas-yonal karakteri de buradan gelir. Uluslararası proletarya hareketinin nihai hedef birliğinin temelleri de buradadır, programın bu bölümündedir. Rusya'da marksistler, ülkeleri henüz serflik ilişkilerinin ağır etkisi altında iken, kaleme aldıkları programlarında, kendileri ile kendilerinden hayli ileri bir gelişme

safhasında bulunan batının modern uluslarının proletaryası arasındaki nihai hedef birliğine tam da buradan giderek işaret ediyorlardı. Bu nihai hedef, modern burjuva toplumunun karakteriyle ve onun gelişme seyriyle belirlenmiştir, diyorlardı.

Parti programının en kalıcı bölümü

Daha önce tartışıklarımızı fazla tekrarlamamak için, Lenin'in altını çizdiği birkaç noktayı belirterek konuyu toparlamak istiyorum. 1918'deki 7. Parti Kongresi'nde Lenin'in çok dikkatli bir biçimde dile getirdiği bir nokta var. Öyle bir program ortaya koymalıyız ki, programımızın teorik bölümü öyle olmalıdır ki, bize her beklenmedik duruma, her özel gelişme ihtimaline rağmen yol gösterebilmelidir, diyor Lenin:

“İleride mücadelede hangi değişiklikler olursa olsun, ne kadar zikzaklı yollar kat etmek zorunda kalırsak kalalım (ve bunların sayısı çok olacaktır; kendi deneyimizden ülkemizde devrim tarihinin hangi büyük dönemeçlerden geçtiğini görüyoruz, hem de şimdilik sadece bizim ülkemizde; devrim, bir Avrupa devrimine dönüştüğünde olaylar kimbilir ne kadar daha karmaşık ve hızlı gelişecek, gelişim temposu kimbilir ne kadar çılgın bir hız alacak ve kimbilir ne karmaşık dönemeçler ortaya çıkacaktır!) bu zikzaklarda, tarihin bu ani dönemeçlerinde kaybolmayı genel perspektifi korumak için, kapitalizmin bütün gelişimini ve sosyalizme giden ve bizim, başını, devamını ve sonunu görebilmek için düz bir yol olarak düşündüğümüz, düşünmek zorunda olduğumuz -oysa yaşamda bu yol kesinlikle düz değil, olağanüstü karmaşık olacaktır- yolu birbirine bağlayan ana çizgiyi görebilmek için, bu dönemeçlerde kaybolmamak için, bazı geri adımlar attığımız, geri çekildiğimiz, geçici yenilgiler aldığımız, ya da tarih veya düşman tarafından geri püskürtüldüğümüz dönemlerde yolu şaşırılmamak için, görüşümce eski temel programımızı bir kenara bırakmamak önemli ve teorik açıdan tek doğru şeydir.”

(Seçme Eserler, C: 8, s.330-331 -Red.)

Hangi zikzaklarla ve dönemeçlerle, hangi karmaşık durumlarla karşı karşıya kalırsak kalalım, yolumuzu şaşırmayacağı-mız bir pusula gerekli bize; bu, programımızın teorik bölümüdür. Söylenenlerin özü-özeti işte bu. Ve ben, kapitalizmin yasal-lıklarına ilişkin bu teorik bölümün, iktidarı kaybetmiş, yeniden kapitalizmle mücadele sorunuyla yüzyüze kalmış Rus prole-taryasına bugün de yol gösterebileceğine inanıyorum. Orada kapitalist üretim anarşisi ve bunun yaratacağı bunalım ve sos-yal yıkımdan söz ediliyor örneğin. Rusya bugün anarşiyi, ka-osu, sosyal yıkımı, işsizliği, yoksulluğu, sermaye-sefalet ku-tuplaşmasını, vb.'ni yaşıyor. Parti programının teorik bölümü de zaten kapitalizme ilişkin olarak bütün bunları ortaya koyu-yor, tüm bunların özünü ve anlamını, bütün bu sonuçları üre-ten yasallıkları içeriyor. Demek oluyor ki, Lenin'in 80 yıl önce, 1918'de savunduğu programatik önermeler, 1998 yılında, yani bugün, Rusya'daki iktisadi-sosyal duruma ve sınıflar mücade-lesine ışık tutuyor.

Programımızda zikzaklar, dönemeçler değil, bütün o zik-zakların, dönemeçlerin, ileriye-geriye gidişlerin içinde aslolan, temel olan ve bizim sade bir biçimde temel tarihi safhalar ola-rak ifade etmemiz gereken şey yeralmalıdır, diyor Lenin. Ta-rih her ne kadar büyük zikzaklarla ilerlese de, biz dümdüz ilerliyormuş gibi yalnızca ana noktaları ve temel yasallıkları vermeliyiz; zira o zikzaklarda yolumuzu kaybetmemek için bi-ze gerekli olan tam da bu. Bunlar yolumuzu kaybetmememi-zi sağlayacak pusula işlevi görecektir.

Bütün yoldaşlara programımızın teorik bölümünü kav-rayabilmeleri için Lenin'in bu tartışmalarını döne döne ince-lemelerini öneriyorum. Aynı şekilde, partimizin programına ilgi duyacak ve onu anlamak isteyecek herkese bunları önerme-miz gerekecek. Burada son derece sağlam bir bilimsel mark-sist bakış açısı var. Devrimini yapmış ve iktidarı almış bir ülke-

de, sosyalizmi doğuran kapitalizme ilişkin temel yasallıkların programda neden korunması gerektiğine ilişkin perspektifin teorik bir gerekçelendirilmesi var burada.

Buharin diyor ki; biz kapitalizmi geçtik, kapitalizm emperyalizme vardı; o ise proleter devrime yol açtı; biz şimdi öyle bir safhadayız ki, kapitalist meta üretiminden, dahası basit meta üretiminden bize ne. Gerçekten öyle mi, diye yanıtlayarak soruyor Lenin; evet kapitalizmi devirdik, burjuvazinin elinden alacağımızı da aldık; ama hala her yerde köylülük var ve bu köylülük, geçtik kapitalist ilişkileri temsil etmeyi, hala ortaçağ ilişkilerini temsil ediyor, buna ne diyeceksiniz? Küçük meta üretimi her yerde kapitalist ilişkileri, büyük ölçekli meta üretimini üretir; eğer siz bunu bilerseniz, bu sosyal ilişkinin kaçınılmaz olarak kapitalist meta üretime yol açan sonuçlarına karşı da ne gerekiyorsa onu yaparsınız, bu sizin sosyalizmin inşası döneminde izleyeceğiniz politikaya da sağlam biçimde yol gösterir, demek istiyor Lenin.

Lenin sorunlarla ve zikzaklarla karşılaşabileceklerini 1918'-de söylüyor. Aradan yalnızca üç yıl geçtikten sonra, 1921'de, tam da böyle bir zikzak, böyle bir geri adım atmak zorunluluğu ile yüzyüze kalınıyor. Köylülükle sağlam bir yeni ittifak için; proletaryanın elindeki sanayi ile köylünün elindeki küçük ölçekli tarımsal üretim arasında serbest değişim ilişkisi kurmak, bir tür piyasa ekonomisi ilişkisine girmek, yani somutta NEP'e geçmek gerekiyor.

İşte programın teorik bölümü, örneğin bu adımın ne anlama geldiğine ve dolayısıyla yaratacağı tehlikelere açıklık kazandırıyor. İktidarı ele geçirmiş bir partinin, sosyalist iktidar koşullarında bile programının kapitalizmin temel gerçeklerine ilişkin teorik bölümünden nasıl yararlanabileceğini dikkate değer bir örnektir NEP olayı. Eğer programın teorik bölümü doğru kavranmışsa, bu bir kılavuz ipi ise, bu politika doğru uygulanacaktır ve sonuçta kapitalizm değil, fakat sosyalizm başarı sağlayacaktır.

“Hepimizin paylaştığı, her sınıf bilinçli işçinin iliğine, kemiğine işlemiş olan teorik öncüller”

Lenin'in bu tartışması çok çok önemli ve açıklayıcı, bunun yeniden altını çiziyorum. Kendi payıma ben bunu defalarca inceledim. *Program Taslağı*'na son biçimini vermeden önce büyük bir dikkatle ayrıca okumak ve bazı kritik noktaları not etmek ihtiyacı duydum. Her dikkatli okumada yeni yeni şeyler farkettiğimi gördüm.

Az önce okuduğum parçanın daha ilerisindeki bir başka açıklayıcı ve yol gösterici bölümü okumak istiyorum. Burada sorunun bir başka yönüne işaret ediliyor:

“Oysa marksist bir partinin programı kesin olarak saptanmış gerçeklerden yola çıkmalıdır. Devrimin bütün dönüm noktalarında doğrulanan programımızın gücü burada yatar. Marksistler programlarını sadece bu temel üzerine kurmalıdırlar. Mutlak bir kesinlikle saptanmış olgulardan hareket etmek zorundadır. Ve bu olgu, bütün dünyada mübadele ve meta üretiminin egemen tarihsel fenomen haline gelmiş ve kapitalizme yolaçmış olmasından ibarettir. Kapitalizm ise emperyalizme dönüşmüştür. Bu tartışma götürmez bir olgudur, programda herşeyden önce bunu saptamak gerekir. Bu emperyalizmin sosyalist devrim çağını açtığı da bizim için çok açık olan, açıkça bilince çıkartmamız gereken bir olgudur. Bu gerçeği programımızda, bütün dünya önünde belirterek sosyalist devrim meşalesini, sadece bir ajitasyon konuşması anlamında değil, bir program olarak yükseltiyor ve bütün Avrupa halklarına şöyle diyoruz: ‘İşte sizinle birlikte kapitalist gelişme deneyiminden çıkardığımız sonuçlar bunlar. Kapitalizm böyleydi, emperyalizm böyle gelişti, ve başlanmış bulunan ve kronolojik olarak ilk rolün bize düştüğü sosyal devrimler çağı işte budur.’ Tüm uygar ülkelerin önünde bu manifestoyu ilan edeceğiz; o sadece ateşli bir çağrı olmakla kalmayacak, aynı zamanda tüm sosyalist partilerin tanıyıp kabul ettiği ol-

gularla mutlak bir kesinlikle gerekçelendirilecektir (burada bir kez daha, teorik bölüm üzerinden programın enternasyonal karakterine yapılan bir vurgu ile karşı karşıyayız). *Şimdi sosyalizme ihanet eden bu partilerin taktiğiyle hepimizin paylaştığı, her sınıf bilinçli işçinin iliğine, kemiğine işlemiş olan teorik öncüller arasındaki çelişki o kadar açıklık kazanacaktır...*" (Seçme Eserler, C: 8, s.332 -Red)

İkinci Enternasyonal'e bağlı tüm partiler, programlarında (ki büyük ölçüde Erfurt Programı model alınarak hazırlanmış programlardır bunlar); basit meta üretiminin evrilerek kapitalist üretim tarzını doğurduğunu, kapitalist üretim tarzının ise onulmaz çelişkilerinden dolayı kaçınılmaz bir biçimde sosyalizmi doğuracağını söylemişlerdi ve kendi siyasal hedef ve görevlerini de buna göre saptamışlardı. Oysa sonradan buna ihanet ettiler; biz bunu söylemeye ne kadar devam edersek, diyor Lenin, bu ihaneti de o ölçüde ve o denli kolay sergilemiş oluruz. Çünkü basit meta üretiminden doğmuş, kapitalist üretim tarzı olarak egemen olmuş, gelişip evrilerek emperyalizme varmış, bu nedenle evrensel bir savaşa ve yıkıma yolaçmış bir toplumun artık sosyalizme geçmesi gerekirken, zamanında bunun tam da böyle olacağını söyleyen bu partiler, bugün dönüp kapitalist toplumla bütünleştiler; zamanında programlarında öngördükleri proletarya devrimi tehditi karşısında, bugün kapitalizmi korumaya ve yaşatmaya çalışıyorlar.

Ve biz, diyor Lenin, programımızın bu teorik öncüllerini (düne kadar bütün öteki marksist partilerin programlarında varolan bu teorik öncülleri) ne kadar korur, altını ne kadar kalın çizer, bunların propaganda ve ajitasyonunda ne kadar ısrarlı davranırsak, İkinci Enternasyonal'in ihanetini de o kadar başarıyla sergilemiş oluruz. Neden? Lenin'in yanıtı sözlerinde var. Çünkü düne kadar *"hepimizin paylaştığı, her sınıf bilinçli işçinin iliğine, kemiğine işlemiş olan (bu) teorik öncüller"*le, örneğin Alman sosyal-demokratları, onyıllarca kendi işçilerini eğit-

tiler. Çünkü Erfurt Programı'nda, onun teorik ve ilkesel bölümünde tam da bu ortaya konuluyordu, hep de bu anlatılıyordu.

Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* kitabı batı ülkelerinde beş-on yıl içerisinde beş-on baskı yapıyor. *Komünist Manifesto*'dan sonra yabancı dillere en çok çevrilen eser oluyor ve ondan daha sık olarak yeni baskılar yapıyor. Neden? Çünkü parti programının teorik bölümünün popüler bir açıklaması ve gerekçelendirilmesi. Dönemin bütün partileri bu kitabı kendi dillerine çeviriyorlar, yayınlıyorlar, kendi üyelerini, militanlarını, etkiledikleri işçi yığınlarını bu eserle eğitiyorlar.

Peki burada, bu kitapta ne anlatılıyor? Kapitalizmin tarih içinde küçük meta üretiminden kaçınılmaz bir biçimde doğduğu, kapitalizmden de kaçınılmaz bir biçimde sosyalizmin doğacağı anlatılıyor, teorik ve tarihsel olarak gerekçelendiriliyor. Lenin'in "*bütün sınıf bilinçli işçilerin iliğine, kemiğine işlemiş olan teorik öncüller*" dediği şey, işte tam da budur, buna ilişkin yasallıklardır. Bu bütün parti programlarının teorik bölümünü oluşturuyor ve biz bunu bu dönem, bu açıdan da, bu nedenle de özellikle korumalı ve savunmalıyız; çünkü İkinci Enternasyonal'in davaya ihanetini en etkili bir biçimde buradan da giderek gösterebiliriz ve göstermeliyiz, diyor Lenin.

Bir başka pasaj okuyorum; Programımızın kaleme alınmasına, "*meta üretiminin gelişmesi, kapitalizme geçiş ve kapitalizmin emperyalizme dönüşmesi genel temeliyle başlamak zorundayız...*" Düşünün ki, burjuvaziye karşı proletarya devrimini yapmış bir ülkede söyleniyor bu! "... Böylece teorik olarak bir tavır alıp bu tavrı güçlendiririz ve sosyalizme ihanet içinde olmayan hiç kimse bizi bu mevziden atamaz. Buradan, yine aynı şekilde kaçınılmaz olan şu sonuç çıkar: Sosyal devrim çağı başlamıştır." (Seçme Eserler, C: 8, s.333 -Red.)

Emperyalizm aşamasına geçen ve emperyalist dünya sa-

vaşını doğuran kapitalizmi bu kez sosyalizm izleyecektir. Burada, bu sunuluş tarzında, bir tarihsel diyalektik var. Tıpkı *Komünist Manifesto*'nun; önce kapitalizmin yükselişi ile başlayıp, ardından, yükselen ve yerleşen kapitalizmin kendi mezar kazıcısı olacak bir sınıfı da doğurduğu ve kendi yapısındaki o çözümsüz çelişkilerle, kaçınılmaz olarak ve elbette bu sosyo-ekonomik temel üzerinde boy veren devrimci sınıf mücadelesi yoluyla, yıkılışa gidişini göstermesi gibi. Dikkat edin, bütün klasik marksist programlarda aynı sağlam teorik temel ve devrimci tutum var. Lenin, biz programımız üzerinden bu bilimsel tutumu alarak, bu teorik mevziye sağlamca yerleşelim, o zaman hiç kimse bizi buradan söküp atamaz, diyor.

Eşitsiz iktisadi gelişmenin program açısından önemi

Lenin 1917'de başlıyor bu tartışmaya, az önce okuduğum pasajlar 1918 tarihli, ve 1919'da da, programın tartışılıp onaylandığı 8. Parti Kongresi vesilesiyle de, bu aynı tartışmayı benzer argümanlarla sürdürüyor.

Buharin'in diyalektiği kavramasındaki zayıflık, denilebilir ki kendini en iyi burada gösteriyor. İki yıl boyunca Lenin bu meseleyi Buharin'e ve onu destekleyen parti teorisyenlerine anlatamıyor. Kapitalizm hiçbir zaman saf biçimde varolmaz; evet kapitalizm gelişti, emperyalizm aşamasına vardı, ama bu vardığı noktada hala da kapitalizmin tekel öncesi biçimleri ile içiçedir, dahası asıl temeli bunlar oluşturmaktadır; kapitalizm hiçbir yerde ve hiçbir zaman, saf tekелci biçimler içinde, bu en gelişmiş hali ile varolmaz, olamaz ve gelecekte de olmayacaktır, diyor Lenin.

Bu konuda 1917 Mayıs'ında program revizyonuna ilişkin materyali sunarken ve dolayısıyla yeni bir program tartışmasını başlatırken söyledikleri gerçekten çok dikkate değerdir.

Eski programın teorik bölümünü kastederek, bu bölüm, “*sosyo-ekonomik bir düzen olarak kapitalizmin en önemli ve en özsel özelliklerinin bir tasvirini ve tahlilini içeriyor. Bu özellikler emperyalizmle, mali sermaye çağıyla özü itibarıyla değişmemiştir*” diyen Lenin, daha ilerde şöyle devam ediyor. “*Gerçekte emperyalizm kapitalizmi temelden değiştirmez ve değiştiremez de. Emperyalizm kapitalizmin çelişkilerini karmaşıklaştırır ve keskinleştirir, tekelleri serbest rekabetle ‘düğümler’, ama değiş-tokuşu, pazarı, rekabeti, krizleri vs. bertaraf edemez.*”

“... Salt tekeller değil, aksine değiş-tokuşun, pazarın, rekabetin, krizlerin yanısıra tekeller -emperyalizmin esasen en önemli özelliği budur.

“*Bu yüzden değiş-tokuşun, meta üretiminin, krizlerinin vs. tahlilini bütünüyle bırakmak ve bu tahlilin ‘yerine’ bir bütün olarak emperyalizmin tahlilini koymak teorik olarak yanlıştır. Çünkü böyle bir bütün yoktur. Rekabetten tekele doğru geçiş vardır ve bu yüzden değiş-tokuşun, meta üretiminin, krizlerin vs. genel tahlilinin kaldığı ve oluşan tekellerin bir karakteristiğinin ekleneceği böyle bir program gerçekliği çok daha doğru, çok daha tam yansıtacaktır. Tam da birbirleriyle çelişen ‘prensipler’in: rekabet ve tekelin bu birleşmesi emperyalizm için öz-seldir, çöküşü, yani sosyalist devrimi tam da bu hazırlar.*” (Seçme Eserler, C: 6, s.111-112 -Red.)

Devamı da çok önemli, fakat sözü çok uzatmak istemiyorum. Bu söylenenlerin önemi şuradadır. Bir ülkede kapitalizm gelişmiş ve bu, tekellerin belirleyici olduğu bir egemenliğe yolaçmış olabilir. Fakat bu olgu, böyle bir ülke için hazırlanacak bir programda, kapitalizme ilişkin teorik sunuluşun kapitalizmi doğuran ilişkilerden başlanarak yapılması gereğini hiçbir biçimde ortadan kaldırmaz. Zira tekeller şahsında en ileri biçimlerin egemenliği, kapitalizmin onları doğuran temel ilişki ve süreçlerini yoketmez. Bu temel vardır ve tekelleşmeye doğru bu evrim sürekli işlemektedir. Lenin’in içiçe

ve çelişkili bütün dediği de budur. Her kapitalist toplumda, kapitalist gelişmenin en ileri biçimleriyle en ilkel biçimleri, içiçe ve yanyana vardır. Ve aynı şekilde, ilkel olandan gelişmiş olana doğru sürekli bir gelişme ve geçiş süreci vardır.

Bugün bile kapitalizmin en geliştiği toplumlara dönün bakın, kapitalizmin o ilkel biçimlerinden, o geri biçimlerinden gene de hayli anlamlı örnekler bulabilirsiniz. Küçük üreticiyi, küçük esnafı, küçük satıcıyı bugün en modern ülkelerde bile bulabilirsiniz. Kapitalizm onu döne döne yok ediyor, ama yine döne döne de bir biçimde, yeni biçimler ve işlevler içerisinde doğuruyor. Kaldı ki ben, küçük üretici ve esnafı kasten uç bir örnek olarak veriyorum. Lenin'in kastettiği bu değil, fakat esas olarak tek el öncesi kapitalist ilişkiler, tek elci olmayan kapitalist işletmeler ve ilişkilerdir.

Bu sorunun bizim ülkemiz için önemi ise zaten yeterince açıktır. Bugün emperyalizme bağımlı bir tek elci sınıf egemenliği hüküm sürse de, bu sınıfın temsil ettiği tekeller üretim ve dağıtım ağının, mali ve ticari sistemin hakim ögesini ve omurgasını oluştursalar da, toplumumuzda tek el öncesi kapitalist ilişkilerin muazzam bir yığını vardır. Muazzam sayıda küçük ve orta ölçekli işletme vardır ve bunlar sürekli olarak kapitalizmin daha ileri biçimlerini üreten bir zemin niteliği taşır, bu işlevi görürler. Yarın muzaffer bir devrimle birlikte üretime, dağıtıma, finans sektörüne, ulaşım ve iletişime egemen bütün büyük ölçekli işletmelere ilk elden el koysanız bile, bunları tamamlayan ve besleyen temel ya da taban gene de bir dönem için kalır.

Nitekim Rusya'da, Ekim Devrim ile birlikte, büyük ölçekli üretim üzerinde yükselen sınıf biçiliyor. Ama o aynı sınıfı tarih içinde üretmiş olan iktisadi ve sosyal temel de bir bakıma yerli yerinde kalıyor. "Temel" ya da "taban"dan kastedileni bu çerçevede doğru anlamak gerekir. Ön tartışma tutanaklarında benim konuşmalarım da bir "kapitalizmin omur-

gası” tanımı var. “Omurga” bir sistemi egemen sistem olarak ayakta tutanın ne olduğunu anlatan bir tanımlama. Omurgayı kırılıyorsunuz, burjuvaziyi deviriyorsunuz, ama küçük ve orta ölçekli üretimden oluşan o tarihsel taban, o gövde, ileri biçimleri üreten o zemin ya da kaynak, hala da yerli yerinde duruyor. Kendi halinde kalsa zamanla kapitalizmi yeniden üretecek olan o toprak, hala da duruyor. Zira onu isteseyiz de bir çırpıda yok edemezsiniz; tersine, bunun için zamana ve buna eşlik etmesi gereken sabra ihtiyacınız var.

Omurga ile taban, bu açıdan iki ayrı şeyi anlatıyor. Kapitalist bir toplumu belirleyen, onu ayakta tutan ve sürükleyen, doğal olarak, büyük ölçekli üretim ve dağıtım sistemidir, büyük sanayi ve ticarettir. Siz ona vurup, onu kırılıyorsunuz, büyük ölçekli üretime ve dağıtım ağına neredeyse bir çırpıda el koyuyorsunuz. Kapitalizmin omurgası kırılıyor, sistem bu belirleyici noktadan yıkılıyor. İşçi sınıfı iktidara geliyor. Ama kapitalizmi üreten temel (küçük meta üretimi temeli ve büyük ölçüde orta ölçekli üretim) hala duruyor; o temeli bir anda yıkamıyorsunuz. Küçük köylüyü, küçük esnafı, küçük zanaatçıyı, daha doğrusu bunların temsil ettikleri geri ve ilkel ilişkileri, isteseyiz de kısa vadede ortadan kaldıramıyorsunuz.

Lenin bu aynı sorunu iki sene sonra da, 1919’daki parti kongresinde de çok daha açıklayıcı bir biçimde yeniden ortaya koyuyor. Sorun bir kez daha programda kapitalizm ile emperyalizmin sunulmasına ilişkindir. Kapitalizm emperyalizme vardığına göre, program dosdoğru emperyalizmin tahlilinden başlamalıdır, eski kapitalizme ilişkin teorik gerçeklere yeni programda yer vermek artık gereksizdir diyen Buharin’e, Lenin’in yanıtı şöyledir: *“Kapitalist temelden yoksun katıksız emperyalizm hiçbir zaman olmamıştır, hiçbir yerde yoktur ve hiçbir zaman olmayacaktır. Mali sermayeyi, sanki mali sermaye eski kapitalizmin hiçbir temeline dayanmıyormuş gibi gösterirken sendikalar, karteller, tröstler, mali sermayecilik üzerine söylenen*

herşey yanlış bir genellemedir.”

Daha ilerde, yine Buharin’le polemik içerisinde, Rusya’nın eşitsiz iktisadi gelişmesinin ürünü ve sonucu olan farklı olgulardan sözederek, şunları söylüyor: *“Gerçekte ise çeşitli türden olgular gözlemliyoruz. Her tarım vilayetinde tekelleşmiş sanayinin yanısıra serbest rekabet görüyoruz. Dünyanın hiçbir yerinde, ekonominin birçok dalında serbest rekabet olmadan tekelci kapitalizm olmamıştır, hiçbir zaman da olmayacaktır. Böyle bir sistem kurmak, yaşamdan kopuk, yanlış bir sistem kurmak demektir. Marks’ın manifaktür hakkında, manifaktürün kitlesel küçük işletme üzerinde bir üstyapı olduğunu söylemesi gibi, emperyalizm ve mali sermayecilik de eski kapitalizm üzerinde bir üstyapıdır. (Ve en kritik olan ifadeyi okuyorum!) Tepesi yok edildiğinde eski kapitalizm su yüzüne çıkar, eski kapitalizm olmadan bütünlüklü bir emperyalizm olduğu görüşünü savunmak, arzulananı gerçek saymak demektir.”*

Az aşağıda Lenin; herşeyin mali sermayeden ibaret olduğu bir sistemle karşı karşıya olsaydık, o zaman gerçekten herşey çok kolay olurdu; o zaman tepeyi yok edip herşeyi proleteriyaya devrederdik ve bu iş olup biterdi, bu çok da hoş olurdu, gelgelelim durum bu değildir, diyor ve ekliyor: *“Emperyalizm kapitalizmin üzerinde bir üstyapıdır. Bu yıkıldığında tepe yokedilmiş ve temel ortaya çıkmış olur. O nedenle programımız eğer doğru bir program olmak istiyorsa, varolanı dile getirmelidir. Varolan, birçok bölgede emperyalizme evrimlenmiş olan eski kapitalizmdir.”* (Seçme Eserler, C: 8, s.351, 353, 354 -Red.)

Devamında da ilginç şeyler var, fakat bu kadarı durumu yeterince anlatıyor. Yine de, teorik bölümün sunulduğundaki tekniğe ilişkin bir gözlemi de eklemek istiyorum. Kapitalizme ilişkin temel teorik ve ilkesel gerçekler ile emperyalizmin, teorik bölümde ayrı ayrı sunulmasını kastederek, “farklı parçalardan oluşan” bir program pek hoş bir görüntü sunmaz ama, yapa-

cak bir şey de yok, başka türlü davranamayız, *“başka türlü kaleme alınmış bir program yanlış olacaktır”*, diyor. Bunlar program sorunu çerçevesinde gerçekten çok önemli, çok açıklayıcı ve aydınlatıcı tartışmalar. Bu nedenle mutlaka dikkatle incelemek gerekir.

Ama kapitalizme özgü bütün biçimleri, dolayısıyla da bu ilişkilere dayalı bütün sınıf ya da katmanları ayakta tutan, büyük burjuvazinin sınıfsal egemenliğidir. Burjuvazinin sınıf iktidarını yıkarak, devlet aygıtını parçalayıp dağıtarak, büyük ölçekli üretime el koymayı başaran bir sınıf, böylece büyük burjuvazinin toplumsal egemenliğinin dayandığı ilişkileri yıkmış demektir. Egemen kapitalist sistemi ayakta tutan da zaten budur. Dayandığı omurga kırıldığında, kapitalizm bir çeşit felç edilmiş oluyor, ama bir ölçüde yaşıyor yine de. Gövde gene de duruyor, yere serilmiş biçimiyle. Ve bu gövde yeniden kapitalizm üretecektir. O yeniden bir omurga da doğurabilir. Program ortaya koyacağı teorik çerçeveye bunu gözetken bir tutum içinde olmak durumundadır.

Ve Lenin orada başka bir şey daha söylüyor. Rusya'yı bir yana bırakalım; emperyalist savaş bu mekanizmayı (büyük ölçekli üretim ve dağıtım mekanizmasını) neredeyse tüm Avrupa'da felç etti; bu mekanizma felç edildiğinde ise, altından bildiğimiz ilkel kapitalizm çıkıyor, diyor. Çok ilginç bir örnek üzerinden şunları söylüyor: Bugün emperyalist savaş, birçok ülkede, ulaşım ve dolayısıyla da dağıtım ağını felç etmiş durumda. Bu ne demektir? Dar kapalı ekonomiye geri dönüş demektir. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Zira ulaşım, özellikle de demiryolları, her yere kapitalizmi götürüyor. Ulaşım sayesinde merkezileşmiş ve yoğunlaşmış ulusal ve uluslararası pazarlar doğuyor. Ulaşımın felç olması, üretimin ve ticaretin yerelleşmesi, paralize olması demektir. Bu, savaşın üretici güçlerde yarattığı bir yıkımdır ve bu tarihi bir olaydır. Kapitalizmin savaşı doğurması bir rastlantı olmadığına göre, demek ki

yarattığı yıkım ölçüsünde bu ilkelliğe dönüşe götürmesi her zaman olanak ve ihtimal dahilindedir. Daha da ilginç olanı, Engels'in çok önceden ve tam da emperyalist bir dünya savaşı durumu üzerinden buna işaret etmiş olmasıdır. Nitekim Lenin, bu konudaki anlatım ve irdelemelerini büyük ölçüde Engels'e dayandırıyor.

Yıkılış sonrası Doğu Avrupa'da ve Rusya'da yaşananlar da bu açıdan çok dikkate değerdir. Biliyoruz ki, burada yalnızca eski rejimler yıkılmadı, yanısıra üretici güçlerde de, eski üretim ve dağıtım ağında da büyük bir yıkım yaşandı. Dayatılan neo-liberal politikalar buna ayrı boyutlar kazandırdı. Bugün Rusya'da ilkel biçimleriyle mal değiş-tokuşu bile yapılabiliyor, modern meta değişimi, modern ticaret bile yer yer işleyemeyebiliyor. Buna ilişkin bazı haberler ve bilgiler bizim basını-mızda da çıktı. İşçiler ücretleri ödenmediği için çalıştıkları fabrikayı işgal edip kendileri üretiyorlar ve ürettiklerini de basit değiş-tokuş yoluyla, bildiğimiz trampa yoluyla yine kendileri pazarlıyorlar. Ürettikleri şeylerin karşılığında köylüden yiyecek maddesi, örneğin patates vb. alıyorlar. Bu bir bakıma ilkel döneme dönüştür. Şaşırtıcı da değildir; zira rejimin yıkılışı sonrasında Rusya'da gerçekten üretici güçlerin büyük bir yıkımı ve tahribatı var.

İşte size Lenin'in söylediklerine günümüzden çok canlı bir örnek. Çok daha özel ve uç bir örnek kuşkusuz, kendi sınırları içerisinde anlaşılması gereken bir örnek... Ama yine de bu dikkate değer örnek, bir şeyler anlatıyor olmalı.

“Proletarya partisini marksist program zemininde eğittik...”

Bir başka pasajı okuyorum: *“Bütün programın esastan değiştirilmesinden söz ederken bu temel ekonomik gerçeği unuttuyorsunuz. Bu gerçek olmadan programımız bilimsel bir temelden*

yoksun olacaktır.” diyor Buharinler’e hitaben. Ve şöyle devam ediyor:

“Biz, genel kabul gören bir programın bilimsel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiği Marksist ilkesinden hareket etmekle yükümlüyüz. Program kitlelere komünist devrimin nasıl ortaya çıktığını, neden kaçınılmaz olduğunu, neyi çözeceğini açıklamalıdır. Programımız bütün diğer programlar gibi, örneğin Erfurt Programı gibi ajitasyon amaçları için bir özet olmalıdır. Erfurt Programı’nın her maddesi yüzbinlerce ajitasyon konuşması ve makale içermektedir. Bizim programımızın her maddesi de her emekçinin bilmesi, benimsemesi ve kavraması gereken şeyi içeriyor. Emekçi kapitalizmin ne olduğunu, küçük köylünün ve küçük esnafın kaçınılmaz ve kesin olarak sürekli bu kapitalizmi ürettiğini anlamazsa, bunu kavrayamazsa, onun komünizminin, kendisini yüz kez komünist olarak adlandırırsa da, en radikal komünizmi sergilese de beş kuruşluk bir değeri yoktur; çünkü biz komünizme ancak ekonomik olarak temellendiğinde değer veririz.” (Seçme Eserler, C: 8, s.376-377 -Red.)

Demek ki, kapitalizme karşı öfkenin, tepkinin, nefretin kendi başına bir değeri yoktur. Onun bir bilimsel temele oturması ve anlaşılması lazım. Eğer emekçi, kapitalizmin ne olduğunu, nasıl işlediğini, toplumsal devrimi ve o toplumsal devrim sayesinde geleceğin toplumunun inşasının nasıl olanaklı olduğunu anlayamazsa, onun komünizminin beş paralık bir değeri yoktur. Kapitalizme karşı bilimsel temellere dayanmayan bir itiraz ve öfkenin bir değeri yoktur. Bu, bilinç ve kavrayıştan çok duygulara dayanır ve bu nedenle de güçlü ve ömürlü olmaz.

Örneğin DHKP-C türü akımlarda bunu bulamazsınız. Kapitalizme öfkeyi, tepkiyi, nefreti, suçlamayı bol bol bulabilirsiniz. Ama onun temel işleyiş yasalarını, o bilimsel mantığını göremezsiniz. Zira, ‘işçi sınıfı, işçi sınıfı’ diyorsunuz da, işçi sınıfı da öteki sınıflardan biridir diyebilenler, gerçekte kapitalizmden hiçbir şey anlamamışlardır. Çünkü işçi sınıfı

kapitalizmi tarihe gömecek olan, ötekiler ise kendi normal koşullarında hep kapitalizmi üreten sınıflardır. Küçük bir gecekondulu yapan birinden zamanla apartman sahibi, giderek ticaret adamı çıkıyor. Proleterden bu çıkmıyor ya da proleter ancak küçük-burjuva olmaya özendiği ölçüde bu oluyor. Bu ayrımı anlamayanın marksist olması mümkün müdür? Mesele, onun da bunun da kapitalizm altında ezilip sömürüldüğü, yıkıma uğradığı değil. Biri bu yıkıma paralel olarak yıkılırken geliyor, diğeri ise tarihe karışıyor. Kapitalizm karşısındaki konumuyla, üretim içindeki yeri ve sosyal durumuyla, proletarya benzersizdir. Onu, şu veya bu ölçüde özel mülkiyet alanı üzerinde duran ve kapitalist gelişmeyle yok olan geleneksel sosyal katmanlarla karıştırmak, kapitalizmden hiçbir şey anlamamaktır. Böylelerinin kapitalizme itirazı ve eleştirisi, bilimsel bir temelden ve içerikten yoksundur ve bu nedenle de genellikle kalıcı değil, geçicidir.

Bir başka pasaj; *“Kapitalist üretim tarzı, çoğu kez mali sermayenin birleşmesi ve yoğunlaşmasını emperyalizm sağlamış olmasına rağmen, bütün dünyada varlığını daha az gelişmiş biçimleriyle sürdürüyor. İleri ülkelerin hiçbirinde kapitalizm sadece en gelişmiş biçimleriyle bulunmaz. Almanya’da bile böyle birşey yoktur.”*

Aynı pasaj daha ilerde şöyle devam ediyor: *“... Hayır; onların (emekçilerin) bu abc’ye gereksinimleri var, bizden yüz kat daha çok gereksinimleri var, zira henüz komünizmin ne olduğunu, meta ekonomisinin ne olduğunu anlamamış, öğrenmemiş insanların komünizmi olamaz.”* (Seçme Eserler, C: 8, s.377 -Red.)

“Proletarya partisini marksist program zemininde eğittik, aynı şekilde ülkemizdeki milyonlarca emekçiyi eğitmek gerekir...”

Yani, dün partiyi eğittik ve sonuçta iktidarı aldık; şimdi iktidarız, şimdi milyonlarca emekçiyi bu temel üzerinde, yani marksist program temelinde eğitmemiz gerekiyor, deniliyor.

“... Burada ideolojik önderler olarak toplanmış bulunuyoruz (sözkonusu olan parti kongresidir) ve kitlelere şunu söylemek zorundayız: ‘Biz proletaryayı eğittik ve bunu yaparken her zaman ve öncelikle doğru bir ekonomik tahlilden hareket ettik.’ Bu görev bir manifesto ile halledilecek bir iş değildir. III. Enternasyonal manifestosu bir bildiri, bir açıklamadır, dikkati, karşı karşıya bulunduğumuz şeye çekmek ister, kitlelerin duygularına sesleniştir. Ekonomik bir zemine sahip olduğunuzu, kumdan şatolar kurmadığınızı ekonomik olarak kanıtlamayı deneyin. Bunu yapabilecek durumda değilseniz, program hazırlamaya girişmeyin.” (Seçme Eserler, C: 8, s.378 -Red.)

Tam o sırada (1919 Mart’ı) Enternasyonal kurulmuş ve bir manifesto yayınlamış. Manifesto, savaşı ve yıkımı yaratan kapitalizmin bir genel suçlanmasıdır, o ajitasyon yapar, orada kitlelerin duygularına bir sesleniş vardır. Ama parti programı duygulara seslenen bir metin değildir. Katı ekonomik gerçekler temeli üzerine oturmak, dolayısıyla bilimsel olmak zorundadır. Bunu Lenin gibi, iradenin değerini en ileri düzeyde kavramış bir devrimci söylüyor. “*Ekonomik bir zemine sahip olduğunuzu, kumdan şatolar kurmadığınızı ekonomik olarak kanıtlamayı deneyin; bunu yapabilecek durumda değilseniz program hazırlamaya girişmeyin.*” Yani bilimsel bir temel yakalayamıyorsanız, programınıza toplumsal devrimi doğuracak zemini koyamıyorsanız, bir toplumsal devrim programı ortaya koymaya kalkmayın.

Kapitalizm ve emperyalizm

“Herşey kapitalizmin emperyalizme dönüşmesine çıkıyor, emperyalizm ise sosyalist devrimin başlangıcına götürüyor. Bunu anlamak uzun süreli ve sıkıcı bir iştir ve tek bir kapitalist ülke bile henüz bu süreci arkada bırakmamıştır. Fakat programda bu süreç belirtilmek zorundadır.” (Seçme Eserler, C: 8, s.378

-Red.)

Buharin diyor ki; kapitalizmin vardığı bir yer var; vardığı yeri ifade etmek varken, biz niye o eski tarihi süreçleri yeneden tekrarlayalım; artık emperyalizm çağındayız, emperyalizm çağı şudur, yarattığı sorunlar ve sonuçlar şunlardır deyip geçelim. Lenin ise; hayır, o ön temeli vermek zorundayız, diyor. Okuduğum tüm pasajlar, bunun neden verilmesi gerektiğine ilişkin izahlardan oluşuyor zaten.

Programa bir kapitalizm bölümü koymak, ardından bir emperyalizm bölümü koymak! Halbuki emperyalizm kapitalizm üzerinde yükseldiği ölçüde, bu ikisini varılan düzey üzerinden organik olarak koymak da düşünülebilir. Böyle düşünmeyip de bunları ayrı ayrı koymak yoluna gitmek, ayrı parçalardan oluşan bir program yapmak kuşkusuz pek şık bir iş değil, ama mesele de bu değil, diyor Lenin; gerçek hayatta bu böyleyse eğer, biz de bunu böyle koymak zorundayız, başka bir tercihimiz ya da tutumumuz olamaz.

Komisyon tartışmasında Buharin, nihayetinde biz kapitalizmi emperyalizm meselesine içererek de koyabiliriz, diyor. Lenin; biz koy bakalım o halde dedik, Buharin yoldaş bunu komisyonda denedi, baktı olmayacak, sonra yine kendisi vazgeçti, diyor.

Buharin'in karşılaştığı güçlükler neler olabilir, ya da güçlük nereden geliyor olabilir? *Kapital*'de kapitalizm tahlil edilirken, önemli ölçüde uluslararası sahne gözetilmez. Temel tahliller yapıp yasallıklar ortaya konulurken, kendi içinde soyutlanmış bir kapitalist toplum varsayılır. Elbette *Kapital* ciltleri dünya tarihine ilişkin canlı anlatımlarla doludur, sorun bu değil. Temel ilişkiler ve yasallıklar çözümlenirken, ihtiyaç duyulan bir kapitalist toplum soyutlamasıdır, burada sözkonusu olan. Bu bir yöntemsel kolaylıktır.

Oysa emperyalizm sözkonusu olduğu zaman durum farklıdır. Zira emperyalizm bir dünya ilişkiler sistemidir aynı za-

manda ve bunu gözetmeden onun en temel özelliklerini ve sonuçlarını ortaya koyamazsınız. En gelişmiş, tekelci devlet kapitalizmi aşamasına varmış Almanya ve Amerika'sını da, hala kabile koşulları içinde yaşayan geri toplumları da kapsar bu sistem. Teorik açıdan, emperyalizme ilişkin söyleneceklerin mantığı ile kapitalizme ilişkin söyleneceklerin mantığı bu nedenle tam olarak aynı değildir. Siz soyutlanmış bir kapitalist toplum varsayarak, kapitalizm üzerinden, tarihsel sürecin küçük meta üretiminden kapitalist meta üretimine, oradan da sosyalizme nasıl evrildiğini ortaya koyabilirsiniz. Bu, modern burjuva toplumunun kendi iç çelişkileri ile tanımlanması ve buradan hareketle sosyalizme nasıl varılacağına konulmasıdır.

Oysa emperyalizm daha genel bir ilişkiler alanıdır. Emperyalizm dediğinizde, en ilerisinden en gerisine kadar tüm ülkeleri kapsayan bütün bir dünya ilişkiler sistemidir sözkonusu olan. Emperyalizm; bir ucu metropollerde en ileri biçimiyle tekelci kapitalizm, öteki ucu geri koşullar içerisinde bulunan bağımlı ülkeler olan, bunları birarada kapsayan bir dünya ilişkiler ağıdır. Kapitalizm sözkonusu olduğunda, belirli bir toplumu kendi içinde soyutlayıp temel özellikler ve yasallıklar üzerinden tanımlamak olanaklı olabildiği halde, aynı şeyi emperyalizm için yapamazsınız. Emperyalizmde sahne tüm bir dünya ilişkiler ağı olmak zorundadır. Programda kapitalizmin bir türlü, emperyalizmin bir başka türlü konulmasının mantığı aynı zamanda buradan gelir.

“Marksist enternasyonal bir program...”

Parti programı üzerine “8. Parti Kongresi'ne Rapor'a Son Söz”de çok güzel bazı vurgular var. Birincisi şöyle:“*Enternasyonal olabilmesi için, programımız iktisaden bütün ülkeler için karakteristik olan sınıfsal momentleri dikkate almak zorundadır. Bütün ülkeler için karakteristik olan, kapitalizmin birçok yerde*

yeni geliştiğidir.”

Bugünün dnyasında kapitalizm çok ilerledi, diyeceksiniz. Kuşkusuz öyle. Fakat olan şey kabaca şu: Yüzyılın başında sömürge ve yarı-sömürge ilişkiler içinde bulunan birçok ülkenin ezilen halkları hala feodal, yarı-feodal toplumlar halinde yaşıyorlardı. Bazı uluslar kapitalizmi yeni yeni yakalıyor, kapitalizmin kötülüklerini yeni yeni hissediyordu. Yani kapitalizmin dünya ölçüsünde henüz yerleşmekte olduğu bir tarihi evre sözkonusuydu. Asya, Afrika, kısmen Latin Amerika, Lenin'in bunları söylediği dönemde henüz çok geri bir noktadaydılar. Bu nedenle yapılan vurgunun şimdi çok daha büyük bir önemi var. Zira bugün bu vurguda dile getirilen gerçeşler, olgular ve ilişkiler, dünya ölçüsünde genelleşmiş ve yerleşmiş durumdadır.

Programın enternasyonal özü konusunda daha ilerde bu kez şunları söylüyor: *“Ne var ki meselenin özü burada kimse tarafından inkar edilmedi. Meta ekonomisi ve kapitalizmin temelleri üzerine hiçbir şey söylemeyen bir program Marksist enternasyonal bir program olamayacaktır. Programın enternasyonal olması için, Pyatakov yoldaşın yaptığı gibi Dünya Sovyet Cumhuriyetini ya da ulusların ortadan kaldırılmasını ilan etmesi yetmez.”*

Dünya Sovyet Cumhuriyetini ve ulusların ortadan kaldırılmasını olanaklı kılacak olan neyse, onun kendisini programa koymak esastır. Nedir o? Toplumsal devrimi ve sosyalizmi, böylece nihai hedeflere doğru yürümeyi olanaklı kılan maddi-iktisadi temel neyse, tam da onun kendisi! Yani, basit meta üretiminden doğmuş olan kapitalist üretim tarzı, onun yasallıkları ve onulmaz çelişkileri.

III. BÖLÜM

Teorik bölüm üzerine tamamlayıcı tartışmalar

Küçük ölçekli üretim üzerine

Cihan: “Küçük üretim bir kalıntı mıdır?” diye soruldu. Genel bir yanıtı olmayan bir sorudur bu. Küçük üretim kimi ülkelerde ağırlıklı bir üretim ilişkisidir, kimi ülkelerde de artık tarih içerisinde bir kalıntıdır. Bu sorunun yanıtı İngiltere için başka, İtalya için başka, Türkiye için ise daha başkadır.

Ama genel planda, kategorik olarak ele alındığında, küçük üretim her zaman bir kalıntıdır. Küçük üretim ortaçağa özgü bir üretim ilişkisidir. Kapitalizm geliştikçe, küçük üretim bir yandan kitlesel biçimde tasfiye olurken, öte yandan kendini pazara uyarlar, modern bir dönüşüme uğrar. Ama bu onun kapitalizm öncesi bir kalıntı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Kapitalist toplumun küçük meta üreticisi köylülüğü, as-

linda kapitalizm öncesi bir ilişkinin kapitalist toplumdaki devamından başka bir şey değildir. Bu, modern küçük üretici köylülük olsa da böyledir. Kapitalizm ortaçağdan kalma ataerkil, ilkel küçük işletmeyi kendi koşullarına uydurur. Bu noktada küçük-burjuvazi bir dönüşüm yaşar. Biz ona modern küçük burjuvazi, modern küçük üretici diyoruz. Ama küçük üretici modern dönüşüme uğrasa, kendini kapitalist ilişkilere, pazara uyarlasa bile, bu onun kapitalizm öncesi bir kalıntı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu açıdan, teorik olarak bakıldığında, genel planda bir kalıntıdır. Ama eğer “toplum yaşamında artık fazla bir yeri olmayan çok tali bir ilişki midir” anlamında soruluyorsa, bu sorunun yanıtı, kapitalizmin şu veya bu toplumdaki gelişme düzeyine göre değişir; bu Amerika’ya göre başkadır, Türkiye’ye göre başkadır, Türkiye’den daha geri toplumlara göre başkadır.

Lenin kendi dönemi için, yeryüzünde saf tekelci kapitalizm bulamazsınız, diyor. Yani salt tekellerin, mali sermayenin egemen olduğu, tüm ilişkileri belirlediği bir toplum bulamazsınız ve gelecekte de bulamayacaksınız; her zaman tekelci kapitalizmin yanısıra bir tekel dışı kapitalizm olacaktır, tekelci burjuvazinin yanısıra bir tekel dışı burjuvazi olacaktır, tekelin yanısıra serbest rekabet olacaktır; kapitalizm böylesine bir çelişkiler yumağıdır, değişik tarihsel aşamaların ifadesi olan ilişkilerin bir karmaşasıdır, diyor. Bu konuda “Program Revizyonu”na ilişkin metinde yer alan en önemli pasajları daha önce aktardım. Dönüp bunlara yeniden bakılabilir.

Cemal: Modern kapitalizm gelişme süreci içinde küçük ölçekli üretimi sürekli tasfiye ediyor kuşkusuz, ama diğer taraftan da bir biçimde ona ihtiyaç duyuyor, onu bizzat yaratıyor. Sorunun bir de böyle bir yanı var. Kendi ürettiği ürünün kimi parçalarını küçük üreticilere ürettirerek, aslında kendisini de ayakta tutuyor.

Cihan: Yoldaş doğru bir noktaya değindi. Bu, '90'lı yıl-

lar kapitalizminin çok ilgi çekici bir eğilimi ve özelliği olarak da karşımıza çıkıyor. Bugüne kadar üretim birimleri büyük ölçüde komple birimlerdi. Dikkat ederseniz, şimdi bunu parçalıyorlar. Taşeronlaştırma da bir parçalama yöntemidir. Örneğin, bir fabrikanın yemekhanesinde ya da diyelim yükleme-boşaltma işlerinde çalışan işçiler de o fabrikanın çalışanı durumundalar. Ama şirket ya da patron bakıyor, bu çok da kârlı bir tercih değil, tutuyor yemekhaneyi, nakliyeyi ya da üretimin herhangi bir başka alanını bir taşerona veriyor. Fabrikadaki bir takım başka işleri, aynı üretimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bazı işlemlerini tutup taşerona veriyor.

Daha önemli bir nokta var. Özellikle Japonya'da ortaya çıktı, Asya'da ve giderek dünyada yaygınlaştı. Esnek üretimin bir parçası olarak başvuru ve krize karşı da bir önlem olarak başvuru bir yöntem bu; uluslararası tekeller üretimin esasa ilişkin olmayan emek yoğun bölümlerini başkalarına ürettiriyorlar. Basbayağı böyle bir üretim piyasası açılıyor, birileri bu boşluğu dolduruyor, deyim uygunsa tekel taşerona kendisi için ürettiriyor. Yarın kriz patlak verdiği zaman tekeli de etkileyecektir, ama asıl işletme daha dar ve "esnek" kurulduğu için, daha az etkilenecektir.

Bu tekelin kârını azaltmıyor mu, küçük ve orta ölçekli işletmeyi zamanında o üretim alanından bizzat kendisi süpürüp atmamış mıydı? denilebilir. Bu yöntem kârı azaltmıyor, tersine, tam da kârlılığını güvencelemek için alınmış bir önlem bu. Biraz kriz koşulları da düşünülerek başvuru bu yola. Tekelci kapitalizm kendi mantığı içerisinde, basbayağı orta ölçekli kapitalist işletmeler üretiyor. Ben konuşmamın bir yerinde, Lenin'in teorik öngörülerini günümüzün olguları çerçevesinde çok daha anlamlı derken, bu gibi durumları da gözönünde tutuyordum.

Temmuz: Adapazarı'ndaki TOYOTA'da 600-700 işçi çalışıyor, ama bununla bağlantılı toplam istihdamın 5-10 bin

arasında olduğu söyleniyor.

Cihan: Bir de böyle bir yanı var. Bizim yan sanayi dediğimiz modern orta burjuvazi bu.

Semih: Rusya'daki kriz sürecinde Türkiye'de binlerce küçük tekstil işletmesi iflas etti. Büyük tekstil fabrikalarına fason üretim yapan küçük atölyeler bunlar. 40 bin civarında tekstil atölyesi bir yıllık kriz sürecinde iflasa sürüklenebildi.

Cihan: Evet, fason üretim de buna bir başka örnek. Burjuvazi bu yolla sınıfı bölmeyi ve örgütsüzleştirmeyle yanısıra, orta sınıf şahsında kendine daha geniş bir toplumsal dayanak da yaratmış oluyor.

Programımızın teorik bölümünün muazzam politik önemi

Tuna: Programın teorik bölümünün önemi, yüzyıldaki gelişmeler içerisinde de görüldü. Siyasal bölümde devrim sonrasında ilk elden alacağımız önlemleri sayacağız. Bunlar ekonomide büyük tekeli kapitalist işletmelere el konulması, bunların sosyalist mülkiyete çevrilmesi olacak. Devrimci-demokrat akımlarla tartışırken, bu kapitalist ekonominin %80'ine el koymaktır, diyoruz. Ama devrimimizin ilk adımında, orta burjuvazinin elindeki işletmelere el konulamayacağını söylüyoruz. Bu hiç de programımızın anti-kapitalist karakterini ortadan kaldırmıyor. Bunun karşısında geleneksel küçük-burjuva akımların bize söylediği; orta burjuvazinin hedef alınmayacağı, alınmadığı sürece de bunun bir sosyalist devrim olmayacağı vb.'dir. Biz bunun doğru olmadığını, dünyada hiçbir ülkede sosyalist devrimin orta burjuva işletmeleri ilk anda ortadan kaldıramayacağını söylüyoruz. Programımızın teorik bölümüne kapitalizmin temellerine ve onu yok etmeye ilişkin yönüyle bakıldığında, ilk elden alınacak önlemler ile nihai hedefe varmamız arasındaki ilişkinin bilimsel tanımını ve eleştiri-

risini bir arada gözeten bütünlük görülür. Bu açıdan teorik bölüm çok önemli. Akademik anlamda değil, hedeflerimiz açısından doğrudan bilimsel politik bir içerik taşıyor.

Avrupa'da modern revizyonist partilerin anti-tekelleşme programları olduğunu biliyoruz. Tekellerin hedeflenmesiyle kapitalizmin hedeflendiği yanılsamasından hareket ediyor bu programlar. Devrimimizin ilk elden alacağı tedbirler ne olursa olsun, programımızın anti-kapitalist karakteri, programımızın teorik bölümündeki kapitalizmin bilimsel eleştirisi üzerine yükseliyor.

Sovyetler Birliği'nde '28-29'da köylülük sorunu üzerinden yapılan tartışmalar da bu açıdan önemlidir. Tekelci işletmelerine el koyduğunuz ya da Rusya'da olduğu gibi daha geri ölçeklerde sosyalist ekonomiyi kurduğunuz yerde bile, kapitalist ekonominin yeniden yeşereceği alanların tamamen ortadan kaldırılmadığını, nihai hedefe doğru yürüyüşün bir yerlerde sekteye uğrayabileceğini gösteriyor. Kapitalizmi yeniden yeşertecek alanlara yönelen yürüyüşünüzün devam edememesi, bozulmaya veya iktidarın kaybedilmesine yolaçıyor.

Dolayısıyla teorik bölüm, ekonomi politik kitaplarında yer alan basit doğrular olmaktan çıkıyor. İktidarı ele geçirdiğimizde ve ondan sonraki süreçte, nihai hedefe yürüyüşün, kapitalizmin yeniden yeşerdiği alanlara karşı savaşımın bilimsel bir eleştirisi olması açısından, büyük bir önem ve anlam kazanıyor.

Teorik bölümde, kapitalizm ile emperyalizm bölümlerinin ayrılması, birer alt bölüm olarak ele alınması konusunda farklı bir fikir yok. Kuşkusuz, kapitalizmin özsel özelliklerinin emperyalizmle daha değişik bir mahiyet, derinlik ve karmaşıklık kazanmasının programda nasıl tanımlanacağı noktasında bir sorun var.

Engels 1870'lerde, kapitalizmin on yıllık devrelerle beş kez krize girdiğinden, 1870'lerde altıncısının yaşandığından bahsediyor. Emperyalizm çağında bu bunalımların son derece

derinleştğini ve genelleştğini, zaten uzun süredir uluslararası bir nitelik kazanan dünya kapitalist ekonomisinin emperyalizmle daha çok içiçe geçtiğini, bunalımların 1929 örneğinde olduğu ya da şu sıralar gördüğümüz gibi, ülkeden ülkeye hızla yayılabildiğini görüyoruz. Bunu emperyalizm bölümünde işlemek tercihi, sorunun bir yanı.

Sadece krizler değil, kapitalizmin özsel bir özelliği olarak savaş olgusu, üretici güçlerin yıkımı açısından bakıldığında, hiç de emperyalizm çağına has bir özellik değil. Pazarların paylaşılması çerçevesinde bir temeli var. Ama bu temel, emperyalizm çağında, bizim emperyalizm, proleter devrimler ve savaşlar dönemi diyebileceğimiz kadar daha özel bir önem kazanmış. Kapitalizmin son ikiyüz elli yılına bakıldığında, emperyalizm çağıyla beraber iki dünya savaşı olgusu, meselenin ne kadar derin, ne kadar genel ve yıkıcı olduğunu gösteriyor. Programın kısa olması gerekliliği nedeniyle hem tekrarlardan kaçınmak, hem de kapitalizmin bu özsel özelliklerinin sadece emperyalizm döneminde dışa vurmadığını göstermek durumundayız. Bu çerçevede biçime ilişkin sorunlar olsa da, krizler ve savaş olgusunun hangi bölümde hangi kapsamda ele alınacağı tercihi çok zor değil.

Bir de Türkiye'de tuttuğu yer açısından önemini vurguladığımız ulusal soruna nasıl bir yer verileceği sorunu var. Biz kapitalizmin bilimsel bir eleştirisini yapıyoruz. Programımız esasta anti-kapitalist bir özellik taşıyor. Programımızda, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, doğrudan ekonomiyle bağlantılı bir yan içermiyor. Bu noktada, emperyalizm olgusu çerçevesinde bağımlı ülkelerin kendi kaderini tayin hakkı, ülkemizde sömürgeciliğe karşı Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı diye temel bir maddemiz var. Bu madde, kapitalizm ile emperyalizm bölümleri boyunca işleniyor.

Emperyalizmin ulusal sorunu yeni temeller üzerinde ürettiğini, bu çerçevede ulusal kurtuluş savaşlarının 20. yüzyılda

dünya devriminin doğrudan bileşeni haline geldiğini biliyoruz. Bizim artık kapandığını söylediğimiz dönemde, proleter devrimlere paralel ulusal kurtuluş savaşları yaşandı. Programımızın emperyalizm bölümünde ve ulusal sorunun konulması vesilesiyle, bunun tarihsel bilançosunun teorik ve pratik anlamına da yer verilebilmeli.

Öte yandan, Türkiye kapitalizminin emperyalizme bağımlı yapısı, kendi özgünlükleri var. Bunu, Türkiye’de kapitalizmin gelişme tarihçesi olarak vermekten kaçınarak, güçlü bir biçimde vermemiz gerekir. Programımız, enternasyonalist karakteri ne olursa olsun (ki teorik bölümde sorunu esasta buradan ifade edeceğiz), sonuçta belirli bir siyasal coğrafyada belirli bir siyasal iktidara karşı iktidarı alma iddiasıdır. Bu açıdan programımızın, özgünlükleriyle, Türkiye kapitalizmine karşı bir savaş çağrısı olması iddiasını güçlü bir biçimde taşıması gerekiyor. Tartışmalı olduğunu düşündüğüm için söylemiyorum, meselenin önemini vurgulamış oluyorum.

Halkçı akımlar anti-kapitalist bir perspektiften yoksundur

Bayram: Cihan yoldaş konuşmasında, komünist bir programın kapitalizmi bilimsel temelleriyle suçlaması gerektiğine değindi. Bu temelde olmadığı sürece kapitalizme karşı çıkışın yüzeysel kalacağını belirtti. Bundan hareketle baktığımızda, Türkiye’de geleneksel hareketin bakışında ciddi bir çarpıklık olduğunu görüyoruz. Devrimci demokrasinin iki tür kapitalizm algısı olduğunu biliyoruz. Kapitalizme karşıtlıkları, bir bütün olarak kapitalizme değil, genellikle kapitalizmin bir türüne karşı olma şeklindeydi.

Bir tarafta emperyalizme bağımlı komprador tekelci kapitalizm vardı. Buna üretici güçleri geliştirmediği, gelişmeyi temsil etmediği türünden özellikler atfediliyordu. Bunun karşı-

sına ise, evrensel özelliklerinden soyutlanmış bir kapitalizm konuluyor ve bu milli sanayi kapitalizmi olarak tanımlanıyordu. Kapitalizmi ikiye ayırmaktan, onun evrensel özelliklerini kendi içinde bölümlendirmekten kaynaklı olarak, daha tali özellikler önplana çıkartılıyordu. Kimisi çarpık kapitalizm diyor, dolayısıyla kapitalizmin çarpık noktalarına muhalefet etmekten öteye geçemiyordu. Kimisi tekelciliğe özel vurgu yapıyordu. Kimisi de siyasal kategori olan faşizmi öne çıkartıyordu.

Böyle bir kapitalizm algısı çerçevesinde sunulan alternatif iktidar da buna göre şekilleniyordu. Çarpık olan kapitalizme karşı çarpık olmayan bir kapitalizm özlemiyle kendisini açığa vuruyordu. İttifaklar, devrimin yedekleri anlayışı da buna göre oluşturuluyordu. Dolayısıyla geleneksel hareket, genel planda ne kadar kapitalizme karşı olduğunu söylerse söylesin, kapitalizmi bir bütün olarak karşısına almadığı, bu ufka sahip olmadığı için, sonuçta kapitalizmin ikincil özelliklerine karşı çıkmaktan öteye geçemiyordu. Bu ise geleneksel akımların düzeni gerçekte aşamayan uç bir muhalefet hareketi olma noktasına savrulmasına yolaçtı. Dolayısıyla, kapitalizmi bilimsel boyutlarıyla bütünsel kavramak büyük bir önem taşıyor.

Osman: Lenin genel bir tarihi perspektif sunuyor. Meta üretiminin kapitalizme yol açtığını, emperyalizmin ise kapitalizmin bir üst aşaması olduğunu ifade ediyor. Lenin'in programla ilgili tüm makalelerinde bu evrensel gerçekliğin altı hep çizilmiştir. Rusya'da yarı-serflik ilişkilerinin kapitalizmin gelişmesini önemli ölçüde engellediği koşullarda bile, teorik bölümü evrensel boyutta kaleme alıyor. Bizim programımız da bu düzeyi yakalamış durumda.

Bunu şu anlamda önemsiyorum. Bugüne kadar Türkiye işçi sınıfı, genelde kapitalizme değil ama işbirlikçi kapitalizme karşı olan, genelde burjuvaziye değil ama işbirlikçi burjuvaziye karşı olan bir programatik tutumla karşı karşıya kaldı. Geliyen yerde Türkiye işçi sınıfının önüne hem evrenseli yakalayan,

hem de bunun üzerinden kuracağı dünyayı tanımlayan bir program konuluyor. Bu aynı zamanda programımızın enternasyonal yanını güçlendiriyor. Uluslararası devrimci hareketin zayıflığı koşullarında, böyle bir perspektifle ortaya konan bir programın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Programımızın teorik bölümü burada tartışılan perspektifle kaleme alındığında, programımızın her bir cümlesi ayrıntılı bir ajitasyonun konusu olabilecektir

Aykut: Yoldaşın sunuşundan ve klasik programlardan anladığım kadarıyla, teorik bölüm herşeyden önce bir çağa damgasını vuran bir iktisadi temel üzerinden tanımlanıyor. Döne döne kapitalizmi ortaya çıkartan iktisadi ilişkinin ilk biçimine vurgu yapılmasının gerisinde bu var. Eğer bir döneme iktisadi ilişkiler üzerinden başka olgular da damgasını vuruyorsa, bunlar bu temel üzerinde ayrı bölümlerde ele alınmayı gerektiriyor. Teorik bölümün kısa ve özlü olmasının anlamı budur. Döne döne programa ilişkin özellikler sıralanırken, yönün belirlenmesi, bir sınıfın programının net olarak ortaya konulması vurgusu buradan kaynaklanıyor.

Klasik programlarda bunun bir mantığı da var. Sonuçta sınıflar iktisadi ilişkiler alanında ortaya çıkıyorlarsa ve biz iktisadi ilişkiler alanında ortaya çıkan sınıflardan birinin programını yapacaksak ve eğer kapitalizm de gerçekten iktisadi bir devrimle yıkılacaksa, (kuşkusuz devrim siyasal bir süreçtir, bir toplumsal devrim sürecidir aynı zamanda), özünü buradan alacaksa, bizim bu özü koruyabilmemiz gerekiyor.

Bu, Lenin'in Buharin ile emperyalizm üzerine tartışmalarında da ortaya konuluyor. Değişen nedir emperyalizm ile birlikte? Tekelleşme olgusunun yoğunlaşması ile kapitalizmin daha evrensel, daha yıkıcı, tahripkar bir düzeye ulaşmasıdır. Kapitalizmin yoğunlaşmasıdır. Ama özü değişmediği için, programın bu bölümünün de esasta değişmediğine ilişkin vurgu yapılıyor. Ekim Devrimi sonrasında izlenecek süreç üzerine

Lenin'in ihtiyatlı konuşması, bu özün hala var olduğu koşullarda, zikzakların, geriye dönüşlerin olabileceğine dair vurgusu son derece anlamlı. Bizim de kendi programımızda, siyasal bölüm ve teorik bölüm ayrımı yaparken ve teorik bölümü gerekçelendirirken, klasik programa bağlı kalmamızın böyle bir mantığı var.

Siyasal bölüme gelince, biz tam da bu temel üzerinde ortaya çıkan yeni durumlara görevler temelinde bir tanım getiririz. Rusların programının teorik bölümünde, gelişmekte olan kapitalizm vurgusu vardır, serflik ilişkilerinin yaygınlığına rağmen. Ama siyasal bölümde bu, köylü sorunu ile, köylülüğe ilişkin bir takım siyasal açılımlarla tamamlanır. Bizim de böyle yapmamız gerekir.

Teorik bölümün bütünsel kapsamı

Cihan: Programın teorik bölümünden bahsedilirken; toplumsal devrime bilimsel bir maddi temel gösterebilmek, toplumsal devrimin insan iradesinden ve tek tek sınıfların da iradesinden bağımsız, kapitalizmin kendi iç çelişkilerinin, iç işleyişinin kaçınılmaz bir tarihsel ürünü olarak ortaya çıkacağına vurgu yapmak çerçevesinde, hep bu kapitalist temel üzerinde, kapitalizmin nereden doğduğu, nasıl bir temel oluşturduğu, nasıl iç ilişkiler içerdiği üzerinde duruldu.

Ama teorik bölüm bundan ibaret değil. Bu teorik bölümün girişi yalnızca. Aslında anlatımda hep vardı, ama yeterince dikkat çekmemiş olabilir. Özellikle Lenin'in tartışmalarından yararlandığımız ölçüde, kapitalist ilişkilerin hala da varlığını sürdürdüğü vurgusu, kapitalizmi üreten zemin olduğu sürece kapitalizme ilişkin bölümün kalması gerektiği vurgusu, "bu kapitalizmden de sosyalizm çıkıyor"a ilişkin vurgunun yeterince anlaşılmasına yol açmış olabilir.

Oysa teorik bölüm, temelde, toplumsal devrimin ve nihai

hedeflerin bir tanımıdır. Toplumsal devrimin bir ilk adımı olarak, şiddete dayalı devrimin bir tanımıdır. Şiddete dayalı devrimin yol açacağı iktidar tipi olarak, proletarya diktatörlüğünün bir tanımıdır. Mücadelenin uluslararası özüne ve karakterine bağlı olarak, enternasyonalizmin bir tanımıdır. Kapitalist toplumu tarihe gömecek sınıf olan proletaryanın tanımına bağlı olarak proletarya partisinin bir tanımıdır, vb., vb.

Tüm bunlara ilişkin temel marksist ilkelerimiz programımızın bu bölümünde yer alacak. Genel marksist ilke olarak şiddete dayalı devrim, onun yol açacağı proletarya diktatörlüğü, proletarya enternasyonalizmi, proletarya partisi -tüm bunlar programımızın bu teorik bölümünde, kapitalizmi izleyen bölümde, tam da kapitalizmin tahlilinden çıkan sonuçlar olarak yer alacaklardır. Bunlar programımızın teorik bölümüne dahil olmanın ötesinde, onun özünü ve esasını oluşturan konulardır.

Artı, programımızın teorik bölümünde “nihai hedef” tanımı olacaktır. Proletarya toplumsal devrimi yapacak, iktidarı ele alacak, proletarya diktatörlüğü kuracaktır. Ne için? Yeni toplumu inşa etmek için. Bu yeni toplumla nereye varılacaktır? Varılmak istenen hedef nedir? Varılmak istenen hedefi gerçekleştirmenin özü nedir? Bu noktada proletaryanın eşitlik anlayışı nedir? Bu soruların yanıtları bu bölümdedir. Proletaryanın eşitlik anlayışı, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır. Peki sınıfların ortadan kaldırılmasıyla birlikte, bizzat sınıf ayrımından doğmuş hangi siyasal ve toplumsal sorunlar ortadan kalkacaktır? Burada devlet bir sorundur, kadın sorunu bir sorundur, ulusların bölünmüşlüğü bir sorundur, ulusal baskı bir sorundur, kafa emeğiyle kol emeği arasındaki ayrım bir sorundur, kent ile kırsal arasındaki bölünme ve çelişmeler bir sorundur. Bir koca sorunlar alanı var burada. Ve biz marksistler olarak, nihai hedefe ulaşma sürecini, bu sorunların bir çözümü, bu sorunları üreten maddi temellerin kurutulması süreci olarak görüyoruz. Bu da “nihai hedef” tanımı kapsamında,

programımızın teorik bölümünde yer alacaktır.

Bunları vurgulama ihtiyacını özellikle duydum. Zira kendi anlatımım içerisinde bizzat ben, kapitalizme ilişkin noktaları gereğinden fazla vurgulamış oldum. Bazı yoldaşların belli vurgularından, sanki teorik bölüm kapitalizme özgü temel iktisadi gerçekleri ve yasallıkları içeren bir bölüm olacakmış gibi izlenim doğduğu anlaşılıyor. Oysa bu iktisadi temelden, toplumsal devrim programımızın (tarihi anlamda söylüyorum, Türkiye'nin özgün devrimi anlamında değil), daha genel planda sosyalist devrimin temellerinin bir gerekçelendirilmesi çıkacaktır. Aslolan sosyalist devrimin kendisidir, sosyalist devrimle birlikte insanlığın çözeceği sorunlardır ve buna ilişkin az önce bir dizi mesele üzerinden dökümünü yaptığım temel ilkelerimizdir. Bunlar hep bu bölümde yer alacak.

Artı, teorik bölüme emperyalizm bölümü de dahildir. Emperyalizm 20. yüzyılla birlikte ortaya çıkan tarihi bir durum olduğu için, klasik programlarda emperyalizm bölümü yok. Bu nedenle, bunu izleyen dönemde yapılan programlarda, başta Rusların program revizyonu olmak üzere, programın teorik bölümüne emperyalizmi eklemek sorunu çıkıyor. Kapitalizmin genel anlatımına yedirilemediği ölçüde, emperyalizme ilişkin yeni olguların programın teorik bölümünde yer alması program tekniği açısından sorun yaratıyor ve sonuçta ayrı bir bölüm olarak ele alınıyor.

Dolayısıyla, bizim programımızın teorik bölümünde de, kapitalizmi ve az önce sözünü ettiğim ilkesel tutumların tanımlanmasını izleyen bir emperyalizm bölümü olacak. Bu bölümde, 20. yüzyılda serbest rekabetten tekellerin nasıl doğduğunu, tekelci kapitalizmin egemenlik sürecinin nasıl oluştuğunu, tekelci kapitalizmin ne olduğunu ortaya koyacağız. Ve emperyalizmin bir dizi özelliğini; sermaye ihracı, bunun dünya ekonomisinin tek tek parçalarını birbirine organik olarak bütünlemesi, bunalımları uluslararasılaştırması, tekellerin yanısıra

rekabetin varlığını sürdürmesi ve bunun daha yıkıcı sonuçlar yaratan bir iktisadi zemin oluşturması, emperyalizmin egemenliği ile birlikte kapitalizmin özünde varolan gericilik eğiliminin genelleşmesi, yanısıra ulusal sorun, sömürgecilik, ırkçılık, militarizm ve savaş, bugün giderek özel bir önem kazanan çevre tahribatı vb. bir dizi sorunu ve emperyalizmin bunları nasıl ürettiğini, maddeleştirerek bu bölüme koymak durumundayız.

Emperyalizm bölümünün sonunda da çıkarmamız gereken temel önemde devrimci siyasal sonuçlar olacak. Emperyalizm kapitalizmin genel bunalım çağını başlatmıştır. Dünya ölçüsünde proleter devrim için nesnel maddi temel yaratmıştır. Ama emperyalizm, aynı zamanda, kapitalizmin özünde varolan eşitsiz gelişim yarasını da şiddetlendirmiştir. Bu bir yandan dünya çapında sosyalizm için koşulların genel olarak olgunlaşmasıdır; ama öte yandan, devrimci bunalımların eşitsiz olarak oluşması ve devrimlerin parçalı gelişme mantığıdır. Emperyalizmin günümüzdeki düzeyinin bu açıdan ortaya çıkardığı yeni imkanlar ya da sorunlar da programımızın “emperyalizm” bölümünde yer alacak. Ve biz, dünya sistemi olan emperyalizm üzerinden, bir dünya devrimi bakış açısı formüle edeceğiz. Enternasyonalizmi bir de buradan, bunun gerektirdiği perspektifler ve sorumluluklar açısından vurgulayacağız, vb.

Artı, Tuna yoldaşın hatırlattığı mesele çok önemli. Ben bunu özellikle devlet açısından düşünmüştüm. Ama kapitalizmin özüne ilişkin bir takım siyasal sorunları da biz kapitalizm bölümünde bir biçimde vurgulayabiliriz. Devletin kendisi nesnel bir olay. Programımızın giriş bölümü, sermayenin üretim araçlarını ve zenginliği kendi tekeline alarak ücretli işçiyi sömürme imkanını bulduğunu, bu sayede iktisadi açıdan hakim olduğunu tanımlayacak. Ama bu iktisadi hakimiyetin ona aynı zamanda topluma siyasal olarak da hakim olmak imkanı sağladığını ve bunun burjuva devlet egemenliğinde ifadesini bulduğunu yine programımızın teorik bölümünde, tam da ka-

pitalizme ilişkin bölümünde, siyasal açıdan vurgulamak zorundayız. Bu Komintern'in '28 Programı'nın teorik bölümünde de var.

Komintern Programı ek olarak, kapitalizmin kültürel ve toplumsal yaşamda yarattığı tahribatlara da değinmiş. Kültürel ve toplumsal yaşamdaki tahribat, iktisadi temel üzerindeki ilişkilerin kaçınılmaz siyasal ve kültürel ürünleri oldukları, bu açıdan nesnel-maddi bir zemine sahip oldukları ölçüde, bunları vurgulamanın önemi var.

Örneğin, kapitalizme ilişkin bölümde devlet meselesinde şunlar söyleniyor: *"Sömürü ilişkisi ve burjuvazinin iktisadi hakimiyeti siyasi bakımdan ifadesini proletaryayı baskı altında tutmanın bir aracı olarak kullanılan kapitalist örgütte, yani devlette bulur."*

Bu bir tanım ve bir tutum. Devletin sınıf niteliğine, iktisadi sosyal egemenliğin siyasal ifadesine ilişkin bir tutum. Bu bir cümleden ibaret, ama mevcut devletin sınıf karakterine ilişkin bir teorik tutumu anlatıyor. Çünkü hemen onun devamında da, proletaryanın bu devleti neden parçalaması gerektiğine ilişkin, şiddete dayalı devrim ve burjuva devlet aygıtının, militarizmin ve bürokrasinin parçalanması, yerine proletaryanın kendi iktidar aygıtının geçmesi üzerine ilkesel tutum yer alıyor.

Teorik bölüm bütün bunların toplamı içerisinde anlaşılmalı. Genel planda kapitalizm, proletarya devrimi, bunun bir takım ilkesel sorunları (devrimci şiddet, proletarya diktatörlüğü, enternasyonalizm, proletarya partisi vb.), artı emperyalizm ve ondan evrensel planda ortaya çıkan bir takım siyasal sonuçlar -programımızın teorik bölümü bütün bunların toplamı olacaktır. Biz programımızda kapitalizmi sosyalizme geçmek için vurguluyoruz. Emperyalizm, kapitalizmin dünya ölçüsünde genelleşmiş egemenliği, dünya devrimi için bir takım sonuçlar ortaya çıkardı. Dünya devrimi, 20. yüzyıl üzerinden bakıldığında, salt proletarya devriminin değil, milli kurtuluş dev-

rimlerinin, kendine özgü biçimleri içerisinde halk devrimlerinin bir bileşimi, bir toplamı olarak doğdu. Toplumsal devrimler çağı tanımını bununla çelişmiyor, tam tersine bunları içeriyor. Lenin emperyalist-ekonomistlerle tartışırken bunu çok güzel ortaya koymuştu ve tarih bunu doğruladı.

Tuna: Özellikle ulusal kurtuluş savaşları dönemi bu yüzyıl içerisinde doğrulandı.

Cihan: Bu olgu programımızda da bir ifade kazanacaktır. Bu, EKİM 1. Genel Konferansı'nın 20. yüzyıl bilançosunda da var. Biz emperyalizmin ulusal baskı ürettiğini belirtmek durumundayız. Nasıl ki kapitalizmin tepesini biçtiğinizde, o yeniden kapitalizm üretmeye engel değilse, aynı şey ulusal sorun açısından da geçerli. Bugün bakıyoruz, emperyalizm kendini yönetme yeteneği olmayan ulusların emperyalist metropoller tarafından fiilen yönetilmesini bir ideoloji olarak savunabiliyor. Bunu fiili uygulama olarak Somali'de, Bosna'da gündeme getirebiliyor. Sorun tükenmiş olmuyor, ama halkların buna karşı mücadelesinin kapsamı ve niteliği değişiyor.

Osman: Emperyalizm zorunlu olarak ulusal sorunu yeniden yeniden üretiyor.

Cihan: Teorik bölümde, siyasal mücadelede genel olarak marksist kimliğimizi karakterize eden bütün temel sorunlar kendine bir yer buluyor. Devrim, iktidar, proletarya diktatörlüğü... Bunlar çok fazla bir yer de tutmayacak, hep birkaç cümlelik ifadeler olacak. Ne demiştik? Program yorum yapmaz, gerekçelendirmez; program der ve geçer. Niye öyledir demez, bu böyledir der ve bununla yetinir. Bilimsel çözümleme ile kanıtladığımız sonuçlar nesnel tartışılmaz gerçekler olarak ifade edilir.

“Programımızın temel teorik bölümü, kapitalizmin gelişmesini ve temel karakteristiklerini özlü çizgiler halinde vermelidir. Kapitalizmin bu tarihsel gelişim çizgisinden ve temel karakteristiklerinden, aynı zamanda kapitalizmin yıkılışına ilişkin temel tarihi yön, proletarya devrimi ve sosyalizmi hazırlayan ve olanaklı kılan maddi temeller çıkacaktır. Aynı şekilde, sosyalizmden komünizme gidiş süreci ve dolayısıyla nihai hedefler çıkacaktır. Bu sonuçular programın teorik bölümünün öteki temel öğeleridir. Programın evrensel-enternasyonal karakteri de buradan gelir. Uluslararası proletarya hareketinin nihai hedef birliğinin temelleri de buradadır, programın bu bölümündedir...”

“Mevcut program deneyimi ve pratiği üzerinden bakıldığında, Türkiye’de parti programının teorik bölümünün anlamı, kapsamı ve işlevinin anlaşılmadığı açık olduğuna göre, bu konu çok daha özel bir önem taşıyor...”

“Kapitalizmin en özsel olan, en temel olan, en karakteristik olan yönünü; şu veya bu ulusa özgü olanı değil, daha belirli bir evreye özgü olanı değil, tüm uluslar için temel olanı ve aynı çağın tüm alt evreleri için kalıcı olanı vurgulayabilmelidir programın bu bölümü...”

“Bu bölüm, sadece modern kapitalist toplum gerçeğini vermekle kalmıyor, onun kendinden ileri bir toplumsal düzenin önkoşullarını ve toplumsal dinamiklerini kendi bünyesinde nasıl ürettiğini de veriyor. Bir başka ifadeyle, kapitalizmin tarih içerisinde nasıl varolma imkanı bulduğunu ve hangi kaçınılmaz çelişkilerinin onu çöküşe götüreceğini, bunu sağlayacak etkenlerin ve toplumsal gücün ne olduğunu da veriyor.”

ISBN 975-7271-27-6

9 789757 271271

Fiyat: 2 250 000 TL. (KDV dahil)